Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Augustinus de consensu euangelistarum - Cod. Aug. perg. 98

Augustinus, Aurelius

[S.l.], [1. Drittel des 9. Jh.]

Augustine, De consensu evangelistarum

urn:nbn:de:bsz:31-1575

Visual Library

✠ AVRELII AGVSTINI EPI

sen

DE CONS̄V EVANGELISTARV̄

INCIPIT LIBER PRIM

INTER omnes diuinas auctoritates q̄ scīs litteris continentur. euangeliū merito excellit. Quod enim lex & pphāe futurū pnuntiauerunt. hoc redditum atq; conpletū in euangelio demonstratur. Cuius primi pdicatores apostoli fuerunt. qui dn̄m ipsū & saluatorē nostrū ihm xpm: (audierunt) &iam psentem in carne uiderunt. Cuius non solū ea quae ex ore eius audita. uel ab illo sub oculis suis operata dicta & facta meminerant. Uerum &iam quae priusquā illi per discipulatū adheserant. in eius natiuitate. uel infantia. uel pueritia diuinitus gesta & digna memoria siue ab ipso. siue a parentibus eius siue quibuslib& aliis certissimis indiciis & fidelissimis testimoniis requirere & cognoscere potuer.

IN posito sibi euangelizandi munere. generi humano adnuntiare curarunt. Quorū quidam. hoc ē. mattheus & iohannes. &iam scripta de illo quae scribenda uisa sunt libris singulis ediderunt. Ac neputar&ur quod attin& ad pcipiendū & pdicandū euangelium interesse aliquid. Utrum

Lib augie maioris.

illi adnuntiarent qui eundem dominum hic in carne ap
parentem discipulatu famulante secuti sunt: atque hi qui
ex illis fideliter comperta crediderunt. divina pro
videntia procuratum est per spiritum sanctum: ut quibusdam
etiam ex illis qui primos apostolos sequebantur. non
solum adnuntiandi verum etiam scribendi evangelium
tribueretur auctoritas. Hi sunt marcus et lucas.
Ceteri autem homines qui de domino vel de apostolorum
actibus aliqua scribere conati vel ausi sunt.
Non tales suis temporibus extiterunt: ut eis fidem
haberet ecclesia. atque in auctoritatem canonicam
sanctorum librorum eorum scripta reciperet. Nec
solum quia illi non tales erant quibus narrantibus
credi oporteret. sed etiam quia scriptis suis quaedam
fallaciter indiderunt. quae catholica atque apostolica
al. sana doctrina: regula fidei et sancta scriptura condemnat. Isti igitur
quattuor evangelistae in universo terrarum orbe
notissimi. et ob hoc fortasse quattuor. quoniam quattuor
sunt partes orbis terrae. per cuius universitatem
Christi ecclesiam dilatari ipso sui numeri sacramento
quodammodo declararunt. hoc ordine scripsisse
perhibentur. Primus mattheus. deinde marcus.
tertio lucas. ultimo iohannes. Unde alius
illis fuit ordo cognoscendi atque praedicandi. alius
autem scribendi. Ad cognoscendum quippe atque
praedicandum. Primi utique fuerunt qui secuti dominum
in carne praesentem dicentem audierunt. facientemque

uiderunt atque ex eius ore ad euangelizandum missi
sunt, sed in conscribendo euangelio quod diuinitus
ordinatum esse credendum est: ex numero eorum quos
ante passionem dominus elegit primum atque ultimum
locum duo tenuerunt; primum mattheus ultimum
iohannes; ut reliqui duo qui ex illo numero non erant.
sed tamen christum in illis loquentem secuti erant. tamquam
filii amplectendi. ac per hoc in loco medio constituti.
utroque ab eis latere munirentur; Horum sane quat
tuor. solus mattheus hebreo scripsisse perhibetur
eloquio. ceteri greco; Et quamuis singuli suum quendam
narrandi ordinem tenuisse uideantur. non tamen
unusquisque eorum uelut alterius precedentis ignarus
uoluisse scribere repperitur. uel ignorata preter mis
sisse. quae scripsisse alius inuenitur. sed sicut unicui
que inspiratum est. non superfluam cooperationem sui la
boris adiunxit; Nam mattheus suscepisse intel
legitur incarnationem domini secundum stirpem regiam.
et pleraque secundum hominum presentem uitam facta et
dicta eius. Marcus eum subsequutus. tamquam
pedisequus et breuiator eius uidetur. cum solo quippe
iohanne nihil dixit. Solus ipse perpauca. cum solo
luca pauciora. Cum mattheo uero plurima. et
multa paene totidem atque ipsis uerbis siue cum solo
siue cum ceteris consonante. Lucas autem circa consonantia
sacerdotalem domini stirpem atque personam magis
occupatus apparet. Nam et ad ipsum dauid non regiu

a prima secutus ascendit · si per eos qui reges non fuerunt
exit ad nathan filium dauid qui nec ipse rex fuit · Non sicut
mattheus qui per salomonem regem descendens · ceteros
etiam reges ordine persecutus est · seruans in eis unde postea
loquemur mysticum numerum · Dominus enim ihesus christus
unus uerus rex et unus uerus sacerdos · illud ad re
gendos nos · illud ad expiandos · has duas personas
apud patres singillatim commendatas suam figuram
egisse declarauit · Siue titulo illo qui cruci eius
suprafixus erat rex iudeorum · unde arcano instinctu pi
latus respondit · quod scripsi scripsi · Predictum
quippe erat in psalmis · ne corrumpas tituli inscriptio
nem ; Siue quod ad personam sacerdotis adtinet ·
in eo quod nos offerre atque accipere docuit · Unde
prophetiam de se premisit dicentem · Tu es sacer
dos in aeternum secundum ordinem melchisedech ;
Multisque aliis documentis diuinarum scripturarum
rex et sacerdos christus apparet · Hinc et ipse dauid
cuius non frustra crebrius filius dictus est · quam filius
abrahe · et quem communiter tenuerunt · mattheus
et lucas · ille a quo per salomonem descenderet · iste ad quem a quo
per nathan ascenderet · quamquam apertissime rex fuit ·
figurauit tamen et sacerdotis personam · quando
panes propositionis manducauit · quos non licebat
manducare nisi solis sacerdotibus ; Huc accedit ·
quod solus etiam lucas mariam commemorat ab angelo
manifestatam · cognatam fuisse elisabeth · quae uxor

erat zachariae sacerdotis. de quo idem scripsit quod deā
de filiabus aaron. hoc est de tribu sacerdotum habebat
uxorem. Cum ergo mattheus circa regis. lucas circa
sacerdotis personam gereret intentionem. utique humanitatem
christi maxime commendauerunt. Secundum hominem
quippe christus. et rex et sacerdos effectus est. Cui dedit deus
sedem dauid patris sui. ut regni eius non esset finis. et esset
ad interpellandum pro nobis mediator dei et hominum
homo christus iesus. Non autem habuit tamquam breuiatorem
coniunctum lucas. sicut marcum mattheus. Et hoc forte
non sine aliquo sacramento. Quia regum est non esse
sine comitum obsequio. Unde ille qui regiam personam
christi narrandam susceperat. habuit sibi tamquam comitem
adiunctum qui sua uestigia quodammodo sequeretur.
Sacerdos autem quoniam in sancta sanctorum solus intrabat. prop
terea lucas cuius circa sacerdotium christi erat intentio.
non habuit tamquam socium subsequentem qui suam
narrationem quodammodo breuiaret. Tres tamen
isti euangelistę in his rebus maxime deuersati sunt.
quas christus per humanam carnem temporaliter gessit.
Porro autem iohannes ipsam maxime diuinitatem domini
qua patri est ęqualis intendit. eamque pręcipue suo
euangelio quantum inter homines sufficere credidit.
commendare curauit. Itaque longe a tribus istis
superius fertur. Ita ut hos uideas quodammodo
in terra cum christo hominem conuersari. illum autem
transcendisse nebulam qua tegitur omnis terra et

peruenisset ad liquidum caelum. Unde acie mentis acutissi
ma atque firmissima uideret in principio uerbum deum apud
deum per quod facta sunt omnia; et ipsum agnosceret carnem
factum ut habitaret in nobis. Quod acceperit carnem,
non quod fuerit mutatus in carnem; Nisi enim carnis ad
sumptio seruata incommutabili diuinitate facta esset;
non diceretur. ego et pater unum sumus; Neque enim pater
et caro unum sunt. Et hoc de ipso domino testimonium solus
idem iohannes commemorauit. Et qui me uidit uidit
et patrem. et ego in patre et pater in me. Et ut sint
unum. sicut et nos unum sumus. Et quaecumque pater facit.
haec eadem et filius facit similiter. Et si qua alia sunt
quae christi diuinitatem in qua aequalis est patri (sublimiter intellegentibus) intiment. paene
solus iohannes in euangelio suo posuit. tamquam de pec
tore ipsius domini super quod discumbere in eius conuiuio solitus
erat. secretum diuinitatis eius uberius et quodammodo famili
arius biberit; Proinde cum duae uirtutes propositae sint
animae humanae. una actiua. altera contemplatiua; illa qua
itur. ista quo peruenitur. illa qua laboratur ut cor mun
detur ad uidendum deum. ista qua uacatur et uidetur deus; illa est
in praeceptis exercendae uitae huius temporalis. ista in doctri
na uitae illius sempiternae. Ac per hoc illa operatur. ista
requiescit. quia illa est in purgatione peccatorum. ista in lu
mine purgatorum. Ac per hoc in hac uita mortali. illa est in
opere bonae conuersationis. ista autem magis in fide. et apud
perpaucos per speculum in enigmate. et ex parte in aliqua uisione
incommutabilis ueritatis; Hae duae uirtutes in duabus

uxoribus iacob figurate intelleguntur. De quibus aduersus faustum manicheum pro modulo meo quantum illi operi sufficere uidebatur disserui. Lia quippe interpretatur laborans. Rachel autem uisum principium. Ex quo intellegi datur, si diligenter aduertatur, tres euangelistas temporalia facta domini et dicta que ad informandos mores uitae presentis maxime ualerent copiosius persecutos. circa illam actiuam uirtutem fuisse uersatos. Iohannem uero facta domini multo pauciora narrantem. Dicta uero eius ea presertim quae trinitatis unitatem et uitae aeternae felicitatem insinuarent. diligentius et uberius conscribentem in uirtute contemplatiuae commendendam sua intentionem predicationemque tenuisse. Unde mihi uidentur. qui ex apocalipsi illa quattuor animalia ad intellegendos quattuor euangelistas interpretati sunt. probabilius aliquid adtendisse illi qui leonem in mattheo. hominem in marco. uitulum in luca. aquilam in iohanne intellexerunt. quam illi qui hominem mattheo. aquilam marco. leonem iohanni tribuerunt. De principiis enim librorum quandam coniecturam capere uoluerunt. non de tota intentione euangelistarum que magis fuerat perscrutanda. Multo enim congruentius ille qui regiam xpi personam maxime commendauit. per leonem significatus accipitur. Unde et in apocalipsi cum ipsa tribu regia leo commemoratus est. ubi dictum est.

Uicit leo de tribu iuda. Secundum mattheum enim et magi narrantur uenisse ab oriente ad regem querendum et adorandum. qui eis per stellam natus apparuit. Et ipse rex herodes regem formidat infantem. atque ut eum possit occidere. tot paruulos necat. Quod autem

De diuersitate intellegentium super personis euangelistarum.

peruitulum lucis significatus sit · propter maximā uictimā
sacerdotis. neutri dubitauerunt; Ibi enī a sacerdote
Zaccharia incipit sermo narrantis · Ibi cognitio mariae
& elisabeth commemoratur · Ibi sacramenta primi
sacerdotii in infante xpo impleta narrantur. Et quae
cumque alia possunt diligenter aduerti · quibus appareat
lucā intentionē circa psonam sacerdotis habuisse.
Marcus ergo qui neq; stirpem regiam · neque sacerdotalem uel
cognationē uel consecrationē narrare uoluit. & tamen in eis
uersatus ostenditur quae homo xps operatus ē · tantum
hominis figura in illis quattuor animalibus significatus
uidetur; Haec autem animalia tria · siue leo · siue homo ·
siue uitulus · in terra gradiuntur; Unde isti tres euangelistae
in his maxime occupati sunt · quae xps in carne operatus est.
& quae pcepta mortalis uitae exercendae carnem portantib;
tradidit; At uero iohannes supra nubila infirmitatis
humanae uelut aquila uolat · & lucem incommutabilis uerita
tis · acutissimis atque firmissimis oculis cordis intuetur;
Has dñi scās quadrigas quibus per orbem uectus subegit
populos leni suo iugo & sarcinae leui · quidam uel impia
uanitate uel inperita temeritate · calumniis appetunt ·
ut eis ueracis narrationis derogent fidem · per quos
xpiana religio disseminata p mundū tanta fertilitate
prouenit · ut homines infideles iam inter se ipsos
calumnias suas mussitare uix audeant · conpressi
fide gentiū · & omnium deuotione populorum ·
Uerumtamen quia nonnullos adhuc calūniosis dispu

tationibus suis uel retardant a fide ne credant. uel iam
credentes quantum potuerint agitando perturbant. non
nulli autem fratres salua fide nosse desiderant quid
talibus respondeant questionibus. uel ad prouectū
scientie suae. uel ad illorum uaniloquia repellenda.

Inspirante atque adiuuante dño dō nostro. quod utinam
& ipsorum saluti prosit. hoc opere demonstrare suscepi
mus. errorem uel temeritatē eorum. qui contra euangelii
quattuor libros quos euangeliste quattuor singulos
conscripserunt. sa tis argutas criminationes se pro
ferre arbitrantur. Quod ut fiat quam non sibi
aduersentur idem scriptores quattuor. ostendendum ē.
hoc enim solent quasi palmare suae uanitatis obicere.
quod ipsi euangeliste inter se ipsos dissentiant. Sed
illud prius discutiendum ē. quod sol& nonnullos moue
re. cur ipse dñs ipse dñs nihil scripserit. ut aliis de
illo scribentibus necesse sit credere. Hoc enim dicunt
illi uel maxime pagani. qui dñm ipsum ihm xpm culpare
aut blasphemare non audent. eique tribuunt excellen
tissimam sapientiam. sed tamen tamquam homini.

Discipulos uero eius dicunt magistro suo amplius tri
buisse quam erat. ut eum filiū dī dicerent. & uerbū dī
per quod facta sunt omnia. & ipsum ac dm̄ patrē unū esse.
ac si qua similia sunt in apostolicis litteris quibus eum
cum patre unum dm̄ colendū ēē didicimus. Honoran
dum enim tamquam sapientissimū uirum putant.
colendum autem tamquam dm̄ negant. Cum ergo

quaerunt quare ipse non scripserit · uidentur parati fuisse
de hoc illo credere quod ipse scripsiss& · non quod alii de illo
pro suo arbitrio pr(a)edicarent; A quibus quaero · cur
de quibusdam nobilissimis philosophis suis hoc crediderint.
quod de illis eorū discipuli scriptum memoriae reliquer̄.
cum de re ipsi nihil scripsissent; Nam pythagoras
quo in illa contemplatiua uirtute nihil tunc habuit
grecia clarius. non tantū de re · sed nec de ulla re aliquid
scripsisse perhib&ur; socrates autem quem rursus in ac
tiua qua mores informantur omnibus pr(a)etulerunt · ita
ut testimonia quoq; dei sui apollinis omnium sapientissimū pro
nuntiatum esse non taceant! esopi fabulas pauculis uersib;
p̄secutus
persecutus ē · uerba & numeros suos adhibens rebus alterius.
usque adeo nihil scribere uoluit · ut hoc se coactum impe
rio sui daemonis fecisse dixerit · sicut nobilissimus
discipulorum eius plato commemorat; In quo tam
opere maluit alienas quam suas exornare sententias;
Quid igitur causae ē · cur de istis hoc credant · quod de
illis discipuli eorū litteris commendarunt & de
xp̄o nolint credere quod eius de illo discipuli con
scripserunt? Praesertim cum ab eo c&eros homines
sapientia superatos esse fateantur · quā uis eū fateri dm̄
nolint · An uero illi quos isto multo inferiores fuisse
non dubitant · ueraces de se discipulos facere potuerunt.
& iste non potuit? quod si absurdissime dicitur.
credant de illo quem sapientem fatentur · non quod
ipsi uolunt · sed quod apud eos legunt · qui ea quae

scripserunt ab illo sapiente didicerunt; Deinde dicant.
unde sciant quod sapientissimus fuerit nos se vel audire
potuerunt? Si fama disseminante certior ne de illo nun
tiata fama est quam discipuli eius quibus eum praedicantibus;
ipsa per totum mundum fama flagravit. Postremo
famam praeferant famae; de illo credant quae maior est.

Ea quippe fama quae de catholica ecclesia quam stupent
toto orbe diffusam mirabili claritate dispergitur. tenues
istorum rumores inconparabiliter vincit; Ea porro fa
ma tam magna tam celebris. ut eam timendo isti trepi
das et tepidas contradictiunculas in sinu suo rodant.
iam plus metuentes audiri. quam volentes credi filium
dei unigenitum. et deum praedicat Christum per quem facta sunt
omnia; Si ergo famam eligunt testem. cur non
hanc eligunt quae tanta claritate praefulget. si
scripturam. cur non evangelicam. quae tanta auctori
tate prepollet. Nos certe haec de diis eorum credimus.
quae habet et scriptura eorum antiquior. et fama cele
brior. Quae si adorandae sunt. cur eas rident in theatris.

Si autem ridenda sunt. plus ridendum est cum adorantur
in templis. Restat ut ipsi velint testes esse de Christo.
qui sibi auferunt meritum sciendi quid loquantur
loquendo quod nesciunt. Aut si aliquos libros se
habere dicunt. quos eum scripsisse adserant. pro
dant eos nobis; profecto enim utilissimi et saluberri
mi sunt. quos ut ipsi fatentur vir sapientissimus
scripsit; Si autem timent eos proferre. utique mali sunt;

Porro si mali sunt. non eos sapientissimus scripsit;
Sapientissimū autem xp̄m fatentur; Non ergo xp̄s
tale aliquid scripsit; Ita uero isti desipiunt. ut illis
libris quos eos scripsisse existimant. dicant con
tineri eas artes quibus eum putant illa fecisse miracula
quorum fama ubiq; p̄crebuit; Quod existimando.
se ipsos produnt. quid diligant & quid affectent. quan
doquidem xp̄m, Propterea sapientissimū putant
fuisse. quia nescio quae inlicita nouerat. quae non
solum disciplina xp̄iana. sed etiam ipsa terrenae rei
publicae administratio iure condemnat; Et certe
qui tales xp̄i libros legisse se adfirmant. cur
ipsi nulla talia faciunt qualia illū de libris talibus
fecisse mirantur; Quid quod etiam diuino iudicio
sic errant quidā eorum qui talia xp̄m scripsisse uel
credunt uel credi uolunt. ut eosdem libros ad petrum
& paulū dicant tamquā epistulari titulo prenotatos;
Et fieri potest. ut siue inimici nominis xp̄i. siue qui
eiusmodi execrabilibus artibus de tā glorioso no
mine pondus auctoritatis dare se posse putauer̄.
Talia sub xp̄i & apostolorū nomine scripserint; In
qua fallacissima audacia sic excaecati sunt. ut etiam
a pueris qui adhuc pueriliter in gradu lectorū
xp̄ianas litteras norunt. merito rideantur;
Cum enim uellent tale aliquid fingere. xp̄m scrip
sisse ad discipulos suos cogitauerunt. ad quos
potissimū scribere potuisse facile crederetur.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

tamquam ad illos qui ei familiarius adhaerissent qui
bus illud quasi secretum digne committeretur. Et
occurrit eis petrus et paulus. Credo quod pluribus
locis simul eos cum illo pictos uiderunt. Quia
merita petri et pauli etiam propter eundem passionis
diem celebrius et sollemniter roma commendat. sic
omnino errare meruerunt. qui Christum et apostolos
eius non in sanctis codicibus. sed in pictis parietibus
quaesierunt. Nec mirum si a pingentibus fingen
tes decepti sunt. Toto enim tempore quo Christus
in carne mortali cum suis discipulis uixit. Nondum
erat paulus discipulus eius. quem post passionem suam.
post resurrectionem. post ascensionem. post missum de
caelis spiritum sanctum. post multorum iudaeorum conuersionem et
mirabilem fidem. post lapidationem stephani diaconi
et martyris. Cum adhuc saulus apellaretur et eos
qui in Christum crediderant grauiter persequeretur. de caelo
uocauit. et suum dicit discipulum atque apostolum fecit.
Quomodo igitur potuit libros quos antequam moreretur
eum scripsisse putari uolunt ad discipulos tamquam
familiarissimos petrum et paulum scribere. cum pau
lus nondum fuerit discipulus eius. Illud quoque
adtendant. qui magicis artibus tanta potuisse. et
nomen suum ad populos in se conuertendos asteipsa
consecrasse delerant. utrum potuerit magicis artibus
tantos prophetas diuino spiritu. antequam in terra nasceretur
implere. qui de illo talia futura praelocuti sunt. qualia

iam praeterita in euangelio legimus. & qualia in orbe
terrarum praesentia nunc uidemus. Neque enim si ma
gicis artibus fecit ut coleretur & mortuus maius erat
antequam esset natus. cui prophetando uenturo gens
una deputata est. Cuius rei publicae tota administra
tio prophetia esset illius regis uenturi. & ciuitatem cae
lestem ex omnibus gentibus conditurj. Proinde
illius hebraeae gentis ad prophetandum xpm sicut dixi
deputatae. nullus alius deus erat. nisi deus unus deus uerus
qui fecit caelum & terram & omnia quae in eis sunt. quo
offenso saepe suis hostib; subdebantur. Nunc autem
pro grauissimo scelere occisi xpi ex ipsa hierosolima
quod erat regni eorum caput penitus eradicati & ro
mano imperio subiugati sunt. Solebant autem
romani deos gentium quas subiugabant colendos pro
pitiare. & eorum sacra suscipere. Hoc de deo gentis hebreae
cum eam uel obpugnauerunt uel uicerunt facere noluerunt.

Credo quod uidebant. si eius dei sacra reciperent. qui se
solum coli et iam simulachris destrui iuberet. dimittenda esse
omnia quae prius colenda susceperant. quorum religi
onibus imperium suum creuisse arbitrabantur. in quo eos
plurimum fallacia daemonum decipiebat. Nam utique
intellegere debebant occultam di uerj uoluntatem. paenes
quem rerum summa potestas est sibi datum & auctum regnum.
non illorum deorum fauore. Qui si aliquid in hac re potestatis habu
issent. suos potius protexissent ne a romanis supera
rentur. aut ipsos eis romanos dominatores subiugassent.

Neque enim possunt dicere pi&atē ac mores suos· ā diis gentium
quas uicerunt dilectos & electos. Numquā hoc dicent.
si primordia sua recolent facinorosorū asylū & romuli fra
tricidiū. Neque enī quando asylū constituer̄ remus & ro
mulus. ut quisquis cuius lib& sceleris reus. eo confugiss&
inultū haber& cōmissū. Precepta paenitentiae deder̄
ad sanandas animas miserorū· ac non potius collectam ti
mentiū manū contra suas ciuitates· quorū leges time
bant· mercede inpunitatis armarunt. Aut quando
romulus fratrē qui nihil in eū mali· perp&rarat occidit· iusti
tiam uindicandi· ac non principatū dominandi cogi
tauit· Ita nefarios mores dilexerunt dii hostes suarū
ciuitatū fauendo hostibus earū. Quin potius nec illas
deserendo profuerunt nec ad istos transeundo eos aliquid
adiuuerunt. quia non habent in potestate regnū dare
& auferre. sed ds̄ unus & uerus hoc agit occulto iudicio.
Non continuo beatos facturus quibus terrenū regnū dede
rit; nec continuo miseros quib; ademerit. Sed beatos
uel miseros propter aliud. & aliunde faciens. temporalia
regna atq· terrena quib; uoluerit & quādiu uoluerit
secundū predistinatū ordinē seculorū. uel sinendo uel
donando distribuit; Unde nec illud possunt dicere.
Quur ergo ds̄ hebreorū quē summū & uerū dm̄ dicitis. non
solū romanos eis non subiugauit. sed nec ipsos hebreos
ne a romanis subiugarentur adiuuit. Praetermiss
enī manifesta peccata eorū. ppt̄ quae illis hoc euenturū
proph&ando ante predixerant. Et maxime quia

impio furore xp̄m occiderunt. in quo peccato aliorū
occultorū peccatorū meritis excaecati sunt. Et quod
illis passio eius & gentib; profutura. eadem prophetica
contestatione praedicatū ē. Nec alia res magis claruit illi
us gentis regnū & templū. & sacerdotiū & sacrificiū.
& unctionē illā mysticā quod chrisma graece dicitur
Unde xp̄i nomen eluc&. & propt quā reges suos (christos) xp̄os ipsa
gens appellabat. Non fuisse nisi praenuntiando xp̄o de
putatā. quā quod occisi xp̄i resurrectio. Postea quam
coepit credentib; (gentib;) praedicari. illa omnia cessauerunt.
Nescientibus romanis per quorū uictoriā nescientib; iudeis.
per quorū subiugationē factū ē ut illa cessarent, Rem
sane mirabilē non aduertunt pauci pagani qui remanser.
Dm̄ hebreorū offensū uictis. nec receptū uictoribus. nunc
praedicari & coli ab omnib; gentibus. Ipse ē enim ds̄
isrl̄. de quo (tunc) ante propheta plebē di sic adlocutus ē.
Et qui eruit te ds̄ isrl̄ uniuersae terrae uocabitur. Hoc
factū ē per nom xp̄i uenientis ad homines ex semine ipsius
isrl̄. qui nepos fuit abrahe. a quo gens coepit hebreorum;
Nam & ipsi isrl̄ dictū ē. in semine tuo benedicent omīs trib;
terrae. Hinc ostenditur ds̄ isrl̄ ds̄ unus qui fecit celū
& terrā. (&insuper) & res humanas iuste ac misericorditer curat.
Ita ut nec praecludat iustitia misericordiā. nec inpediat
misericordia iustitiā. quod non ipse sit uictus in hebreo
populo suo. quia regnū sacerdotiūq; eius romanis ex
pugnandū delendūq; pmisit. quando quidem p xp̄i
euangeliū aeterni regis & sacerdotis. Quod illo regno

& sacerdotio futurum prefigurauit. Nunc i predicti sunt.
ubique delet idola gentium. quae etiam ne delerentur recipere
sacra eius romani noluerunt. sicut receperunt deorum
aliarum gentium quas uicerunt. Ita & regnum sacerdotiumque
proph&ice gentis abstulit. quia iam qui per ea promitte
batur aduenerat. Et romanum imperium a quo illa gens
uicta est. per xpm regem suo nomini subiugauit. Atque
ad euertenda idola propter quorum honorem sacra eius re
cepta non erant. xpianae fidei robore ac deuotione con
uertit. Puto quia de re haec futura ut per tot proph&as
& per cuius dam & iam gentis regnum ac sacerdotium pronuntia
rentur. non magicis artibus fecit xps antequam ess&
in hominibus natus. Nam & illius iam del&i regni
populus ubique dispersus. mirabilis dei prouidentia. quam
uis sine illa unctione regni sacerdotisque remanserit.
In quo chrismate xpi nomen appar&. ten& tamen reli
quias quarundam obseruationum suarum. Romana autem
sacra illa de idolorum cultu. nec uictus ac subiugatus acce
pit. ut libros proph&icos ad testimonium gerat xpi. ac sic
de inimicorum codicibus prob&ur ueritas prophetati xpi.
Quid ergo adhuc miseri xpm male laudando se ipsos indicant.
si aliqua magica sub eius nomine scripta sunt cum uehe
menter his artibus xpi doctrina inimicatis. Hinc
potius intellegant quantum sit illud nomen quod ad dito
& iam illi qui contra eius precepta uiuunt suas nefarias
artes honorare conantur. Sic enim diuersis hominum
erroribus multi & iam uarias hereses aduersus ueritatem

subeius nomine condiderunt. Ita sentiunt & iā inimici
xpi adsuadendū. quod proferunt contra doctrinā xpi.
nullū sibi ēē pondus auctoritatis si non habeat nomen xpi.
Quid quod isti uani xpi laudatores. & xpianae religionis
obliqui obtrectatores. propterea non audent blasphe
mare xpm. quia quidā philosophi eorū sicut in libris
suis porphyrius siculus prodidit. cōsuluerunt deos
suos quid de xpo responderent. Illi autem oraculis suis
xpm laudare conpulsi sunt. Nec mirum cū & in eug̃lo
legamus eū daemones fuisse confessos. Scriptum ē
autem in pphẽis nris. qm̃ dii gentiū daemonia. Ac p
hoc isti. ne contra deorū suorū responsa conentur. con
tinent blasphemias a xpo. & eas in discipulos eius effun
dunt. Mihi autē uidetur quod illi dii gentiū quos phi
losophi paganorū consulere potuerunt. & iā si de discipu
lis xpi interrogarentur. ipsos quoque laudare cogerentur.
Uerūtamen ista ita disputant. quod haec euersio templorū.
& dānatio sacrificiorū & confractio simulacrorū. non
p doctrinā xpi fiat. sed p discipulorū eius quos aliud quā
ab illo didicerunt docuisse contendunt. Ita uolenter
xpianā fidem xpm honorantes laudantesq. conuellere.
quia utiq. p discipulos xpi. & facta & dicta xpi adnun
tiata sunt. Quib; contra religio xpiana. adhuc istis
·/· constat
iam paucissimis nec iā obpugnantib; sed tamen adhuc
mussitantibus inimica. Sed si nolunt credere xpm
tali a docuisse. pphẽas legant. Qui non solū sup sti
tiones idolorū euerti preceperunt. Uerum & iā xpianas

temporibus hanc euersionem futuram praedixerunt. Quid si fe
fellerunt quare tanta manifestatione conplentur. Si
uerum dixerunt, quare tantae diuinitati resistitur. Ue
rum tamen diligentius ab istis quaerendum est quem non putent
esse deum israhel quare eum colendum non receperint, sicut aliarum
gentium deos quas romanum subegit imperium. Praesertim
cum eorum sententia sit omnes deos colendos esse sapienti.
quare ergo a numero ceterorum iste reiectus est. Si plurimum
ualet quare ab eis solus non colitur. Si parum aut nihil
ualet quare conteruntur eorum simulachris ab omnibus gentibus
solus paene iam colitur. Numquam huius questionis uin
culo eximi poterunt qui cum maiores et minores deos
colant quos deos putant hunc deum non colunt qui prae
ualuit omnibus quos colunt. Si enim magnae uirtutis est.
quare existimatur esse inprobandus. Si paruae aut nullius uir
tutis est quare tantum potuit inprobatus. Si bonus est.
quare a ceteris bonis solus separatur. Si malus est quare
a tot bonis unus non superatur. Si uerax est quare eius
praecepta respuuntur. Si mendax est quare eius praedicta
conplentur. Postremo quod uolunt de illo sentiant.
Numquid romani etiam malos deos colendos non putant
qui pallori et febri fana fecerunt, qui et agatodemonas
inuitandos et cacodemonas placandos monent. Quod
libet ergo de illo existiment, quare eum solum sibi nec ad
uocandum nec propitiandum esse dixerunt. Quis est
deus iste uel ita ignotus ut in tam multis diis solus adhuc
non inueniatur. Aut ita notus ut a tam multis hominibus

⁜ Nihil ergo restat ut dicant cur huius dei sacra recipere noluerunt, nisi quia solus se coli uoluerit.

R: iam solus colatur. Nihil ergo restat ut dicant quare hu
ius dei sacra recipere noluerint.⁜ Illos autem deos gentium
quos isti iam colebant coli prohibuerit. Sed hoc ipsum
magis ab eis requirendum est. quemnam uel qualem putent
esse istum deum. qui noluerit coli deos alios quibus isti templa
& simulacra fecerunt. Tantumque potuerit ut plus ua
leret eius uoluntas ad eorum simulacra euertenda. quam
R: illorum ad eius sacra non recipienda. Et est sententia
illius eorum philosophi proditur. quem sapientissimum
omnium hominum etiam oraculo fuisse firmarunt.

Socratis enim sententia est. unumquemque deum sic coli oportere
quomodo se ipse colendum esse praeceperit. Proinde istis
summa necessitas facta est non colendi deum hebreorum. quia
si alio modo eum colere uellent quam se colendum esse ipse dixisset.
non utique illum colerent. sed quod ipsi finxissent. Si
autem illo modo uellent quod ipse dixer& alios sibi co
lendos non esse cernebant. quos ille coli prohibebat. ac per
hoc respuerunt istius ueri dei cultum. ne multos falsos offen
derent. Magis arbitrantes sibi offuturam fuisse istorum
R: iracundiam. quam illius beniuolentiam profuturam. sed fuerit ista
uana necessitas & ridenda timiditas. Nunc quaerimus
quid de isto deo sentiant homines quibus plac& omnes deos
colendos esse. Si enim iste colendus non est. quomodo
coluntur omnes cum iste non colitur. Si autem colen
dus est. non omnes colendi sunt. quia nisi solus colatur. iste
non colitur. An forte dicturi sunt. istum non esse deum
cum illos deos dicant. quos sicut nos credimus nihil possunt.

nisi quod illius iudicio permittuntur. Non ut alicui pro
sint; sed ut nec laedere ualeant· nisi eos quos ita laedendos eē
ille iudicat. qui omnia potest; Sicut autem ipsi co
guntur fateri minora eē quā ille potuerunt. Si enī
dixerunt quorum uates consulti ab hominibus ut non
dicā fefellerunt: proxima tamen priuatis negotiis
responderunt: quomodo non ē ds̄ cuius uates non solū
ea quae ad tempus consulebantur congruere respon
derunt: Uerum &iā unde non consulebantur. de uni
uerso genere humano atque omnib; gentib; ea tanto
ante praedixerunt quae nunc & legimus & uidemus.
Si dm̄ dicunt quo impl&a sybilla facta cecinit roma
norū· quomodo non ē ds̄ qui & romanos & omnes na
tiones in se unū dm̄ p xpi euangeliū credituras & omā
patrū suorū simulacra euersura sicut praenuntiauit
exhibuit. Postremo si illos deos dicunt qui nūquā
ausi sunt p uates suos contra istū dm̄ aliquid dicere.
quomodo non ē ds̄ qui p uates suos istorū simulacra non
solū euerti iussit. uerū &iā in omnibus gentibus euersura
praedixit· ab eis qui illis deserti dm̄ unū colere iuberentur.
& iussi famularentur. Aut legant si possunt. uel a
liquā sybillarū uel quēlib& aliorū uatū suorū prae
dixisse hoc futurū· ut ds̄ hebreorū ds̄ isrt ab omnib;
gentibus coler&ur. & quod eū cultores aliorum deorū.
recte antea respuissent. Futurū &iā litteras p
ph&arū eius in auctoritate tā sublimi ut eis obtem
perare &iā imperiū romanorū iuber& delere simulacra.

Monuisse & iā ne talibus p̄ceptis obtemperar&ur.
Legant ista si possunt. ex aliquib; libris uatum suorum.
Omitto enī dicere. quod ea quae in illorū libris leguntur.
pro nostra hoc ē xp̄iana religione testimoniū dicunt.
. quod a sc̄is angelis & a b ipsis nostris pph&is audire
potuer̄. sicut & p̄sentē in carne xp̄m & iā demonia co
actas̄ confiteri. sed hęc omitto. quęcūq̄. proferimus
a nostris ficta esse contendunt. Ipsi omnino ipsius quen
disunt ut proferant a uatib; deorū suorū contra dm̄ hebre
orū aliquid proph&atū. sicut nos tot & tanta de libris
R pph&arū nrōs ex. contra deos eorū. & iussa obseruamus. & p̄ę
cepta recitamus. & facta monstramus. Quae illi iā p paucí
qui remanserunt. malunt dolere conpl&a. Quā illum
dm̄ agnoscere qui potuit p̄nuntiare conplenda. cū in suis
diis falsis quae sūt uera daemonia nihil aliud p magno adpe
tant. quam cū aliquid eorū responsis sibi futurū esse didi
cerint. Quae cū ita sint. quur non potius miseri intel
legunt illū esse dm̄ uerū quem sic uident a suorū deorum
soci&ate se iunctū. ut que dm̄ fateri coguntur qui om̄s
deos colendos esse profitentur cū c&eris colere non sinant?
Cum ergo simul coli non possint. quur non ille eligitur.
qui istos coli u&at. relictis istis qui illū coli non u&ant? [uel si uoluerit leguat]
Quid enim magis populis eorū in tēplis eorū debuit reci
tari. ubi nihil umquā talę personuit? Et utique
prohibitio tā multorū contra unū. quam unius con
tra tam multos notior & potior ee̅ deber&.
Nam si huius dī cultura ē impius. inutiles sunt dii qui

homines ab inpietate non prohibent. Si vero pius est
huius cultus quem in illo praecipitur ne isti colantur, impius
est cultus illorum. Si autem tam diffidenter istum coli prohibent
ut plus audiri timeant quam prohibere audeant hoc ipsum
quis non sapiat? Quis non sentiat illum esse potius
eligendum qui istos coli tam publice prohibet? Qui eorum
simulacra everti iussit, praedixit, evertit? Quam istos
quos utile non colatur iussisse nescimus, praedixisse
non legimus, valuisse aliquid non videmus. Rogo res
pondeant quis est deus iste qui omnes deos gentium sic persequitur,
qui omnia eorum sacra sic prodit sic extinguit? Quid
interrogem homines qui evanuerunt cogitando quis iste sit?
Alii dicunt Saturnus est. Credo propter sabbati sancti fi
cationem, quia isti eum diem Saturno tribuerunt. Varro
autem ipsorum quo doctiorem apud se neminem inveniunt,
deum iudeorum iovem putavit. Nihil interesse censens quo
nomine nuncupetur, dum eadem res intellegatur. Cre
do illius summitate deterritus. Nam quia nihil superi
us solent colere romani quam iovem, quod capitolium
eorum satis aperteque testatur, eumque regem omnium
deorum arbitrantur. Cum animadverteret iudeos sum
mum deum colere, nihil aliud potuit suspicari quam iovem.
Sed sive qui saturnum sive qui iovem deum iudeorum putant,
dicant quando saturnus prohibere ausus est coli alterum
deum? Nec ipsum iovem qui eum regno expulisse perhibetur
patrem filius, qui si tamquam potentior et victor placuit
cultoribus suis, saturnum victum expulsumque non colant.

Sed neque istum coli iouis prohibuit. et quem uincere
potuit. deum tamen esse permisit. Ista et inquiunt
fabulae sunt. aut interpretandae a sapientibus. aut ridendae.
Nos autem iouem colimus. de quo ait maro. Iouis omnia plena.
Id est omnia uiuificantem spiritum. Merito ergo et uarro
iouem opinatur esse coli a iudeis. quia dicit per prophetam.
Caelum et terram ego impleo. quid illud quod idem poetae dicunt
aetheram quomodo accipiunt? sicenim ait. Cum pater
omnipotens fecundis imbribus aether coniugis in gre-
mium laetae descendit. Aetherem quippe non spiritum.
sed corpus esse dicunt sublime. quo caelum super aerem
distenditur. An poetae conceditur nunc secundum
platonicos ut non corpus sed spiritus. nunc secundum
istoicos loqui ut corpus sit deus? Quid ergo in
capitolio colunt. si spiritum? Si denique ipsum caelum
corporeum. quid illic facit scutum illud iouis quod appel-
lant aegida. Nempe origo nominis huius ita red-
ditur. Quia iouem a matre occultatum capra nutri-
uit. An et hoc poetae mentiuntur? Numquid et
capitolia romanorum opera sunt poetarum? Quid
sibi autem uult ista non poetica sed plana inimica
uarietas deos secundum philosophos in libris quaerere.
secundum poetas in templis adorare? Sed [numquid] si etiam
ille euhemerus poeta fuit qui et ipsum iouem et satur-
num patrem eius et plutonem atque neptunum fratres eius
ita planissime homines fuisse prodit. ut eorum
cultores gratias magis poetis agere debeant.

quia non adeos dehonestandos sed potius ad exornandos
multa finxerunt. quamuis & ipsum euhemerum ab ennio
poeta in latinam linguam esse conuersum cicero commemo
ret. Numquid & ipse cicero poeta fuit qui eum cum quo in
tusculanis disputat tamquam secretorum conscium ad
monet dicens. Si uero scrutari uetera & ex eis quae
scriptores greciae prodiderunt eruere coner. ipsi
illi maiorum gentium dii qui habentur hinc a nobis profecti
in caelum reperientur. Quaere quorum demonstren
tur sepulchra in grecia. reminiscere quoniam initiatus quae [l. es initiatus]
tradantur mysteriis. tum denique quam hoc late pateat
intelleges. hic certe istorum deos homines fuisse satis
confitetur. In caelum autem peruenisse beniuole suspicatur.
Quamquam & hunc honorem opinionis ab hominibus eis esse
delatum non dubitauit publice dicere. cum de romulo
loqueretur. Qui hanc urbem inquit condidit.
romulum ad deos inmortales beniuolentia famaque
sustulimus. Quid igitur mirum est si hoc fecerunt
antiquiores homines de ioue & saturno & ceteris. quod
romani de romulo. Quid denique iam recentioribus
temporibus & iam de cesare facere uoluerunt. Quibus
& uergilius adulationem carminis addidit dicens.
Ecce dionei processit caesaris astrum. Uideant
ergo ne forte historica ueritas sepulchra falsorum
deorum ostendat in terra. Uanitas autem poetica
stellas eorum non figat sed fingat in caelo. Neque
enim reuera stella illa iouis est. aut illa saturni

sed p̄ eorū mortem sideribus ab initio mundi conditis. haec
nomina inposuerunt homines qui illos mortuos (quasi deos) haberi
uoluerunt. De quibus quid tantū mali castitas aut quid
tantū boni uoluptas cōmeruit ut inter astra que cū sole
& luna circumeunt. uenus habeat stellā & minerua non
habeat. Sed fuerit & cicero achademicus incertior
quam poe&ę qui sepulcra deorū commemorare ausus ē.
litterisque mandare. quamuis hoc non ex opinione
propria presūpserit. sed ex ipsorū sacrorū traditione
cōmemorauerit. Numquid & uarro uel tāquā poe&a
fingit. uel tam quā achademicus dubie ponit. quod di
cit taliū deorū sacra ex cuiusq. eorum uita uel morte
qua inter homines uixerunt uel obierunt esse conpo
sita. Numquid & leonilles sacerdos aegyptius poe&a
uel achademicus fuit. qui macedoni alexandro diuersā
quidem a grecorū opinione istorū deorum originem.
uerumtamen ita prodit. ut eos homines fuisse de
clar&. Sed quid ad nos. dicant se iouem non homi
nem mortuū colere. nec homini mortuo capitolium
dedicasse. sed spui uiuicanti omnia quo mundus
impl&ur. Et scutū eius in honore nutricis eius
factū de pelle caprina inter pr&antur ut uolunt.
Quid dicunt de saturno quem saturnū colunt.
Nonne ille ē. qui primus ab olympo uenit arma iouis
fugiens & regnis exul ademptis. qui genus indocile
& dispersū montib; altis conposuit legesque dedit.
Latiūq. uocari maluit his qm̄ latuiss& tutus in oris.

Non ipsum eius simulacrum quod coopertum capite fingitur, qua
si latentem indicat? Nonne ipse talis ostendit agri
culturam quod falce demonstrat? Non inquiunt. Nam
uideris si fuerit ille homo et rex quidam de quo ista narrantur.
Nos tamen saturnum interpretamur uniuersum tempus quod
grecum etiam uocabulum eius ostendit. Uocatur etiam
cronos. quod aspiratione addita etiam temporis nomen est.
Unde et latine saturnus apellatur. quasi saturetur annis.
Quid iam cum istis agendum sit nescio. qui conantes in melius
interpretari nomina et simulacra deorum suorum fatentur
maiorem deum summum et patrem ceterorum tempus esse. Quid
enim aliud indicant quam omnes deos suos temporales
esse quorum patrem ipsum tempus constituunt? Erubuerunt
hinc philosophi eorum recentiores platonici qui iam christi
anis temporibus fuerunt. et saturnum aliter interpretari co
nati sunt. dicentes apellatum cronon. uelut a satietate
intellectus. eo quod grece satietas choros. Intellectus
autem siue mens. nus dicitur. Cui uidetur suffragari
et latinum nomen quasi ex prima latina parte et greca
posteriore conpositum. ut diceretur saturnus tamquam satur
esset. Nus uiderunt quam esset absurdum. si filius tempo
ris iuppiter haberetur quem deum aeternum uel putant uel
putari uolebant. At uero secundum istam nouellam interpretati
onem. quam ueteres eorum si habuissent mirum si ciceronem
uarronemque latuisset. saturni filium iouem dicunt. tamquam
ab illa summa mente profluentem spiritum quam uolunt esse uelut
animam mundi huius omnia celestia et terrena corpora

Implentem. Unde illud maronis ē. quod paulo ante
cōmemoraui. iouis omnia plena. Num quid non si possent
isti sicut ipsā interp̄tationē. ita &iā sup̄stitionē homi
nū cōmutarent. Et aut nulla simulacra aut certe satur
no potius quā ioui capitolia constituerent. Neque enī
ullam animā rationalē sapientē fieri disputant nisi
participatione summæ illius incōmutabilisq; sapientię.
Non solū cuiusquā hominis animā. sed ipsius &iam
mundi quam dicunt iouem. Nos uero esse quandā
summā dī sapientiam. cuius participatione fit sapi
ens quaecūq; anima fit uere sapiens. non tantum
concedimus. uerum &iā maxime prędicamus.
Utrum autem uniuersa ista corporalis moles quae
mundus apellatur habeat quandā animam uel quasi
animam suam id ē. rationalem uitā qua ita regatur.
sicut unum quodque animal. magna atq; abdita
quęstio ē. Nec adfirmari deb& ista opinio. nisi
conperta quod uera sit. Nec refelli nisi conp̄ta
quod falsa sit. Quid autem hoc ad homines
&iā si semp̄ eum lateat. quando quidem nulla
anima fit sapiens uel beata ex alia quacūq; anima.
sed ex illa sola summa atq; incommutabili dī sapientia.
Romani tamen qui non saturno sed ioui capitolium
condiderunt. uel aliae nationes quae iouem p̄cipuę
supra cęteros deos colendum eē. putauerunt. non
hoc quod isti senserunt qui secundū istā suā nouam
opinionē & summas arces. si quae quam in his rebus

potestatis habuissent saturno potius dedicarent. & mathe-
maticos uel genethliacos maxime delerent. qui saturnum al. genethliacos
quem sapientum effectorem isti dicunt maleficum deum inter
alia sidera constituerent. Quae opinio tantum contra
illos in animis humanis praeualuit ut nec nominare illum
uelint. senem potius quam saturnum apellantes. tam timida
superstitione. ut iam cartaginienses pene uicos suo nomen
mutauerint. uicum senis crebrius quam uicum saturni
apellantes. Notum est ergo quid colere uincantur.
& quid colorare conentur adoratores simulacrorum.
Uerum & ab istis nos cultus saturni interpretatoribus requi
rendum est. quid de deo sentiant hebreorum. Etiam ipsis
enim placuit omnes deos cum gentibus colere. cum eos
superbos pudet & pro peccatorum remissione humiliari
sub christo. Quid ergo sentiunt de deo israhel? quem si non
colunt. non omnes deos colunt. Si autem colunt † quos
coli ille prohibuit. Per eos enim uates ista prohibuit.
per quos haec ipsa quae nunc a christianis eorum simulacra
patiuntur futura predixit. Siue enim angeli ad illos
prophetas missi sunt. qui eis deum omnium creatorem
unum uerum deum cui uniuersa subiecta sunt. & per sensibi
lium rerum congruam speciem figurate ostenderent.
& quemadmodum se coli preciperet indicarent. siue
aliquorum ex eis mentes per spiritum sanctum ita sublimatae sint
ut eo uisu ea uiderent. quo & ipsi angeli uident.
Constat tamen eos illi deo seruisse qui alios deos coli
prohibuit. Seruisse autem fide pietatis in regno

† non colunt sic se coli iussit quomodo alios colunt.

& sacerdotio reipublicae suae. & xpm̄ uenturũ utrum
regem ac sacerdotem significantibus sacris. Por
ro autem in dis gentiũ quos isti dum colere uolunt. illũ
qui cum istis coli non potest colere nolunt. Dicant quid
causae ē. ut nullus eorũ inueniatur qui alterum coli
prohibeat. cum eos in diuersis officiis muneribusq;
constituant & reb; ad quemq; proprie ꝑtinentibus prae
sidere uelint. Si enim iupiter non prohib& saturnũ
coli quia non ē ille homo qui illũ hominem patrem
de regno expulit. sed aut caeli corpus aut sp̄s implens
caelum & terrã. & ideo non potest prohibere coli
mentem supernã ex qua dicitur emanasse. si ita rati
one nec saturnus iouem coli prohib&. quia non ab eo
rebellante superatus ē. sicut ille a ioue. Nescio quo
cuius arma fugiens uenit in italiã. sed fau& prima
mens animae a se genitae. saltim uulcanus ꝓhiber&
coli martem uxoris adulterũ. Herculem iunonem ꝑ
secutricem suã. Quae ista inter eos ē. tam foeda con
sensio. ut nec diana uirgo casta coli prohibeat. non
dicam uenerem sed priapum. Nam si unus homo
& uenator & agricola esse uoluerit seruus erit aborũ.
quibus tamen uel uicina templa fabricare erubescit.
Sed interp̄tentur dianã uirtutem quam uolunt. Inter
p̄tentur & priapũ fecunditatis dm̄. Ita sane ut in
f&andis feminis pudeat iunonem talem habere
adiutorem. Dicant quod plac&. interpr&entur
quod sapiunt. dum tamen omnia eorũ argumenta

perturbet deus israhel. qui cum illos omnes coli prohibuerit.
et a nullo eorum coli prohibitus sit. eorumque simulacris
et sacris euersionem praeceperit. praedixerit. fecerit satis
ostendit illos falsos atque fallaces. et se ipsum uerum ac ueracem
deum. Istos autem iam paucos deorum multorum falsorumque
cultores quis non miretur nolle illi optemperare. de quo cum ab eis quae
ritur quis nam sit deus. quodlibet opinando respondent.
deum tamen esse negare non audent. Quia si negent.
operibus eius et praedictis atque completis facillime con
uincuntur. Neque enim ea dico. quae liberum sibi putant esse
non credere. quia ipse in principio fecit caelum et terram
et omnia quae in eis sunt. Nec illa antiquissima quod
enoch transtulit. quod impios diluuio deleuit. Quod
noe iustum domumque eius per lignum inde liberauit. Ab Abra
ham in hominibus facta eius exordior. Huic enim
facta est. per angelicum oraculum manifesta promissio. quam
nunc uidemus impleri. huic quippe dictum est. In semine
tuo benedicentur omnes gentes. Ex cuius semine po
pulus israhel. unde uirgo maria quae peperit christum. In quo
benedici omnes gentes. audeant iam negare si possunt.
Haec promissio facta est etiam ad isaac filium abrahae. Haec
et ad iacob nepotem abrahae. qui et iam israhel appellatus est.
Ex quo uniuersus ille populus et propagatus et nomina
tus est. ut huius populi deus appellaretur deus israhel. non
quod ipse non sit deus omnium gentium. siue nescientium
siue iam scientium. sed quia in isto populo uoluit
manifestius apparere uirtutem promissorum suorum.

Ille enim populus primo in aegypto multiplicatus ē & de illa
seruitute per moysen in multis signis potentiisq; libe
ratur. debellatis plurimis gentibus terram &iam
promissionis accepit. In qua regnauit p̄ reges suos
d&ribu iuda exortos. Qui iudas unus fuit ex duo
decim filiis isrt. nepotis abrahe atq; inde iudei cog
minati. Multa ipso dō adiuuante fecerunt. Multa
pro peccatis suis ipso flagellante p̄pessi sunt donec ueniret
semen cui promissū est. in quo benedicerentur om̄s gen
tes. & patrū suorū simulacra sponte confringerent.
Neque enim temporibus xp̄ianis. sed tanto ante p̄dictū ē
quod per xp̄ianos impl&ur. Ipsi iudei qui remanserunt
inimici nominis xp̄i. de quorū &iam futura perfidia
in illis proph&icis litteris tacitū non ē. ipsi habent &
legunt proph&am dicentem. Dn̄e ds meus & refugiū
meum in die malorum ad te gentes uenient ab extremo
terrae. & dicent uere mendacia coluerunt patres nr̄i
simulacra & non ē in illis utilitas. ecce nunc fit.
Ecce nunc gentes ab extremo terrae ueniunt ad xp̄m
ista dicentes. & simulacra frangentes. Et hoc enim
magnū est quod ds p̄stitit ecclesiae suae ubiq; diffu
sae. ut gens iudeam merito debellata & dispersa per
terras. nec a nobis haec composita putarentur. codices
proph&iarū nostrarū ubiq; postter&. & inimica fidei
nostrae testis fier& ueritatis nostrae. Quomodo
ergo discipuli xp̄i docuerunt quod a xp̄o non didicerunt
sicut stulti desipiendo iactitant. ut deorū gentium

& simulacrorum sup(er)stitio deleretur. Numquid & illas prophetias quae nunc leguntur in codicibus inimicorum xpi. possunt dici finxisse discipuli xpi. Quis enim haec uetuit nisi ds isrt? ipsi enim populo dictum est per diuinas uoces factas ad moysen. Audi isrt dns ds tuus ds unus est. Non facies tibi idolum. neq(ue) cuiusquam similitudinem. neque in caelo sursum. neq(ue) in terra deorsum.

Ut autem etiam euertat ista ubi potestatem acceperit. sic ei p(rae)cipitur. Non adorabis deos alienos sed neq(ue) seruies eis. Non facies secundum opera ipsorum. sed deponendo depones. & confringendo confringes simulacra eorum.

Quis autem dicat xpm atq(ue) xpianos non pertinere ad isrt. cum isrt nepos fuerit abrahae. Cui primo & deinde isaac filio eius & deinde ipsi isrt nepoti eius dictum est. quod iam commemoraui. In semine tuo benedicentur omnes gentes.

Quod fieri iam uidemus in xpo. cum inde exortus sit illa uirgo de qua propheta populi isrt & di isrt cecinit dicens. Ecce
in utero
uirgo concipiet & pariet filium. & uocabunt nomen eius emmanuel. interpretatur autem emmanuel nobiscum ds.

Ds ergo isrt. qui prohibuit alios deos coli. qui prohibuit idola fabricari. qui p(rae)cepit euerti. qui per prophetam p(rae)dixit. gentes ab extremo terrae dicturas. uere mendacia coluerunt patres nostri simulacra in quibus non est utilitas. ipse per xpi nomen. & xpianorum fidem istarum omnium superstitionum euersionem iussit. p(ro)misit. exhibuit. Frustra ergo miseri quia blasphemare xpm etiam ad suis hoc est daemonibus nomen xpi metuentibus prohibiti sunt.

uolunt ab eo doctrinā istā facere alienā quia xp̄iani contra ido

la disputant. easque omīs falsas relegiones ubi potuerint eradicant.

De dō isrł respondeant quem docent ista & iubere non tantum

xp̄ianorū. sed & iudeorū libri testantur. De ipso consulant

deos suos qui xp̄m blasphemare prohibuerunt. De dō isrł

si audeant aliqua contumeliās respondeant. Sed quos con

sulent. aut ubi iam consulunt. libros suorum legant.

Si dm̄ isrł iouem putant. sicut uarro scripsit. interim ut

secundū eorū opinionem loquar. quare ergo ioui non cre

dunt idola esse delenda. Si saturnū putant quare eum

non colunt. aut quare non sic colunt. quemadmodū sic coli p

eos uates praecepit p quos ea quae praedixit impleuit. Quare

ei non credunt simulacra euertenda esse. & alios deos co

lendos non esse. Si nec iouis nec saturnus est. quia si unus

·/· et hoc eorū esset contra sacra iouis & saturni eorū tanta non diceret.

quis ergo ē qui propt̄ deos alios solus ab istis non colitur.

Et euersis diis aliis tam euidenter effecit ut solus colatur.

humiliata omni supba altitudine quae se aduersus xp̄m

erexerat p idolis persequens interficiensq; xp̄ianos. Nunc

certe quaerunt ubi se abscondant cum sacrificare uolunt.

uel ubi deos ipsos suos retrudant ne a xp̄ianis inueniant

atq; frangantur. Unde hoc nisi a timore legum atque

regum per quos ds̄ isrł suam exerit potestatem iam subditos

xp̄i nomini. sicut longe ante promisit dicens p prophetā

Et adorabunt eū omnes reges terrae. omnes gentes seruient

·/· nonne illi. ·/· Nempe iam impletur quod per prophetas idemti

tidem canitur. quod remissurus erat & impiā plebem suā

Non quidem totam · quia multi ex israheliticis crediderunt
in xp̄m. Nā inde erant & apostoli eius. Et humiliatu
rus omnem sup̄bum atq; iniuriorum · ut ipse solus exalta
retur. Id ē deus solus altus & potens hominibus manifesta — st id est
retur donec proicerent a credentib; idola · & a non credenti
bus absconderentur. Cum eius timore terra confringitur.
Id ē terreni homines timore franguntur. timendo legem uel
ipsius uel eorū qui credentes in eū gentib; que regnandis tē
talia sacrilegia prohiberent. Haec enim quae ut facilius
intellegerentur. breuiter p̄e locaturus sum p̄ph&a sic dicit.
Et nunc tu domus iacob uenite & ambulemus in lucem dn̄i.
Remisit enim plebem suā domus isr̄t · qm̄ repl&a ē sicut
ab initio regio eorū augurus sicut alienigenarū · & filii
multi alienigenę nati sunt illis. Repl&a ē enim regio eorū
argento & auro · nec erat numerus thesaurorū illorum · Et
:Et repl& ē tra:
repl&ā ē · terra equis · nec erat numerus curruum illorū ; ab
hominationib; operum manuū ipsorū · & adorauerunt ea
quae fecerunt digiti eorū · & inclinauit se homo & humilia
bit se uir · & non remittā illis. Et nunc intrate in p&ras
& abscondite uos in terra a facie timoris dn̄i & a maiestate
uirtutis eius. cum surrexerit confringere terrā · Oculi
enim dn̄i excelsi · homo autem humilis. Et humiliabit
altitudo hominū · & exaltabitur dn̄s solus in die illa ·
Dies enim dn̄i sabaoth sup̄ (omnem) : iniuriosum & sup̄bum · &
supra omnem altum & (elatum) humiliatum quia humiliabuntur.
& supra omnem cedrū libani excelsorū & elatorum · &
sup̄ omnem arborem libani basan · & sup̄ omnem montē.

& super omnem collem altum & sup omnem nauem maris
& sup omne spectaculū nauium decoris. Et humiliabi
tur & cad& contumelia hominū. & exaltabitur dñs solus
in illa die. Et manib; fabricata omnia abscondent in
speluncis & in scissuris p&rarū & in cauernis terrae á
facie timoris dñi & a maiestate uirtutis eius. Cum sur
rexerit confringere terrā. Illa enim die proici&
homo abominationes aureas & argenteas quae fecer
ut adorarent sup uacuanea. & noxia. ut intrent in fo
ramine solidae p&rae & in scissuras p&rarū a facie ti
moris dñi. & a maiestate uirtutis eius cum exsurrexerit
comminuere terram. Quid dicunt de isto dō sabaoth,
quod interptatur dš uirtutum uel exercituū. quia illi
seruiunt uirtutes et exercitus angelorum. Quid di
cunt de isto dō isrt. quia dš ē illius populi. de quo uenit
semen in quo benedicerentur omnes gentes. Cur
solum non colunt qui omis deos colendos esse contendunt.
Cur ei non credunt qui alios deos falsos. & ostendit
& euestit. Audiui quendā eorū dicere se legisse apud
nescio quem philosophum. quod ex his quae iudei in
suis sacramentis agerent. Intellexissent quem dm
colerent. prepositū inquit istorū elementorū quibus
iste uisibilis & corporeus mundus extructus ē.
Cum scripturis scis proph&arū eius aperte ostendatur
illū dm colendū preceptū esse populo isrt. qui fecit
caelū & terrā. & a quo est omnis uera sapientia.
Sed quid opus est hinc diutius disputare. Cum ad.

id quod ago sufficiat. quod illi qualib& presumptione
opinantur. De illo dō quem dm̄ esse negare non poss.
Si enim prepositus ē elementorū quibus mundus iste
consistit. quur non ipse potius colitur quā neptunus
qui solius maris p̄positus ē. Quam denique siluanus
qui solorū agrorū atq; siluarū. quā sol qui solius diei
uel &iam uniuersi caelestis caloris. quā luna quae
solius noctis uel &iā humoris potestate presulg&.
quā iuno quae solū aerem tenere phib&ur. Certe
eni istis partiū prepositi quicūq; sunt. necesse est
ut sub illo sint. qui omniū elementorū & uniuersę
huius molis prepositurā gerit. At iste illos omīs
coli prohib&. quur ergo isti contra preceptū maioris
illorū non solū eos colere uolunt. sed propter istos illū
nolunt. Adhuc non inueniunt quid de isto dō sit
constanter liquidoq; pronuntient. Nec umquam
inueniant donec eum inueniant dm̄ solū uerum
a quo creata sunt omnia. Proinde quidam luca
nus magnus eorū in carmine declamator. credo & ip
se diu querens siue per suas cogitationes. siue p suorū
libros. quis nā ess& iudaeorū ds. & quia non pie
quaerebat. non inueniens. maluit tamen incertū
dm̄ quem non inueniebat quā nullū dm̄ dicere. qui
eius tam magna documenta sentiebat. Ait enim
& dedita sacris incerti iudaea dei. Et nondum ds
iste scs & uerus ds sit. nondū p xpi nomen tanta
in omnibus gentibus fecerat. quanta usq; in hodiernū

diem post lucani tempora consecuta sunt. Nunc uero
quis tam durus non flectatur. quis tam torpidus non
ignescat? Cum impleatur quod scriptum est. Quia non
est qui se abscondat a calore eius. Quando iam claris
sima luce manifestantur quae in eodem psalmo unde
uersiculum istum commemoraui tanto ante praedicta sunt.
Caelorum enim nomine. apostoli xpi significati sunt. quod
in eis deus praesideret ut euangelium adnuntiarent. Iam ergo
caeli enarrauerunt gloriam dei. et opera manuum eius adnun
tiauit firmamentum. Dies diei eructuauit uerbum.
et nox nocti adnuntiauit scientiam. Iam non sunt
loquellae neque sermones. quorum non audiantur uoces eorum.
Iam in omnem terram exiit sonus eorum. et in fines orbis
terrae uerba eorum. Iam in sole. hoc est in manifesta
tione posuit tabernaculum suum quod est ecclesia ip
sius. qui ut hoc faceret. ipse sicut ibi sequitur tamquam
sponsus processit de thalamo suo. id est coniugatum
uerbum carni humanae processit de utero uirginali. Iam
exultauit ut gigans et cucurrit uiam. Iam a summo caeli facta est
egressio eius et recursus eius usque ad summum caeli. Et
ideo rectissime sequitur uersus quem paulo ante commemo
raui. et non est qui se abscondat a calore eius. Et adhuc
isti fragiles contradictiunculas garrientes eligunt isto
igne in genesi sicut stipulae in cinerem uerti. quam sicut aurum
a sorde purgari? Cum et deorum falsorum iam fallacia
monumenta frustrata sint. et illius incerti dei ueracia
promissa certa iam facta sint. Desinant ergo dicere

mali laudatores xpi qui nolunt esse xpiani. quod xps
non docuerit deos eorum deseri & simulacra confringi.
Ds enim isrl de quo pdictum e. quod ds uniuersae terrae uo
cabitur. & ds uniuersae terrae iam uocatur. hoc p prophetas
futurum predixit. hoc p xpm congruo tempore impleuit.
Certe enim si iam ds isrl ds uniuersae terrae uocatur.
necesse e ut fiat quod iussit. quando quod iussit innotuit.
Quia uero p xpm & in xpo innotuit. ut ecclesia eius p
orbem diffunderetur. & p ipsu ds isrl uniuersae terrae
uocaretur. paulo superius apud eundem prophetam legant.
qui uolunt. immo et ame commemoretur. Neque ita
longum e. ut oporteat praetermitti. Dicuntur enim
multa de presentia & humilitate & passione xpi. & corpore
eius cui caput e. id e de ecclesia eius. cum apellatur
tamquam sterilis quae non pariebat. Per multos enim
annos ecclesia quae futura erat in omnibus gentibus.
in filiis suis hoc e in sctis suis non apparuit. nondum
xpo adnuntiato per euangelistas eius. quibus non est
adnuntiatus p prophetas. Et dicitur plures filios
desertae futuros. quam eius quae habet uirum. Cum uiri
nomine significata e lex. trix quem accepit primus populus
isrl. nec acceperant gentes legem eo tempore quo pro
pheta loquebatur. Neque rex xpianorum apparuit adhuc.
Ex quib; tamen gentibus longe fertilior & numerosior
scorum multitudo prouenit. Ita ergo dicit esaias
incipiens ab humilitate xpi. & se postea conuertens
ad loquendam ecclesiam usq. ad eum uersum quem com

memorauimus ubi ait. Et qui eruitte ipse ds israhel
uniuersae terrae uocabitur. Ecce inquit intellectu
erit puer meus & exaltabitur & honorificabitur ue
hementer. Quomodo multi mirabuntur sup te, sic tamen
& inhonesta uidebitur ab hominibus species tua.
& honor tuus ab hominib; Ita enim mirabuntur
gentes multę sup eum & continebunt reges os suũ.
qm quibus non ẽ nuntiatũ de illo uidebunt. & qui
non audierunt intellegent. Dñe quis credidit
auditui nostro & brachium dñi cui reuelatum est.
Nuntiauimus corã illo ut puer & radix interra siti
enti. non ẽ species illi neq; honor. & uidimus illum
& non habuit speciem neq; decorẽ. sed uultus eius
abiectus & deformis positio eius ab hominibus.
Homo in flagella. & qui sciat ferre infirmitates.
Propter quod & auertit se facies eius. iniuriata ẽ nec
magni aestimata est. Hic infirmitates nostras portat.
& pro nobis in dolorib; est. Et nos existimauimus
illũ in dolorib; esse. & in plaga & in poena. Ipse autẽ
uulneratus ẽ. propter peccata nostra. & infirmatus ẽ.
propter iniquitates nostras. Eruditio pacis nrae
in eum. Liuore eius sanati sumus omnes qui ut oues
errauimus. & dñs tradidit illum pro peccatis nostris.
Et ipse qm male tractatus ẽ. non aperuit os. ut ouis ad
immolandũ ductus ẽ. Et ut agnus ante eum qui se
tondet & fuit sine uoce. sic non aperuit os suum.
In humilitate sublatum ẽ. iudiciũ eius. generationem

eius quis enarrabit. Qm̄ tollætur de terra uita eius. Ab
iniquitatibus populi mei ductus ē. ad mortem. Dabo
ergo malos propter sepulturā eius. & diuites propter
mortem eius. ob hoc quod iniquitatem non fecerit. nec
dolum ore suo. Dn̄s uult purgare illū de plaga.
Si dederitis uos ob delicta uestra animā uestrā. uidebi
tis semen longissimae uitae. Et uult dn̄s auferre a
doloribus animā eius. ostendere illi lucem & figurare
p sensum. Iustificare iustum bene seruientē pluribus;
& peccata illorū ipse sustinebit. Propterea ipse here
ditabit cōplures. & fortiū partietur spolia. Propter
quod tradita ē. ad mortē anima eius. & inter iniquos
aestimata est. Et ipse peccata multorū sustinuit.
& propt iniquitates eorū traditus ē. Delectare
sterilis quae non paris. exulta & clama quae non par
turis. qm̄ multi filii desertę. magis quā eius quę hab&
uirum. Dixit enim dn̄s. Dilata locum taber
naculi tui. & aulaeas tuas confige. non ē quod parcas.
Porrige longius funiculos. & palos ualidos constitue.
& iam atq; & iam in dextram atq; sinistram parte extende.
Semen enim tuū hereditabit gentes. & ciuitates quae
desertę erant inhabitabis. Non est quod metuas.
preualebis enim. Nec erubescas quod detestabilis
fueris. Confusione enim in ppætuum obliuisceris.
Ignominiae uiduitatis tuae non eris memor. qm̄
ego sum dn̄s qui facio te. dn̄s nomen ei & qui eruit
te. ipse dš isrł uniuersae terrę uocabitur.

Quid contra hanc euidentiam expressionemq; rerum & prae
dictarum & impletarum dici potest. Si de xpi diui
nitate discipulos eius putant esse mentitos. Numquid
de xpi passione dubitabunt resurrexisse. Non solent
credere at illa omnia ab hominib; humana perpessum
etiam libenter credunt. quia hominem tantummodo
credi uolunt. Ille itaq; sicut ouis ad immolandum
ducitur. ille inter iniquos deputatur. ille uulneratur
propter peccata nostra cuius liuore sanati sumus.
Cuius facies iniuriata est. nec magni aestimata. pal
mis caesa. sputis inlita. cuius deformis in crucis
positio. Ille ab iniquitatib; populi isrl ducitur ad mortem.
Ille qui non habebat speciem neq; decorem. quando
colaphis percutiebatur. quando spinis coronabatur.
quando pendens inridebatur. Ille qui sicut agnus
coram tondente non habet uocem. sic non aperuit os
suum. cum ei diceretur ab insultantib; proph&iza
nobis xpe. Nempe iam exaltatus est. iam honorifi
catus est. uehementer. Nempe iam mirantur gentes
multe super eum. iam continuerunt reges os suum
quos aduersus xpianos leges saeuissimas promulgabant.
Nempe quibus non est nuntiatum de illo iam uident. & qui
non audierunt iam intellegunt. Quomodo gentes quibus
non nuntiauerunt proph&ae. magis ipse uident quam
uera nuntiata sint per proph&as. & qui non audierunt
al. suum ipsum etiam loquentem. tamen in litteris eius de
ista sic locutus intellegunt. Nam in ipsa gente iudeorum.

quis credidit auditui proph&arū? Aut brachium dn̄i
quod est ipse xp̄s quis p eos adnuntiabatur cui reue
latum ē. quando manib; suis ea scelera in xp̄o admit
tebant quae futura p̄dixerant proph&ae quod habe
bant? Nempe iam hereditate possid& multos. &
fortiū partitur spolia. cum eo quem diabolus & demones
possidebant per ecclesiarū sacrarū fabricas & quoslib&
necessarios usus. illis expulsis prodit atq; distribuit.

Quid ergo ad haec dicunt peruersi laudatores xp̄i. & xp̄ianorū
obtrectatores? Numquid ut ista p proph&as tanto ante
p̄dicerentur xp̄s magicis artib; fecit. aut discipuli eius
ista finxerunt? Numquid ut delect&ur ecclesia dif
fusa p gentes quondā sterilis. nunc in pluribus filiis
quā illa synagoga quae legem uel proph&ā tamquam
uirū acceperat? Numquid ut sic dilat& locum taber
naculi sui omnes nationes & linguas occupans. ut lon
gius quā romanū imperii iura tenduntur atq; in p
sas & indos. aliasq; barbaras gentes funiculos porrigat?
Ut in dextra per ueros xp̄ianos. & in sinistra p fictos
xp̄ianos in tam multis populis nomen eius exten
datur ut semen eius heredit& gentes? Ut ciuitates
quae a uero dī cultu. & a uera religione desertę fuerant.
iam nunc inhabit&. ut non timuerit hominis
minas & furias. quando in sanguine martyrū tāquā
honore purpureo uestiebatur ut p̄ualer& tam
multis tamq; uehementib; & potentib; persecuto
rib; suis. ut non erubesc&. quod detestabilis fuerit

quando magnū erat crimen fieri uel esse xpianū.
ut confusione inperp&uū obliuiscatur. Quia ubi
abundauerat peccatum. sup abundauit gratia. ut
ignominia uiduitatis suae memor non sit. quia
paululum derelicta & obprobriis obiecta. tam emi
nenti gloria re florescit. Numquid postremo
ut dns qui fecit eam & ad dominatu diaboli & dae
monū eruit eā ipse dš isrł uniuersae terrae iam uo
c&ur discipuli xpi finxerunt. Quod proph&ae quorū
libri nunc in manib; inimicorū xpi habentur etiam
longe ante quā xps filius hominis fier& predixerunt.
Hinc ergo intellegant quod n&ardissimis quidem atq;
obtunsissimis &iā obscurum dubium ue relinquitur.
Hinc inquā intellegant xpi puersi laudatores. & xpi
ane religionis exsecratores. & iam xpi discipulos con
tra deos eorum. ea didicisse atq; docuisse. quae
doctrina contin& xpi. Quia dš isrł qui haec omnia
quae isti colere uolunt. abominanda atq; euertenda
in libris proph&arū pcepisse inuenitur. ipse dš uni
uersae terrae. sicut tanto ante promisit p xpm & xpi
ecclesia iam uocatur. Si enim xpm mira dementia suspi
cantur deos eorū coluisse ac p hos eum tanta potuisse.
Numquid dš isrł deos eorū coluit. qui dese omnes
gentes colendo. & de illis abominandis. atque
euertendis p xpm quod promisit impleuit. Ubi sr
dii eorū. ubi uaticinia fanaticorū. & diuinationes
phitonum. Ubi auguria uel auspicia uel aruspicia

uel oracula daemonum. Quare non profertur ex istius
modi antiquis libris admonitum aliquid & praedictum contra
christianam fidem. & contra prophetarum nostrorum expressam
tam in omnibus gentibus tam perspicuam ueritatem. Of
fendimus inquiunt deos nostros. & deseruerunt nos.
ideo aduersus nos christiani praeualuerunt. & humanarum
rerum felicitas defessa ac diminuta dilabitur. Hoc sibi
certe per christianos fuisse euenturum legant. ex libris uatum
suorum. Sed ea legant ubi si non christus quicum deorum
suorum uolunt fuisse cultorem. saltim deus israhel inprobatur
& detestatus sit. quem constat istorum euersorum. Sed
numquam hoc proferent. nisi quodmodo forte confixerint. uel quomodo
Quod cum protulerint. apparebit eo ipso certe quod tanta
res. tam ignota profertur. quae utique debuit antequam
hoc quod praedictum est. accidisset. in deorum templis omnium
gentium recitari. ut praestruerentur & praemonerentur qui nunc
nolunt esse christiani. Deinde quod de felicitatis rerum
humanarum diminutione per christiana tempora conqueruntur.
si libros philosophorum suorum legant ea reprehendentium
quae nunc eis & iam recusantibus & murmurantibus sub
trahuntur. tum uero magnam laudem repperient temporum
christianorum. Quid enim eis minuitur felicitatis. nisi
quod pessime luxorioseque abutebantur in magnam crea
toris iniuriam. Nisi forte hic sunt tempora mala. quia
per omnes poene ciuitates cadunt theatra. Caueae turpi
tudinum & publicae professiones flagitiorum cadunt.
& fora uel moeniæ in quibus daemonia colebantur.

Unde enim cadunt· nisi inopia rerum quarum lasciuo & sa
crilegio usu constructa sunt.~ Nonne cicero eorum
cum rosciū quendā laudar& histrionem· Ita peritū dixit
ut solus esse& dignus qui in scenā deber& intrare.~ Ita
uirū bonum· ut solus esse& dignus qui eo (in scenae) non deber& ac
cedere.~ Quid aliud apertissime ostendens· nisi illam scenā
esse tam turpē· ut in tanto minus ibi esse homo debeat·
quanto fuerit magis uir bonus.~ & tamen dii eorum tali
dedecore placabantur· qua loca uiris bonis remouendū esse
censebant· Est & iam hinc eiusdem ipsius ciceronis apta
confessio· ubi ait sibi florā matrem ludorum celebritate
placandam· In quib; ludis scenica exhiberi turpitudo
consueuit· ut in eorū comparatione c&eri homines sistrint·
a quib; tamen & iam ipsis agendis uiri boni p̄hibentur·
Quae ista ē flora mater qualis dea ē· quā celebrior & abenior
effusiorib; laxata conciliat & propitiat turpitudo·
quanto iam honestius in scenā roscius intrabat quā cicero
deam talem colebat si deminuta rerum copia quae in haec
celebranda funduntur· dii gentiū offenduntur.~ Appar&
quales sint qui talibus delectantur. Si autem ipsi irati
istam inuunt· utilius irascuntur quā placantur. Quappē
ad philosophos suos arguant· qui talia in luxoriosis homi
nibus rep̄henderunt· aut deos suos frangant qui talia de
suis cultorib; exegerunt· si tamen iam inueniunt uel quos
frangant uel quos abscondant. Xp̄ianorū uero tēporib;
defectū rerū secundarū quo inter pia & noxia defluebant
blasphemando inputare desinant· ne magis nos unde āplius

xpi potestas laudetur admoneant. Multa hinc dicerem
nisi me iam librum istum concludere atque ad propositam
intentionem redire suscepti operis necessitas cogeret. Cum
enim euangelicas quaestiones ubi uidentur quibusdam
quattuor euangelistae non inter se constare soluere ad
grederer, ut potui expositis intentionibus singulorum,
primo mihi discutiendum occurrit quod nonnulli quaere ~~ut expedire~~
re solent quare ipsius xpi nulla scripta proferantur. Ita
enim uolunt etiam ipsum credi nescio quid aliud scripsisse quod
diligunt, nihilque sensisse contra deos suos sed eos potius
magico ritu coluisse, et discipulos eius non solum de illo
fuisse mentitos dicendo illum deum per quem facta sunt omnia,
cum aliud nihil quam homo fuerit quamuis excellentissi
mae sapientiae. Uerum etiam de diis eorum non hoc docuisse
quod ab illo didicissent. Unde factum est ut eos de deo israhel
potius arguerent qui per ecclesiam xpianorum ab omnibus
gentibus colitur et istorum sacrilegas uanitates ubique iam
euertit, sicut per prophetas suos tanto ante praedixit. Et
per xpi nomen in quo benedici omnes gentes promiserat
ea quae praedixit impleuit. Ex quo intellegere debent,
nec xpm aliud de diis eorum uel nosse uel docere potuisse
quam deus israhel per prophetas suos iussit atque praedixit. Per
quos ipsum xpm promisit et misit, in cuius nomine secun
dum pollicitationem quam patribus fecit, cum benedice
rentur omnes gentes, factum est ut ipse deus israhel uni
uersae terrae uocaretur. Nec discipulos eius a sui
magistri doctrina deuiasse cum deos gentium coli prohibuerint

ne uel insensatis simulacris supplicaremus uel soci&ate
cum daemonibus haberemur. Uel creaturae potius
quam creatori. religionis obsequio seruiremus.
Quapropt̄ cum sit ipse xp̄s sapientia dī. per quā creata s̄
omnia. cumq; nullę mentes rationales. siue angelorum
siue hominū. nisi participatione ipsius sapientes
fiant. cui p sp̄m scm̄ per quem caritas in cordib; nr̄is
diffunditur inhęremus. quae trinitas unus ds̄ ē.
Consultum ē diuina prouidentia mortalib; quorum
temporalis uita in reb; orientib; & occidentibus oc
cupata tenebatur. ut eadem ipsa dī sapientia adunitatem p sonae suae homine adsūpto in quo tempora
liter nasceret&ur uiuer& morer&ur resurger& con
grua salutis nostrę dicendo & faciendo patiendo &
sustinendo fier&. & deorsū hominibus exemplū rede
undi. qui sursū ē. angelis exemplū manendi. nisi
enī & in animae rationalis natura temporalit̄
aliquid oriretur id est inciper& esse quod non erat.
nūquā ex uita perssima & stulta ad sapientem atq; op
timā perueniret. Ac p hoc cum rebus a&ernis contem
plantiū ueritas p fruatur. Rebus autem ortis fides
credentiū debeatur. purgatur homo per rerū tempora
lium fidem. ut a&ernarū p cipiat ueritatem. Nam
& quidam eorū nobilissimus philosophus plato in eo
libro quem timaeum uocat. sic ait. Quantum ad
id quod ortum ē. a&ernitas ual&. tantū ad fidem ueritas.
Duo illa sursum sunt a&ernitas & ueritas.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Quo ista deorsum quod ortum est et fides. Ut ergo ab imis
ad summa reuocemur. atque id quod ortum est recipiat aeter
nitatem per fidem ueniendum est ad ueritatem. Et quia omnia
quae in contrarium pergunt per aliquid medium reducuntur.
ab aeterna iustitia temporalis iniquitas nos alienabat.
Opus ergo erat media iustitia temporali quae medietas tempo
ralis esset de imis. iusta de summis. atque ita se nec abrumpens ẽ iustitia
a summis. et contemperans imis. ima redderet summis. ideo
Christus mediator dei et hominum dictus est. Inter deum inmor
talem et hominem mortalem quid inter est deus et homo. Re
concilians hominem deo manens id quod erat. factus
quod non erat. ipse est nobis fides in rebus ortis qui est ue
ritas in aeternis. Hoc magnum et inenarrabile sacramentum.
hoc regnum et sacerdotium antiquis per prophetiam reuelabatur
posteris eorum per euangelium praedicatur. Oportebat enim
ut aliquando in omnibus gentibus redderetur. quod diu per
unam gentem promittebatur. proinde qui prophetas ante
discensionem suam praemisit. ipse et apostolos post ascen
sionem suam misit. Omnibus autem discipulis suis.
per hominem quem adsumpsit. tamquam membris sui
corporis caput est. Itaque cum illi scripserunt
quae ille ostendit et dixit. Nequaquam dicendum est
quod ipse non scripserit. quandoquidem membra
eius id operata sunt. quod dictante capite cognouerunt.
Quicquid enim ille de suis factis et dictis nos legere
uoluit. hoc scribendum illis tamquam suis manibus
imperauit. Hoc unitatis consortium et in diuersis in diuersis

officiis concordium membrorum. sub uno capite
ministeriū quisquis intellexerit. Non aliter accipi
& quod narrantib; discipulis xp̄i ineuangelio legerit.
quam si ipsam manū dn̄i quā inproprio corpore
gestabat scribentem conspexerit. Quam obrem
illa potius iam uideamus qualia sint quae putant
euangelistas sibim& scripsisse contraria. Quod
parum intellegentib; uideri potest. ut his quaestionib;
dissolutis. ex hoc quoq; appareat illius capitis mēbra.
Non solū idem sentiendo. uerū &iā conuenientiā
scribendo incorporis ipsius unitate. germanam
seruasse concordiam.

AVRELI AGVSTINI EPI
DE CONSENSV QVAT
TVOR EVANGELISTARV̄
EXPLICIT LIB. PRIMVS.
INCIPIT LIB. SECVNDVS.

Quoniam sermone nonbreui. &admodū necessa
rio quem libro uno conplexi sumus refutauimus
eorum uanitatem qui discipulos xp̄i euangeliū conscri

benter ideo contemnendos putant quia ipsius xpi quē
licet non ut dm̄ tamen ut hominē sapientia longe p̄ceteris
excellentem honorandū esse non dubitant nullae
scriptura profertur a nobis. Et eum talia scripsisse
uideri uolunt qualia peruersi diligunt non qualibus
lectis & creditis a peruersitate corrigi possunt. Nunc
iam uideamus ea quae quattuor euangelistae de xpo
scripserunt quemadmodū sibi atq; inter se congruant.
Ne quid ex hoc in fide xpiana offendiculi patiantur.
qui curiosiores quam capaciores sunt quod ut cūq; per
lectis sed quasi diligentius p̄scrutatis euangelicis libris
inconuenientia quaedā & repugnantia se dep̄hendis
se existimantes magis ea contentiose obiecta quam
prudenter consideranda esse arbitrantur. Mattheus
euangelista sic orsus est. LIBER GENERATIONIS
IHU XPI FILII DAUID FILII ABRAHAM.
Quo exordio suo satis ostendit generationē xpi secundū
carnem se suscepisse narrandā. secundū hanc enim xps
filius hominis est. quod etiā seipse saepissime appellat.
Commendans nobis quid misericorditer dignatus sit
esse pro nobis. Nam illa superna & aeterna generatio
secundū quā filius dī unigenitus est. ante omnē creaturā.
Quia omnia per ipsū facta sunt. Ita ineffabilis est ut de
illa dictum a propheta intellegatur generationē eius
quis enarrabit. Et sequitur ergo humanam gene
rationem xpi Mattheus abraham generatores
commemorans quos perducit ad ioseph uirū mariae de

de qua natus est ihs. Neque enim fas erat ut eum ob hoc a
coniugio mariae separandum putaret. quod non ex eius
concubitu sed uirgo peperit xpm. Hoc enim exemplo
magnifice insinuatur fidelibus. coniugatis etiam serua
ta pari consensu continentia posse permanere uocarique
coniugium non permixto corporis sexu sed custodito men
tis affectu. Praesertim quia nasci eis etiam filius
potuit sine ullo complexu carnali. qui propter solos gig
nendos filios adhibendus est. Neque enim prop
terea non erat appellandus ioseph pater xpi quia non
eum concumbendo genuerat. quando quidem recte pater
esset etiam eius quem non ex sua coniuge procreatum
aliunde adoptasset. Putabatur quidem xps etiam
aliter filius ioseph. tamquam ex eius omnino carne
progenitus. sed ab eis hoc putabatur quos mariae
latebat uirginitas. [illegible]

ET IPSE IHS ERAT INCIPIENS QUASI ANNORUM
XXX. Ut putabatur filius ioseph. Qui tamen
lucas non eius parentem solam mariam. sed ambos
parentes eius appellare minime dubitauit. ubi ait.

PUER AUTEM CRESCEBAT ET CONFORTABATUR
plenus sapientia. et gratia di erat in illo. Et ibant
parentes eius per omnes annos in hierusalem in die sollemni
pasche. Sed nec quisquam hic parentes consangui
neos potius mariae cum ipsa matre eius intellegendos
putet. quid ad illud respondebit quod ipse item lucas
superius dixit.

ET ERAT PATER EIUS ET MATER MIRANTES SUPER HIS QUAE DICEBANTUR DE ILLO.

Cum igitur ipse narr& non ex concubitu ioseph. sed ex maria uirgine natum xp̄m. unde eum patrem eius apellat. nisi quia & uirū mariae recte intellegimus sine commixtione carnis ipsa copulatione coniugii. & ob hoc &iam xp̄i patrē multo coniunctius qui ex eius coniuge natus sit. quasi ess& aliunde adoptatus.

Unde manifestū ē. illud quod ait sicut putabatur filius ioseph. propter illos dixisse. qui eū ex ioseph. sicut alii homines nascuntur natū arbitrabantur. II.

Ac p̄ hoc &iam si demonstrare aliquis poss& mariam ex dauid nullā consanguinitatis originē ducere. sat erat secundū istam rationem accipere xp̄m filiū dauid. qua ratione &iā ioseph pater eius recte apellatus est quantomagis. Quia cum euidentē dicat apostolus paulus. ex semine dauid secundū carnem xp̄m. ipsā quoq; mariam de stirpe dauid aliquā consanguinitatē duxisse dubitare utiq; non debemus. cuius feminae qm̄ nec sacerdotale genus tac&ur insinuante luca. quod cognata eius ess& elisab&h quam dicit de filiab; aaron. firmissime tenendū ē carnem xp̄i ex utroq; genere propagatā. & regū scilic& & sacerdotū.

In quib; personis apud illum populū hebreorū &iam mistica unctio figurabatur. id ē. chrisma. unde xp̄i nomen eluc&. tanto ante &iā ista euidentissima significatione prenuntiatum.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

III. QUOS AUTEM MOUET QUOD ALIOS PROGENERATORES MATTHEUS ENUMERAT DESCENDENS A DAUID USQ; AD IOSEPH. Alios autem lucas: ascendens a ioseph usq; ad dauid. facile .e. ut aduertant duos patres habere potuisse ioseph. unū a quo genitus: alterum a quo fuerit adoptatus. Antiqua .e. enim consuetudo adoptandi &iā in illo populo dī. ut sibi filios facerent quos non ipsi genuissent. Nam excepto quod filia pharonis moysen adoptauerat. illa quippe alienigena fuit. ipse iacob nepotes suos ex ioseph natos uerbis manifestissimis adoptauit dicens. Nunc itaq; filii tui duo qui facti sunt tibi priusquā aduenirem meī sunt. effrem & manasse tamquā ruben & symeon erunt mihi. Natos autem si genueris postea. tibi erunt. Unde &iam factū .e. ut duodecim tribus essent isrt. excepta tribu leui: quae templo seruiebat. Cum ea quippe tredecim fuerunt. cum duodecim fuissent filii iacob.

Unde intellegitur lucas patrem ioseph non a quo genitus. sed a quo fuerat adoptatus suscepisse in euangelio suo. cuius progenitores sursū uersus cōmemorar& donec exir& ad dauid. Cum enī necesse sit utroq; euangelista uera narrante. & mattheo scilic& & luca ut unus eorū eius patris originem tener& qui genuerat. alter eius qui adoptauerat ioseph. quem proba babilius intellegimus adoptantis originē tenuisse. quā eum qui noluit ioseph genitū dicere ab illo cuius eum filiū esse narrabat. Commodius enim filius eius dictus .e.

a quo fuerat adoptatus. quam diceretur ab illo genitus
cuius carne non erat natus. Mattheus autem dicens
Abrahā genuit isaac. isaac genuit iacob. atq; ita in hoc
uerbo quod est genuit p̄seuerans donec in ultimo
diceret iacob autem genuit ioseph. satis expressit
ad eū patrem se p̄duxisse ordinē generantiū. a quo
ioseph non adoptatus sed genitus erat. Quamquā
si etiam lucas genitū diceret ioseph ab heli. nec sic nos
hoc uerbū p̄turbare deberet ut aliud crederemus. quā
ab uno euangelista gignentē. ab altero adoptantem
patrem fuisse commemoratū. Neq; enim absurde
quisq; dicitur non carne sed caritate genuisse quem
filiū sibi adoptauerit. aut uero etiā nos quib; dedit ds̄
potestatem filios eius fieri. de natura atq; substantia
sua nos genuit. sicut unicū filiū. sed utiq; dilectione
adoptauit. Quo uerbo apostolus saepe uti non ob
aliud intellegitur: nisi ad discernendū unigenitum
ante omnem creaturā. p̄ quem facta sunt omnia. qui
solus de substantia patris natus ē. secundū aequalitatē
diuinitatis hoc omnino quod pat̄. Quem missum
dicit ad suscipiendā carnem ex illo genere quo et nos
secundū naturam nostrā sumus. ut illo participante
mortalitatem nostram p̄ dilectionem. nos efficeret
participes diuinitatis suae p̄ adoptionem. Ita enim dic̄.
Cum autem uenit plenitudo temporis. misit ds̄ filiū
suum factū ex muliere factū sub lege. ut eos qui sub
lege erant redimeret. ut adoptionem filiorū reciperem̄.

Et tamen dicimur etiam nati ex deo. id est accepta potestate
ut filii eius efficiamur; qui iam homines eramus.
Efficiamur autem per gratiam non per naturam. Nam si per
naturam filii essemus. numquam aliud fuissemus.
Cum enim dixisset iohannes dedit eis potestatem fi
lios dei fieri his qui credunt in nomine eius. secutus
ait; Qui non ex sanguinibus neque ex uoluntate car
nis neque ex uoluntate uiri. sed ex deo nati sunt. Ita
quos dixit accepta potestate factos dei filios: quod illa
adoptio significat quam paulus commemorat. eosdem
dixit natos ex deo. Atque ut aptius ostenderet qua
gratia factum sit. et uerbum inquit caro factum est
et habitauit in nobis. Tamquam diceret. Quid mirum
si filii dei facti sunt cum caro essent. propter quos
unicus caro factus est cum uerbum esset. Hac sane mag
na distantia. quia nos effecti filii dei mutamur in
melius. ille autem filius dei cum filius hominis factus
esset non est mutatus in deterius. sed adsumpsit quod
erat inferius. Dicit et iacobus apostolus: Uoluntarie genuit
nos uerbo ueritatis ut simus initium aliquod crea
turae eius. Ne scilicet in eo quod ait genuit. hoc
nos fieri putaremus quod ipse est. ideo principatum
quendam in creatura nobis hac adoptione concessum
satis ostendit. Non ergo alienum esset a ueritate
etiam si lucas ab illo esse ioseph genitum diceret.
a quo fuerat adoptatus. Etiam sic quippe ge
nuit eum. non ut homo esset sed ut filius esset.

sicut nos genuit d(eu)s ut filii eius simus quos fecerat ut
homines essemus. Unicu(m) autem genuit non solum ut
filius ess& quod pater non e(st). sed &ia(m) ut d(eu)s ess& quod
& pater est. Sed plane si hoc uerbo &iam lucas
uter&ur. omnino ess& ambiguum quis eorum ad
optantem. quis ex propria carne gignentem patre(m)
commemorass&. Quomodo &si neuter eorum di
cer& genuit. sed & iste eum filium illius & ille illius
dicer&. nihilominus ess& ambiguu(m) quis eoru(m) illu(m)
de quo natus erat commemorass&. Nunc uero cu(m)
alter dicit iacob genuit ioseph. alter ioseph qui fuit
filius heli. &iam ipsa uerboru(m) differentia quid sin
guli suscepissent eleganter intimauerunt. Sed hoc
facile sane ut dixi poss& occurrere homini religio
so. qui quodlib& aliud querendu(m) potius iudicar&.
quam euangelistam creder& esse mentitu(m). Facile
inqua(m) occurrer&. ut uider& quib(us) causis unus homo
duos patres habere potuerit. Hoc & illis calumniosis
occurrer&. nisi litigare quam considerare maluissent.
Insinuandu(m) e(st). reuera ut aduerti & uidem poss& lecto
rem adtentissimu(m) & diligentissimum requirebat.
Acute quippe animaduersu(m) e(st). mattheu(m) qui regiam in xp(ist)o
instituerat insinuare perso(n)am. excepto ipso xp(ist)o quadra
ginta homines in generationu(m) serie nominasse. Nu
merus autem iste illud tempus significat. quo & in
hoc s(ae)c(u)lo & in hac terra regi nos opor&& a xp(ist)o secundu(m)
disciplina(m) laboriosa(m). qua flagellat d(eu)s ut scriptu(m) e(st).

omnem filium quem recipit. De qua dicit apostolus. per tribulationem oportere intrare in regnū dī. Quam significat etiam illa uirga ferrea. de qua in psalmo legitur.

Reges eos in uirga ferrea. Cum superius dixisset. ego autē constitutus sum rex ab eo super sion montem scm eius.

Reguntur enim etiā boni in uirga ferrea. de quibus dicitur.

Tempus ē. ut iudicium incipiat a domo dn̄i. Et si initium a nobis. qualis finis erit eis qui non credunt dī euangelio. Et si iustus uix saluus erit. peccator et impius ubi parebunt. Ad quos ptinet quod sequitur.

Tamquā uas figuli conteres eos. Reguntur enim boni per hanc disciplinā. mali uero comminuuntur. Qui tamquā idem ipsi commemorantur. propter una atq; eadem sacramenta quae habent cōmunia mali cū bonis.

Quia ergo numerus iste laboriosi huius temporis sacramentū ē. quod sub disciplina regis xpi aduersus diabolum dimicamus. etiam illud declarat. quod quadraginta dierum ieiunium hoc ē. humiliationem animae consecrauit et lex et prophetae p moysen et heliam qui quadragenis diebus ieiunauerunt. Et euangelium p ipsius dn̄i ieiunium quibus dieb; quadraginta etiam temptabatur a diabolo. quid aliud quam p omne huius saeculi tempus temptationem nostram in carne sua quam de nostra mortalitate adsumere dignatus est praefigurans. Post resurrectionē quoq; non amplius quam dies quadraginta cum discipulis in hac terra eē. uoluit. Huic eorum uitae ad humanā conuersationē

commixtus. & cum illis alimenta mortaliu͂ quauis iam
non moriturus accipiens: ut ꝑ ipsos quadragintadies signi
ficar& se occulta presentia. quod promiserat impl&uru͂.
quando ait. Ecce ego uobiscum sum usq; inconsu͂
mationem saeculi. Quur autem iste numerus hanc
temporalem uita͂ terrenaq; significe&. illa interim
causa deproximo occurrit. Quamuis si talia fortas
se secr&ior. quo & tempora annoru͂ quadriptitis
uicib; currunt. & mundus ipse quattuor partibus ter
minatur. quasi aliquando uentoru͂ nomine scrip
tura commemorat. Ab oriente & occidente & aquilone
& meridie. Quadraginta autem. quater habent deci͂.
Porro ipsa decem. ab uno usq; adquattuor progredi
ente numero consummantur. Adhunc igitur mundu͂
& adis tam terrena͂ mortale͂ que uita͂ hominu͂ adnos
regendos intemptatione laborantes uenientē regem
xp͂m mattheus suscipiens. exorsus ē. ab abraham. & enu
merauit quadraginta homines. Ab ipsa enim gente
hebreoru͂ quae ac& eris gentib; ut distinguer&ur dr̄ de
terra sua & decognatione sua separabit abraham xp͂s
uenit incarne. ut & hoc adeum distinctius pph&andu͂.
& prenuntiandu͂ maxime ꝑtiner&. quod promittebat.
ex qua ess& gente uenturus. Cum enim quater
denas generationes trib; distixisset articulis. dicens
ababraham usq: addauid generationes esse xiiii. & adauid
usq; adtransmigrationē babilonis alias quattuor decim.
totidemq; alias usq; adnatiuitatem xp͂i. nontamen tius

duxit in summa. ut diceret fiunt omnes quadraginta duae.
Unus quippe in illis progeneratoribus bis numeratur. id est
iechonias. a quo facta est. quaedam in extraneas gentes
deflexio quando in babiloniam transmigratum est. Ubi
autem ordo a rectitudine flectitur. atque ut eat in di
uersum tamquam angulum facit. Illud quod in
angulo est. bis numeratur. In fine scilicet prioris
ordinis. & in capite ipsius deflexionis. Et hoc
ipsum iam praefigurat xpm a circumcisione ad praeputium.
tamquam ab hierusalem ad babiloniam quodammodo
migraturum. & hinc atque hinc utrisque in se credentibus.
tamquam lapidem angularem futurum. Haec tunc in
figura praeparabat deus. rebus in ueritate uenturis. Nam
& ipse iechonias ubi angulus iste praefiguratur est. interpre
tatur praeparatio dei. Sic ergo iam non quadraginta duae
quod faciunt ter quattuordecim. sed propter unum
bis numeratum quadraginta una generationes fiunt. si
& ipsum xpm adnumeremus qui huic regendae uitae
nostrae temporali atque terrenae tamquam numero qua
dragenario regaliter praesidet. Quem ad istam mortali
tatem nobiscum participandam quia descendentem uoluit
significare mattheus. ideo & ipsas generationes ab abraham
usque ad ioseph. & usque ad ipsius xpi natiuitatem des
cendendo commemorauit ab initio euangelii sui. lucas
autem non ab initio sed a baptismo xpi generationes
narrat. Nec descendendo. sed ascendendo tamquam
sacerdotem in expiandis peccatis magis adsignans.

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

ubi eum· uox de caelo declarauit· ubi testimonium iohannes
ipse phibuit dicens. Ecce qui tollit peccata mundi.
Ascendendo autem transit & abraham & peruenit ad dnm · ad
cui mundati & expiati reconciliamur. Merito & ad
optionis originem ipse suscepit· quia p adoptionem
efficimur filii di credendo in filium di· Per carnalē
uero generationem· filius di potius propter nos filius
hominis factus ē· Satis autem demonstrauit non
se ideo dixisse ioseph filiū heli quod de illo genitus.
sed quod ab illo fuerit adoptatus· Cum & ipsum adā
filium di dixit cum sit factus adō. sed p gratiam quam
postea peccando amisit tamquam filius in paradiso
constitutus sit· Quapropter· In generationib; matthei
significatur nostrorū susceptio peccatorū a dno xpo·
In generationib; autem lucae· significatur abolitio nrorū
peccatorum. a dno xpo· Ideo eas ille descendens enarrat· iste ascen
dens· Quod enim dicit apostolus. misit ds filium suū
In similitudinem carnis peccati· haec ē· susceptio peccatorū·
Quod autem addit ut de peccato damnar& peccatum in carne.
haec ē· expiatio peccatorū· Proinde mattheus ab ipso
dauid p salomonem descendit. In cuius matre ille peccauit.
Lucas uero ad ipsū dauid per nathan ascendit· p quem pro
ph&am ds peccatū illius expiauit· Ipse quoq; nume
rus quem lucas exsequitur· certissime prorsus ab
olitionem indicat peccatorū· Quia enim xpi aliqua
Iniquitas qui nullā habuit non ē· utiq· coniuncta
Iniquitatib; hominū quas in carne suscepit· Ideo numerus

penes mattheum excepto xp̄o est quadragenarius. quia uero iustitiae suae patrisq; nos expiator ab omni peccato purgatorq; coniungit. ut fiat quod ait apostolus. qui autem adheret dn̄o unus sp̄s est. Ideo in eo numero qui est penes lucam. & ipse xp̄s a quo incipit enumeratio. & dn̄s ad quem peruenit connumerantur. & fit numerus septuaginta septem. quo significatur omniū prorsus remissio & abolitio peccatorum. Quam etiam ipse dn̄s per huius numeri mysteriū euidenter expressit dicens remittendū esse peccanti. Non solū septies. sed etiā septuagies septies.

Nec frustra iste numerus ad peccatorū omnium pertinet mundationem. si diligentius inquiratur. Denarius quippe tamquā iustitiae numerus in decem preceptis legis ostenditur. Porro peccatū ē. legis transgressio

Et utiq; transgressio denarii numeri. congruenter undenario figuratur. Unde & uela cilicina iubentur in tabernaculo undecim fieri. Quis autem dubitet ad peccatis significationem cilicium pertinere. Ac per hoc quia uniuersū tempus septenario dierum numero uoluitur. conueniens undecimo denario septies multiplicato ad numerū septuagesimū & septimū cuncta peccata perueniunt. In quo numero etiam fit plena remissio peccatorū. expiante nos carne sacerdotis nr̄i quo nunc iste numerus incipit. & reconciliante nos dō. ad quem nunc iste numerus peruenit per sp̄m scm̄ qui columbe specie in hoc baptismo ubi numerus iste commemoratur apparuit. Post enumeratas generationes math. ista sequitur.

V XPI AUTEM GENERATIO SIC ERAT.

Cum ess& desponsata mater eius maria ioseph. antequā
conuenirent inuenta ē. in utero habens de spū scō hoc
quemadmodū factū sit. quod hic ptermisit. lucas ex
posuit post commemoratū conceptū Iohannis ita narrans.

IN MENSE AUTEM SEXTO. MISSUS Ē. ANGELUS
GABRIEL A DŌ.

In ciuitatē galileae cui nomen nazar&h ad uirginem
desponsatam uiro cui nomē erat ioseph. de domo dauid.
& nomen uirginis maria. Et ingressus angelus
ad eā. dixit. haue gratia plena. dns tecum. Bene
dicta tu in mulierib;. Quae cum uidiss&. turbata ē.
in sermone eius. & cogitabat qualis ess& ista salutatio.
Et ait angelus ei. ne timeas maria. Inuenisti enim gratiā
apud dm. Ecce concipies in utero & paries filium.
& uocabis nomen eius ihm. hic erit magnus & filius
altissimi uocabitur. & dabit illi dns ds sedem dauid
patris eius & regnabit in domo iacob in aeternū. & reg
ni eius non erit finis. Dixit autem maria ad angelū.
Quomodo fi& istud qm uirū non cognosco. Et respon
dens angelus. dixit ei. Sps scs superueni& in te.
& uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq; quod
nasc&ur ex te scm. uocabitur filius di. Et c&era quę
ad id quod nunc agitur non ptinent. hoc ergo mattheus
commemorauit dicens de maria.

INUENTA EST IN UTERO HABENS DE SPŪ SCŌ.

Nec contrariū est quia lucas exposuit id quod mattheus

preteremisit. Cum de spu sco mariam concepisse utrumque testetur. Sicut non est contrariu quia mattheus de incepr conceptu . quod lucas pretermittit. Sequitur enim & dicit mattheus.

IOSEPH AUTEM UIR EIUS CUM ESSET IUSTUS ET NOLLET EAM TRADUCERE;

Uoluit occulte dimittere eam. Haec autem eo cogitante. ecce angelus dni in somnis apparuit ei dicens. Ioseph fili dauid. noli timere accipere mariam coniugem tuam. Quod enim in ea natum est. de spu sco est. Pariet autem filium. & uocabis nomen eius ihm. Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum.

Hoc autem totum factum est. ut adimpleretur quod dictum est a dno per prophetam dicentem. Ecce uirgo in utero habebit & pariet filium. & uocabunt nomen eius emmanuel quod est. interpretatum nobiscum ds. Exsurgens autem ioseph a somno. fecit sicut precepit ei angelus dni. & accepit coniugem suam

ET NON COGNOSCEBAT EAM DONEC PEPERIT FILIUM SUUM PRIMOGENITUM.

Et uocauit nomen eius ihm. Cum ergo natus esset ihs in bethleem iudeae in diebus herodis regis. & cetera. de ciuitate bethleem mattheus lucasque consentiunt. sed quomodo & qua causa ad eam uenerint ioseph & maria. lucas exponit. mattheus pretermittit. Contra de magis ab oriente uenientibus lucas tacet. mattheus dicit ita contexens.

ECCE MAGI AB ORIENTE UENERUNT HIERUSOLIMAM DICENTES.

Ubi est qui natus est rex iudaeorū. Uidimus enim stellā eius in oriente. & uenimus adorare eum.

Audiens autem herodes rex. turbatus ē. & cetera usq; ad eum locum ubi scriptum est de ipsis magis. quod responso accepto in somnis ne redirent ad herodem. per aliā uiam regressi sunt in regionem suam. hoc totum lucas praetermisit. Sicut mattheus non narrauit quod lucas narrat in p̄sepio positum dn̄m. & quod pastorib; eum natū angelus nuntiauerit. Et quod multitudo militiae caeli facta ē. cum angelo laudantiū dm̄. & quod uenerunt pastores & uiderunt uerū esse quod eis angelus nuntiauerit. Et quod die circūcisionis suae nom̄ acceperit. & quae post impletor dies purgationis mariae. idem lucas narrat quod attulerint eum ad hierusalem. & de sīmeone uel anna quae dixerint de illo in templo. postea quam cognouerunt eum implet ī spūscō.

Omnia haec tacet mattheus. Unde merito quaeritur quando facta sint siue quae mattheus p̄termittit & lucas dicit. siue quae lucas p̄termittit. & mattheus dicit. quandoquidem mattheus regressis in regionē suā magis qui uenerant ab oriente. sequitur & narrat ioseph ab angelo admonitū ut cum infante in aegiptum fugeret. ne ab herode necaretur. Deinde herodem illo non inuento ab imatu & infra pueris occidisse. Defuncto autem herode redisse

ab aegypto. & audito quod archelaus in iudea regnar&
pro herode patre suo. habitasse cum puero in galilea ciuita
te nazar&. quae omnia lucas tac&. Nec ideo contrarium
uideri potest quod uel hic dicit. quae ille praetermittit.
uel ille commemorat quae iste non dicit. Sed quae
ritur quando fieri potuerunt quae contexit mattheus
de profectione in aegyptum. atque inde regressionem post
herodis mortem ut iam in ciuitate nazar& habitarent. quo
tos lucas postea quam perfecerunt in templo circa puerum
omnia secundum legem domini reuersos esse commemorat.
Hic proinde cognoscendum est. quod deinceps ad cetera talia
ualeat. ne similiter moueant animumque conturbent, sic
unumquemque euangelistam contexere narrationem suam.
ut tamquam nihil praetermittentis series digesta uideatur.
Tacitis enim quae non uult dicere. Sic ea quae uult dicere
illis quae dicebat adiungit. ut ipsa continuo sequi uideantur.
Sed cum alter ea dicit. quae alter tacuit. diligenter ordo
consideratus indicat locum. ubi ea potuerit a quo praetermis
sa sunt transilire. ut ea quae dicere intenderat ita superi
oribus copular&. tamquam ipsa nullis interpositis
sequerentur. Ac per hoc intellegitur mattheus ubi ait.
somnio admonitos magos ne redirent ad herodem.
& per aliam uiam regressos in regionem suam. illic praetermissis
se quae lucas narrauit gesta circa dominum in templo. &
dicta a symeone & anna. Ubi rursus lucas praeter
mittens profectionem in aegyptum quam narrat math.
tamquam continuam contexuit regressionem ad ciuitatem

nazareth. Siquis autem uelit unam narrationem ex omni
bus quae de xpi natiuitate & infantia uel pueritia inuenirq;
narratione ab alterutro seu dicuntur seu praetermittun
tur ordinare. sic potest.

XPI AUTEM GENERATIO SIC ERAT.

Fuit in dieb; herodis regis iudaeae sacerdos quidam
nomine zacharias de uice abia. & uxor illi de filiabus
aaron. & nomen eius elisabeth. Erant autem iusti
ambo ante dnm. incedentes in omnib; mandatis & ius
tificationib; dni sine querella. Et non erat illis filius.
eo quod esset elisabeth sterilis. & ambo processissent in die
bus suis. Factum est autem cum sacerdotio funge
retur in ordine uicis suae ante dnm secundu consuetu
dinem sacerdotii. sorte exiit ut incensu poneret in
gressus in templu dni. & omnis multitudo erat populi
orans foris hora incensi. Apparuit autem illi angelus
dni stans a dextris altaris incensi. Et zacharias turba
tus est. uidens. & timor inruit sup eum. Ait autem
ad illu angelus. Ne timeas zacharias. qm exaudita est de
pcatio tua. & uxor tua elisabeth pariet tibi filium. &
uocabis nomen eius iohannes. Et erit gaudium tibi &
exultatio. & multi in natiuitate eius gaudebunt. Erit
enim magnus cora dno. & uinu & sicera non bibet.
Et spu sco replebitur adhuc ex utero matris suae. & multos
filioru isrt conuertet ad dnm dm ipsorum. Et ipse
praecedet ante illum in spu & uirtute heliae. ut con
uertat corda patru in filios. & incredulos ad pruden

tiam iustorū · parare dño plebem pfectā · Et dixit
zacharias ad angelum unde hoc sciam · Ego enim sum
senex · & uxor mea processit in dieb; suis · Et respon
dens angelus · dixit ei · Ego sum gabrihel qui adsto ante
dnm · & missus sum loqui adte & haec tibi euangelizare ·
Et ecce eris tacens & non poteris loqui usq; in diem quo
haec fiant · pro eo quod non credidisti uerbis meis quae
implebuntur in tempore suo · Et erat plebs expectans
zachariā · Et mirabantur quod tardar& ipse in tēplo ·
Egressus autem · non poterat loqui ad illos · & cogno
uerunt quod uisionē uidiss& in templo · Et ipse erat in
nuens illis · & pmansit mutus · Et factum est ut
impl&runt dies officii eius · abiit in domū suam ·
Post hos autem dies concepit elisab&h uxor eius · &
occultabat se mensibus quinq; dicens · Quia sic mihi
fecit dns · in dieb; quibus respexit auferre obpbrium
meū inter homines · In mense autem sexto · missus ē
angelus gabrihel a dō in ciuitatē galileae cui nomen
nazar&h · ad uirginem desponsatam uiro cui nomen erat
ioseph · de domo dauid · & nom uirginis maria · Et in
gressus angelus ad eam · dixit · haue gratia plena · dns
tecum · Benedicta tu in mulieribus · Quae cum
uidiss& · turba est in sermone eius · & cogitabat qualis
ess& ista salutatio · & ait angelus ei · Ne timeas maria
inuenisti enim gratiā apud dm · Ecce concipies in
utero & paries filiū · & uocabis nomen eius ihm hic erit
magnus · & filius altissimi uocabitur · Et dabit illi

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

dnr dr sedem dauid patris eius. & regnabit in domo iacob
in aeternū. & regni eius non erit finis. Dixit autem
maria ad angelum. Quomodo fi& istud. qm̄ uirū non
cognosco. & respondens angelus. dixit ei. Sps scs
sup ueni& inte. & uirtus altissimi obumbrabit tibi.
Ideoq; & quod nasc&ur ex te scm̄ uocabitur filius di.
Et ecce elisab&h cognata tua & ipsa concepit filium in se
tute sua. Et hic mensis ē sextus illi quae uocatur
sterilis. quia non erit inpossibile apud dm̄ omne uerbū.
Dixit autem maria ecce ancilla dnī. fiat mihi secundū
uerbum tuum. Et discessit ab illa angelus. Ex
surgens autem maria in dieb; illis. abiit in montana cum
festinatione in ciuitatē iudeae. & intrauit in domū zacha
riae. & salutauit elisab&h. Et factū ē. ut audiuit
salutationē mariae. elisab&h. exultauit infans in utero ei.
Et repl&a ē. spū scō elisab&h. & exclamauit uoce magna
& dixit. Benedicta tu inter mulieres & benedictus
fructus uentris tui. Et unde hoc mihi ut ueniat mat̄
dnī mei ad me. Ecce enim ut facta est uox salutati
onis tuae in aurib; meis. Exultauit in gaudio infans
in utero meo. Et beata quae credidit. qm̄ pficientur
ea quae dicta sunt ei a dnō. Et ait maria. Mag
nificat anima mea dnm̄. & exultauit sps meus in
dō salutari meo. Quia respexit humilitatem
ancillae suae. Ecce enim ex hoc beatam me dicent
omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui
potens ē. & scm̄ nomen eius. Et misericordia eius

Inprogenies · & progenies timentib; eum · Fecit potentiā
inbrachio suo · dispsit superbos mente cordis sui · Depo
suit potentes desede · & exaltauit humiles · Esurientes
impleuit bonis · & diuites dimisit inanes · Suscepit
isrt puerū suum · memorari misericordiae suae · Sicut
locutus est ad patres nostros · abraham & semini eius insc̄la ·
Mansit autem maria cum illa quasi mensib; tribus & re
uersa ē; indomū suam ·

ET INVENTA EST INUTERO HABENS DE SPŪ SCŌ ·

Ioseph autem uir eius · cum esset iustus & noll& eam
traducere · uoluit occulte dimittere eam · Haec autem
eo cogitante · ecce angelus dñi insomnis apparuit ei
dicens · Ioseph fili dauid · noli timere accipere mariam
coniugem tuā · Quod enim in ea natum ē · de spū scō est ·
Pari& autem filium · & uocabis nomen eius ihm · Ipse eni
saluum faci& populū suum apeccatis eorum · Hoc aut
totum factum est · ut adimpler&ur quod dictū ē · adño ·
pprophe&ā dicentem · Ecce uirgo inutero habebit &
pari& filium · & uocabunt nomen eius emmanuhel ·
quod ē · interpretatum nobiscū ds · Exsurgens autem
ioseph asomno · fecit sicut precepit ei angelus dñi ·
& accepit coniugem suā · & non cognoscebat eam · Luc

HELISABETH AUTEM IMPLETUM EST TEMPUS PARIENDI ET PEPERIT FILIŪ ·

Et audierunt uicini & cognati eius quia
magnificauit dñs misericordiam suam cum illa ·

& congratulabantur ei. Et factum ē. indie octauo uener
circū cidere puerum. & uocabant eum nomine patris eius
zachariā. Et respondens mater eius dixit. Non. sed
uocabitur iohannes. Et dixerunt adillam. Quia nemo
est incognatione tua. qui uocetur hoc nomine. Innuebant
autem patri eius. quem uellet uocari eum. Et postulans
pugillarem. scripsit dicens. Iohannes ē. nomen eius. &
mirati sunt uniuersi. Apertum est autem ilico os eius &
lingua eius. & loquebatur benedicens dm̄. Et factus
est timor sup̄ omnes uicinos eorū. & sup̄ omnia montana
iudeae diuulgabantur omnia uerba haec. Et posuerunt
omnes qui audierant in corde suo dicentes. Quid putas puer
iste erit. Et enim manus dn̄i erat cum illo. Et zacharias
pater eius impletus ē. spū sco. & prophetauit dicens. Bene
dictus dr̄ isrl̄. quia uisitauit & fecit redemptionem plebi suę.
Et erexit cornu salutis nobis. in domo dauid pueri sui. Sicut
locutus est per os scōrū. qui a saeculo sunt prophetarū eius.
Salutem ex inimicis nostris. & de manu omniū qui oderunt nos.
Ad faciendā misericordiā cum patribus nostris. memorari
testamenti sui sci. Ius iurandū quod iurauit. ad abraham
patrem nostrū daturum se nobis. Ut sine timore de manu
inimicorū nostrorū. liberati seruiamus illi. In scitate &
iustitia coram ipso. omnib; dieb; nostris. Et tu puer
propheta altissimi uocaberis. praeibis enim ante faciem
dn̄i parare uias eius. Ad dandā scientiā salutis plebi eius.
In remissionem peccatorum eorū. Per uiscera misericor
die dī nostri. in quib; uisitauit nos oriens ex alto.

Inluminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent.
ad dirigendos pedes nostros in uiam pacis.
Puer autem crescebat & confortabatur spū. & erat in desertis
locis usq; in diem ostensionis suae ad isrl. Factum ē.
autem in dieb; illis. exiit edictum a caesare augusto ut
describer&ur uniuersus orbis. Haec descriptio prima
facta ē. sub p̄side syriae cyrino. Et ibant omnes ut
profiterentur singuli in suā ciuitatem. Ascendit autē
& ioseph a galilea de ciuitatē nazar&h. in iudeam ciuitatem
dauid quae uocatur b&hleem. eo quod ess& de domo &
familia dauid. ut profiter&ur cum maria desponsata sibi
uxore pregnante. Factum ē. autem cum essent ibi im
ple&sunt dies ut parer&. & peperit filiū suum primogenitū.
Et pannis eum inuoluit. & reclinauit eum in p̄sepio quia
non erat eis locus in diuersorio. Et pastores erant in
regione eadem. uigilantes & custodientes uigilias noctis
supra gregem suum. Et ecce angelus dn̄i st&it iuxta
illos. & claritas dī circū fulsit illos. & timuerunt timo
re magno. Et dixit illis angelus. Nolite timere.
Ecce enim euangelizo uobis gaudium magnum. quod
erit omni populo. Quia natus ē. uobis hodie salua
tor. qui ē. xp̄s dn̄s in ciuitate dauid. Et hoc uobis
signū. Inuenie&is infantē pannis inuolutum. & po
situm in p̄sepio. Et subito facta ē. cum angelo multi
tudo militiae caelestis. laudantiū dm̄ & dicentium.
Gloria in altissimis dō. & in terra pax. hominibus bone
uoluntatis. Et factum ē. ut discesserunt ab eis

angeli in caelum . pastores loquebantur ad inuicem . Transe
amus usq; bethleem . & uideamus hoc uerbū quod factum ē .
quod dns ostendit nobis . Et uenerunt festinantes . & in
uenerunt mariā & ioseph . & infantē positum in psepi . Ui
dentes autem . cognouerunt de uerbo quod dictū erat illis
de puero . Et omnes qui audierunt mirati sunt . & de his
quae dicta erant a pastorib; ad ipsos . Maria autem con
seruabat omnia uerba haec . conferens in corde suo . Et
reuersi sunt pastores . glorificantes & laudantes dnm in
omnib; quae audierant & uiderant . sicut dictū ē ad illos .
Et postquam consummati sunt dies octo ut circūcideretur .
uocatum ē . nomen eius ihs . quod uocatū ē ab angelo pri
usquam in utero conciperetur . MAT DIC .

ET ECCE MAGI AB ORIENTE
UENERUNT HIERUSALĒ DI[...]INS CENTES .

Ubi est qui natus est rex iudeorū . Uidimus [...] enim
stellam eius in oriente . & uenimus adorare eum . Au
diens autem herodes rex turbatus ē . & omnis hierosoly
ma cum illo . Et congregans omnes principes sa
cerdotum & scribas populi . sciscitabatur ab eis ubi xps
nasceretur . At illi . dixerunt ei . In bethleem iude . Sic
enim scriptū ē . p prophetā . Et tu bethleem terra iuda .
Nequaquā minima es in principib; iuda . Ex te enim
exiet dux . qui regat populū meum isrt . Tunc herodes
clam uocatis magis . diligenter didicit ab eis tempus
stelle . quae apparuit eis . Et mittens illos in bethleē .
dixit . Ite . & interrogate diligenter de puero . Et cum

inueneritis renuntiate mihi · ut & ego ueniens adorem eum.
Qui cum audissent regem · abierunt. Et ecce stella quam
uiderant in oriente antecedebat eos: usq; dum ueniens staret
supra ubi erat puer. Uidentes autem stellā. gauisi
sunt gaudio magno ualde. Et intrantes domum · in
uenerunt puerum cū maria matre eius. Et procidentes
adorauerunt eum. Et apertis thesauris suis: obtulerunt
ei munera · aurum · thus · & myrrā. Et responso
accepto in somnis ne redirent ad herodem · per aliā uiam
regressi sunt in regionem suā.

Qui cū recessissent · postea quam impl&i sunt dies purgati
onis mariae secundū legem moysi · tulerunt illum in
hierusalem ut sisterent eum dño. sicut scriptū ē · in lege
dñi · Quia omne masculinū adaperiens uuluā.
scm dño uocabitur. Et ut darent hostiam.
secundum quod dictū ē · in lege dñi · Par tur
turū · aut duos pullos colūbarū. Et ecce homo erat
in hierusalem · cui nomē symeon · Et homo iste iustus
& timoratus · expectans consolationē isrl · & sps scs erat
in eo. Et responsum acceperat a spū scō · non uisurū
se mortem · nisi prius uider& xpm dñi · Et uenit
in spū in templū. Et cum inducerent puerū ihm pa
rentes eius ut facerent secundū consu&udinē legis
pro eo · & ipse accepit eum in amplexus suos · & bene
dixit dm̄ & dixit. Nunc dimittis seruum tuum dñe,
secundū uerbū tuum in pace. Quia uiderunt oculi
mei salutar& tuum · quod parasti ante faciem omniū

populorũ. Lumen adreuelationẽ gentium. & gloriã plebis tuę
isrt. Et erat pater eius & mater mirantes. sup his quae di
cebantur de illo. Et benedixit illos symeon. & dixit
ad mariam matrem eius. Ecce positus ẽ. hic inruinã &
resurrectionẽ multorũ in isrt. & insignũ cui contradic&ur.
Et tuã ipsius animã ptransi& gladius. ut reuelentur ex mul
tis cordibus cogitationes. Et erat anna proph&issa filia
fanuel de tribu aser. Haec processerat in dieb; multis. &
uixerat cum uiro suo annis septem auirginitate sua. Et
haec uidua usq; ad annos. lxxxiiii. quae non discedebat
de templo ieiuniis & obsecrationib; seruiens nocte ac die. Et
haec ipsa hora sup ueniens confitebatur dño. & loquebatur
de illo omnib; qui expectabant redemptionẽ hierusalem.
Et ut pfecerunt omnia secundũ legem dñi. MAT DIC.

ET ECCE ANGELUS DÑI APPARUIT IN SOMNIS IOSEPH DICENS.

Surge & accipe puerũ & matrẽ eius. & fuge in aegyptum.
Et esto ibi usq; dum dicã tibi. Futurum est enim ut
herodes quaerat puerũ ad pdendũ eum. Qui consurgens.
accepit puerũ & matrẽ eius nocte. & recessit in aegyptũ.
Et erat ibi. usq. ad obitũ herodis. Ut adimpler&ur quod
dictum ẽ. a dño p proph&ã dicentem. Ex aegypto uocaui
filium meũ. Tunc herodes uidens qm̃ inlusus ẽ a magis.
iratus ẽ ualde. & mittens occidit omnes pueros. qui erant
in b&hleem & in omnib; finib; eius a bimatu & infra. secun
tempus quod exquisierat amagis. Tunc adimpl&um est
quod dictũ ẽ. p hieremiã proph&ã dicentem. Uox inrama

audita est ploratus & ululatus multus. rachel plorans filios
suos. Et noluit consolari. quia non sunt. Defuncto
autem herode. ecce apparuit angelus d(omi)ni in somnis ioseph in
aegypto dicens. Surge & accipe puerum & matrem eius & uade
in terram isr(ae)l. Defuncti sunt enim qui quaerebant animam pueri.
Qui surgens. accepit puerum & matrem eius. & uenit in terram isr(ae)l.
Audiens autem quod archelaus regnaret in iudea. pro herode patre
suo. timuit illuc ire. Et admonitus in somnis. secessit in
partes galileae. Et ueniens habitauit in ciuitate quae uocatur
nazareth. Ut adimpleretur quod dictum est per prophetam. quoniam
nazareus uocabitur. LUC. DIC.

PUER AUTEM CRESCEBAT ET CONFORTA
BATUR PLENUS SAPIENTIA. ET GRATIA DI
ERAT IN ILLO.

Et ibant parentes eius per omnes annos in hierusalem.
in die sollemni paschae. Et cum factus esset annorum
duodecim. ascendentib(us) illis in hierasolimam secundum con
suetudinem diei festi. Consummatisq(ue) dieb(us) cum redirent
remansit puer ih(esu)s in hierusalem. & non cognouerunt pa
rentes eius. Existimantes autem illum esse in comitatu
uenerunt iter diei. & requirebant eum inter cognatos & notos.
Et non inuenientes. regressi sunt in hierusalem requirentes eu(m).
Factum est. post triduum inuenerunt illum in templo sedentem
in medio doctorum. audientem illos & interrogantem eos.
Stupebant autem omnes qui eum audiebant. super pruden
tia & responsis eius. Et uidentes admirati sunt.
Et dixit mater eius ad illum. Fili quid fecisti nobis sic.

Ecce pater tuus & ego dolentes quaerebamus te. Et ait ad illos. Quid est quod me quaerebatis. Nesciebatis quia in his quae patris mei sunt oportet me esse. & ipsi non intellexerunt uerbum quod locutus est ad illos. Et descendit cum eis. & uenit nazareth. & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia uerba haec in corde suo. Et ihs proficiebat sapientia aetate & gratia apud dm̄ & homines.

VI IAM HINC DE PREDICATIONE IOHANNIS NARRARI INCIPIT. CUM OMNES QUATTUOR COMMEMORANT.

hucusque math & luc soli currunt. hinc & iam omnes quattuor

Nam & matheus post illa uerba quae ultima eius posui. ubi commemorauit ex propheta testimonium quoniam nazareus uocabitur. sequitur & adiungit. IN DIEBUS AUTEM ILLIS UENIT IOHANNES BAPTISTA PREDICANS IN DESERTO IUDEAE ET CETERA.

Et marcus qui nihil de natiuitate uel infantia uel pueritia dn̄i narrauit. hinc euangelii sumpsit initium. id est iohannis predicatione. Sic enim exorsus est. INITIUM EVANGELII IHU XPI FILII DI̅ SICUT SCRIPTUM EST IN ESAIA PROPHETA.

Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam. qui praeparabit uiam tuam. Uox clamantis in deserto. parate uiam dn̄i. rectas facite semitas eius. Fuit iohannes in deserto baptizans & predicans baptismum paenitentiae. in remissionem peccatorum & cetera. Et lucas post uerba ubi ait. & ihs proficiebat sapientia aetate & gratia apud dm̄ & homines. de iohannis praedicatione iam sequitur dicens.

A· ANNO AUTEM QUINTODECIMO IMPERII TIBERII CAESARIS· PROCURANTE PONTIO PILATO·

Iudeam· tetrarcha autem galileae herode· philippo autem fratre eius tetrarcha· ituriae & trachonitidis regionis & lisaniae abilinae tetrarcha· sub principibus sacerdotum anna & chaipha· factum est· uerbum domini super iohannem zachariae filium in deserto & caetera. Iohannes quoque apostolus in euangelistis quattuor eminentissimus· postea quam dixit de uerbo dei· qui est ipse filius ante omnia saecula creatura quia omnia per ipsum facta sunt· intulit continuo de iohannis praedicatione ac testimonio dicens: FUIT HOMO MISSUS A DEO CUI NOMEN ERAT IOHANNES·

Unde iam uidendum est de ipso iohanne· quattuor euangelistarum narrationes quemadmodum inter se non discordent. Non ut hoc a nobis per omnia requiratur aut exigatur quomodo fecimus de primordiis nati ex maria christi· quemadmodum inter se mattheus lucasque consentiant. ut ex utriusque narratione unam faceremus· demonstrantes tardioribus quemlibet eorum commemorando quod alter tacet· uel tacendo quod alter commemorat non impedire intellectum ueracis narrationis alterius. Ut hoc exemplo sicut ut a me factum est· sicut alio modo commodius fieri possit· uideat unusquisque & in caeteris talibus locis fieri posse quod hic factum esse perspexerit. Iam ergo ut dixi uideamus quattuor euangelistarum de baptista iohanne consensum. Mattheus ita sequitur.

IN DIEBUS AUTEM ILLIS UENIT IOHANNES BAPTISTA

Praedicans in deserto iudeae. Marcus non dixit in illis diebus

quia nullam seriem rerum ante praemiserat. In quarum rerum dieb;
intellegeretur dicere si diceret in illis diebus. Lucas autem
per potestates terrenas significatius ipsa tempora expressit praedica
tionis uel baptismi iohannis dicens.

ANNO AUTEM QUINTO DECIMO IMPERII TIBERII CESARIS.

Procurante pontio pilato iudeam. tetrarcha autem galileae
herode. philippo autem fratre eius, tetrarcha ityreae & traco
nitidis regionis. & lisania abilinae tetrarcha. sub principib;
sacerdotum anna & chaifa. factum est. uerbum dei super iohannem
zachariae filium in deserto. Nec tamen intellegere debemus
hos dies. id est hoc tempus harum potestatum significasse
mattheum cum diceret in illis dieb;. sed in multo longioris
temporis spatio uoluisse accipi quod ait. illis diebus.

Mox enim ut narrauit. regressum de aegypto christum mortuo
herode. quod utiq; tempore infantiae uel pueritiae eius
factum est. ut possit constare quod lucas de illo. Cum duo
decim annorum esset. gestum narrauit in templo hierusalem

Cum ergo infantem uel puerum ex aegypto reuocatum commemorasset
mattheus. continuo intulit. IN DIEBUS AUTEM
ILLIS UENIT IOHANNES BAPTISTA.

Non utiq; tantummodo pueritiae illius dies insinuans.
sed omnes dies ab eius natiuitate usq; ad tempus quo prae
dicare ac baptizare coepit iohannes. quo tempore christi aetas
iuuenilis inuenitur. quia coeui erant ipse & iohannes. & quo
& triginta ferme annorum narratur fuisse cum ab illo
baptizatus esset. VII.

SED PLANE DE HERODE SOLET MOUERE NON NULLOS.

Quod lucas narrauit indiebus baptismi iohannis herodem
fuisse t&rarcha galileae. quando &ipse dns iuuenis baptizatus e.
Mattheus autem mortuo herode dicit puerum ihm ab aegypto
remeasse. Quod utrumq; uerum esse nonpotest. nisi duo
fuisse intellegantur herodes. Quod cumfieri potuisse
nemo nesciat. qua caecitate insaniant. qui procliuiores sunt
ad calumniandu euangelicae ueritati. quam paululum consi
deratiores. ut duos homines eodem uocabulo apellatos in
tellegant cuius rei exemplis plena sunt omnia. Nam iste
posterior herodes. prioris herodis filius fuisse phib&ur.
Sicut archelaus. quem mattheus in iudeae regnu patre
mortuo successisse commemorat. Sicut philippus quem
fratre t&rarchae herodis & ipsum ituraeae t&rarcam
lucas insinuat. Rex enim fuit herodes ille qui quaere
bat anima pueri xpi. Herodes autem alius filius eius.
nonrex sedt&rarca dictus e. quod nomen grecum a parte
regni quartae inditum resonat.

VIII NISI FORTE HINC RURSUS QUISPIA MOUEATUR

Cum mattheus dixerit. ideo timuisse ioseph cum puero
rediente ire in iudeam quia pro patre suo herode archelaus
filius eius ibi regnabat. quomodo potuit ire in galilea
ubi alius filius eius herodes t&rarchae erat sicut lucas
testatur. Quasi uero ipsa sint tempora quibus tunc
puero ire timebatur quae nunc lucas commemorauit.
Quae usq; adeo mutata erant. ut in ipsa iudea noniam
rex ess& archelaus. sed pontius pilatus qui non rex
iudeoru sed preses erat. Cuius temporib; agendis

sub tiberio caesare filii maioris herodis non regnum
habebant · sed tetrarchā Quod utiq: nondum factum
erat · quando ioseph timens archelaum in iudea regnantem
se in galileā cum puero intulit · ubi & ciuitas eius erat
nazar&h · VIIII · AN FORTE HOC MOUET
QUOMODO · DICAT MATTHEUS ·

Propterea cum puero ihū parentes eius isse in galileam ·
quia m&u archelai in iudeā ire noluerunt · Cum pptera
magis isse in galileā uideantur · quia ciuitas eorū erat
nazar&h galileae sicut lucas non tacuit · Sed intellegen
dum ē · ubi angelus in somnis in aegypto dixit ad ioseph ·
surge & accipe puerū & matrem eius & uade ī in terram isrt ·
sic intellectum esse primo a ioseph · ut putar& iussum se
esse pergere in iudeam · Ipsa enim primitus intellegi po
tuit terra isrt · Porro autem postea quā comperit illic
regnare filiū herodis archelaū · noluit obicere se illi
periculo cum poss& terra isrt & iam sic intellegi ut galli
lea illic deputar&ur · quia & ipsā populus isrt incolebat ·
Quam quam & alio modo solui possit haec questio · Quia
potuit uideri parentib; xpi cum puero de quo talia per
angelica responsa cognouerunt non esse habitandum
nisi in hierusalem ubi erat templū dn̄i · & propterea
redeuntes ex aegypto illuc eos ituros fuisse & illic habita
turos · nisi archelai praesentia terrerentur · Neq: enim
diuinitus iubebantur ibi habitare · ut de archelao quod
timebant deberent contempnere · X AN ETALI
QUIS HOC DICIT QUOMODO ERGO SICUT

LUCAS NARRAT. IBANT PARENTES EIUS PER OMNES ANNOS PUERITIAE XPI IN HIERUSALEM.

Si archelai timore illuc prohibebantur accedere. Hoc mihi dissoluere non esset difficile. Nec si aliquis euangelistarum expressisset. et quamdiu ibi regnaret archelaus. Fieri enim poterat etiam ut per diem festum inter tam ingentem turbam latenter ascenderent mox reuersuri. ubi tamen aliis diebus habitare metuerent. ut nec sollemnitate praetermissa essent inreligiosi. nec continua mansione conspicui. Cum uero etiam de regno archelai quam fuerit diuturnum omnes tacuerint. iste quoque intellectus patet. ut quod lucas dicit per omnes annos eos ascendere solitos in hierusalem. tunc accipiamus factitatum cum iam non timeretur archelaus. Quod si archelai regnum aliquanto diuturnius ulla praeter euangelium prodit historia cui fides habenda uideatur. illud quod superius dixi suffecerit. quod ita timebant parentes pueri habitationem in hierusalem. ut tamen propter dei timorem festiuitatem sollemnem non praetermitterent. in qua latere facillime possent. Neque enim incredibile est. captatis temporibus oportunis uel dierum uel horarum accedere homines ad ea loca. in quibus esse formidant.

x **HINC ETIAM ILLA SOLUITUR QUAESTIO SI ALIQUEM MOUET CUM IAM SOLLICITUS ESSET ILLE MAIOR HERODES PERCULSUS MAGORUM NUNTIO QUOD REX IUDAEORUM NATUS FUISSET.** Quomodo potuerint completis diebus purgationis matris eius tuto cum illo ascendere

intemplũ ut fierent circa eum secundum legem dñi quã lucas commemorat. Quis enim non uideat & tã illũ unum diem regem multis occupatũ latere potuisse. Si autem illud ueri simile non uid&ur quod herodes qui ualde sollicitus expectabat quid sibi magi de puero renuntiarent. post tã multos dies se sensit inlusum. ut transacto tempore purgationis matris eius. & pacta circa infantẽ sollemnitate primogenitorũ in templo hierusalẽ. post &iam profectionem eorũ in aegiptum in mentẽ illi uenerit. quaerere animã pueri. & necare tot paruulos. Si hoc ergo mou&. omitto dicere quot & quantis occupationibus regia cura distendi potuerit. & p plurimos dies ab illa intentione uel auerti omnino uel inpediri. Neq; enim enumerari possunt causae quibus hoc potuerit accidere. Quas tamen multas & magnas esse potuisse. nemo ita rerum humanarũ inex pertus est. ut aut neg& aut dubit&. Cuius enim cogitationi non occurrat quam multa alia terribiliora regi nuntiari potuerint seu uera seu falsa. Aut qui regem infantẽ post aliquot annos sibi uel filiis suis aduersaturũ timuerat. aliquorũ magis propinquantiũ periculorũ terrorib; agitatus ab illa cura mentẽ abreptã. in aliis proxime cauendis potius occupar&. Ut ergo haec omittã. illud dico postea quam nihil herodi magi renuntiauerunt eum credere potuisse illos fallaci stellae uisione deceptos. postea quam non inuenerunt quem natum putauerant. erubuisse ad se redire. atq; ita eum timore depulso ab inquirendo ac p sequendo puero quieuisse.

Cum ergo post purgationē matris eius . in hierusalem cum illo
uenissent . & ea gesta essent in templo quae a luca narrantur .
quia uerba simeonis & annae de illo proph&antium cum
coepissent ab eis qui audierant p̄dicari . ad pristinā inten
tionem reuocatura erant animū regis . admonitus per
somniū ioseph . cum infante & matre eius fugit in aegiptū .
Deinde uulgatis rebus quae in templo factae dictaeq;
fuerant . herodes se magis sensit inlusum . Ac dein
de ad xp̄i mortem cupiens p̄uenire . multos infantes
sicut mattheus narrat occidit . Mattheus ergo
de iohanne ita contexit . XII

IN DIEBUS AUTEM ILLIS UENIT IOHANNES
BAPTISTA . PREDICANS IN DESERTO IUDEAE ET
DICENS . Paenitentiā agite . adpropinquauit enim
regnū caelorū . Hic ē enim qui dictus ē p esaiam pro
ph&am dicentē . Uox clamantis in deserto parate uiā
dn̄i . rectas facite semitas eius . Marcus quoq; & lucas
consentiunt hoc esaiae testimoniū esse de iohanne .
Nam plura uerba &iam consequentia ex eodem proph&a
lucas commemorauit . cum de baptista iohanne narrar& .
Iohannes autem euangelista ipsum iohannē baptistam
de se ipso idem testimonium esaiae protulisse cōmemorat .
sicut nunc mattheus dixit quaedam iohannis uerba
quae alii non dixerunt . Praedicans inquit in deserto
iudeae & dicens . Paenitentiā agite . adpropinquauit
enim regnū caelorū . Haec uerba iohannis alii p̄ter
miserunt . Iā uero quod sequitur mattheus & adiungit .

Hic est enim qui dictus est per esaiam prophetam dicentem. Uox clamantis in deserto parate uiam domini. rectas facite semitas eius. Ambigue positum est nec eluc& utrum ex persona sua idem mattheus hoc commemorauerit. an adhuc uerba eius dem iohannis secutus adiunxerit. ut totum hoc iohannes dixisse intellegatur.

Paenitentiam agite adpropinquabit enim regnum caelorum. Hic est enim qui dictus est per esaiam prophetam et cetera.

Neque enim hoc mouere deb&. quia non ait ego sum enim qui dictus sum per esaiam prophetam sed ait. Hic est enim qui dictus est; Sol& quippe esse talis locutio et ipsorum euangelistarum matthei et iohannis. Nam et mattheus dixit. Inuenit hominem sedentem in teloneo. nec dixit pie inuenit me. Et iohannes hic est. Inquit discipulus qui testimonium perhib& de his. et scripsit haec. et scimus quia uerum est testimonium eius. Non dixit ego sum aut uerum est testimonium meum. Dominus autem ipse saepissime dicit filius hominis aut filius dei. et non dicit ego. Et oportebat inquit christum pati et resurgere tertia die. Non ait oportebat me pati. Potuit ergo et iohannes baptista cum dixiss& agite paenitentiam adpropinquauit enim regnum caelorum. de se ipso adiungere quae sequuntur. Hic est enim qui dictus est per esaiam prophetam et cetera. Ut post uerba eius. matheus ita narratione contexat. Ipse autem iohannes habebat uestimentum de pilis camelorum et cetera. Quod si ita est non mirum si et interrogatus quid dicer& de se ipso

÷ & baptizabant in iordane ab eo

sicut narrat iohannes euangelista. Ego ait uox claman
tis in deserto. sicut iam dixi erat p̄cipiens ut agerent
paenitentiā. De uestitu ergo eius & uictu ita mattheus
sequitur dicens. Ipse autem iohannes habebat uestimentū
de pilis camelorum. & zonam pelliciā circa lumbos eius.
Esca autem eius erat locustae & mel siluestre edebat. Hoc
& marcus dicit pene totidem uerbis. Caeteri autem duo
tacent. Sequitur ergo mattheus & dicit. Tunc exiebat
ad eum. hierusolima & omnis iudea & omnis regio circa
iordanem ÷ confitentes peccata sua. Uidens autem multos
pharisaeorū & saduceorum uenientes ad baptismum suum.
dixit eis. Progenies uiperarū quis demonstrauit uobis
fugere ab ira futura. Facite ergo fructum dignum pae
nitentiae. & ne uelitis dicere intra uos ua. patrem
habemus abraham. Dico enim uobis qm̄ potens est dś ex
lapidibus istis suscitare filios abrahę. Iam enim securis
ad radicem arboris posita ē. Omnis ergo arbor quae
non facit fructū bonū. excidetur & in ignē mittetur.
Ego quidem uos baptizo in aqua in paenitentia. qui autem
post me uenturus ē. fortior me ē. cuius non sum dignus
calciamenta portare ipse uos baptizabit in sp̄u sc̄o & igni.
Cuius uentilabrū in manu sua. & p̄mundabit aream suā.
& congregabit triticum suum in horreum. paleas autem
comburet igni inextinguibili. Haec omnia dicit & luc̄
eadem pene uerba iohannis exprimens. Et ubi
aliquid uariū est in uerbis. ab eadem tamen sententia
non receditur. Uelut cum dicit mattheus iohannem

% Ille autem. & ne coeperitis dicere patrem habemus abraham:

dixisse. & ne uelitis dicere intra uos patrem habemus abraham. %
iste ego quidem uos baptizo in aqua in paenitentia. Ille inter
ponit interrogationem turbarum quid facerent. & eis respon
dentem iohannem de bonis operib; tamquam de fructib; paeni
tentiae. quod mattheus omisit. Deinde in cordibus suis
cogitantib; de illo utrum ipse esset xps. eum dicit respon
disse. Ego quidem aqua baptizo uos. Non dixit in
paenitentia. Deinde mattheus qui autem inquit post me
uenturus est. fortior me est. Ille uero. uenit autem inquit
fortior me. Item mattheus. Cuius non sum inquit dignus
calciamenta portare. Ille autem. Cuius non sum dignus
soluere corrigiam calciamentorum. Quod & marcus dicit
cum cetera taceat. Nam habitum & uictum eius secutus ÷ post commemoratum
ait. Et predicabat dicens. Uenit fortior me post me.
cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam
calciamentorum eius. Ego baptizo uos aqua. ille uero
baptizabit uos spu sco. De calciamentis ergo. hoc aliud
iste. quod addidit procumbens. De baptismo autem hoc
ab utroq; quia non dixit & igni. sed tantum spu sco. Sicut
enim mattheus ita & lucas dixit. & eodem ordine. ipse
uos baptizabit in spu & igni. Nisi quod lucas non ad
didit sco. sicut mattheus dixit in spu sco & igni. His
tribus adtestatur iohannes euangelista cum dicit.
Iohannes testimonium perhibet de se ipso. & clamat dicens.
Hic erat quem dixi. qui post me uenit ante me factus est
quia prior me erat. Sic enim ostendit tunc eum dixis
se. quando eum illi dixisse commemorant. Repetisse

autem & commemorasse. quod iam dixisset cum ait.
Hic erat quem dixi. qui post me uenit. Si ergo quaeritur
quae uerba potius iohannes baptista dixerit. utrumque.
mattheus an quae lucas eum dixisse commemorat. an
quae marcus in ipsis paucis quae illum dixisse posuit
tacens caetera. Nullo modo hic laborandum esse iudicat
qui prudenter intellegit ipsas sententias esse necessarias
cognoscendae ueritatis. quibus lib& uerbis fuerint ex
plicatae. Quod enim alius alium uerborum ordinem
ten&. non est utique contrarium. Neque illud contrarium est.
si aliud dicit. quod alius praemittit. Ut enim quisque
meminerat. & ut cuique cordi erat uel breuius uel prolixius.
eandem tamen explicare sententiam. Ita eos explicasse
manifestum est. Et in hoc satis appar& quod ad rem
maxime pertin&. quoniam ueritas euangelii uerbo dei quod supra
omnem creaturam aeternum atque incommutabile permanet.
per creaturam temporalibus signis & linguis hominum dis
pensatum summum culmen auctoritatis obtinuit. Non
nos debere arbitrari mentiri quemquam. si pluribus rem
quam audierunt uel uiderunt reminiscentibus. non eodem mo
do atque eisdem uerbis eadem tamen res fuerit indicata.
ut siue mut&ur ordo uerborum. siue alia pro aliis quae
tamen idem ualeant uerba proferantur. Siue aliquid
uel quod recordanti non occurrit. uel quod ex aliis quae
dicuntur possit intellegi minus dicatur. Siue aliorum
quae magis dicere statuit narrandorum gratia. ut
congruus temporis modus sufficit aliquid sibi non

totum explicandum, sed ex parte tangendum quisq; susci
piat. Siue adinluminandam declarandaq; sententiā
nihil quidem rerum. uerborū tamen aliquid addat. cui
auctoritas narrandi concessa ē. siue rem bene tenens non
adsequatur. Quamuis id con&ur memoriter &iam
uerba quae audiuit adintegrū enuntiare; Quisquis
autem dicit euangelistis certe p sp̄s sci potentiā id debuis
se concedi. ut nec ingenere uerborū nec inordine nec
innumero discreparent. Non intellegit quanto amplius
euangelistarū excellit auctoritas. tanto magis p eos fuis
se firmandā c&erorum hominū ueraloquentiū securitatem.
ut pluribus eandem rem forte narrantib; nullomodo quis
quam eorum demendacio recte arguatur si ab altero ita
discrepauerit. ut possit &iam euangelistarū exemplo pre
cedente defendi. Cum enim fas non sit euangelistarum
aliquem mentitum fuisse uel existimare ueldicere. sicap
parebit neceum fuisse mentitum. cui recordanti taleali
quid acciderit. quale illis accidisse monstratur. Et
quantomagis ad mores optimos ptin& cauere mendaciū.
tantomagis tam eminenti auctoritate regi debebamus.
neputaremus esse mendacia cum sic inter se uariari aliquorū
narrationes inueniremus. ut inter euangelistas uariatae sunt.
Simul &iam quod addoctrinā fidelem maxime ptin&
intellegeremus. Non tam uerborum quam rerum quae
rendā uel amplectendā esse ueritatem. quando eos qui
non eadem locutione utuntur cum reb; sententiisq;
non discrepant. ineadem ueritate constitisse adpbamus.

Quid ergo in his quae de narrationib; euangelistarum
conlata proposui putandum est esse contrariū; An quod
alius dixit. Cuius non sum dignus calciamenta portare.
alii uero corrigiā calciamenti soluere. Non enim uerbis
aut uerborum ordine. aut aliquo genere locutionis. sed&iā
re ipsa uid&ur. aliud esse calciamenta portare. aliud cor
rigiam calciamenti soluere. Merito ergo quaeri potest
quid iohannes dixerit. non se dignum esse. utrum calcia
menta portare an corrigiā calciamenti soluere. Si enim
alterum horum dixit. ille uerum uid&ur narrasse qui
hoc potuit narrare quod dixit. Qui autem aliud. &si
non ē mentitur. certe uel oblitus aliud pro alio dixisse
putabitur omnem autem falsitatem abesse ab euangelistis
dec&. Non solum ea quae mentiendo promitur. sed&iā
eam quae obliuiscendo. Itaq; si ad rem ptin& aliquid
aliud intellegere ex eo quod dictum est calciamenta portare.
& aliquid aliud ex eo quod dictū ē. corrigiā calciamti
soluere. quid aliud accipiendū recte existimaueris. nisi
iohannem utrūq; dixisse. siue aliud alio tempore siue
contextim. Potuit enim sic dicere. cuius non sum dig
nus corrigiā calciamenti soluere. nec calciamenta portare.
ut unus euangelistarū hinc aliud. alii uero aliud. omnes
tamen uerum narrauerint. Si autem nihil intendit
iohannes cum de calciamentis dñi dicer& nisi
excellentiā eius & humilitatē suam. quodlib& horū dixe
rit. siue de soluenda corrigia calciamentorum. siue de
portandis calciamentis. eandem tamen sententiam

tenuit. quis quis &iam uerbis suis p̄ calciamentorū comme
morationem. eandem significationem humilitatis expres
sit. Unde ab eadem uoluntate non ab errauit. Ut illis
igitur modus & memoriae maximae commendandus. cū
de conuenientia discimus euangelistarum non esse mendaciū.
Cum quisq; &iam dicens aliquid aliud quod &iā ille non
dixit de quo aliquid narrat. uoluntatem tamen &iā hanc
explicat quam &iā ille cuius uerba commemorat. Ita
enim salubriter discimus. nihil aliud esse quaerendum. quā
quid uelit ille qui loquitur. Sequitur aut̄ mattheus & dic̄.

XIII. TUNC UENIT IHS. A GALILEA IN IOR
DANEN AD IOHANNEM. UT BAPTIZARETUR AB EO.

Iohannes autem prohibebat eum dicens, Ego a te debeo
baptizari & tu uenis ad me? Respondens autem ihs. dixit
ei; sine modo. Sic enim dec& nos implere omnē iustitiam;
Tunc dimisit eum, Adtestantur & c&eri uenisse ihm ad iohan
nem. Baptizatū autem tres commemorant. sed tacent quod
mattheus ait dixisse dño iohannem. uel iohanni dnm respon
disse. Deinde sequitur mattheus. XIIII.

BAPTIZATUS AUT̄ CONFESTIM ASCENDIT DE AQ̄;

Et ecce aperti sunt ei caeli. & uidit spm̄ di descendentē sicut colūbā
uenientem sup̄ se, Et ecce uox de ... caelis dicens,
Hic ē filius meus meus dilectus in quo mihi conplacui; Hoc
& alii duo marcus & lucas similiter narrant, Sed de
uerbis uocis quae de caelo facta ē. uariant locutionem. salua
tamen sententia; Quod enim mattheus ait dictum.
hic est filius meus dilectus. & alii duo dicunt. tu es filius

meus dilectus. Ad eandem sententiã explicandã ual& sicut
superius tractatum est. Uox enim caelestis unum horũ
dixit. Sed euangelista ostendere uoluit ad id ualere
quod dictum ẽ. hic est filius meus. ut illis potius qui
audiebant indicar&ur quod ipse est filius dauid. Atq;
ita dictum referre uoluit tu es filius meus. ac si illis
dicer&ur. hic est filius meus; Non enim xp̄o indicabat̃
quod sciebat. sed audiebant qui aderant. Propter quos
&iam ipsa uox facta est; Iam uero quod alius dicit in
quo mihi conplacui. alius in te conplacui. alius in te
conplacuit mihi. si quaeris quid horum in illa uoce
sonuerit. quod lib& accipiendũ. dummodo intellegas
eos qui non eandem locutionem r&ulerunt. eandem
r&ulisse sententiã; Quae diuersitas locutionum.
ad hoc &iam utilis ẽ. ne uno modo dictum minus intel
legatur. & aliter quam se res hab& interp̃t&ur. Quod
enim dictum est in quo mihi conplacui. si uelit quis ita
intellegere. ut d̃s in filio sibi placuisse uideatur. ad
mon&ur ex eo quod dictum est in te conplacui. Si rur
sus ex hoc uno intellegat quisq; in filio patrem placuisse
hominib; admon&ur. ex eo quod dictum est in te conpla
cuit mihi. Ex quo satis appar& quilib&
euangelistarum caelestis uocis &iam uerba tenuerit.
alios ad eandem sententiã familiarius explicandam
uerba uariasse. ut intellegatur hoc dictum esse ab omnib;
tamquã dicer&ur in te placitum meum constitui.
hoc est per te gerere quod mihi plac&. Illud uero quod

non nulli codices habent secundum lucam · hoc illa uoce
sonuisse · quod in psalmo scriptum est · filius meus es tu ·
ego hodie genui te · quamquam in antiquioribus
codicibus grecis non inueniri phibeatur · Tamen si aliqui
bus fide dignis exemplarib; confirmari possit · quid
aliud quam ex utroq; intellegendũ est quodlib& uerborũ
ordine de caelo sonuisse. XV

QUOD AUTEM SECUNDUM IOHANNEM DE COLUMBA DICITUR. Non quando factum ẽ narratur. sed uerba iohannis baptistae referuntur com
memorantis quid uiderit. In quo quaeritur quemadmodũ
dictum sit · & ego non nouerã eum · sed qui misit me bapti
zare in aqua ille mihi dixit. Sup quem uideris spm̃
descendentem & manentem sup eum · hic est qui baptizat
in spũ scõ. Si enim tunc eum cognouit cum columbã
uidit descendentem sup eum. quaerendum est quomodo
dixerit uenienti ut baptizar&ur. Ego magis ate debeo
baptizari. Hoc enim ei dixit antequam columba des
cender&. Ex quo appar& quam uis eum iam noss&.
Nam &iam & in utero matris exultauit. Cum ad elisab&h
maria uenisss&. Aliquid tamen in eo quod non dum
nouerat columbae descensione didicisse. Quod ipse
scilic& baptizar& in spũ scõ propria quadam & diuina
potestate · ut nullus homo qui accepiss& a dõ baptismum.
&iam si aliquem baptizar& poss& dicere suum esse quod
trader&. uel a se dari spm̃ scm̃. Sequitur mattheus & dicit.

XVI. TUNC IHS DUCTUS EST IN DESERTŨ

AB SPŪ UT TEMPTARETUR A DIABOLO.

Et cum ieiunasset xl diebus & xl noctib; postea esuriit.
Et accedens temptator dixit ei. Si filius dī es. dic
ut lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit.
Scriptum est. Non in pane solo uiuit homo sed in omni
uerbo quod procedit de ore dī. & cetera usq; ad id quod
dictum est. Tunc reliquit eum diabolus. & ecce angeli
accesserunt & ministrabant ei. Totum hoc similiter
lucas narrat. & si non eodem ordine. Unde incertum est
quid prius factum sit. utrum regna terrae prius de
monstrata sint ei. & postea in pinna templi leuatus sit.
an hoc prius. & illud postea. Nihil tamen ad rem.
dum omnia facta esse manifestum sit. Et quod
aliis uerbis easdem sententias lucas explicat. non se
per commendandū est cum nihil depereat ueritati;

Marcus autem adtestatur quidem eum in deserto
a diabolo esse temptatum quadraginta diebus & noctib;
sed tacet quid ei dictum sit quid ue responderit. Item
quod lucas praetermisit. iste non tacuit. quod angeli
ministrabant illi. Iohannes uero totum istum p̄termi
sit. Sequitur narrans mattheus. XVII.

CUM AUTEM AUDISSET QUOD IOHANNES TRADITUS ESSET. SECESSIT IN GALILEAM.

Hoc & marcus dicit. hoc & lucas. sed lucas de iohanne
tradito nihil hoc loco dicit; Iohannes autem euangelista
prius quam iret ihs in galileā dicit petrum & andreā
mansisse cum illo uno die. & tunc petro nomen

inpositum cum antea simon uocaretur. Sequenti autem
die iam uolentem exire in galileam inuenisse philippum.
et ei dixisse. ut sequeretur eum. Inde uentum est ut etiam
de nathanahel enarraret. Die autem tertio in galilea
constitutum. fecisse illud in canan de aquae in uinum con
uersione miraculum. Quae omnia ceteri euangelistae
praetermiserunt. id contexentes narrationibus suis. quod ihesus
reuersus sit in galileam. Unde intellegitur fuisse
interpositos aliquot dies quibus illa de discipulis gesta sunt.
quae interponuntur a iohanne. Non est autem contra
rium ei loco ubi mattheus narrat dominum dixisse petro.
tu es petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.
Neque enim hoc nomen tunc accepisse intellegendus est.
sed tunc potius quando et iohannes dictum esse commemo
rat. tu uocaberis cephas. quod interpretatur petrus. ut
eum hoc nomine apellaret postea dominus dicens. tu es petrus.
Non enim ait. tu uocaberis petrus. sed tu es petrus. Quod
ei iam dictum erat antea. tu uocaberis. Deinde con
texit narrationem mattheus et dicit. Et relicta
ciuitate nazareth. uenit et habitauit in capharnaum
maritima. In finibus zabulon et neptalim. et cetera quo
usque sermo terminetur quem habuit in monte. In quo
contextu narrationis. adtestatur ei marcus de discipu
lorum uocatione petri et andreae. et paulo post iacobi
et iohannis. Sed cum mattheus continuo contun
geret narrationem prolixi illius sermonis quem in
monte habuit. postea quam multos curauit et eum

multę turbę secutae sunt. marcus interposuit alia. Quia docebat eos in synagoga. & stupebant sup doctrinam eius.
Tunc ipse dixit. quod & mattheus post illū prolixum sermonem. quia erat docens eos quasi potestatem habens & non sicut scribę. Narrauit &iam de homine a quo expulsus est inmundus spr. Deinde de socru p&ri.
In his autem lucas ei consentit. Mattheus uero de isto daemonio nihil narrauit. De socru autem p&ri non tacuit. sed postea. In hoc autem loco quem nunc consideramus. idem mattheus post uocationem discipulorum quib; piscantib; iussit ut eum sequerentur. narrat eum circuisse galileam. docentem in synagogis & praedicantem euangelium. & sanantem omnē languorem. & collectis ad eum turbis ascendisse in montem. & usum fuisse illo sermone prolixo. Dat ergo locum intellegendi. tunc facta esse. quam marcus post electionem eorundem discipulorum narrat. cum circuir& galileam. Et docer& in synagogis eorum.
Tunc &iam de socru p&ri. Sed eum postea commemorasse quod praetermiserat. quamuis non omnia pr̄termissa in narrationem reuocauerit. Sane potest mouere quomodo iohannes dicat non in galilea sed iuxta iordanem primo andream secutum ēē dn̄m cum alio cuius nomen tac&ur. deinde p&rum ab illo nomen accepisse. tertio philippum uocatum ut eum sequer&ur. C&eri autem tres euangelistae de piscatione uocatos dicunt. satis inter se conuenienter

Maxime mattheus & marcus. Nam lucas andream non nominat. Qui tamen intellegitur in ea naui fuisse. secundum matthei & marci narrationem. qui breuiter hoc perstringunt quemadmodum gestum sit. Quod lucas apertius explicauit. Commemorant sibi etiam miraculum sup captura piscium. & quod ex ipsa naui dns prius fuerit locutus ad turbas. Hoc etiam uidetur distare. quod tantum petro a dno dictum commemorat. ex hoc iam homines eris capiens. quod illi ambobus fratrib; dictum esse narrarunt. Sed potuit utiq; prius hoc petro dici, cum de capta ingenti multitudine piscium. miraretur quod lucas insinuauit. & ambobus postea quod illi duo commemorauerunt. Illud ergo quod de iohanne diximus. diligenter considerandum est. Non enim parua repugnantia putari potest. cum & locorum plurimu intersit. & temporis. & ipsius uocationis. Nam si iuxta iordanem antequam ihs iss& in galileam ad testimoniu iohannis baptistae secuti sunt eum duo. quorum erat unus andreas qui fratrem suum simonem continuo adduxit ad ihm. quando & nomen ut petrus uocaretur accepit. quo modo ab aliis euangelistis dicitur quod eos in galilea piscantes inuenerit. atq; ad discipulatum uocauerit. Nisi quia intellegendum est non sic eos uidisse tunc dnm iuxta iordanen. ut etiam inseparabiliter cohaererent. sed tantu cognouisse quis ess&. eumq. miratos ad propria remeasse.

Nam & in galilea canan cum fecisset. de aqua uinū. dicit idem iohannes quod crediderint in eum discipuli eius. Quod ita narrat. Et die tertio nuptiae factae sunt in cana galileae. & erat mater ihū ibi. Uocatus est autē & ihs & discipuli eius ad nuptias. Qui utiq; si tunc in eum crediderunt. sicut paulo post dicit. nondum erant discipuli cum ad nuptias uocati sunt. Sed illo more locutionis hoc dictum est. quo loquimur cū dicimus apostolum paulum in tarso cilicia natum.

Neque enim tunc iam erat apostolus. Ita discipulos xp̄i inuitatos ad nuptias cum audimus. non iam discipulos. sed qui futuri erant discipuli intellegere debemus.

Iam enim utiq; discipuli xp̄i erant. quando ista narrata atq; conscripta sunt. & ideo sic de illis locutus ē. temporum p̄teritorum narrator. Quod autem dicit idem iohannes. post hoc descendit cafarnaum ipse & mater eius. & fratres eius & discipuli eius & ibi manserunt non multis dieb;. Incertum ē. utrū iam illi adhaeserant petrus & andreas & filii zebedei. Math enim primo narrat quod uenerit & habitauerit in capharnaum. & postea quod eos de nauib; piscantes euocauerit. Iste autem. quod cū illo capharnaū uenerint discipuli eius. An forte mattheus quod p̄termiserat recapitulauit. quia non ait. ipse post hoc ambulans iuxta mare galileae uidit duos fratres. sed sine ulla consequentis temporis differentia. Ambulans autem inquit iuxta

mare galileae · uidit duos fratres · & cetera; Proinde fieri
potest ut postea narrauerit · non quod postea factum erat ·
sed quod prius praetermiserat · ut cum illo intellegantur
uenisse capharnaum · quod iohannes dicit & ipsum et matrem
eius & discipulos eius uenisse; An potius alii discipuli
fuerunt · sicut cum iam philippus sequebatur · quem sic
uocauerat ut diceret ei sequere me; Quo enim ordine
uocati sint omnes duodecim apostoli · in euangelistarum
narrationibus non apparet; Quandoquidem non tantum
ordo uocationis · sed nec ipsa uocatio commemorata est
omnium · sed tantum philippi · & petri & andreae & filiorum
zebedei & matthei publicani · qui etiam leui uocabatur;
Singillatim tamen a beo nomen · & primus & solus petrus
accepit; Nam filios zebedei · non singillatim sed simul
ambos apellauit filios tonitrui; Sane animaduerten
dum est · quod scriptura euangelica & apostolica · non solos
illos duodecim apellat discipulos eius · sed omnes qui
in eum credentes magisterio eius ad regnum caelorum
erudiebantur; Ex quorum multitudine elegit duodecim
quos & apostolos nominauit · sicut lucas commemorat ·
Ipse quippe paulo posuit · Et descendens cum illis ·
stetit in loco campestri & turba discipulorum eius · &
multitudo copiosa plebis · Non utique diceret turbam
discipulorum eius homines duodecim; Aliis quoque
scripturarum locis hoc euidenter apparet discipulos eius
omnes apellatos · qui a beo discerent · quod ad aeternam
uitam pertineret · Quaeri autem potest quomodo

binos uocauerit. de nauiculis piscatores: primo petrum
& andream. deinde progressus paululum alios duos filios
zebedei sicut narrant. mattheus & marcus. cum lucas dicat
ambas eorum nauiculas impletas magna illa captura
piscium. sociosq; petri commemoret iacobum & iohanne͞
filios zebedei uocatos ad adiuuandum cum retia extrahere
plena non possent. Simulq; miratos tantam multitu
dinem piscium quae capta erat. & cum petro tantum
dixisset noli timere. ex hoc iam homines eris capiens.
Simul eum tamen subductis ad terrā nauibus: secutos fuisse.
Unde intellegendum est hoc primo factum esse quod
lucas insinuat. nec tunc eos a dn͞o uocatos: sed tantum
petro fuisse predictum quod homines esset capturus.
Quod non ita dictum est. quasi iam pisces numquam esset
capturus. Nam & post resurrectionem dn͞i legimus
eos esse piscatores. Dictum est ergo quod deinceps
capturus esset homines. Non dictum est quod iam non
esset capturus pisces. Unde datur locus intellegere eos
ad capturam piscium ex more remeasse. ut postea fieret
quod mattheus & marcus narrant. quando eos binos
uocauit. & ipse iussit ut eum sequerentur. Primo duob;
petro & andreae. deinde aliis duob; filiis zebedei. Tunc
enim non subductis ad terram nauib; tamquā cura redeu
ndi. sed ita eum secuti sunt tamquam uocantem ac
iubentem ut sequerentur. XVIII.

ILLUD ETIAM REQUIRENDUM EST.
QUOMODO IOHANNES EUANGELISTA ANTEQUĀ

IOHANNES BAPTISTA CUM MISSUS ESSET IN CARCEREM DICIT ISSE IN GALILEAM.

Postea enim quam commemorauit quod in chanan galileae fecit de aqua uinum. & descendit capharnaum cum matre & discipulis & ibi manserunt non multis diebus. dicit eum deinde ascendisse hierusolimam propter pascha.
Post haec uenisse in iudeam terrã & discipulos eius. & illic demoratum cum eis & baptizantem. Ubi secutus ait.
Erat autem & iohannes baptizans in enon iuxta salim quia aquae multae erant illic. & adueniebant & baptizabantur. Nondum enim missus erat in carcerem ioh.
Mattheus autem dicit. Cum autem audissent quod iohannes traditus esset. secessit in galileam. Similiter & marcus. Postea autem quam traditus est inquit iohannes. uenit ihs in galileã. Lucas etiam nihil quidem dicit de tradito iohanne. sed tamen & ipse post baptismum & temptationem xpi dicit eum isse in galileam sicut illi duo. Nam ita contexit narrationẽ suam.
Et consummata omni temptatione. diabolus recessit ab illo usq; ad tempus. Et regressus est ihs in uirtute sps in galileam. & fama exiit per uniuersã regionem de illo. Unde intellegitur hos tres euangelistas non iohanni euangelistae contraria narrasse. sed praetermisisse primũ dñi aduentum in galileam postea quã baptizatus e. quando illic aquam conuertit in uinum.
Tunc enim nondum erat traditus iohannes. Cum uero aduentum eius in galileã contexisse narrationib; suis.

qui post iohannem traditum factus est. De quo eius reditu
in galileam. etiam ipse iohannes euangelista sic loquitur.
Ut ergo cognouit ihs quia audierunt pharisei quia ihs plu
res discipulos facit & baptizat quam iohannes. quamquam
ihs non baptizaret sed discipuli eius: reliquit iudeam.
& abiit iterum in galileam. Tunc ergo intellegimus iam
fuisse traditum iohannem. Iudaeos uero audisse quod
plures discipulos faceret & baptizaret. quam fecerat &
baptizauerat iohannes. XVIIII.

IAM NUNC DE ILLO SERMONE PROLIXO
QUEM SECUNDUM MATTHEUM IN MONTE
HABUIT DNS UIDEAMUS.

Utrum ei ceteri euangelistae nihil aduersari uideantur.
Marcus quippe non eum commemorauit omnino. nec
aliquid eius simile dixit. Nisi quasdam sententias
non contextim. sed sparsim quas dns locis aliis repetiuit.
Reliquit tamen locum in textu narrationis suae. ubi in
tellegamus hunc dictum esse sermonem. sed ab eo praetermissum.
Et erat inquit predicans in synagogis eorum & omni galilea.
& daemonia eiciens. In hac predicatione quam dicit eum
habuisse in omni galilea. intellegitur etiam sermo iste
habitus in monte. cuius commemorationem facit mattheus.
Namque idem marcus ita sequitur. Et uenit ad eum
leprosus deprecans eum. & genu flexo dixit. Si uis: potes
me mundare. & cetera. De hoc leproso mundato. talia
conectit. ut ipse intellegatur. quem mattheus commemorat
tunc esse mundatum. quando post illum sermonem

dominus de monte descendit. Sic enim ait mattheus. Cum autem
descendisset de monte. secutae sunt eum turbae multae. Et ecce
leprosus veniens adorabat eum dicens. Domine si vis potes me
mundare et cetera. Huius leprosi etiam lucas meminit. non
sane hoc ordine. sed ut solent praetermissa recordari vel posterius
facta praeoccupari. sicut divinitus suggerebantur. quae antea
cognita postea recordando conscriberent. Verumtamen idem
lucas sermonem etiam ipse domini prolixum narravit. Ubi etiam
sic exorsus est. ut in isto mattheus. Hinc enim dixit.
BEATI PAUPERES SPIRITU. QUONIAM IPSORUM EST REGNUM
CAELORUM. Et ille. Beati pauperes. quia vestrum est
regnum dei. Deinde multa quae sequuntur etiam in lucae
narratione similia sunt. et ad extremum sermonis ipsa
conclusio. prorsus eadem repperitur. de homine prudente
qui aedificat super petram. et de stulto qui aedificat super
arenam. Nisi quod ibi flumen tantum dicit inlisum
domui. non et pluviam et ventos sicut mattheus. Posset
ergo facillime credi eundem etiam ipse dominum interposuisse
sermonem. aliquas autem intermisisse sententias quas
mattheus posuit. Item alias posuisse. quas iste non dixit.
Quasdam etiam non isdem verbis. custodita tamen
veritatis integritate similiter explicasse. Posset hoc
sicut dixi facillime credi. nisi moveret quod mattheus
in monte dicit hunc abitum esse sermonem a domino sedente.
Lucas autem. in loco campestri a domino stante. Haec itaque
diversitas facit videri alium fuisse illum. alium istum.
Quid enim prohiberet christum alibi. quaedam repetere quae

antea iam dixerat. aut iterum quaedam facere quae antea
iam fecerat. Non sane istos duos sermones quorum unum
mattheus alterum lucas inseruit longa temporis distantia
separari. hinc probabiliter creditur. quod & ante & postea
quaedam similia. uel eadem ambo narrant. ut non
absurde sentiantur eorum narrationes haec interponen
tium in eisdem locis & diebus esse uersatas. Nam
mattheus hoc ita dicit. Et secutae sunt eum turbae
multae. de galilea & decapoli & hierusolymis & iudea
& de trans iordane. Uidens autem turbas ascen
dit in montem. Et cum sedisset. accesserunt ad eum
discipuli eius. Et aperiens os suum. docebat eos
dicens. Beati pauperes spū. qm̄ ipsorū est regnū caeloꝝ
& cetera. Hic potest uideri multas turbas uitare uo
luisse. & ob hoc ascendisse in montem. tamquam se
cedendo a turbis. ut solis suis discipulis loqueretur.

Cui rei uidetur adtestari etiam lucas. ita narrans.
Factum est autem in illis dieb; exiit in montem orare.
& erat pernoctans in oratione dī. Et cum dies factus
esset. uocauit discipulos suos & elegit duodecim ex ip
sis. quos & apostolos nominauit. Simonem quē
cognominauit petrum. & andream fratrem eius. Jacobum.
& iohannem. Philippum. & bartholomeū. Mattheū.
& thomam. Jacobum alfei. & simonem qui uocatur
zelotes. Judam iacobi. & iudā scarioth qui fuit proditor.
Et descendens cum illis. stetit in loco campestri. & turba
discipulorū eius. & multitudo copiosa plebis ab omni

iudea & hierusalem & maritima tyri & sidonis. qui uenerunt
ut audirent eum & sanarentur a languoribus suis. Et
qui uexabantur ab spiritibus inmundis. curabantur. Et
omnis turba quaerebat eum tangere. quia uirtus de illo
exiebat & sanabat omnes. Et ipse eleuatis oculis in dis
cipulos dicebat. Beati pauperes. quia uestrum est regnum dei.
& cetera. Hic potest intellegi. cum in monte duodecim
discipulos elegit ex pluribus quos apostolos nominauit.
quod mattheus praetermisit. tunc illum habuisse sermonem
quem mattheus interposuit. & lucas tacuit. Hoc est
in monte. Ac deinde cum descendisset in loco campestri.
habuisse alterum similem. de quo mattheus tacet. lucas
non tacet. & utrumque sermonem eodem modo esse
conclusum. Quod autem mattheus isto sermone
terminato sequitur & dicit. & factum est cum consum
masset Ihs uerba haec. admirabantur turbae super doctri
nam eius. potest uideri discipulorum turbas dixisse.
ex quibus duodecim illos elegerat. Quod uero mox ait.
cum autem descendisset de monte secutae sunt eum turbae
multae. & ecce leprosus ueniens adorabat eum. potest
intellegi post utrumque sermonem factum fuisse. non so
lum quem mattheus. uerum etiam quem lucas interponit.
Neque enim apparet. post discensionem de monte quantum
temporis fuerit interpositum. Sed hoc solum uoluit
significare mattheus. post illam descensionem multas
turbas fuisse cum domino. quando leprosum mundauit.
non quantum temporis interfuerit. Praesertim

cum eundem leprosum lucas iam inciuitate posito dno dicat
esse mundatum. quod mattheus dicere non curauit.
Quam quam etiam illud possit occurrere in aliqua excelsiore
parte montis. primo cum solis discipulis dnm fuisse.
quando ex eis illos duodecim elegit. Deinde cum eis
descendisse non demonte. sed de ipsa montis celsitudine
in campestrem locum. id est. in aliquam aequalitatem quae
in latere montis erat. & multas turbas capere poterat.
atque ibi stetisse. donec ad eum turbae congregarentur.
Ac postea cum sedisset. accessisse propinquius discipulos
eius. atque ita illis ceterisque turbis praesentibus unum
habuisse sermonem. quem mattheus lucasque narrarunt.
Diuerso narrandi modo. sed eandem ueritatem rerum & sen
tentiarum quas ambo dixerunt. Iam enim praemonu
imus. quod & nullo praemonente unicuique sponte
uidendum fuit. si quis praetermittat aliquid quod
alius dicat non esse contrarium. nec si alius alio modo
aliquid dicat. dum eadem rerum sententiarum que
ueritas explicetur. Ut quod mattheus ait. cum
autem descendisset de monte. simul etiam de illo
campestri loco qui in latere montis esse potuit intelle
gatur. Deinde mattheus de leproso mundato narrat.
Quod etiam marcus & lucas similiter. Post haec math
sequitur & dicit. XX

"CUM AUTEM INTROISSET CAPHARNAUM. ACCESSIT
" AD ILLUM CENTURIO. ROGANS EUM ET DICENS.
Dne. puer meus iacet in domo paralyticus.

Et male torquetur. Et cetera usque ad eum locum ubi ait.
Et sanatus est puer ex illa hora. Hoc de puero centurio
nis et Lucas commemorat. Non sicut iste post leprosum
mundatum quem ille postea recordatur commemoravit.
sed post finem illius prolixioris sermonis. Quod ita
coniungit. Cum autem implesset omnia verba sua
in aures plebis. Intravit capharnaum. Centurionis
autem cuiusdam servus male habens erat moriturus.
qui illi erat pretiosus. Et cetera usque in eum locum quo
sanatus est. Hic intellegendum est. cum implesset
quidem omnia verba sua in aures plebis. Intrasse
Christum capharnaum. Hoc est quia non antequam
haec verba terminasset intravit. Sed non est ex
pressum. post quantum temporis intervallum cum istos
sermones terminasset intraverit capharnaum. Isto
quippe intervallo leprosus ille mundatus est quem
loco suo mattheus interponit. Iste autem postea
recordatur. Iam ergo videamus utrum sibi de hoc
servo centurionis mattheus lucasque consentiant.
Mattheus enim dicit. Accessit ad eum centurio.
rogans eum et dicens. Puer meus iacet in domo
paralyticus. Cui videtur repugnare. quod ait lucas.
Et cum audisset de Iesu. misit ad eum seniores iudeorum
rogans eum ut veniret et salvaret servum eius. At illi
cum venissent ad Iesum. rogabant eum sollicite dicentes ei.
Quia dignus est ut hoc illi prestes. Diligit enim
gentem nostram. et synagogam ipse aedificavit nobis.

Ihs autem ibat cum illis. Et cum iam non longe ess&
a domo. misit ad eum centurio amicos dicens. Dne.
noli uexari. Non enim dignus sum ut sub tectum
meum intres. Propter quod & me ipsum non sum
dignum arbitratus ut uenirem ad te; Sed dic uerbo.
& sanabitur puer meus. Si enim hoc ita gestum est:
quomodo erit uerum quod mattheus narrat. Accessit
ad eum quidam centurio: cum ipse non accesserit. sed
amicos miserit. Nisi diligenter aduertentes intelle
gamus mattheum non omnimodo deseruisse. nisi
tantum ad morem loquendi. Non solum &iam dicere
solemus accessisse aliquid. &iam antequam perueniat
illuc quo dicitur accessisse. Unde &iam dicimus
parum accessit uel multum accessit. eo quod app&it
peruenire. uerum &iam ipsam peruentionem cuius
adipiscendi causa acceditur. dicimus plerumque
factum. & si eum ad quem peruenit. non uideat ille
qui peruenit. cum per amicum peruenit ad aliquem
cuius ei fauor est necessarius. Quod ita tenuit
consu&udo. ut iam &iam uulgo peruentores
appellentur. qui potentium quorum lib& tamquam
in accessibiles animos per conuenientium personarum
interpositionem ambitionis arte pertingunt. Si ergo
ipsa peruentio usitate dicitur. per alios fieri potest.
quia plerumque infra peruentionem permanet. quando
potuerit quisque plurimum quidem accedere sed tamen
non potuerit peruenire. Non ergo absurde matth

&iam quod uulgo possit intellegi per alios facto accersu
centurionis ad dnm conpendio dicere uoluit. Accersit
ad eum centurio. Uerumtamen non neglegenter intu
enda est &iam sci euangelistae altitudo mysticae
locutionis. secundum quam scriptum est in psalmo.
Accedite ad eum & inluminamini. Proinde quia
fidem centurionis qua uere acceditur ad ihm ipse
ita laudauit ut dicer& non inueni tantam fidem in
isrl. ipsum potius accersisse ad xpm dicere uoluit
prudens euangelista. quam illos per quos uerba sua
miserat. Porro autem lucas ideo totum quemadmo
dum gestum ess& aperuit. ut ex hoc intellegere cogeremur.
quemadmodum eum accersisse dixerit alius, qui men
tiri non potuit. Sic enim & illa mulier quae fluxu
sanguinis patiebatur quamuis fimbriam uestimenti ei
tenuerit. magis tamen tetigit dnm. quam ille turbe
a quib; premebatur. Et enim haec quo magis
credidit, eo magis accersit ad dnm. Iam c&era in
hoc capitulo quae alter dicit. & alter praetermittit.
de superfluo pertractantur. cum ex illa regula primitus
commendata nihil inueniantur habere contrariu.
Sequitur mattheus & dicit. XXI
ET CUM UENISSET IHS IN DOMU PETRI.
UIDIT SOCRU EIUS IACENTE ET FEBRICITANTE.
ET TETIGIT MANU EIUS. ET DIMISIT EA FEBRIS.
Et surrexit. & ministrabat eis. hoc quando factu
sit. id est post quid. uel ante quid. non expressit math.

Non enim post quod narratur. post hoc &iā factum neces-
se ē. intellegatur. Nimirū tamen iste hoc recoluisse
intellegitur. quod prius omiserat. Nam id marcus
narrat. antequam illud de lepiroso mundato cōmemor&.
quod post sermonem in monte habitum de quo ipse
tacuit uid&ur interposuisse. Itaq; & lucas post hoc
factum narrat de socru p&ri. Post quod & marcus.
Ante sermonem &iam ipse quem prolixum interposuit
qui potest idem uideri quem dicit habitum in monte
mattheus. Quid autem interest quis quo loco ponat.
siue quod ex ordine inserit. siue quod omissum recolit.
siue quod postea factum ante p̄occupat. dum tamen
non aduersentur eadem. uel alia narrantiq; nec sibi nec
alteri. Quia enim nullius in potestate ē. quamuis
optime fideliterq; res cognitas quo quisq; ordine
record&ur. Quid enim prius posteriusue homini
ueniat in mentem. non est ut uolumus. sed ut datur.
Satis probabile ē. quod unusquisq; euangelistarum eo se
ordine credidit debuisse narrare. quo uoluiss& dr̄
ea ipsa quae narrabat eius recordationi suggerere. In
eis dumtaxat reb; quarum ordo siue ille siue ille sit.
nihil minuit auctoritati ueritatiq; euangelicae. Cur
autem sp̄s s̄cs diuidens propria unicuiq; prout uult.
& ideo mentes quoq; s̄corum ppt̄ libros in tanto aucto-
ritatis culmine conlocandos in recolendo quae
scriberent sine dubio gubernans & regens alium sic
alium uero sic narrationem suam ordinare p̄miserit.

quis quis pia diligentia quaesiuerit. diuinitus adiutus
poterit inuenire. Hoc tamen non ē. huius operis
munus quod nunc suscepimus. tantum ut demonstre
mus euangelistas neq; sibi neq; inter se pugnare. quo
lib& ordine uel easdem res uel alias factorum dictorumq;
xp̄i unus quisque eorum potuerit uoluerit uenerare.
Quapropt̄ ubi ordo temporū non appar&. nihil nostra
inter erre deb& quem narrandi ordinem quilib&
eorum tenuerit. Ubi autem appar&. siquid mouerit
quod sibi aut alteri repugnare uideatur. utiq; consi
derandum. & enodandum ē. Sequitur ergo matth
dicens. XXII. VESPERE AUTĒ FACTO OBTULERŪ
EI MULTOS DAEMONIA HABENTES.

Et eiciebat sp̄s uerbo. & omnes male habentes curauit.
Ut adimpler&ur quod dictum ē. per esaiam pph&ā
dicentem. Ipse infirmitates nostras accepit. & aegrota
tiones portauit. Hoc ad eiusdem diei tempus p̄tinere
satis indicat. cum coniungit. Uespere autem facto.
Sic & marcus cum de ipsa socru p&ri sanata dixiss& &
ministrabat eis. hoc idem subiecit. Uespere autem
facto cum occidiss& sol. adferebant ad eum omnes
male habentes. & erat om̄s ciuitas congregata ad
ianuam. & curauit multos qui uexabantur uariis
languorib;. & daemonia eiciebat. & non sinebat ea loqui
qm̄ sciebant eum. Et diluculo ualde surgens. egres
sus ē. & abiit in desertū locum. Uid&ur hic ordi
nem tenuisse marcus. ut post illud quod dictum est.

uespere autem facto. deinde dicer& & diluculo ualde
surgens. Quamuis nec illud necesse sit. ubi dicitur
uespere aut̄ facto. eius diei uesperū accipere. Nec ubi
dicit diluculo. eiusdem noctis diluculum. Tamen
ut cumq; uideri potest hic rerū gestarū ordo seruatur.
propter digestum ordinem temporū. Lucas quoq; cū
de socru p&ri narrasset. Non ait ipse uespere aut̄ facto.
sed tamen quod idem significar&. adiunxit dicens.
Cum sol autem occidiss&. omnes qui habebant In
firmos uariis languorib; ducebant illos ad eum.
At ille singulis manus Inponens. curabat eos.
Exiebant & iā daemonia a multis. clamantia &
dicentia. quia tu es filius dī. Et increpans non sine
bat ea loqui. quia sciebant ipsum esse xp̄m. Facta
autem die. egressus ibat in desertum locum. Et hic
uidemus eundem prorsus ordinem temporū custodi
tum. quem conperimus apud marcum. Mattheus
autem qui uid&ur non ordine quo gestum est. sed
quod pr&ermissum recolit. hoc de socru p&ri comme
morasse postea quā narrauit. quid ipso die facto
&iam uespere gestū sit. iam non subiungit dilucu
lum. sed ita narrat. Videns autem ihs turbas
multas circū se. iussit ire trans fr&um. Iam hoc
aliud est. Non illud quod marcus & lucas contexunt.
qui post uesperū diluculū ponunt. Quod ergo
hic dictum ē. uidens autem ihs turbas multas circū
se iussit ire trans fr&um. aliud eum recordatum

Inter posuisse debemus accipere · quod die quadam cum uidis
set ihs turbas multas circum se iussit ire trans fretum ·

XXIII · DEINDE QUOD SUBIUNGIT · ET ACCEDENS UNUS SCRIBA · AIT ILLI ·

Magister · sequar te quocumq; ieris · Usque ad illud ubi ait ·
ut mortuos sepelire
dimitte mortuos suos · hoc similiter narrat & lucas ·
Sed ille post plura nec ipse sane ex presso ordine temporu[m] ·
sed recordantis modo utrum quod prius omisit · an quod
posterius & i[n] factum quam sunt ea quae sequuntur p[re]occu
pauit · Incertum est · Ita enim dicit · Factum est autem ambu
lantib; illis in uia · dixit quidam ad illum · Sequar te
quocumq; ieris · Et respondit prorsus eadem quae mattheus
commemorat · Quod autem mattheus dicit tunc istud gestu[m]
esse quando iussit ut iret trans fretum · lucas uero ambu
lantib; illis in uia · non est contrarium · quia uia utiq; ambu
lant ut uenirent ad fretum · Et de illo qui p&it primum
sepelire patrem suum · mattheus & lucas omnino consen
tiunt · Quod enim mattheus primo eiusdem uerba
posuit · hoc propter patrem suum p&entis · & deinde
dni dicentis sequere me · lucas autem primo dni dicentis
sequere me · & deinde illius hoc p&entis · ad sententiam
nihil interest · Commemorauit lucas & alium dixis
se sequar te dne · sed primum permitte mihi renunti
are his qui domi sunt · De quo tac& mattheus · Inde
iam lucas in aliud perrexit · Non [h]aliud quod ordine
temporis sequebatur · Post haec autem inquit de
signauit dns & alios · LXXII · Post haec quidem

manifeste. sed quanto temporis intervallo post haec fecerit illud
dominus non apparet. In ipso tamen intervallo fit. quod deinceps
mattheus subiungit. Nam idem mattheus ordinem tempo
rum adhuc tenet. Ita narrans. XXIIII.

ET ASCENDENTE EO IN NAVICULAM. SECUTI SUNT
EUM DISCIPULI EIUS.

Et ecce motus magnus factus est in mari. usque ad illud ubi ait.
et venit in civitatem suam. Ista duo facta continuatim
quae narrat mattheus. id est tranquillato mari postea quam
ventis imperavit ihesus a somno excitatus. et de illis qui habebant
saevum daemonium ruptisque vinculis agebantur in desertum.
similiter narrant marcus et lucas. Verbis aliis dicta sunt
ab alio atque alio quae dicta sententiae. non tamen aliae. Velut
illud quod eum dicit dixisse mattheus. Quid timidi
estis modicae fidei. Marcus ita dicit. Quid timidi
estis. Nec dum habetis fidem. Id est illam perfectam velut
granum sinapis. Hoc ergo et ille ait modicae fidei.
Lucas autem ubi est fides vestra. Et totum quidem dici
potuit. quid timidi estis. ubi est fides vestra. modicae fidei.
Unde aliud hic aliud ille commemorat. Et illud
quod excitantes eum dixerunt. mattheus sic. Domine.
salva nos. perimus. Marcus. Magister non ad te per
tinet quia perimus. Lucas. Praeceptor perimus. una
eademque sententia est. excitantium dominum volentiumque
salvari. Nec opus est quaerere quid horum potius christo
dictum sit. Sive enim aliquid horum trium
dixerint. sive alia verba quae nullus evangelistarum

commemorauit· tantundem tamen ualentia ad eandem senten
tiae ueritatem· quid ad rem interest? Quamquam & hoc
fieri potuit ut pluribus eū simul excitantib; omnia haec aliud
ab alio dicerentur. Item quod sedata tempestate dixerunt
secundū mattheū· qualis ē· hic quia uenti & mare oboediunt ei?
Secundū marcū· quis putas ē· iste quia & uentus & mare oboe
diunt ei? Secundum lucam· quis putas hic est quia &
uentis imperat & mari & oboediunt ei? Quis non uideat
unam esse sententiā· Tantundem enim prorsus ual&· quis
putas ē· iste· & qualis ē· hic· Et ubi non ē· dictū imperat·
utiq; consequenter intellegitur· quia imperanti oboeditur.
Quod uero mattheus duos dicit fuisse qui legionē illam
daemonū patiebantur quae in porcos ire ꝑmissa ē· marcus
autem & lucas unum commemorant· intellegas unum eorū
fuisse personae alicuius clarioris & famosioris. quem
regio illa maxime dolebat· & pro cuius salute plurimum
satagebat· Hoc uolentes significare duo euangelistae.
solum commemorandū iudicauerunt· de quo facti huius
fama latius ꝑ clariusq; flagrauerat. Nec quod uerba
daemonū diuerse ab euangelistis dictasunt· habent aliquid
scrupuli· cū uel ad unā redigi sententiā· uel omnia dicta
possint intellegi· Nec quia pluralit̄ apud mattheum·
apud illos autē singulariter loqui· cum & ipsi narrent
quod interrogatus quid uocar&ur. legionē se esse respon
dit eo quod multa essent daemonia. Nec quod marcus
circa montem fuisse gregem porcorū· lucas autem in
monte· quicquā repugnat· Grex enim porcorum

tam magnus fuit. ut aliquid eius esset in monte. aliquid circa mortem. Erant enim duo milia porcorum. sicut marcus expressit. XXV.

HINC ERGO SEQUITUR MATTHEUS ADHUC TEMPOR SERUANS. ATQUE ITA NARRATIONEM CONTEXIT. Et ascendens in nauiculam. transfretauit.
et uenit in ciuitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. & caetera usque ad illud quod ait.
Uidentes autem turbae. timuerunt. & glorificauerunt dominum qui dedit potestatem talem hominibus; De hoc paralytico. dixerunt etiam marcus & lucas. Quod ergo mattheus dicit dominum dixisse confide fili remittuntur tibi peccata tua. lucas autem non dixit fili sed homo. ad sententiam domini expressius insinuandam ualet. Quia homini dimittebantur peccata. qui hoc ipso quod homo erat non posset dicere non peccaui. Simul etiam ut ille qui homini dimittebat. intellegeretur deus. Marcus autem hoc dixit. quod & mattheus. sed non dixit confide. Potuit quidem etiam dici. confide homo. dimittuntur tibi peccata fili. aut confide fili. dimittuntur tibi peccata homo. aut quolibet uerborum ordine congruenti. Illud sane potest mouere. quod de isto paralytico mattheus ita narrat. Et ascendens in nauiculam. transfretauit et uenit in ciuitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Marcus autem non hoc eius ciuitate factum dicit quae utique nazareth uocatur. sed capharnaum. Quod ita narrat. Et iterum intrauit capharnaum post dies. & auditum est

quod in domo esset. & conuenerunt multi. ita ut non caperet
neq; ad ianuã. & loquebatur eis uerbum. Et uenerunt
ferentes ad eum paralyticum. qui a quattuor portabatur.
Et cum non possent offerre eum illi prę turba. nudauerunt
tectum ubi erat. & patefacientes summiserunt grabattum
in quo paralyticus iacebat. Cum uidisset autem ihs fidem
illorũ. & cętera. Lucas autem non cõmemorat. quo in loco
factũ sit. sed ita dicit. Et factũ est in una dierum. & ipse
sedebat docens. Et erant pharisei sedentes. & legis uo
doctores qui uenerant ex omni castello galileae & iudeae.
& hierusalẽ. & uirtus erat dñi ad sanandũ eos. Et ecce
uiri portantes in lecto hominẽ qui erat paralyticus. & quae
rebant eum inferre & ponere ante eum. Et non inueni
entes qua parte illum inferrent prę turba. ascenderunt supra
tectum. & per tegulas submiserunt illũ. cum lecto in mediũ
ante ihm. Quorum fidem ut uidit. dixit. homo remit
tuntur tibi peccata tua. & cętera. Remanet igitur questio
inter marcũ & mattheũ. quod mattheus ita scribit. tãquã
in ciuitate dñi factũ sit. Marcus autem in capharnaũ.
Quae difficilius soluer&ur. si mattheus & iã nazareth
nominaret. Nunc uero cum potuerit ipsa galilea dici
ciuitas xpi quia in galilea erat nazareth. sicut uniuersum
regnum. in tot ciuitatib; constitutum dicitur romana
ciuitas. cũq; in tot gentib; constituta sit ciuitas. de qua
scriptum est. gloriosissima dicta sunt de te ciuitas dĩ.
& cum ipse prior populus dĩ in tot ciuitatibus habitans
& iã una domus dicta sit. domus isrl. quis dubitauerit

in ciuitate sua hoc fecisse ihm. cum hoc fecerit in capharnaum
ciuitate galileae quo transfretando redierat de regione gera
senorum. ut ueniens in galileam. diceretur uenisse in ciui
tatem suam in quocumque oppido esset galileae. Praesertim quia
et ipsa capharnaum ita excellebat in galilea. tamquam metropolis
haberetur. Quod si prorsus non liceret accipere ciuitatem xpi
uel ipsam galileam in qua erat nazareth uel ipsam caphar
naum. quae sicut apud galileae ciuitates eminebat. diceremus
matheum praetermisisse quae gesta sunt postea quam uenit ihs
in ciuitatem suam donec ueniret capharnaum. et hoc adiunxisse
de sanato paralytico. sicut in multis ita faciunt praetermit
tentes media. tamquam hoc continuo sequatur quod sine
ulla praetermissionis suae significatione subiungunt.
Hinc ergo sequitur mattheus dicens. XXVI.

ET CUM TRANSISSET INDE IHS. UIDIT HOMI
NEM SEDENTEM IN THELONEO MATTHEUM NOMINE. ET AIT ILLI.

Sequere me. Et surgens secutus est eum. Hoc marcus ita
narrat. eundem etiam ipse ordinem tenens post illius
paralytici sanitatem. Et egressus. inquit. ad mare. om
nisque turba ueniebat ad eum. et docebat eos. Et cum prae
teriret. uidit leuin alphei sedentem ad theloneum. et ait illi.
Sequere me. Et surgens. secutus est eum. Nihil hic repug
nabat. Ipse est enim mattheus. qui et leui. Lucas etiam
hoc post eundem paralyticum sanatum. ita subiungit. Et
post haec exiit. et uidit publicanum nomine leui sedentem
ad teloneum. et ait illi. Sequere me. Et relictis omnibus
surgens. secutus est eum. Hinc autem probabilius

,, uid&ur· quod haec p̃termissa recordando mattheus cõme
morat· quia utiq; ante illũ sermonem habitũ in monte
credendum est uocatũ esse mattheũ· In eo quippe monte
tunc lucas commemorat· omnes duodecim ex plurimis
discipulis electos: quos & apostolos nominauit· Sequitur
itaq; mattheus & dicit· XXVII·

ET FACTV̄ EST DISCV̄BENTE EO IN DOMO·

Ecce multi publicani & peccatores uenientes discumbe
bant cum ihũ & discipuli eius & cętera usq; ad illud
ubi ait· sed uinum nouum in utres nouos mittunt &
ambo conseruantur. Hic mattheus non expressit
in cuius domo discũbebat ihs cũ publicanis & peccatorib;
unde[...]· cum [...] poss& uideri non hoc ex ordine subiun
xisse id uelit d[...] re· sed quod alio tempore factum est
re[...]r: uti [...] cordatur interposuisse· nisi marcus &
lucas qui hoc omnino similit̃ narrant manifestarent
in domo leui hoc ẽ· matthei discubuisse ihm· & dicta
illa omnia quae sequuntur. Ita enim marcus hoc idem
dicit· eundem ordinem seruans. Et factum est cum
accumber& in domo illius: multi publicani & peccato
res simul discumbebant cum ihũ· Cum ergo dicit
in domo illius: exprimit utiq; illũ de quo superius
loquebatur. id est leui· Sic & lucas cum dixiss& ait
illi sequere me· & relictis omnib; surgens secutus est
eum· continuo subiecit. Et fecit ei conuiuiũ magnũ
leui in domo sua· & erat turba multa publicanorũ
& aliorũ qui cũ illis erant discũbentes· Manifestũ ẽ·

itaq; in cuius domo ista gerebantur. Iam ipsa uerba
uideamus. uel quae dño dicta uel quae ab illo responsa
om̄s isti tres euangelistae posuerunt. Mattheus.
Et uidentes inquit pharisei dicebant discipulis eius.
Quare cum publicanis & peccatorib; manducat magist̄
uester. Totidem pene uerbis hoc ait & marcus.
Quare cum publicanis & peccatoribus manducat &
bibit magister uester. Pr&ermissū est ergo a mattheo
quod iste addidit bibit. Sed quid ad rem. cum plena
sit sententia insinuans pariter conuiuantes. Lucas
autem aliquanto differentius hoc uid&ur cōmemorasse.
Et murmurabant inquit pharisei & scribae eorum.
dicentes ad discipulos eius. Quare
cum publicanis & peccatorib; mandu
catis & bibitis. Non utiq; magistrū
eorum nolens illic intellegi. sed simul omnibus
& ipsis & discipulis eius hoc obiectum insinuans.
Non tamen ei dictū. sed illis quod & de ipso & de
illis acciper&ur. Nam utiq; & ipse lucas ita dicit
dnm̄ respondisse. Non ueni uocare iustos sed pecca
tores in paenitentiā. Quod non eis respondiss&.
nisi quod dixerant manducatis & bibitis ad ipsum
maxime ptiner&. Propterea & iā mattheus & marc̄
de illo discipulis eius hoc obiectū esse narrarunt.
quia cum & de discipulis dicebatur. magistro magis
obiciebatur quem sectando imitabantur. Una
ergo sententia ē. & tanto melius insinuata.

quanto quibusdam uerbis manente ueritate uariata.
Item quod mattheus refert dnm respondisse non est
opus ualentib; medicus sed male habentibus. euntes
discite quid est misericordiā uolo & non sacrificium.
Non enim ueni uocare iustos sed peccatores. marcus
quoq; & lucas eisdem paene uerbis eandem sententiā
tenuerunt. Nisi quod ambo non interponunt illud.
ex proph&a testimonium. Misericordiā uolo. quā
sacrificium. Lucas autem cum dixiss&. non ueni uoca
re iustos sed peccatores. addidit in paenitentiā. quod
ad explanandā sententiā ual&. Ne quisquā peccato
res ob hoc ipsum quod peccatores sunt diligi arbitr&ur
a xpo. cum & illa similitudo de aegrotis bene intim&
quid uelit ds uocando peccatores tamquā medicus
aegros. utiq; ut ab iniquitate. tamquā ab aegritudine
salui fiant quod fit p paenitentiā. Item quod dicit matth.
tunc accesserunt ad eū discipuli iohannis dicentes. qua
re nos & pharisei ieiunamus frequent. Marcus simi
liter intulit dicens. Et erant discipuli iohannis &
pharisei ieiunantes. & ueniunt & dicunt illi. Quare
discipuli iohannis & phariseorū ieiunant. Nisi quod
iste putari potest addidisse phariseos quod simul
cum discipulis iohannis hoc dixerint. cum mattheus
tantū discipulos iohannis hoc dixisse phibeat.
Sed uerba ipsa quae illos dixisse apud marcū legitur.
magis indicant alios hoc dixisse de aliis. id est
conuiuas qui aderant uenisse ad ihm. Quia ieiunabant

discipuli iohannis & pharisei. & hoc de illis dixisse.
Ut quod ait ueniunt. non de ipsis dixerit de quib; inter
posuerat. & erant discipuli iohannis & pharisei ieiunantes.
Sed cum isti essent ieiunantes. ueniunt illi quos hoc mo
uit & dicunt illi. Quare discipuli iohannis & phariseorum
ieiunant. tui autem non ieiunant? Quod lucas euiden
tius expressit. Ita hoc idem intimans. cum dixisset
quid eis responderit dns de uocatione peccatorū tamquā
aegrotorū. At illi inquit dixerunt ad eum. Quare
discipuli iohannis ieiunant frequent̄ & obsecrationes
faciunt. similit̄ & phariseorū. tui autem edunt & bi
bunt. Ergo & hic sicut marcus alios de aliis hoc
dixisse narrauit. Unde ergo mattheus. tunc accesser̄
ad eum discipuli iohannis dicentes quare nos & phari
sei ieiunamus. Nisi quia & ipsi aderant. & omnes certa
tim ut quisq; poterat hoc obiecerunt. Quorum
sententia diuerso loquendi modo. sed tamen a ueritate
non alieno trib; euangelistis insinuata est. Item
illud de sponsi filiis quia non ieiunabunt quādiu cū
eis est sponsus. similiter interposuerunt matth & marc̄.
Nisi quod marcus filios nuptiarū apellauit. quos ille
sponsi. Quod ad rem nihil interest. Filios quip
pe nuptiarū non tantū sponsi. sed & iā sponsae
intellegimus. Eadem ergo ē aperta q̄ sententia.
non alter aduersa. Lucas autē non ait. Numquid
possunt filii sponsi ieiunare. sed ait. Numquid
potestis filios sponsi dū cum illis est sponsus

facere ieiunare. Inquo & ipse ad aliud quiddam insinuandum eādem sententiā eleganter aperuit. Sic enim intellegitur eosdem ipsos qui loquebantur. filios se facturos ut lugentes ieiunarent filii sponsi. qm̄ ipsi essent sponsum occisuri. Quod autem dixit mattheus lugere. hoc marcus & lucas. ieiunare. quia & ille postea. tunc ieiunabunt ait. non tunc lugebunt. Uerū illo uerbo significauit dē tali ieiunio dnm̄ locutum. quod ptin& ad humilitatem tribulationis. Ut illud alterum quod ptin& ad gaudiū mentis inspiritalia suspensae. atq; abhoc alienatę quodam modo acorporalibus cibis.

Posterioribus similitudinibus dn̄s significasse intellegatur depanno nouo & uino nouo id ostendens. quod animalibus atq; carnalibus circa corpus occupatis. & obhoc u&erem adhuc sensū trahentibus. hoc genus ieiunii non congruat. Quas similitudines. & alii duo similiter explicarunt. Iam enim satis promptum est nihil esse contrarium. siquid alius dicit quod alius pr&ermittit. seu uerbi. seu rei. dum uel abeadem sententia non recedatur. uel quae forte aliqua ponitur alii non aduers&ur. XXVIII.

Sequitur deinde mattheus. adhuc tēporꝭ ordinē seruans.

Haec illo loquente ad eos. ecce princeps unus accessit. & adorabat eū dicens. Filia mea modo defuncta est. sed ueni inpone manū sup eā & uiu&. Et c&era usq; ad illud ubi ait. Et surrexit puella. & exiit fama hec

" In uniuersā terrā illam. Dicunt hoc & alii duo marcus &
lucas· sed ab isto ordine iam recedunt. Alibi enim hoc
recordantur atq; inserunt. Id est eo loco· ubi redit
transfr&ando a regione gerassenorū post expulsa &
in porcos permissa daemonia. Nam hoc marcus ita
coniungit· post illud apud gerassenos factum. Et
cum transcendiss& inquit ihs in naui· rursus trans
" fr&ū conuenit turba multa ad illū· & erat circa mare.
" Et uenit quidā de archisynagogis nomine iairus. & ui
" dens procidit ad pedes eius & c&era. Ac p hoc intelle
gendū ē· hoc quidem de archisynagogi filia factū esse.
cum transcendiss& ihs in naui rursus transfr&um· sed
quanto post non appar&. Nisi enim fuiss& interuallū·
non ess& quando fier& quomodo narrauit mattheus
in conuiuio domus suae. Tamquā de alio quippe narrauit
more euangelistarū· quod de se ac domui suae gestum erat.
Post quod factū· nihil aliud continuo sequitur. quā hoc
de archisynagogi filia. Sic enim ipse contexit· ut ipse
transitus apte indic& hoc consequenter narrari· quod &
consequenter factum est. Quando quidem cum supe
rius commemorass& quae de panno nouo & de uino
nouo ihs dixerit· continuo subiecit. Haec illo loquen
te ad eos. ecce princeps unus accessit. Ac per hoc si
haec illo loquente accessit· nihil aliud factorum
dictorūq; eius interpositum est. In narratione autē
marci pat& locus. ubi int̄ poni alia potuerint. sicut
iam ostendimus. Similiter & lucas cum post

narratum apud gerasenos miraculum transit ad narran
dum de archisynagogi filia. Non sic transit ut reniteretur
mattheo qui post illas de panno & uino similitudines
hoc gestum esse demonstrat dicendo. haec illo loquente.
Iste quippe cum terminass& quod apud gerasenos
factum narrauerat. hoc modo transit in aliud. Fac
tum ē. autem inquit cum rediss& ihs. excepit illum
turba. Erant enim om̄s expectantes eum. Et ecce
uir cui nomen iairus. & ipse princeps synagogę erat.
cecidit ad pedes ihū. & c&era. Sic intellegitur quod
[illegible] turba quidem illa continuo exceperit dnm.
Quippe quem rediturū expectabat. Quod
uero adiunxit. & ecce uir cui nomen iairus. non con
tinuo factum accipiendū est. sed prius illud de
conuiuio publicanorū. sicut narrat mattheus. Cui
rei sic coniungit hoc. ut non possit aliud factum
consequent̄ intellegi. In hac ergo narratione quam nunc
considerandam suscepimus de illa quid ē quae fluxū
sanguinis patiebatur. omnes isti tres euangelistae
sine ulla quaestione concordant. Neq; enim inter
est ad rei ueritatem quod ab alio aliquid tacitum.
ab alio dicitur. Nec quod marcus dicit quis tetigit
uestimenta mea. & lucas quis me tetigit. Alter
enim dixit usitate. alter proprie. eandem tamen
uterq; sententiam. Nam usitatius dicimus conscin
dis me. quam conscindis uestimenta mea. Cum ta
men in apto sit. quid uelimus intellegi. At uero

cum mattheus archisynagogum non morituram uel morien
tem uel in extremo uitae positam filiam suam narrat dño nun
tiasse. sed omnino defunctam. illi autem duo morti iam
proximam. nondum tamen mortuam. usq; adeo. ut dicant
uenisse postea qui mortuam nuntiarent. & ob hoc iam
non debere uexari magistrum. tamquam sic uenir&. ut manum
inponendo mori non siner&. non ut qui poss& mortuam
suscitare. considerandum est ne repugnare uideatur. & in
tellegendum breuitatis causa mattheum hoc potius dicere
uoluisse rogatum esse dnm ut facer& quod eum
fecisse manifestum est. ut scilic& mortuam
suscitar&. Adtendit enim non uerba patris
de filia sua. sed quod est potissimum uoluntatem. & talia
uerba posuit qualis uoluntas erat. Ita enim despera
uerat. ut potius eam uell& reuiuescere. non credens ui
uam posse inueniri quam morientem reliquerat. Duo
itaq; posuerunt quid dixerit iairus. Mattheus autem
quid uoluerit atq; cogitauerit. Utrumq; ergo pet(i)
tum est a dño. ut uel morientem saluam facer&. uel mor
tuam suscitar&. Sed cum instituiss& mattheus
totum breuiter dicere. hoc insinuauit patrem rogantem
dixisse. quod & ipsum certum est uoluisse. & xpm fe
cisse. Sane si illi duo uel quisquam eorum patrem
ipsum commemorasset dixisse quod sui de domo
uenientes dixerant. ut iam non conuexar&ur ihs
quod puella mortua fuiss&. repugnarent eius
cogitationi uerba quae posuit mattheus. Nunc

uero & illud suis nuntiantibus & prohibentibus ne iam
magister ueniret. Non legitur quod ille [consenserit ?]. Ac per hoc &
illud quod ei dns ait. Noli timere crede tantum & salua
erit. Non diffidentem reprehendit. sed credentem robus
tius confirmauit. Talis quippe in illo fides erat. qualis
& in illo qui ait. Credo dne. adiuua incredulitatem meã.
Quae cum ita sint. p huius modi euangelistarũ locutiones
uarias. sed non contrarias. rem plane utilissimã discimus.
& p necessariam nihil in cuiusq; uerbis nos debere inspice
re nisi uoluntatem cui debent uerba seruire. nec mentiri
quemquã si alius uerbis dixerit quid ille uoluerit.
cuius uerba non dicit. Neq; miseri aucupes suo cuma
picib; quodammodo litterarũ putent ligandam esse ueri
tatem. cum utiq; non in uerbis tantum. sed etiã in ceteris
omnib; signis animorũ non sit nisi ipse animus inqui
rendus. Quod autem nonnulli codices habent secundum
mattheum non enim mortua ẽ [mulier] sed dormit. cum eam mar
cus & lucas duodecim annorum puellã fuisse testentur.
Intellegas hebreo more locutum esse mattheum. Nam
& aliis scripturarum locis hoc inuenitur. Non eas tantũ
quae uirum passe fuerant. sed omnino feminas etiã
intactas. atq; integras mulieres apellari. Sicut de ipsa
eua scriptum est. Formauit eam in mulierem. Et
illud in libro numerorũ ubi iubentur custodire muli
eres quae nescierunt cubile masculi. id est uirgines
ne interfici... antur. Qua locutione etiam paulus
ipsum xpm ait factum ex muliere. Hoc enim

medius intellegimus. quam ut illā duodecim annorum iam nuptam uel uirum expertā fuisse credamus.

Sequitur ergo mattheus & dicit. XXVIIII.

ET TRANSEUNTE INDE IHŪ. SECUTI SUNT EUM DUO CAECI CLAMANTES ET DICENTES.

Miserere nostri fili dauid. Et cętera usq; ad illud ubi ait. Pharisaei autem dicebant. In principe daemoniorū eicit demones. Hoc de duobus caecis & de muto daemonio. solus mattheus ponit. Illi enim duo caeci de quibus & alii narrant. non sunt isti. Sed tamen simile factum ē. ita ut si ipse mattheus. non &iā illius facti meminiss&. poss& putari hoc quod nunc narrat dictum fuisse &iā ab aliis duobus. Quod commendare memoriae diligenter debemus esse quaedā facta similia. quod probatur cum idē ipse euangelista utrumq; commemorat. ut si quando talia singula apud singulos inuenire mus atq; in eis contrariū quod solui non possit. occurrat nobis non hoc esse factum. sed aliud simile uel similiter factum. XXX.

SANE DEINCEPS NON APPARET ORDO RERŪ GESTARŪ. Nam post haec duo facta de caecis & muto daemonio. ita sequitur. Et circuibat ihs ciuitates omnes & castella. docens in synagogis eorum. & pr(a)edicans euangeliū regni & curans omnem languorem & omnem infirmitatem. Uidens autem turbas. misertus ē eis quia erant uexat

& iacentes sicut oues non habentes pastorem.
Tunc dicit discipulis suis. Messis quidem multa ope
rarii autem pauci. Rogate ergo dnm messis. ut eiciat
operarios in messem suam. Et conuocatis duodecim
discipulis suis. dedit illis potestatē spirituum in
mundorū. Et cetera usq; ad illud ubi ait. Amen
dico uobis non pdet mercedem suam. In hoc toto loco
quem nunc commemoramus multa monuit discipu
los suos. Sed utrum eam ex ordine mattheus sub
iunxerit. an ei ordo narrandi recordatio sua fuerit.
sicut dictum ē. non apparet. Hunc locum breuiter
uidetur perstrinxisse marcus. & eum sic ingressus
dicens. Et circuibat castella in circuitu docens. &
conuocauit duodecim. Et coepit eos mittere
binos. & dabat illis p potestatem spirituum
inmundorū. Et cetera usq; ad illud ubi ait. Ex
cutite puluerem de pedib; uestris in testimonium illis.
Sed antequā hoc narraret marcus. prius post resuscitatā
filiam archisinagogi illud narrauit ubi dnm patria
sua mirabantur unde illi esset tanta sapientia &
uirtutes. cum eius cognationē nossent. Quod matth
post admonitionem istā discipulorū. Et post alia
multa commemorat. Itaq; incertū est utrū hoc qd
agitur in eius patria mattheus omissū reuocauerit.
an marcus recordatū ante coeperit. quis nā eorum
ordinē rei gestae. & quis recordationis suae tenu
erit. Lucas autem continuo post resurrectionē

filiae iairi subiungit hunc locum de potestate & ad
monitione discipulorum. tam breuiter sane quam
marcus. Neq; ipse ita hoc sequi &iā in rerū gestarum
ordine appareat. In nominib; ergo discipulorum lucas
qui eos alio nomine nominat. cum prius eliguntur
in monte a matheo non discrepat. nisi in nomine iude
iacobi quem mattheus taddeum apellat. Nonnulli
autem codices habent lebbeum. Quis autem umquā
prohibuerit duobus uel trib; nominib; hominem
unum uocari solere? Item quaeri quomodo mattheus
& lucas commemorauerint dixisse dnm discipulis
ut nec uirgā ferrent. cum dicat marcus. & praecepit
eis ne quid tollerent in uia nisi uirgā tantum. Et
sequitur & iam ipse. Non perā. non panem. neq; in zona
aes. Ut ostendat in eodē qi loco uersari narratio
nem suam. In quo & illorū dixerunt nec uirgā feren
dam. Quod ita soluitur. Intellegamus sub alia
significatione dictā uirgā quae secundū marcum
ferenda ē. & sub alia illam quae secundū mattheum
& lucā non est ferenda. Sicut sub alia significati
one intellegitur temptatio de qua dictum est ds ne
minem temptat. & sub alia de qua dictū est. Temp
tat uos dns ds uester. ut sciat si diligitis eum. Illa
seductionis ē. haec probationis est. Sicut iudi
cium aliter accipitur. de quo dictum ē. qui bene
fecerunt in resurrectionem uitae qui male fecer̄
in resurrectionem iudicii. & aliter de quo dictū ē.

Iudica me d(eu)s & discerne causa(m) meam de gente non s(an)c(t)a.
Illud enim iudiciu(m) damnationis est. hoc discretionis.
Et multa alia sunt uerba quae non habent unam
significationem. sed diuersis locis congruenter posita.
diuerso modo intelleguntur, & aliquando cum expositione dicuntur. Ut est illud. Nolite pueri effici sensib(us).
sed malitia paruuli estote. ut sensibus p(er)fecti sitis.
Hoc enim breuiter clausa sententia dici potuit Nolite
esse pueri. sed estote pueri. Et illud. Si quis putat se
sapientem esse in uobis. in hoc saeculo stultus fiat. ut sit
sapiens. Quid enim aliud dixit. quam non sit sapiens.
ut sit sapiens. Aliquando autem clause ita dicuntur.
ut exerceant inquirentem. Ut est quod ait ad galatas.
Inuicem onera uestra portate. & sic adimplebitis
legem xpi. Qui enim putat se esse aliquid cum
nihil sit. se ipsum seducit. Opus autem suum
prob& unusquisq(ue). & tunc in sem&ipso habebit
gloriam & non in altero. Unusquisq(ue) enim proprium onus portabit. Nisi oneris nomen sub
diuersis significationib(us) acceperis. proculdubio
putabis eundem sibi in loquendo esse contrarium.
& hoc esse in una sententia. tam uicine positis uerbis.
qui cu(m) paulo ante dicer& alter alterius onera portate.
postea dixit. unusquisq(ue) propriu(m) onus portabit.
Sed alia sunt onera participandae infirmitatis. alia
reddende rationis d(e)o de actib(us) nostris. Illa cum fratrib(us) sustentanda communicantur. haec propria

ab unoquoque portantur. Ita et uirga intellegitur
spiritaliter de qua dicebat apostolus. In uirga ueniam
ad uos. Et corporaliter qua utimur siue ad equum
siue ad aliquid aliud opus fuerit. ut interim omittam
et alias huius nominis figuratas significationes.
Utrumque ergo accipiendum est a domino apostolis dictum.
et ut nec uirgam ferrent. et ut non nisi uirgam ferrent.
Cum enim secundum mattheum diceret eis. Nolite pos
sedere aurum. neque argentum neque pecuniam in zonis uestris.
Non peram in uia neque duas tonicas neque calciamenta
neque uirgam. continuo subiecit. Dignus est enim
operarius cibo suo. Unde satis ostenditur quare
eos haec possidere ac ferre noluerit. Non quod
necessaria non sint sustentationi huius uitae. sed
quia sic eos mittebat ut eis haec deberi demon
straret ab illis ipsis quibus euangelium credentibus adnun
tiarent. tamquam stipendia militantibus. tamquam
fructum uineae plantatoribus. tamquam lac gregis
pastoribus. Unde paulus dicit. Quis militat suis
stipendiis umquam. Quis plantat uineam et de fructu
eius non edit. Quis pascit gregem et de lacte gregis
non percipit. Hinc enim loquebatur de his quae
necessaria sunt praedicatoribus euangelii. Unde paulo
post dicit. Si nos uobis spiritalia seminauimus.
magnum est si uestra carnalia metamus. Si alii potesta
tis uestrae participant. non magis nos. Sed non sumus
usi hac potestate. Unde apparet haec non ita praecepisse dominum.

tamquam euangelistae uiuere· aliunde non debeant·
quam eis praebentib; quibus adnuntiant euangeliū·
Alioquin· contra hoc preceptum fecit idem apostolus
qui uictum demanuū suarū laborib; transigebat·
nec unquam grauiter err&· Sed potestatem dedisse
in qua scirent sibi istuc deberi· Cum autem a dño
aliquid imperatur· nisi fiat· inoboedientiae culpa ē·
Cum autem potestas datur· lic& cuiq; non uti· & tam
quam desuo iure recedere· Haec ergo dñs loquens
discipulis id aiebat· quod ipse apostolus paulo post
apertius ita explicat Nescitis qm̄ qui in tēplo operan
tur· quae de templo sunt edunt·? Qui altari deser
uiunt· altario conpartiuntur· Sic & dñs ordinauit
his qui euangeliū adnuntiant· de euangelio uiuere·
Ego autem nullius horum usus sum· Cum itaq; dic
ita dnm ordinasse· se autem usum non esse· utiq;
ostendit utendi potestatem datam· non inpositā
seruiendi necessitatem Hoc ergo ordinans dñs
quod eū ordinasse dicit apostolus qui euangelium
adnuntiant de euangelio uiuere· illa apostolis loque
batur ut securi non possiderent neq; portarent huic
uitae necessaria· nec magna nec minima· Ideo posuit
nec uirgam· ostendens a fidelib; suis omnia deberi
ministris suis nulla superflua requirentib;· Ac per hoc
addendo dignus ē enim operarius cibo suo· pror
sus aperuit & inlustrauit unde & quare haec omnia
loqueretur· Hanc ergo potesta tem uirgae no

nomine significauit. cum dixit nequid tollerent in uia
nisi uirgam tantum. Potuit enim et ita sic breuiter dici.
Nihil necessariorum uobiscum feratis nec uirgam. nisi
uirgam tantum. Ut illud quod dictum est nec uirgam.
intellegatur. nec minimas quidem res. Quod uero
adiunctum est. nisi uirgam tantum. intellegatur quia
per potestatem a domino acceptam quae uirgae nomine
significata est. et iam quae non portantur non deerunt.
Utrumque ergo dominus dixit. Sed quia non utrumque unus
euangelista commemorauit. putatur ille qui uirgam
sub alia significatione positam tollendam dixit ei
qui uirgam rursus aliud significantem non tollendam
dixit esse contrarius. Sed iam ratione reddita.
non putetur. Sic et calciamenta cum dicit mattheus
in uia non esse portanda. curam prohibet. quia ideo
portanda cogitantur. ne desint. Hoc et de duabus
tunicis intellegendum est. ne quisquam eorum preter
eam quam esset indutus aliam portandam putaret
sollicitus. ne opus esset cum ex illa potestate posset
accipere. Deinde marcus dicendo calciari eos
sandaliis uel soleis. aliquid hoc calciamentum
mysticae significationis habere admonet. Ut pes
neque tectus sit. nec nudus ad terram. id est. ne occul
tetur euangelium. nec terrenis commodis innitatur.
Et quod non portari uel haberi duas tunicas sed expressius
indui prohibet dicens. et ne induerentur duabus
tunicis. quid eos monet. nisi non dupliciter

sed simpliciter ambulare· Ita dnm omnia dixisse
nullo modo dubitandum ē· partim propriae partim
figuratae· sed euangelistas alia istū alia illum inseru
isse scripturis suis· Quaedam uero eadem uel
duos uel tres eorum quos lib& uel omnes quattuor
posuisse· Nec sic tamen omnia esse conscripta
quae ab illo seu dicta seu facta sunt· Quisquis
autem putat non potuisse dnm in uno sermone quae
dam figuratae quaedā proprie ponere · eloquia
c&era eius inspiciat· & uidebit quam hoc temere
atq; inerudite arbitr&ur· Potest enim iste ut unū
aliquid dicam quod animo interim occurrit· qm̄
mon& ut non sciat sinistra quod faci& dextra· & ipsas
elemosynas· quicquid illic aliud p̄cepit figuratae
accipiendū putare· Sane rursus admoneo quod
opost& meminisse lectorem· Ne tali admonitione
saepissime indigeat alias atq; alias sermonū suorū
locis dnī iam multa iterasse quae alibi dixerat·
Ne forte ipsorum locorum ordo cum ex alio euange
lista non conuenerit· alicui eorum hinc put& esse
contrarium· Cum intellegere debeat iterum alibi
dici quod iam alibi dictum erat· Nec tantum de
dictis· uerum &iā de factis obseruari debere·
Nihil enim prohib& hoc idem iterum factum crede
re· Calumniari autem euangelio dum non credit·
iterū fieri non potuisse nemo conuincit· sacrilegae
unitatis ē· Sequitur mattheus & dicit· XXXI·

ET FACTVM EST CUM CONSUMMASSET IHS
PRECIPIENS DUODECIM DISCIPULIS SUIS:

Transiit inde ut doceret & predicaret inciuitatib;
eorum. Iohannes autem cum audisset inuinculis
opera xpi mittens duos dediscipulis suis. ait illi.
Tu es qui uenturus es an alium expectamus. Et
cetera usq; ad illud ubi ait & iustificata est sapien
tia afiliis suis. Hunc totum locum deiohanne bap
tista quod miserit adihm. & cuiusmodi respon
sum acceperint illi quos miserit. & quicquid post eorum
abscessu deiohanne dns dixit. Interponit & lucas.
non quidem ipso ordine. Sed quis eorum recorda
tionis suae. quis rerum ipsarum hic ordinem teneat
non apparet. Sequitur matth & dicit. XXXII.

TUNC COEPIT EXPROBRARE CIUITATIBUS IN
QUIB; FACTAE SUNT PLURIMAE UIRTUTES EIUS:

Quia non egissent paenitentiam. Et cetera usq: ad
illud ubi ait. Terrae sodomorum remissius erit
indie iudicii quam tibi. Etiam hoc commemorat
lucas continuato cuidam sermoni dni. & iam haec
ipsius horae coniungens. Unde magis uidetur ipse
hoc ordine illa commemorasse quo adno dicta sunt.
Mattheus autem suae recordationis ordinem tenuisse.
Aut si illud quod idem mattheus ait. tunc coepit
exprobrare ciuitatib; sic accipiendum putatur ut
punctum ipsum temporis uoluisse credatur expri
mere In eo quod est tunc. non autem ipsum tempus

aliquanto latius quod haec multa gerebantur & dice
bantur. quisquis hoc credat. credat etiam hoc esse rebus
dictum. Cum enim & apud unum euangelistam in
ueniantur quaedam. quae bis dixerit dominus. sicut apud
eundem lucam de non tollenda pera in uia. & similiter
caeteris duobus locis dictum a domino inuenitur. quid
mirum si & aliquid aliud bis dictum singillatim
a singulis dicitur eodem ordine quo dictum est.
Et ideo diuersus ordo appar& in singulis. quia &
tunc quando ille. & tunc quando iste commemo
rat dictum est. Sequitur mattheus. XXXIII.

IN ILLO TEMPORE RESPONDENS IHS DIXIT.

Confiteor tibi pater. domine caeli & terrae. quia abscon
disti haec a sapientibus & prudentibus. Et caetera usque
ad illud ubi ait. Iugum enim meum suaue est. & onus
meum leue. Huius loci & lucas meminit. sed ex parte.
Non dicit enim ipse. uenite ad me omnes qui labora
tis. & alia quae sequuntur. Semel autem hoc dictum
a domino. sed lucam non totum quod dictum est commemo
rasse credibile est. Mattheus enim dicit. In illo
tempore respondens ihs dixit. Postea quam expro
brauit ciuitatibus. Lucas autem post illam expro
brationem ciuitatum interponit quaedam. non tamen
multa. atque hoc ita subiungit. In ipsa hora exultauit
spiritu sancto. & dixit. Unde etiam si mattheus non in illo
eum ... tempore dicer& sed in ipsa hora. tam pauca
proph&... Interponit lucas in medio. ut etiam

eadem hora dictũ non absurde uideatur. Sequitur
mattheus & dicit. XXXIIII.

IN ILLO TEMPORE ABIIT IHS SABBATO P SATA.

ss Discipuli autem eius esurientes. coeperunt uellere spicas
ss & manducare. Et cetera usq; ad illud ubi ait. Dns
s ẽ. enim filius hominis & iã sabbati. Hoc quoq;
sine ulla repugnantiae quaestione commemoratur
& a marco & a luca. sed illi non dicunt In illo tẽpore.
Unde fortassis magis mattheus rei gestae hic ordinẽ
tenuit. Illi autẽ recordationis suae. Nisi si laxius
accipiatur quod dictũ ẽ. illo tempore. id ẽ. quo haec
multa et diuersa gerebantur. Sequitur ergo mattheus
ita narrans. XXXV.

ET CŨ INDE TRANSISSET UENIT IN SYNAGOGÃ EORŨ
ET ECCE HOMO MANŨ HABENS ARIDÃ.

Et cetera usq; ad illud ubi ait. & restituta ẽ. sanitati
sicut altera. De isto sanato qui manũ habebat
aridam. & iã marcus & lucas non tacent. Poss&
autẽ putari eodie factum & desp̄icis & deipso sanato.
qm̃ sabbatũ & hic commemoratur. nisi lucas aperu
iss& alio sabbato factum esse de sanitate aridę manus.
Proinde quod ait mattheus. & cum inde transiss&
uenit in synagogã eorũ. non quidem uenit nisi cũ
inde transiss& sed post quot dies in synagogã eorũ
uenerit. postea quã segete illa transiit. an recta
continuo q; illuc gerit. non exp̄ssũ ẽ. pri
Ac p hoc locus datur narrationi lucae pus

qui dicit alio sabbato huius manū sanatā. Sed potest
mouere quomodo mattheus dixerit quod ipsi interro
gauerint dnm si lic& sabbato curare. uolentes inuenire
accusandi occasionem. ipse uero illis de oue proposue
rit similitudinem dicens. Quis erit ex uobis homo
qui habeat ouem unam. & si ceciderit haec sabbatis
in foueā. Non tenebit & leuabit eam. Quanto melior ē.
homo oue. Itaq; lic& sabbatis benefacere. Cū marcus
& lucas illos potius a dno interrogatos esse phibeant.
Lic& sabbato benefacere an male. animā saluā facere
an pdere. Itaq; intellegendū ē. quod illi prius interro
gauerint dnm. si lic& sabbato curare. Deinde quod
intellegens cogitationes eorum aditū accusandi quae
rentiū. constituerit in medio illū quem fuerat sanaturus.
& interrogauerit quae marcus & lucas eum interrogasse
commemorant. ac tunc illis tacentib; proposuisse
similitudinē de oue. & conclusisse quod liceat sabbato
benefacere. Postremo circū spectis eis cum ira. sicut
marcus dicit. contristatus ē. sup caecitatē cordis eorū.
dixisse homini extende manū tuā. Sequitur math
ita contexens narrationē suā. XXXVI.

EXEUNTES AUTĒ PHARISEI CONSILIŪ FACIE
BANT ADUERSUS EŪ. QUOMODO EŪ PDERENT.

Ihs autem sciens recessit inde. & secuti sunt eum multi.
& curauit eos omīs. Et praecepit eis ne manifestum
eum facerent. Ut adimpleretur quod dictū ē p esaiā
proph&ā dicentē. Et c&era usq; ad illud quod ait.

& innomine eius gentes sperabunt. Hoc solus iste
commemorat. Illi duo in alia perrexerunt. Ordinem
sane rei gestae uid&ur marcus aliquantulum tenuisse.
qui dicit ihm cognita maligna aduersũ se dispositi
one iudeorũ. se cessisse ad mare cum discipulis suis.
& adeũ turbas confluxisse & sanasse eũ plurimos.
Unde autem coeperit in aliud ire. non quod ordinem
sequer&ur uix appar&. utrũ ibi dicit conuenisse ad
eum turbas. Potuit enim hoc iam & alio tempore.
At ubi dicit ascendit in montẽ. quod & lucas uid&ur
commemorasse dicens. Factũ ē. autem in illis die
bus exiit in montem orare. Dicendo enim in illis
dieb; satis ostendit non continuo factum. Matth
ergo sequitur & dicit. XXXVII.

TUNC OBLATUS Ē. EI DAEMONIŨ HABENS
CAECUS ET MUTUS. ET CURAUIT EŨ. ITAUT LOQ
RETUR ET UIDERET.

Hoc non isto ordine sed post alia multa lucas cõmemorat.
& mutũ dicit tantũ. non &iã caecum. Sed non ex eo
quod aliquid tac& de alio dicere putandus ē. Ea
enim sequentia &iã ipse contexit quae mattheus.
Sequitur mattheus dicens. XXXVIII.

ET STUPEBANT OMNES TURBAE ET DICEBANT.

Numquid hic ē filius dauid? pharisei autem audien
ter dixerunt. hic non eicit daemones nisi in beel
zebub principe daemonorũ. Ihs autem sciens cogita
tiones eorũ dixit eis. Omne regnũ diui/sum

contrarie derolabitur. Et cetera usque ad illud ubi ait.
Ex uerbis tuis iustificaberis & ex uerbis tuis condemna
beris. Marcus non ex occasione illius muti subicit
dictum de ihu quod in beelzebub eicit daemonia. Sed
post alia quaedam quae solus commemorat. hoc quoque sub
nectit. siue alio loco. id recolens & adiungens. siue aliquid
praetermittens. & deinde ad hunc ordinem rediens.
Lucas autem pene totidem uerbis hoc dicit quod mattheus.
Et quod digitum di apellat spm di. ab eadem sententia
non recedit. quin potius & aliquid docet. ut nouerimus
quemadmodum intellegamus ubicumque scripturarum legerimus
digitum di. In aliis autem quae non hic dicunt marcus
& lucas. nulla controuersia est. nec in his quae aliquanto
aliter dicunt. quia eadem sententia est. Sequitur
mattheus & dicit. XXXVIIII.

TUNC RESPONDERUNT EI QUIDAM DE SCRIBIS
ET PHARISEIS DICENTES.

Magister. uolumus a te signum uidere. Et cetera usque ad
illud ubi ait. Sic erit & generationi huic pessimae. Haec
& iam lucas narrat eo quidem loco. sed aliquanto dis
pari ordine. Nam illud quod petierunt signum a dno
de caelo. supra commemorauit post illud de muto
miraculum. & non ibi retulit quid eis ad hoc dns
respondisset. Sed postea cum turbae concurrerent.
dicit hoc fuisse responsum eis. Quos dam intellegi supe
rius. a se commemoratos. quod de caelo signum quaerebant.
Et hoc adnectit. postea quam interposuit de muliere

quae dixit dño · Beatus uenter qui te portauit · Hanc
autem mulierem interponit · cum de sermone dñi cõme
moras& · quod sp̄s inmundus exiens ab homine redit
& inuenit domum mundatam · Post mulierem ergo
illã cum dicer& responsũ esse turbis de signo quod de cęlo
quaerebant · Interposita similitudine ionae proph&ae ·
deinde continuato sermone ipsius dñi cõmemorat
dictũ de regina austri & de nineuitis · Ita aliquid potius
commemorauit · quod mattheus tacuit · quã aliquid
p̄termisit eorũ quae hoc loco ille narrauit · Quis aut̄
non uideat superfluo quaeri quae illa ordine dñs dixerit ·
cum & hoc discere debeamus · per euangelistarũ excellen
tissimam auctoritatẽ non esse mendaciũ · si quis quã
non hoc ordine cuiusquam sermonem digesserit · quo
ille a quo processit · cum ipsius ordinis nihil intersit
ad rem · siue ita siue ita sit · Et adhuc lucas producti
orem hunc dñi sermonẽ indicat · & in eo quaedam
commemorat · qualia mattheus in sermone illo qui ē ·
habitus in monte · Quae bis dicta intellegimus · Et ibi
scilic& & hic · Terminato autem isto sermone · in aliud p̄git
lucas · In quo utrũ ordinẽ rerum gestarũ seruar& · in
certum ē · Ita enim conectit · Et cum loquer&ur · rogauit
eum quidam pharisęus ut prander& apud se · Non autẽ
ait cum haec loquer&ur · sed cum loquer&ur · Nam si
dixiss& cum haec loquer&ur · necessario coger& intelle
gere hoc ordine non tantũ a se fuisse narrata · uerũ &
a dño gesta · Sequitur ergo mattheus & dicit ·

XL. Adhuc eo loquente ad turbas. ecce
mater eius et fratres stabant foris
quaerentes loqui ei;

Et cetera usq: ad illud ubi ait. Quicumq: enim fecerit
uoluntatem patris mei qui in caelis est ipse meus frater
& soror & mater est. hoc sine dubio consequenter gestum
intellegere debemus. Praemisit enim cum ad hoc narran
dum transiret. adhuc eo loquente ad turbas. Quid est
adhuc? nisi illud quod loquebatur. Non enim dixit
& eo loquente ad turbas ecce mater eius & fratres. sed ad
huc eo loquente cum dicit. cogit intellegi haec loquente
quae superius indicabat. Nam & marcus post illud quod
de blasphemia spiritus sancti quid dominus dixerit rettulit. Et ueni
unt inquit mater eius & fratres. praetermissis quibus
dam. quae in eodem textu sermonis domini & mattheus
prolixius marco. & lucas prolixius mattheo posuerunt.

Lucas autem non huius rei gestae ordinem tenuit.
sed praeoccupauit hoc. & recordatum ante narrauit.

Denique hoc sic interposuit. ut solus appareat a nexu
& posteriorum
& superiorum. Post commemoratas enim quasdam
parabolas domini. ita hoc de matre & fratribus eius recorda
tum interposuit. Uenerunt autem ad illum inquit
mater & fratres eius. & non poterant adire eum adire
prae turba. Non expressit quando ad eum uenerint.

Rursus cum & hinc transiit. ita loquitur. Factum
est autem inquit in una dierum. & ipse ascendit
in nauiculam & discipuli eius. Et hic utiq: cum dicit.

factum ē. In una dierū. satis indicat necesse esse ut
haec dies intellegatur in qua hoc gestū ē. uel illa quae
continuo sequitur. Nihil itaq: hab& repugnantiae
cum c&eris duob; quod mattheus de matre & fratri
bus dñi narrat. Neq: in uerbis dñi neq: in ipso ordine
rerum gestarū. Sequitur mattheus. XLI.

IN ILLO DIE EXIENS IHS DE DOMO. SEDEBAT SECUS MARE;

Et congregatae sunt ad eū turbae multae. ita ut in na
uiculam ascendens seder&. Et omnis turba stabat
in litore. & locutus ē eis multa in parabolis dicens.
Et c&era usq: ad illud ubi ait. Ideo omnis scriba doc
tus in regno caelorū similis ē homini patri familias
qui profert de thesauro suo noua & u&era. Post illud
quod narratū ē. de matre & fratrib; dñi. hoc continuo
gestum esse. & eum ordinē mattheū &iā in narrando
tenuisse. ea res insinuat. quia cum illuc transiss&
ita contexuit ut dicer&. In illo die exiens ihs de domo
sedebat secus mare. & congregatae sunt ad eum turbae
multae. Cum enim dicit in illo die. nisi forte dies mo
re scripturarū tempus signific&. satis indicat hoc
consequenter gestū. aut non multa interponi potu
isse. Maxime quia & marcus eum ordinē ten&.
Lucas autē post illud quod narrat de matre & fratribus
dñi. in aliud transit. nec eo transitu conexionem
aliquā facit quā huic ordini repugnare uideatur.
Omniū ergo horū quae mattheus dnm locutū esse

narrauit · quae cum illo dixerunt · marcus & lucas ·
non habent repugnantiae quaestionem · Quae autē
ipse solus dixit multo magis sine controuersia sunt ·
Nec in ipso ordine quā uis aliquanto diuersum alius alium
teneat partim gestarū partim recordationis suae uideo quid
uel cui quisq; aduers&ur. Sequitur ergo mattheus:

xlii · ET FACTŪ · Ē · CŪ CONSŪMASSET IHS
PARABOLAS ISTAS · TRANSIIT INDE ·

Et ueniens in patriā suam · docebat eos in synagogis eorū ·
Et c&era usq; ad illud ubi ait · Et non fecit ibi uirtutes
multas · proptē incredulitatem illorū · A superiore
sermone parabolarū sic transit · ut non ostendat
consequentis ordinis necessitatem · Praesertim quia
marcus ab istis parabolis non in quod iste sed in aliud
tendens in quod & lucas ita contexuit narrationem ·
ut credibilius ostendatur hoc esse potius consequentē
gestum · quod ipsi duo continuantē adiungunt ·
De naui scilic& in qua dormiebat ihs · & de illo miracu
lo expulsorū daemoniorū apud gerasenos · quae duo
mattheus iam superius recolens interposuit · Nunc
ergo quae in patria sua dns dixerit uel ei dicta sint ·
uideamus utrū cum aliis duob; marco & luca con
cordent · Nam iohannes longe in diuersis & dis
similib; narrationis suae locis uel dicta esse dnō
talia · uel eum dixisse commemorat · qualia hoc
loco tres c&eri meminerunt · Et marcus qui
dem prope commemorat hic omnia quae matth ·

nisi quod dnm fabrū & mariae filiū dicit aciuib; suis
dictum non sicut mattheus fabri filium. Nec miran
dum ē. cum utrūq; dici potuerit. Ideo enim fabrū
credebant. quo fabri filiū. Lucas autem eandem
rem gestā latius indicat. & plura ibi commemorat.
Nec longe post baptismū & temptationē eius hoc inserit.
sinedubio p̄occupans quod multis reb; interpositis
postea gestū ē. Unde quisq; possit aduertere. quod
huic tā magnae quaestioni quā deconsensu euange
listarū enodandā dō adiuuante suscepimus.
plurimū necessariū ē. non nescientes aliquid eos
p̄termisisse. aut nescientes quemadmodū se ordo
rerū gestarū haber&. & alium potius ordinem suae
recordationis tenuisse. Quod hinc euidentissime
intellegi potest. quia lucas antequā aliquid nar
rar& dnm fecisse capharnaū. p̄occupauit hunc
locum quem nunc consideramus. ubi ciues eius &
potentiā uirtutis ineo stupebant. & ignobilitatem
generis contēnebant. Nam hoc eum dicit eis
dixisse. Utiq; dicitis mihi medice curate ipsū.
Quanta audiuimus facta incapharnaū. fac & hic in
patria tua. Cum secundū eiusdem ipsius lucae
narrationē nihil adhuc legatur fecisse capharnaū.
Quod quia longū non ē. & facillimū ē. & p̄necessariū
totū inserimus. unde adhoc narrandū & quo
modo uenerit. postea quā baptizatū. & tempta
tū dnm indicauit. ita sequitur. Et consūmata

omni temptatione · diabolus recessit ab illo usq; ad tē
pus. Et regressus ē · ihs in uirtute sps in galileam ·
& fama exiit per uniuersā regionē de illo · Et ipse
docebat in synagogis eorū · & magnificabatur ab omnib; ·
Et uenit nazar&h ubi erat nutritus · & intrauit secun
dū consu&udinē suā die sabbati in synagogā · Et sur
rexit legere · & traditur ē illi liber pph&ae esaiae · Et ut re
uoluit librū · inuenit locū ubi scriptū erat · Sps dni
super me · propter quod unxit me · euangelizare pauperib;
misit me · Predicare captiuis remissionem · & caecis uisū ·
dimittere confractos in remissionem · pdicare annum
dni acceptum & diem retributionis · Et cum plicas
s& librum · reddidit ministro & sedit · Et omnium
in synagoga oculi erant intendentes in eum · Coepit
autem dicere ad illos · Quia hodie impl&a ē · haec
scriptura in aurib; urīs · Et omnes testimonium
illi dabant · & mirabantur in uerbis gratiae quae
procedebant de ore ipsius · & dicebant · Nonne
hic filius ē ioseph · Et ait illis · Utiq; dicitis
mihi hanc similitudinē · Medice cura te ipsum ·
Quanta audiuimus facta in capharnaū · fac & hic
in patria tua & c&era · donec pagat totū ipsum
narrationis suae locū · Quid ergo euidentius quā
hoc eum scientē preoccupasse narrandū · Cum
utiq; iam magna ab illo in capharnaū facta fuisse
& ipse nouerit & ipse commemorar& · quae se
nondum narrasse utiq; scit ·

Neq: enim tantū ab eius baptismo progressus ē. ut oblitus
putetur nondū se aliquid commemorasse debis quae
in capharnaum gesta fuerant. Modo enim coepit
post baptismū aliquid narrare de dn̄o. Sequitur math.

XLIII. IN ILLO TEMPORE.

Audiit herodes tetrarcha famā ihū et ait pueris suis.
hic ē. iohannes baptista. ipse surrexit a mortuis. et
ideo uirtutes operantur in eo. Marcus hoc
idem et eodem modo dicit. sed non eodem ordine.
Nam postea quā discipulos dn̄s misit dicens eis. nequid
in uia ferrent nisi uirgā tantū. terminato eo sermo
ne quantū ab illo commemoratū ē. etiā hoc subiecit.
Nulla tamen facta necessitate. qua hoc etiam conse
quenter gestū esse intellegere cogeremur sicut nec
mattheus in illo tempore dixit. Non illo die uel
hora. nisi quod marcus non quod herodes dixerit.
Sed dicebant inquit. quia iohannes baptista resur
rexit a mortuis. Mattheus uero de ipso herode
ait. inquit pueris suis. Lucas etiā eum narrandi
ordinem. quem marcus tenens nec ipse sane etiā
rerū gestarū eundem ordinem fuisse credi cogens.
Ita hoc idem commemorat. Audiuit autem inquit
herodes tetrarcha omnia quae fiebant ab eo. et hae
sitabat eo quod diceretur a quibusdam. quia iohann̄
surrexit a mortuis. a quibusdā uero quia helias
apparuit. ab aliis autē quia propheta unus de anti
quis surrexit. Et ait herodes iohannem ego

decollaui · quis ē · autem iste · dequo audio ego talia ·:·
Et quaerebat uidere eum · In his uerbis lucas quoq; marco adtestatur ad hoc dumtaxat quod alii dixerint · non herodes iohannem amortuis surrexisse · Sed quia haesitantem commemorauit herodem · Uerba que eius ita postea posuit dicentis · Iohannem ego decollaui · quis autem · ē · iste de quo audio ego talia Intellegendum · ē · ut post hanc haesitationē confirmasse in animo suo quod aliis dicebatur Cum ait pueris suis sicut mattheus narrat · Et ait pueris suis hic · ē · iohannes baptista · Ipse surrexit a mortuis & ideo uirtutes operantur in eo · Aut ita pronuntianda sunt haec uerba ut haesitantē adhuc indicent · sieni dicer&.
Numquid nā hic · ē · aut numquid forte hic · ē · iohannes baptista non opus erit admonere aliquid de pronuntiatione qua dubitans atq; haesitans intellegatur · Nunc quia illa uerba desunt utroq; modo pronuntiari potest ·
Ut aut confirmatum eū ex aliorum uerbis credentem dixisse accipiamus ·:· aut adhuc sicut lucas commemorat haesitantē, presertim quia & marcus qui superius dixerat · ab aliis fuisse dictum quod iohannes a mortuis resurrexit ·
In extremo tamen ipsum herodē dixisse non tac& quem ego decollaui iohannē hic a mortuis surrexit · quae item uerba duob; modis pronuntiari possunt · Ut aut confirmantis · aut dubitantis intellegantur · Cum aut̄ lucas postea quā hoc commemorauit in aliud transeat duo isti mattheus & marcus ex hac occasione deb

narrant quem admodū sit ab herode iohannes occisus.
S equitur ergo mattheus & dicit. XLIIII.
HERODES ENIM TENUIT IOHANNĒ ET ALLIGAUIT
EŪ ET POSUIT IN CARCERĒ PROPT̄ HERODIADEM
UXORĒ FRATRIS SUI. ET CETERA USQ: AD EŪ LOCŪ UBI
AIT. Et accedentes discipuli tulerunt corpus. & sepelierū
illud. & uenientes nuntiauerunt ihū. Marcus hoc
similiter narrat. Lucas autem non eodem ordine id
recordatur sed circa ipsum baptismum quo dñs bapti
zatus ē. Unde hoc praeoccupasse intellegitur. & ipse
ex occasione ut ubi narrat quod multo post factum ē.
C um enim commemorass& iohannes uerba de dño. quod
uentilabrum in manu eius & mundabit areā suā. frumtū
recond& in horreū suū. paleas autē conbur& igni inex
tinguibili. Continuo subiecit. Quod non continuo
factum esse iohannes euangelista apertissime exponit
cum commemorat. Postea quā baptizatus ē. ihs isse
illum in galileā quando fecit de aqua uinum. Et inde
post paucorū dierū in capharnaum habitationem redisse
ad iudeam terrā & ibi baptizasse multos circa iordanen
antequā missus ess& iohannes in carcerem. Quis
autem non put& qui minus in his litteris eruditus ē.
tam quā post illa uerba de uentilabro. & de area
mundata. Continuo sit a iohanne offensus hero
des & eum in carcerē miserit. Non aut̄ hoc ordine
ista narrata quo gesta sunt. Et alibi iam proba
ui ... mus & hoc ipso loco non quilib& alius.

sed idem lucas hoc probat. Si enim post uerba illa con
tinuo iohannes in carcerē missus ē. quomodo post ipsā
commemorationem iohannis in carcerem missi bapti
zatur ē. ihs. Secundū ipsius lucae narrationē. proin
de manifestū ē. ex occasione recordatū p occupasse. &
ante multa quae prius quā iohanni hoc fieret gesta
narraturus erat. hoc p occupatū in sua narratione
p misisse. sed nec illi duo mattheus & marcus. eo rerū
ordine de iohanne in carcerē misso. in sua narratione
posuerunt quo factū appar&. &iā in eorū scriptis.
Nam & ipsi dixerunt tradito iohanne dnm isse in galileā.
& post multa quae fecit in galilea. ueniunt ad herodis
admonitionem uel haesitationē. quod iohannes quem
decollauit. a mortuis resurrexit. & ex hac occasione
narrant omnia quae de iohanne contigerunt incluso
& occiso. Sequitur ergo mattheus. XLV.

CVM DIXISSET NUNTIATVM EE XPO QUOD IOHANNES OCCISUS ESSET ET ITA NARRATIONĒ CONTEXIT.

Quod cum audiss& inquit ihs secessit inde in nauicu
lam in locum desertū seorsū. Et cum audissent turbe.
secutae sunt eum pedestres. de ciuitatib; Exiens uidit
turbā multā & misertus ē eius & curauit languidos
eorum. hoc continuo post iohannis passionē factū ee.
commemorat. Unde post haec facta sunt illa quae
primo narrata sunt. quib; motus herodes dixit.
iohannē ego decollaui. Illa enim posteriora debent

Intellegi quae ad herodem ptulit fama ut moueretur & haesitaret. Quis nam iste esse posset de quo audiret talia cum iohannem ipse occidisset. Marcus autē postea quā passionem iohannis narrauit cōmemorat discipulos missos redisse ad ihm̄ & renuntiasse illi omnia quae egerant & docuerant. Et dnm̄ eis quod ipse solus commemorat dixisse ut requiescerent pusillum in deserto. & ascendisse cum eis in nauem & isse. Turbas hoc uidentes praeuenisse eos illuc quarū misertū dnm̄ docuisse multa & hora iam progrediente factū esse ut de quinq; panibus & duob; piscibus omnes qui ad erant pascerentur. quod miraculū omnes quattuor euangelistae commemorauerunt. lucas & iam qui iam longe supra de iohannis passione narrauerat ex occasione qua diximus. nunc postea quam commemorauit illā herodis haesitationē de dno. Quis nam est. hoc continuo subiungit quod marcus. id ē. redisse ad illū. apostolos & narrasse illi quae illi fecerant.

Et adsumptis eis recessisse in locum desertum atq; eo secutas turbas & locutum ēē de regno dī. & eos qui cura indigebant sanasse. atq; inde & iā ipse die declinante commemorat miraculū. De quinq; panibus factum. At uero iohannes qui multū ab eis tribus euangelistis eo distat. quia magis in sermonibus quos dns habuit immoratur. quam in factis quae mirabilit̄ fecit. postea quam commemorauit eū relicta iudea abisse iterū in galileā quod tunc

Intellegitur factum· cum & alii euangelistę dicunt eum
iohanne tradito isse ingalileam· Posteaquam ergo id
commemorauit iohannes intransitu eius ꝑ samariam·
multaque ae locutus ē· ex occasione illius samaritanae
quam inuenit ad puteū contexit narrationi suę· Et
post duos dies dicit eū inde exisse ingalileā & inde
uenisse inchanaan galileae ubi fecerat deaqua uinum
& sanasse filiū reguli cuiusdā· Alia uero quae illum
ingalilea fecisse atq; dixisse· alii dixer̄· iohannes tac&·
Sed sane quod illi tacuerunt· Dicit ascendisse eum in
die festo hierusolymis & fecisse ibi miraculū· illud de
homine qui uiginti nouem annos habebat ininfirmi
tate nec habebat hominē aquo inpiscinā deponer& ur
inqua uariis ualitudinib; affecti sanabantur· Et ex hac
occasione multa eū locutū fuisse commemorat· Post
haec eum cum dicit abisse trans mare galileae quod ē
tiberiadis· & secutā ē multitudinē magnā deinde abisse
inmontē & ibi sedisse cum discipulis suis proximo die
festo iudeorū· Tunc leuatis oculis & uisa multitudine
maxima pauisse eā depanib; quinq; & duobus piscibus
quod & cæteri euangelistae dicunt· Ac ꝑ hoc ꝑtermisisse
illū quae illi narrando ad huius miraculi cōmemoratio
nem uener̄ certū ē· Uerumtamen quantū ex alia narra
tionis uia· cum & illi tacuissent quae iste dixiss& ad
hoc miraculū depanib; quinq; occurrer̄ sibi & illi tres
qui paen::e parit̄ ambulabant· & iste qui sermonum
dn̄i alta consectans ꝑ alia quae illi tacuer̄ circū uolauit

quodammodo. & eis ad miraculū de quinq; panib; partē commemorandum. Non multo post abeis rursus in alta oratione uolaturus occurrit. Sequitur ergo matth. & adiprū.

XLVI. DE QUINQ; PANIBUS FACTŪ NARRATIONEM SUĀ EX ORDINE ITA PERDUCIT.

Uespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius dicentes. Desertus ē. locus & hora iam pteriit. dimitte turbas ut euntes in castella emant sibi escas. Ihs autem dixit eis. Non habent necesse ire date illis uos manducare Et cætera usq; ad illud ubi ait. Manducantiū autē fuit numerus quinq; milia uirorū exceptis mulierib; & paruulis. Hoc miraculū quod omnes quattuor euangelistae commemorant. & putantur inter se aliquid discrepare. considerandū atq; tractandū ē. ut ex hoc & iā ad cætera similia regulae locutionū discantur.

Quibus tam diuersis eadem tamen sententia reddit. & eadem rerū ueritas custoditur. Et inchoanda quidem ē. consideratio non a mattheo secundū ordinem euangelistarum. sed a iohanne potius a quo ita expressa ē. ista narratio. ut & iā nomina discipulorū diceret. Cum quibus de hac re locutus ē. dns. Ita enim dicit. Cum subleuasset ergo ihs oculos & uidisset Quia multitudo maxima uenit ad eū. dicit ad philipphū unde ememus panes ut manducent hi. Hoc autem dicebat temptans eum ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei philipphus ducentorū denariorum panes non sufficiunt eis ut unusquisq; modicum

quid accipiat. Dicit ei unus ex discipulis eius andreas
frater simonis petri. est puer unus hic qui habet quinque
panes ordeacios et duos pisces sed haec quid sunt inter
tantos. Dixit ergo ihs facite homines discumbere.
Erat autem faenum multum in loco. discubuerunt ergo uiri numero
quasi quinque milia. Accepit ergo panes ihs. Et cum grati
as egisset distribuit discumbentibus; Similiter et ex piscibus
quantum uolebant. Ut autem impleti sunt dixit discipulis
suis. Colligite quae superauerunt fragmenta ne pereant.
Collegerunt autem et impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum
ex quinque panibus ordeaciis quae super fuerunt his qui man
ducauerant. Non hic quaeritur. quod iste dixit. Cuius
modi essent panes ordeacios enim fuisse non tacuit
quod ceteri tacuerunt. Neque hoc quaeritur quod iste non dixit.
Fuisse ibi etiam praeter quinque milia uirorum mulieres et
paruulos quod dicit mattheus et omnino iam certum
esse debet. et regulariter teneri in talibus questionibus
neminem moueri oportere cum ab alio dicitur. quod
ab alio praetermittitur. sed quaeritur quomodo ea
quae dixerunt uera sint omnia ne narrationem alterius
narrantis aliud alter excludat. Si enim dominus secundum
narrationem iohannis prospectis turbis. Quaesiuit
a philippo temptans eum. Unde illis escae dari pos
sent. Potest mouere quomodo sit uerum quod
alii narrauerunt prius dixisse domino discipulos.
ut dimitteret turbas quo possent sibi alimenta
emere de proximis locis. quibus ille respondit.

secundum mattheū · non habent necesse ire date eis uos
manducare · cui & iā marcus lucasq; consentiunt · tan
tum hoc p̄ter mittentes quod ait · Non habent necesse
ire · Intellegitur ergo post haec uerba dn̄m inspexisse
multitudinē · & dixisse philippo quod iohannes
commemorat · Isti autem p̄termiserunt · Deinde
quod philippus apud iohannē respond& · hoc marcus
a discipulis responsum esse commemorat uolens
intellegi hoc · & ore c&erorū philippū respondisse.
Quan quā & pluralē numerū pro singulari usitatissime
ponere potuer̄ · Quid ergo ait philippus ducentorū
denariorū panes non sufficiunt eis ut unusquisq;
modicū quid accipiat hoc · ē · dicere quod ait marcus.
Euntes ememus ducentis denariis panes & dabimus
eis manducare · quod autē commemorat idem marcus
dixisse dn̄m · quot panes hab&is p̄termiser̄ c&eri · ·
Quod autem andreas apud iohannē de quinq; panib;
& duob; piscibus suggessit · hoc c&eri pluralem
numerū pro singulari ponentes ex discipulorū per
sona r&uler̄. Et lucas quidem responsionem phi
lippi · & responsionē andreae in unā sententiā con
strinxit · Quod enim ait · non sunt nobis plus quā
quinq; panes & duos pisces · andreae r&ulit respon
sionem · Quod uero adiunxit nisi forte nos eamꝰ
& emamus in omnē hanc turbā escas uider&ur ad
responsionē philippi pertinere · Nisi quod de ducen
tis denariis tacuit · quā quā & impsius andreae

sententia potest hoc intellegi. Cum enim dixisset. est
puer unus hic qui habet quinque panes ordeacios et
duos pisces adiunxit etiam ipse. sed haec quid sunt
inter tantos? Hoc est dicere nisi forte nos eamus
et emamus in omnem hanc turbam escas ex qua uniuer
sa uarietate uerborum. Rerum autem sententiarumque
concordia satis apparet salubriter nos doceri nihil
quaerendum in uerbis. nisi loquentium uoluntatem cui
demonstrandae inuigilare debent omnes ueridici
narratores. cum de homine uel de angelo uel de deo
aliquid narrant. horum enim uoluntas uerbis exprimi
potest ne de ipsa aliquid inter se discrepent. Sane
praetermittere non oportet hoc loco intentum. Et
ad cetera quae talia forte occurrerint facere lectorem.
quia lucas dixit. quinquagenos iussos esse discumbere.
marcus uero et quinquagenos et centenos. quod
hic ideo non mouet quia unus partem dicit alter
totum. Qui enim etiam de centenis retulit hoc
retulit quod ille praetermisit. Nihil itaque contrarium est.
Uerum tamen si alius de quinquagenis tantum com
memoraret. alius tantum de centenis ualde uideretur
esse contrarium. Nec facile dinosceretur utrumque
dictum esse. unum autem ab altero. alterum ab altero esse
commemoratum. Et tamen adtentius consideratum
inueniri debuisse quis non fateatur? Hoc ideo
dixi quia existunt saepe aliqua huiusmodi quae
parum intendentibus et temere iudicantibus contraria

uideantur & non sint. Sequitur mattheus & dicit.

XLVII. ET DIMISSA TURBA ASCENDIT
IN MONTĒ SOLUS ORARE.

Uespere autem facto solus erat ibi. Nauicula autem in
medio mari iactabatur fluctib; erat enim contrarius
uentus. Quarta autem uigilia noctis. uenit ad eos am
bulans supra mare. & uidentes eū supra mare ambulantē
turbati sunt dicentes quia phantasma ē. Et cetera usq;
ad illud ubi ait. Ueneř & adorauerunt eū dicentes.
Uere filius dī ē. Marcus autē hoc idem post narratum
de panib; quinq; miraculū ita sequitur. Et cum sero
ess& & erat nauis in medio mari. Et ipse solus in
terra. & uidens eos laborantes in remigando. erat enim
contrarius uentus eis & cetera similit̄. nisi quod de
p&ro sup aquas ambulante nihil dixit. Hoc autem
ne moueat p̄cauendū ē. quod marcus dixit de dn̄o
cum ambular& super aquas. & uolebat p̄terire
eos. Quomodo enim hoc intellegere potuerunt. nisi
quia in diuersū ibat eos uolens tamquam alienos
pr&erire a quibus ita non agnoscebatur. ut phantasma
putar&ur quod ad misticā significationem referri.
Quis usq; adeo tardus ē. & nolit aduertere. Sed tam
turbatis & exclamantib; subuenit dicens. fidite ego sū
nolite timere. quomodo ergo eos uolebat p̄terire.
quos pauentes ita confirmat. nisi quia illa uolun
tas p̄tereundi ad eliciendū illū clamorem ualebat.
cuius subueniri oportebat. Iohannes &iā adhuc

cum istis aliquantũ immoratur. Nam post narrationẽ
de quinq; panibus miraculũ ipse quoq; hoc delaboran
te nauicula. & de ambulatione dñi sup aquas non tac&
ita contexens. Ihs ergo cum cognouiss& quia uentu
ri essent. ut raperent eum regem. fugit iterum
in montẽ ipse solus. Ut autem sero factum est. descen
derunt discipuli eius ad mare. Et cum ascendissent
nauem. uenerunt trans mare in capharnaũ. & tenebrae
iam factae erant. & non uenerat ad eos ihs. Mare
autem uento magno flante. exsurgebat & c&era nihil hic
contrariũ uideri potest. Nisi quod mattheus di
missis turbis eũ dicit ascendisse in montem. ut illic
solus orar&. Iohannes autẽ in monte fuisse cum
easdem turbas de quinq; panib; pauit. Sed cum &
ipse iohannes dicat post illud miraculũ fugisse eum
in montem ne a turbis tener&ur. quae eum uolebant
regem facere. utiq; manifestũ ẽ. quod de monte in
planiora descenderant quando illi panes turbis mi
nistrati sunt. Et ideo non ẽ. contrariũ quod ascendit
rursus in montem. Sicut & mattheus & iohannes
dicunt. Nisi quod matth dixit. ascendit. iohannes
fugit. quod ess& contrariũ. si fugiens non ascender&.
Nec illud repugnat. quod matth dixit. ascendit in
montẽ solus orare. Iohannes autem cum cognouis
s& inquit quia uenturi essent. & facerent eum regẽ.
fugit iterum in montẽ ipse solus. Neq; enim causae
orandi contraria ẽ. causa fugiendi. Quandoquidem

& hinc dn̄s transfigurauit ipse corpus humilitatis
nostrae · ut conforme faceret corpori gloriae suae ·
id quoq; doceat hanc esse nobis magnā causam oran
di · quando & causa fugiendi · nec illud aduersum ē ·
quod mattheus prius eū dixit iussisse discipulos
ascendere in nauiculā & p̄cedere eum trans fretum ·
donec dimitteret turbas · ac deinde dimissis turbis
ascendisse in montē solum orare · iohannes uero prius
eum fugisse commemorat solum in montē · ac deinde ·
Ut autem sero factū ē · inquit descender̄ discipuli eius
ad mare & cum ascendissent nauem & cetera · Quis
enim non uideat hoc recapitulando iohannem
postea dixisse factum a discipulis, quod iam ihs
iusserat · antequā fugisset in montem · sicut solet
in sermone ad aliquid p̄termissum rediri quodāmodo ·
sed quia ipse reditus maxime in breuitate ac puncto
temporis factus non commemoratur · Putant plerū
q; qui audiunt hoc etiā postea factū ēē · quod postea
dicitur · Sicut etiā quos dixerat ascendisse nauem
& uenisse trans mare in capharnaū · dicit ad eos
in mari laborantes uenisse dn̄m ambulantē sup aquas
quod utiq; prius ipsa nauigatione factū ē · qua
ueniebant capharnaum · Lucas autem post narratū
de quinq; panib; miraculū p̄git in aliud & ab ordine
isto digreditur · Neq; enim aliquid de nauicula illa
commemorat · & de uias dn̄i sup aquas sed cū dixis
set · Et manducauer̄ omnes & saturati sunt ·

& sublatū ē: quod sup fuit illis fragmentorū cophini
duodecim. Deinde subiunxit. Et factum ē cum
solus ess& orans. erant cum illo & discipuli & in
terrogauit illos dicens. Quem me dicunt esse turbae.
Iam deinceps aliud narrans non quod illi tres qui dnm
ambulantē super aquas uenisse ad nauigantes disci
pulos rettulerū. Nec ideo putari deb& in illo monte quo
eum dixit mattheus ascendisse ut solus orar& dixis
se discipulis. quē me dicunt turbae. Lucas enim uid&
in hoc congruere mattheo. quia dixit solus ess&
orans cum ille dixiss& ascendit in montē solus orare.
Sed omnino alibi cum solus orar& & essent cū illo
discipuli. hoc interrogauit solum quippe lucas fuis
se dixit non sine discipulis sicut matth & iohannes
quando ab illo discesserū. ut pcederent eū transmare.
iste namq: apertissime adiunxit. Erant cum illo
& discipuli. Proinde solum dixit sine turbis. quae
cum illo non habitabant. Sequitur matth dicens.

XLVIII. ET CŪ TRANS FRETASSENT UENER
IN TERRĀ GENESAR. ET CŪ COGNOUISSENT EŪ
UIRI LOCI ILLIUS MISER IN UNIUERSĀ REGIONĒ
ILLĀ ET OBTULER EI OMS MALE HABENTES. ET
ROGABANT EŪ UT UEL FIMBRIĀ UESTIMENTI EIUS
TANGERENT. ET QUICŪQ: TETIGER SALUI FACTI S.

Tunc accesser ad eum ab hierosolymis scribae & phari
saei dicentes. Quare discipuli tui transgrediuntur
traditionē seniorum? Non enim lauant manus suas

cum panē manducant. Et cetera usq; ad illud ubi ait.
Non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem.
Haec & marcus commemorat sine aliqua repugnantiae quaestione. Quicquid enim diverso modo ab alio dicitur. ab eadem sententia non recedit. Iohannes autē ab illa navicula. ad quam dñs sup mare ambulans uenit.
Postea quam exierē in terrā more suo in sermone dñi intentur eum ex occasione panis multa pcipue quae diuina locutum esse commemorat. Post que ipsum sermonē rursus in aliud atq; aliud eius narratio sublimiter fertur.
Nec tamen in eo quod ab istis digreditur aliquid ordini istorum illius in alia transitur aduersatur. Quid enim prohibet intellegere & illos esse sanatos a dño. De quib; narrat matth & marcus. & illis qui eum sequuti sūt trans mare.
Haec eum locutum ēē. quae pdicat iohannes. Quando quidem capharnaū quo dicuntur secundum iohannē transfretasse iuxta stagnū ē. genesar. ad quā terram secundum mattheū dicuntur exisse.

XLVIIII. SEQUITUR ITAQ; MATTH POST ILLU SERMONEM DNI.

Ubi de non lotis manib; cum pharisaeis egit atq; conserit narrationis ordinem quantū ipse transitus indicat rerum & iā quae consecutae ses seruant. & egressus inquit inde ihs. secessit in partes tyri & sidonis. Et ecce mulier chananea a finibus illis egressa clamauit dicens ei. Miserere mei dñe fili dauid. filia mea male a daemonio uexatur. Qui non

respondit ei uerbū · Et cætera usq; ad illud ubi ait · O muli
er magna ē · fides tua fiat tibi sicut tu uis · & sanata ē · filia
illius ex illa hora · Hoc de muliere chananea & iā marcus
commemorat · Eundem rerū gestarū ordinem seruans
nec afferens aliquā repugnantiae quaestionem · Nisi quod
In domo dicit fuisse dnm · Cum ad illū uenit eadem
mulier pro filia sua rogans, Mattheus autem poss& qui
dem facile intellegi de domo tacuisse · Eadem tamen
rem commemorasse, sed qm̄ dicit discipulos dn̄o sugges
sisse dimitte illā qm̄ clamat post nos · Nihil uid&ur
aliud significare · quam post ambulantem dnm muli
erem illam depcatorias uoces misisse · Quomodo ergo
In domo · Nisi quia intellegendum ē · quidem marcum
quod intrauerit ubi erat ihs cum eū p̄ dixisset fuisse
In domo · sed quia mattheus ait · Non respondit ei uerbū
dedit agnoscere quod ambo tacuer̄ in eo silentio egres
sum fuisse ihm de domo illa atq; ita cætera contexuntur.
quae iam in nullo discordant · Quod enim marcus
commemorat ei dnm respondisse · Panem filiorum
non mittendo canib; illis interpositus dictum ē · quae
mattheus dicta non tacuit id ē · quia discipuli rogauer̄
eum pro illa · & quia respondit non se esse missum ·
Nisi ad oues quae perier̄ domus isrl · & quia illa uenit
id ē · consecuta ē · & adorauit eum dicens · Adiuua me ·
Tunc deinde dictū ē · quod euangelistae ābo cōmemorant ·
Sequitur mattheus ita narrans · L · ET CVM TRAN
SISSET INDE IHS UENIT SECUS MARE GALILEAE

ET ASCENDENS IN MONTEͮ SEDEBAT IBI.

Et accesserunt ad eū turbae multae habentes secum
mutos clodos caecos debiles & alios multos. & proie
cerunt eos ad pedes eius. & curauit eos ita ut turbae
mirarentur. Uidentes mutos loquentes claudos
ambulantes caecos uidentes. & magnificabant dm̄ isrl̄.
Ihs autem conuocatis discipulis suis dixit. Misereor turbe
quia triduo iam pseuerant mecū. & non habent quod
manducent. Et c&era usq; ad illud ubi ait. Erant
autem qui manducauer̄ quattuor milia hominum.
extra paruulos & mulieres. Hoc aliud miraculum
de septem panib; & paucis piscib; Etiam marcus com
memorat eodem paene & iā ordine. nisi quia int ponit.
quod nullus alius dicit de surdo cui dn̄s aures aperuit.
spuens indigitos & dicens. eff&a quod ē. aperire. hoc
sane non ab re fuerit admonere in hoc miraculo.
De septem panib; quod duo euangelistae mattheus marcus
q; posuerunt. quia si aliquis eorū id dixiss& contra
rius c&eris putar&ur. Quis enim non existimar&
unum idemq; factum ee. Non autem integre & uera
citer. siue ab illo siue ab aliis siue ab omnib; fuisse
narratū. Sed aut illū pro quinq; panib; septem dū
faller&ur commemorasse aut illos septem quinq;
aut utrosq; mentitos uel obliuione deceptos hoc
& de duodecim cophinis & de septem sportis opinar&ur
quasi contrariū. Hoc de quinq; milib; & quattuor
milibus eorum qui pascerentur. Sed ex illis qui

quia si aliquis eorum id dixisset qui de illis quinq; panibus non dixisset.

miraculum de septem panib; narrauerunt. Nec illud de quinq; tacuerunt. Neminem mouet utrūq; factum om̄s intellegunt. hoc ideo diximus. ut sicubi [simile] inuenitur factū a dn̄o quod in aliquo alteri euangelistae ita repugnare uideatur. ut omnino solui non possit. nihil aliud intellegatur quā utrūq; factū ēē. & aliud ab alio commemoratū sicut de centenis & quinquagenis discūbentib; cōmendauimus. Quia si non & iā illud utrūq; apud unū inueniremus contraria singulos dixisse putaremus. Sequitur matth & dicit.

LI. ET DIMISSA TURBA ASCENDIT IN NAUICULĀ.

Et uenit in fines maiedan. Et cetera usq; ad illud ubi ait. Generatio mala & [ad]ultera signum quaerit. & signum non dabitur ei. nisi signū ionae. hoc iam & alibi dixit idem mattheus. unde & iā atq; & iā retinendū ē. saepius dn̄m eadem dixisse. Ut quod existente contrario solui non poterit bis dictū intellegatur. hunc sane ordinem & iā marcus tenens post illud de septem panib; miraculū. hoc idem subicit quod matth. nisi quod dalmanutha quod in quib; dam codicib; legitur non dixit matth. sed magedan, non autem dubitandum ē. eundē locū esse sub utroq; nomine, nam pleriq; codices non habent & iā secundū marcum. nisi magedan. Nec illud mouet quod marcus non dicit respon[sum] esse quaerentib; signū de caelo idem quod mat[th] de iona. Sed ait dn̄m respondisse signū non dabitur ei, intellegendum ē. enim quale petebant. hoc ē.

de caelo. pr&er misit autem dicere de iona. quod matth
commemorauit. Sequitur mattheus.

LII. ET RELICTIS ILLIS ABIIT ET CUM
UENISSENT DISCIPULI EIUS.

T rans fretū obliti sunt panes accipere. qui dixit illis.
Intuemini & cau&e a fermento phariseorum & saduceorū.
E t c&era usq; ad illud ubi ait. Tunc intellexerunt quia
non dixerit. cauendū a ferm̄to panū. sed a doctrina pharise
orum & saduceorū. Haec eadem & iā marcus & eodem
ordine digerit. Sequitur mattheus.

LIII. UENIT AUTĒ IHS IN PARTES CESAREE PHILIPPI.

E t interrogabat discipulos suos dicens. Quem me dicunt
homines esse filiū hominis. At illi dixerunt. Alii iohannē
baptistā. Alii autem heliā. Alii uero hieremiā aut unū ex
proph&is. Et c&era usq; ad illud ubi ait. Et quodcūq;
solueritis sup terrā. erit solutū & in caelis. Hoc eodem
paene ordine marcus narrat. sed interposuit primo
de caeco inluminato. quod solus ipse commemorat de
illo qui dixit dño. Uideo homines sicut arbores am
bulantes. Lucas autē post miraculū illud de quinq; panib;
hoc recordatur atq; inserit. cuius recordationis ordo
sicut supra iam ostendimus. Nihil repugnat ordini
istorum. Sed potest illud mouere. quod lucas dnm
Interrogasse discipulos suos quem illum dice
rent homines. Tunc dixit cum ess& solus
orans. & ad essent & iā ipsi. Porro autem marcus
in uia dicit illos. hoc ab eodem interrogatos. sed eum

mouet qui putat quod numquã orauit in uia· Iam &iã
dixisse me recolo· ne quis arbitr&ur. quod hic p&rus
nomen acceperit· ubi ait illi· Tu es p&rus & sup hanc
p&rã ·aedificabo ecclesiã meã· Non enim accepit hoc nom̄·
nisi ubi iohannes commemorat ei dictũ ēē· Tu uocaberis
chephas· quod int̄ptatur p&rus· Unde nec illo loco ubi
marcus duodecī discipulos nominatī commemorans·
ɫ dixit appellatos iacobũ & iohannē filios tonitrui·
arbitrandũ ē· nom̄ accepisse p&rũ· quia dixit illic quod
inposuerit ei nomen ut uocar&ur p&rus· hoc enim
recolendo dixit· non quod tunc factũ sit ē· Sequit̄ math& dic̄·

LIIII· Tunc praecepit discipulis suis ut nemini
dicerent quia ipse esset ihs xps·

Ex inde caepit ihs ostendere discipulis suis. quia opor
ter& eum ire hierosolymã· & multa pati a senioribus &
scribis· Et c&era usq: ad illud ubi ait· Non sapis ea
quae dī sunt· sed ea quae hominũ· haec eodem ordine
subnectunt marcus & lucas· sed lucas de p&ro quod
passione xp̄i contradixerit tac&· Sequitur mattheus·

LV· Tunc ihs dixit discipulis suis·

Si quis uult post me uenire abneg& semet ipsum &
tollat crucē suã & sequatur me· Et c&era usq: ad
illud ubi ait· Et tunc redd& unicuiq: secundum
opus eius. hoc & marcus subiungit eundem ordinē
seruans· sed ipse non dicit de filio hominis uenturus
cum angelis suis ut reddat unicuiq: secundũ opus suũ·
Commemorat tamen &iã illud dixisse dnm̄ Qui eni

me confusus fuerit & mea uerba in generatione ista adultera
& peccatrice. & filius hominis confund&ur eū cum
uenerit in gloriā suā cum angelis scīs. Quod intellegi
potest ad eandē sententiā ꝑtinere quia dixit matth.
Ut reddat unicuiq; secundū opus suum. Lucas quoq;
eadem eodemq; ordine annectit. non multo diuerso
uerborū modo eadem tamen sententiarū ueritate
simillimus. Sequitur mattheus.

LVI. AMEN DICO UOBIS. SUNT QUIDĀ DE HIC
STANTIB; QUI NON GUSTABUNT MORTĒ DONEC
UIDEANT FILIŪ HOMINIS (uenientem) IN REGNO SUO.

Et post dies sex adsumpsit ihs p&rū & iacobum &
iohannē fratrē eius. & duxit illos in montem excelsum
seorsum. & c&era usq; ad illud ubi ait. Nemini dixe
ritis uisionem donec filius hominis a mortuis resurgat.

Haec uisio dn̄i in monte corā trib; discipulis p&ro
iacobo & iohanne. Ubi etiā de caelo illi testimoniū
paternae uocis ꝑhibitū ē. a trib; euangelistis eodē
ordine commemoratur & eadē omnino sententias.
sed c&era secundum ea genera locutionū diuersas sine
ulla sententiarū diuersitate quae multis locis supe
rius demonstrauimus. Uideri a legentib; possunt.
quod autē marcus post sex dies factū dicit. sicut
matth. lucas autem post octo non contemnendi sunt
si quos mou&. sed ratione reddita instruendi. Dies
enim quando enuntiamus dicentes post tot dies.
aliquando non annumeramus eum in quo loquimur.

·II·

Et eum quo resipsa futura ē· quā pnuntiamus uel pollice
mur. Sed medios post quos reuera plenos atq; integros
illud futurū ē, hoc fecit marcus excepto eodie quod haec
loquebatur ihs. & illo quo exhibuit memoratā in mon
tem uisionem. Medios dies intuens dixit. Post sex
dies quod illi adnumeratis finalib; id ē· primo atq; ulti
mo dixerunt. post octo dies. eloquendi modo quo pars
pro toto commemoratur. Item quod lucas ait demoyse
& helia. Et f̄ factū ē· dum discederent ab illo ait p&rus
ad ihm. preceptor bonū ē· nos hic eē· & c&era non de
b& putari contrariū ei quod matth marcusq; ita con
iunxerunt p&rū hoc suggerisse quasi adhuc moyses
& helias cū dn̄o loquerent non enim expresser quod
tunc sed tacuer potius quod iste addidit illis dicentib;
hoc p&rū d&rib; tabernaculis faciendis dn̄o suggerisse
addit &iā lucas intrantib; illis in nubem factā eē uocē
de nube. quod illi non dixer· sed nec contradixerunt·
Sequitur mattheus. LVII

ET INTERROGAUER EU DISCIPULI DICENTES·

Quid ergo scribae dicunt quod heliam oporteat primū
uenire at ille respondens ait eis. helias quidē uenturus ē.
Et restitu& omnia. Dico autem uobis q. helias iam uenit
& n̄ cognouer eum sed fecer in eo quaecūq;. uoluerunt. sic
& filius hominis passurus ē· ab eis. Tunc intellexerunt
discipuli quia de iohanne baptista dixiss& eis hoc idē
marcus &iā hunc ordinē seruans cōmemorauit. Et in
nulla diuersitate uerborū nusquā tamen ab eius dem

sententiae ueritate discernit sed ipse non addit intellexis
se discipulos quod iohannē dns significar& dicendo
quod helias iam uenerit. Sequitur mattheus & dicit.

LVIII. ET CŪ UENISSET AD TURBAM ACCESSIT
AD EŪ HOMO GENIBUS PROUOLUTIS ANTE EŪ DICENS.

Dn̄e miserere filii mei quia lunaticus ē. & male patitur.
Et cetera usq: ad illud ubi ait. Hoc autem genus non eicitur
nisi per orationē & ieiuniū hoc & marcus & lucas eodem
& iā ordine memorant sine ulla repugnantiae questione.
Sequitur mattheus dicens.

LVIIII. CONUERSANTIB; ILLIS IN GALILEA DIX ILLIS IHS.

Filius hominis tradendus ē in manus hominū. & occident
eum & tertio die resurg&. Et contristati s̄ uehementer.
Hoc eodem ordine marcus lucasq: commemorant. Sequitur
mattheus. LX. ET CŪ UENISSENT CAPHARNAŪ
ACCESSER̄ QUI DIDRAGMA ACCIPIEBANT AD PETRŪ.
ET DIXER̄ EI.

Magister uester non soluit didragmā. ait & iā. Et cetera
usq: ad illud ubi ait. Inuenies staterem illū sumens
da eis pro me & te. hoc solus iste commemorat quo in
terposito eundem ordinē sequitur. In quo cum eo & iā
marcus & lucas pariter ambulant. Sequitur ergo idem
mattheus & dicit. LXI.

IN ILLA HORA ACCESSER̄ DISCIPULI AD IHM
DICENTES. QUIS PUTAS MAIOR Ē IN REGNO CELORŪ.

Et aduocans ihs paruulū statuit eū in medio eorū & dix.
Amen dico uobis nisi conuersi fueritis & efficiamini

sicut paruuli · non intrabitis in regnū caelorum usq; ad illud
ubi ait · Sic & pater meus caelestis faci& uobis · si non
remiseritis unusquisq; fratri suo de cordib; u̅ris ex isto
aliquanto prolixiore dn̅i sermone non omnia · sed quaedā
marcus eundem sequens ordinem posuit · quaedam & iā
ipse quae mattheus non dicit inseruit · Totus autem
sermo quousq; eum considerandū suscepimus a p&ro
solo interpellatur · quaerente quotiens fratri debeat ignosci ·
Talia enim dn̅s loquebatur ut satis luc& & iā hoc quod
p&rus interrogauit · eiq; responsū ē · ad eundem p̄tinere
sermonem · Lucas autem nisi illud de paruulo quem
constituit ante discipulos imitandū · cum de sua magni
tudine cogitarent · Nihil hoc ordine seruato cōmemorat ·
Si qua enim alia similit̄ dixit · quae & in isto sermone
sunt posita alibi & ex aliis occasionib; dicta recoluit ·
Sicut iohannes de remissione peccatorū · quod tenebun
tur si cui tenuerint · & dimittentur sicut dimiserint ·
post resurrectionem a dn̅o dictū commemorat · Cū matth
hoc sermone dn̅m hoc dixisse meminerit · Quod & p&ro
antea dictū fuisse idem ipse testatur · Eadem itaq;
saepe ac plurib; locis ih̅m dixisse ne cubi moueamur
si ordo dictorū quib; d̄a repugnare putabitur · Sicut
totiens commendauimus meminisse debemus · Nec hoc
semp̄ admonere necesse ē · Sequit̄ matth ita narrans ·

LXII · ET FACTUM Ē · CŪ CONSUMMASSET IHS
SERMONES ISTOS · MIGRAUIT A GALILEA ET UENIT
IN FINES IUDEAE TRANS IORDANĒ · ET SECUTAE S̄T EU

TURBE MULTAE ET CURAUIT EOS IBI.

Et accesserunt pharisaei temptantes eum et dicentes.
Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa.
Et cetera usque ad illud ubi ait. qui potest capere capiat. hoc
et marcus commemorat eundem ordinem tenens. sane
uidendum est. ne repugnare uideatur. quod idem marcus
a domino dicit interrogatos pharisaeos quid eis moyses prae
ceperit atque ita illos interroganti respondisse de permisso
sibi libello repudii. Cum mattheus dixerit uerbis
domini quibus ostenderat ex lege deum coniunxisse masculum
et feminam. et propterea non eos debere ab homine sepa
rari. et tulisse responsionem. Quid ergo moyses
mandauit dari libellum repudii et dimittere? quibus
iterum ait. Quoniam moyses ad duritiam cordis uestri per
misit uobis dimittere uxores uestras. Ab initio autem non
sic fuit. Nam et marcus hanc domini responsionem non
tacet. sed postea quam ei responderunt interroganti de
libello repudii in quo ordine uel modo uerborum hoc
intellegere debemus. ad rei ueritatem nihil interesse
utrum domino separationem prohibenti. et sententiam suam
de lege firmanti. ipsi intulerint quaestionem de libello
repudii per eundem moysen sibi permisso. per quem
et illud scriptum est. quod deus coniunxerit masculum
et feminam. An hoc idem illi de praecepto moysi eos in
terrogant. Responderint. Nam et uoluntas eius ita
se habebat ut non eis redderet rationem. Cur
illud moyses permiserit. nisi prius ipsi hoc comme

morassent quae uoluntas eius ea quem marcus posuit
Interrogatione significata ē· & illorū uoluntas ipsa
erat ut de auctoritate moysi qm̄ mandauit dari
libellū repudii tamquā concluderent eum separationē
sinedubio uetaturū· Hocenim dicturi &iā temp
tantes accesserant· Quae uoluntas eorum sic exp̄ssa
·ē· per mattheū· ut non eos esse commemorar& Interro
gatos· sed ultro intulisse demandato moysi quouelut
conuincerent dnm̄ separationē coniugū prohibentē·

Cum ergo uoluntas loquentiū cui debent uerba seruire
ab euangelista utroq; monstrata sit· nihil inter ē· quam
diuersus Inter ambos fuerit narrandi modus· dum
ab eadem ueritate neutˉ abscederet· Potest &iā hoc
Intellegi quod sicut dicit marcus prius eos deuxore
dimittenda Interrogantes dn̄s uicissim Interrogar&· quid
eis preceperit moyses· Qui cum respondissent moysen
pmisisse libellū repudii scribere & dimittere· respon
dit eis deipsa lege per moysen data· Quomodo dˉs
Instituerit coniugiū masculi & faeminae dicens ea quae
ponit mattheus· id ē· non legistis quia qui fecit
ab initio· masculū & feminā fecit eos· & c&era· quib;
auditis illi id quod ei primo Interroganti responderant·

Rep&iuerˉ dicentes· Quid ergo moyses mandauit dari
libellū repudii & dimittere· Tunc ihm̄ cautā osten
disse duritiae cordis ipsorum· quā marcus breuitatis
causa prius ponit tamquā illi priori· quam matth
Intermisit eorū responsioni redditā· Nihil deperire

iudicant ueritate · quocumque loco eisdem ipsis uerbis quae bis dixerant redderetur · quoniam ipsis uerbis eum reddiderat dominus · Sequitur mattheus.

LXIII. TUNC OBLATI SUNT EI PARUULI UT MANUS EIS INPONERET ET ORARET DISCIPULI AUTEM INCREPABANT EOS · ET CETERA USQUE AD ILLUD UBI AIT · MULTI ENIM SUNT UOCATI PAUCI AUTEM ELECTI.

Hunc cum mattheus (marcus) ordinem tenuit · sed de conductis operariis ad uineam solus mattheus interponit · Lucas autem commemorasse et illud quod eis dixit · quaerentibus inter se quisnam maior esset · adiunxit de illo quem uiderunt eicientem daemonia · cum eum non obsequeretur · Inde iam digreditur ab istis duobus ubi ait eum firmasse faciem suam · ut iret in hierusalem. Ac post multa interposita · occurrit eis rursus ad commemorandum istum diuitem · cui dicitur uende omnia quae habes quae nunc isti commemorant ex ordine quo pariter eunt · Nam ibi etiam lucas de istis paruulis antequam diuitis faciat mentionem · quemadmodum et isti non praetermittit · De illo ergo diuite qui querit quid boni faciat ut uitam aeternam consequatur.

Potest uideri distare aliquid quod secundum mattheum dicitur · quid me interrogas de bono · Secundum illos autem quid me dicis bonum · Nam quid me interrogas de bono · ad illud magis referri potest quod ait ille quaerens quid boni faciam · Ibi enim et bonum nominauit · Et interrogatio est · Magister autem bone ·

non dum ē. Interrogatio. Commodissime ergo intellegitur. utrūq; dictum. Quid me dicis bonum. & interrogas me de bono. Sequitur mattheus & dicit.

LIIII. ET ASCENDENS IHS HIEROSOLYMAM ADSUMPSIT XII DISCIPULOS SECRETO ET AIT ILLIS.

Ecce ascendimus hierosolymā. & filius hominis tradetur principib; sacerdotum & scribis & condemnabunt eum morte & tradent eū gentib; ad deludendum & flagellandū & crucifigendum. & tertia die resurget.

Tunc accessit ad eum mater filiorū zebedei cum filiis suis. adorans & petens aliquid abeo. Et cetera usq; ad illud ubi ait. Filius hominis non uenit ministrari sed ministrare & dare animā suā redemptionem pro multis. Hunc cum illo ordinē & iā marcus tenet filios zebedei. per hibens dixisse. quod abeis non per eos ipsos sed per matrem dictum esse matth expressit cum illa eorū uoluntatē adtulisset ad dnm. Unde magis ipsos quā illā dixisse quod dictū ē marcus breuit intimauit. Deniq; & dns & secundū matth & secundū marcū ipsis potius quā matri respondit. Lucas autem posteaquam ex eodem ordine commemorauit quae de passione & resurrectione sua duodecim discipulis praedixerit. praetermittit ea quae isti commemorant. Post quae interposita occurrunt ei ad hiericho. Quod autem dixer matth & marcus. De principib; gentiū qui dominantur subiectis non ita futurū inter illos sed eū qui ·a· erit maior. & iā seruū aliorū futurū dicit. Tale aliquid & lucas sed n̄ eo loco.

Et ordo ipse indicat. Iterum esse eandem sententiā adn̄o
dictam. Sequitur mattheus.

LXV. ET EGREDIENTIB; EIS AB HIERICHO.

Secuta ē. eum turba multa. Ecce duo caeci sedentes
secus uiam audierunt quia ih̄s transir& & clama
uerunt dicentes dn̄e miserere nostri fili dauid. Et
cetera usq; ad illud ubi ait. Et confestim uiderunt
& secuti sunt eum. Hoc & marcus commemorat.

Sed de uno caeco factum quae ita soluitur quaestio
ut illa soluta ē. de duobus qui legionem daemonū
patiebantur in regione gerassenorū. Nam duorū
&iam caecorū quos modo interposuit. unum fuisse
notissimū. & in illa ciuitate famosissimū. Ex hoc
&iā satis appar& quod & nomen eius & patris eius
marcus commemorauit. Quod in toto superius sana
tis adn̄o non facile occurrit. nisi cum iairū archisy
nagogum &iā nomine expressit cuius filiā resusci
tauit ih̄s. In quo &iā magis iste sensus appar&. quia
& ille archisynagogus utiq; in loco illo nobilis fuit
proculdubio itaq; bartimeus iste timei filius. ex ali
qua magna felicitate deiectus notissime & famo
sissime miseriae fuit. quod non solū caecus. uerū &iā
mendicus sedebat. Hinc ē. ergo quod ipsū solū uolu
it commemorare marcus cuius inluminatio tam
clarā famā huic miraculo conparauit. quā erat illius
nota calamitas. Lucas uero quamuis omnino
eodem modo factū. tam̄ in alio caeco intellegendus ē.

par commemorare miraculū. Et eiusdem miraculi
pari modo, ille quippe hoc factum dicit. Cum ad
propinquar& hiericho. at isti cum egreder&ur ab hie
richo. sed nomen ciuitatis & facti similitudo putari
suad&. semel esse factum sed euangelistas in hoc sibi
aduersari quod alius dicat. cum adpropinquar&
hiericho. alii cum egreder&ur hiericho. Non sane
hoc persuad& nisi eis qui procliuius credi uolunt
mentiri euangeliū. quā duo similia similit&q; miracula
fecisse ihm. Quid autem sit credibilius & quid
potius uerū. & omīs fidelis filius euangelii facilli
me uid&. & omīs contentiosus saltim cum admo
nitus fuerit uel tacendo uel &iā si tacere noluerit
cogitando sibi ipse respond&. Sequitur matth& dic.

LXVI. ET CŪ ADPROPINQUASSET HIERO
SOLYMIS ET UENISSET IN BETHFAGE
AD MONTĒ OLIUETI. TUNC IHS MISIT
DUOS DISCIPULOS DICENS EIS ITE IN
CASTELLŪ QUOD CONTRA UOS Ē. ET STA
TIM INUENIETIS ASINĀ ALLIGATĀ ET PUL
LUM CUM EA. ET CETERA USQ: AD EŪ LOCŪ UBI AIT.

Benedictus qui uenit in nomine dnī. osanna in
altissimis. Hoc &iā marcus narrat. eodem ordine
custodito. Lucas autē in hiericho immoratur quae
dam commemorans quae isti ꝑtermiser. de zacheo
principe publicanorū. & quaedam in parabolis dic
ta. post haec & ipse occurrit eis. ad huius pulli

commemorationē inquo sedit ihs. Nec moueat quod
mattheus & asinā dicit & pullū. C&eri autem deasina
tacent. Immo & iā recordanda ē. illa regula. quam de
quinquagenis & centenis discūbentib; cum quinq;
panib; turbae pascerentur supra insinuauimus. qua
insinuata non deber& hoc iam ꝑmouere lectorem. Nec
si mattheus ita depullo tacuiss&. quem admodū illi
de asina tacuer̄. cum maxime contrariū putar&ur.
quod unus asinā dixit. alii pullū asinae. Quanto mi
nus moueri opost& quia unus ita commemorauit.
asinā dequa c&eri tacuer̄. ut tam pullū non tacer&. de
quo illi dixer̄. Ubi ergo utrūq; factum potest intellegi.
nulla repugnantia. ē. Nec si alius aliud & aliud alius
commemorar&. quanto minus ut alius unū & alius utrūq;
Iohannes quoq; cum taceat quemadmodū dns discipu
los suos ad haec animalia sibi adducenda miserit. int̄
ponit tamen breuit̄ hoc depullo cum testimonio & iā
proph&ae quod matths adhib&. In quo & iā testimo
nio proph&ico aliquantū diuersa euangelistarū locutio.
ab ea quidem sententia non reced&. Sed potest mo
uere quod hoc mattheus sic adhib& ut asinā dicat
commemorasse proph&ā. non autem ita se hab& uel
quod iohannes interponit uel codices ecclesiastici
int̄pr&ationis usitatę. Cuius rei causa illa mihi ui
d&ur quod mattheus hebrea lingua ꝑhib&ur
euangeliū conscripsisse. Manifestum. ē. autem in
terp̄tationē illā quae dicitur septuaginta in non

Igitur notitia linguarum necessaria

predicatori ...

nullis se aliter habere. quam inueniunt in ebreo. Qui
eã linguã nouerunt & qui interpraetati sunt singuli eorũdem
libros hebreorũ. huius item distantiae causa. si quaeratur.
cur tanta auctoritate interpr&ationis septuaginta multis
in locis dist& ab ea ueritate quae in hebreis codicib; in
ueniatur. nihil occurrere probabilius existimo. quam
illos septuaginta eo spũ interpraetatos. quo & illa quae in
terpr&abantur dicta fuerant. quod ex ipsa eorũ mirabili
quae pdicatur consensione firmatũ ẽ. Ergo & ipsi
non nulla in eloquio uariando. & ab eadẽ uolunta
te dĩ cuius illa dicta erant. & cui uerba seruire de
bebant non recedendo. nihil aliud demonstrare uolu
erunt. quã hoc ipsũ quod nunc in euangelistarum
quattuor concordi quadã diuersitate miramur. qua
nobis ostenditur non ẽẽ mendaciũ. si quis quã ita
diuerso modo aliquid narr&. ut ab eius uoluntate
cui consonandũ & consentiendum ẽ. non recedat.
Quod nosse & morib; utile ẽ propt cauenda. & iudi
canda mendacia & ipsi fidei ne putemur quasi conse
cratis sonis ita muniri ueritatẽ tamquã dñ nobis
quem admodũ ipsã rem sic uerba quae propt illã sunt
dicenda commend&. cum potius ita res quae dicenda ẽ.
sermonib; p quos dicenda ẽ. praeferatur. ut istos om
nino quaerere non deberemus. si eã sine his nosse
possemus. sicut illã nouit dñ & in ipso angeli eius.
Sequitur matth & dicit. LVII.
ET CŨ INTRASSET HIEROSOLYMA CÕMOTA Ẽ.

UNIUERSA CIUITAS DICENS QUIS Ē HIC· POPULI AUTĒ DICEBANT·

Hic·ē· ihs propheta anazareth galileae· & intrauit ihs in tēplū dī· & eiciebat omnes uendentes & ementes in templo· Et caetera usq; ad eū locū ubi ait· Uos autem fecistis illā speluncā latronū· hoc de urbis uendentiū · electis e templo omnes commemorant· sed iohannes longo diuerso ordine; nam post testimoniū baptistae iohannis de ihū cum eū commemorasset isse in galileā· quando aquā conuertit in uinū· inde post cōmemorationē paucorū in capharnaum dierū dicit eū ascendisse in hierosolymā cum esset pascha iudeorū· Et facto flagello de resticulis· expulsis se de templo uendentes Unde manifestū ē· non semel sed iterū hoc esse adn̄o factū· sed illud primū commemoratū a iohanne hoc ultimū a ceteris trib;· Sequitur mattheus· LXVIII·

ET ACCESSERŪ AD EŪ CAECI ET CLAUDI IN TĒPLO ET SANAUIT EOS·

Uidentes autem principes sacerdotū & scribae mirabilia quae fecit· & pueros clamantes in templo & dicentes· Osanna filio dauid· Indignati s̄ & dixer̄ ei· Audistis quid isti dicant? Ihs autem dicit eis· utiq; nūquā legistis quia ex ore infantiū & lactantiū pfecisti laudē· Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in bethaniā ibiq; mansit· mane autē reuertens in ciuitatē esuriit· Et uidens fici

arborem unā secus uiam · Uenit ad eam & nihil inuenit
in ea nisi folia tantū · & ait illi · Numquā ex te fructus
nascatur in sempiternū · & aret facta ē · continuo fi
culnea · & uidentes discipuli mirati sunt dicentes
quomodo continuo aruit · Respondens autem ihs
ait eis · Amen dico uobis si habueritis fidem & non
haesitaueritis · non solū de ficulnea faci&is · sed & si
monti huic dixeritis · tolle te & iacta te in mare · fi& ·
Et omnia quaecūq; p&ieritis in oratione credentes
accipi&is · Hoc & marcus consequenter dicit · sed
non eundē ordinē ten& · Primo enim quod eum
in templū mattheus dixit intrasse · & eiecisse uen
dentes & ementes non commemorat marcus · sed circū
spectis omnib; cum iam uespera ess& exisse dicit
in b&haniā cum duodecī · Et alia die cum exirent
a b&hania · esurisse & arbori fici dixisse · Quod &
mattheus commemorat · & subiungit idem marcus
quod uenerit hierosolymā · & cū introiss& in tēplum
eiecit uendentes & ementes · quasi altero die non primo
factum esse · Sed quia matth ita conectit · & relic
tis illis abiit foras extra ciuitatem in b&haniā ·
Unde mane reuertentē in ciuitatē arbori maledixisse
commemorat probabilius creditur ipse potius tenu
isse ordinem temporis · de uendentib; & ementib; eiectis
d& templo · Cum enim dicit & relictis illis abiit
foras · quib; relictis intellegi poterat nisi cū quib;
superius loquebatur indignantib; quod pueri clamarent ·

osanna filio dauid. Pretermisit ergo marcus quod primo die factum ē. cum intrauit in templum. & recordatum interposuit. cum dixiss& quod non inuenerit aliquid in ficulnea p̄ter folia. quod secundo die factū ē. sicut ambo testantur. Mirator autem esse discipulos quod arbor aruerit. Et eis dn̄m respondisse de fide & de monte ~~transferendo~~ transferendo. Non ipso secundo die quo dixit arbori. Iam non amplius in aeternū quisquā ex te fructū manduc&. sed tertio dicit ipso quippe die. secundo commemorauit idem marcus d& templo eiectos uendentes. quod primo die factū p̄termiserat. Ipso ergo secundo die dicit facta uespera egressū de ciuitate.

Et cum mane transirent uidisse discipulos ficū aridā factā a radicib; & recordatū p&rū dixisse ei. Rabbi. ecce ficus cui maledixisti aruit tunc eū de potentia fidei respondisse. Mattheus aut̄ tamquā secundo die hoc totū factū sit idē & dictum arbori in sēpit nū. & arefactam esse continuo. Et uidentib; hoc discipulis. atq; mirantib; illud de uirtute fidei fuis se responsū. Unde intellegitur marcū quidem secundo die commemorasse quod primo die factū p̄ter miserat d& t̄eplo scilic& eiectos uendentes & ementes.

Mattheus uero cum commemorass& quod altero die factū ē. de arbore maledicta. quando mane reuerte batur ab& hania in ciuitate p̄t̄er misit eam quae marcus commemorauit uenisse illū in ciuitatē. & uespere exisse & mane cum transirent. discipulos

arborem aridã fuisse miratos. & ei quo secundo die
gestũ erat quo arbor maledicta ·ẽ· Adiunxit illud
quod tertio die gestum ·ẽ· eius ariditatẽ miratos esse
discipulos & de potentia fidei a dño audisse. sic ea con
iungens ut nisi ex marci narratione cogamur intende
re ubi & quid mattheus p̄termiserit non possit agnosci.
Cum ergo dixisset & mattħ & relictis illis abiit foras
extra ciuitatẽ in bethaniã ibiq; mansit. mane autem
reuertens in ciuitatẽ esuriit & uidens fici arborem unã
secus uiã. uenit ad eã & nihil inuenit nisi folia tantum.
& ait illi. Numquã abs te fructus nascatur in sempitnum.
Et are facta ·ẽ· continuo ficulnea. Prętermissis cęteris
ad eundẽ diem ptinentib; adiunxit statim. Et uiden
tes discipuli mirati sunt dicentes. Quomodo continuo
aruit quod alio die uiderunt. alio die mirati sunt.
Intellegitur autem non tunc aruisse quando uiderũ.
sed continuo quod maledicta ·ẽ·. Neq; enim arescen
tem. sed penitus arefactã uiderũ. ac sic eam continuo
in uerbo dñi aruisse intellexerũ. Sequitur matth & dicit.
LXVIIII. ET CŨ UENISSET IN TẼPLŨ ACCES
SERŨ AD EŨ DOCENTẼ PRINCIPES SACERDOTŨ
ET SENIORES POPULI DICENTES IN QUA POTES
TATE HAEC FACIS ET QUIS TIBI DEDIT HANC
POTESTATẼ. Respondens ihs dixit illis Int
rogabo uos & ego unũ sermonẽ quem si dixeritis mihi
& ego uobis dicã. In qua potestate haec faciã. babtismũ a
iohannis unde erat. Et cętera usq; ad illud ubi ait.

Nec ego dico uobis in qua potestate haec facio. Hoc totũ
& alii duo marcus & lucas totidem paene uerbis ex
plicauer̄. nec in ordine inter se uidentur aliquid
discrepare. Nisi unde superius locutus sum. quod
p̄termissis quibusdam mattheus ad alterum diem
pertinentib;. ita contexit narrationem. ut nisi ad
uestigetur possit putari ipsum secundo die adhuc
uersari. Marcum autem in tertio. Lucas uero non
quasi ex ordine dies p sequens hoc subiunxit. sed cũ
commemorass& eiectos de templo ementes & uendentes
praetermisit quod exibat in b&haniã & egrediebatur
in ciuitatẽ & quod de ficulnea factũ ẽ. & quod
mirantib; discipulis de fidei uirtute responsũ ẽ.
atq; his p̄ter missis intulit dicens. Et erat docens
cotidie in templo. principes autem sacerdotũ & scri
bae & principes plebis quaerebant illũ p dere &
non inueniebant quid facerent illi. Omnis eni
populus suspensus erat audiens illũ. Et factum
ẽ. in una dierũ docente illo populũ in templo & euan
gelizante conuener̄ principes sacerdotũ & scribae
cum seniorib;. Et aiunt dicentes ad illum. Dic
nobis in qua potestate haec facis & c&era quae &iã
duo illi commemorant. Unde appar& nihil eis &iã
ipso ordine repugnare quando hic quod dicit
factũ in una dierũ. ea dies intellegitur in qua id
gestũ illi &iã r&uler̄. Sequitur mattheus.

LXX. QUID AUTẼ UOBIS UIDETUR HOMO HABEBAT

duos filios et accedens ad primum dixit illi.

Uade hodie operare in uinea mea. Ille autem respondens ait. Nolo. postea autem paenitentia motus abiit. Accedens autem ad alterū. dixit similiter. At ille respondens ait. Eo dñe & non iit. Et cetera usq; ad illud ubi ait.

Et qui ceciderit sup lapidē istum confringetur. Super quem uero ceciderit conteret eum. Marcus & lucas non cōmemorant de duob; istis filiis quib; imperatū ē. ut irent atq; operarentur in uinea. Sed quod p̄ hoc narrat matth̄ de uinea quae locata ē agricolis. qui psecuti s̄ seruos missos ad se & postea dilectū filiū occiderunt.

Et eiecer̄ extra uineā. & iā illi ambo non tacent eodē ordine custodito id ē. postea quam de baptismo iohannis interrogati iudaei se nescire dixerunt. Et respondit eis. Nec ego dico uobis in qua potestate haec facio. Nullius ergo hic repugnantiae questio nascitur.

Nisi quod mattheus cum dixiss& quod dñs interrogauerit iudaeos cum uenerit dñs uineae. quid facer& agricolis illis. illos respondisse subiungit atq; dixisse. Malos male pd&. & uineā locabit aliis agricolis. qui reddant ei fructū temporib; suis. Quod marcus non ab ipsis responsū eē. commemorat. sed dnm hoc consequenter locutū. post interrogationē suam ipsū sibi quodāmodo respondisse. Ita enim dic̄.

Quid ergo faci& dñs uineae. Ueni& & pd& colonos & dabit uineā aliis. Sed facile potest intellegi uel illoꝝ uocem ita subiunctā. ut non interponer&ur illi dixer̄

aut illi responderunt. sed tam intellegeretur. aut ideo responsionem istam dño potius adtributã quia cum uerũ dixerunt & ita de illis hoc ipse respondit qui ueritas ẽ. sed illud magis mouet quod lucas non solũ eos hoc respondisse non dicit. haec & ita uerba ipsi quoq; sicut marcus dño attribuerit. uerũ & ita contrariã retulisse responsionem dicentes absit. ita enim narrat.
Quid ergo illis faciet dñs uineae. ueniet & perdet colonos istos. & dabit uineã aliis. quo audito. dixerunt illi. absit.
Ille autẽ aspiciens eos ait. quid ẽ. ergo hoc quod scriptũ ẽ. lapidem quẽ reprobauerunt aedificantes hic factus ẽ. in caput anguli. quomodo ergo secundũ mattheũ illi quibus haec loquebatur dixerunt malos male perdet. & uineã locabit aliis qui reddant ei fructũ temporib; suis. cum secundũ lucã talib; uerbis contradixerint dicentes absit. & reuera quod secutus dñs ait de lapide reprobato ab aedificantibus & facto in capite anguli. ita inlatum ẽ. ut hoc testimonio conuincerentur illi parabolę contradicentes. nã & ipse matth hoc sic cõmemorat dictum tamquã contradicentib; cum ait. numquã legistis in scripturis lapidem quem reprobauerunt aedificantes hic factus ẽ. in caput anguli. quid ẽ enim numquã legistis nisi quia hoc responderant quod erat contrariũ. hoc & marcus significat qui haec ipsa uerba ita refert. nec scripturã hanc legistis lapidem quẽ reprobauerunt aedificantes hic factus ẽ. in caput anguli. quae sententia secundũ lucã magis apparet loco suo dicta post illorũ

contradictionem quadixerunt absit. tantundem enim
ualet sicut hoc etiam ipse ponit. quid est ergo hoc quod scrip
tum est. lapidem quem reprobauerunt hic factus est in caput
anguli? hanc enim sententiae uoluntatem intimat. Siue
numquam legistis. Siue nec hoc legistis. Siue quidem ergo hoc
quod scriptum est. Restat ut intellegamus in plebe quae
audiebat quosdam respondisse. quod mattheus comme
morat dicens. aiunt illi. malos male perdet. et uineam
suam locabit aliis agricolis. quosdam uero illud quod
lucas non tacuit hoc est absit. hi ergo qui illud domino
responderant illi alii responderunt absit. sed illorum respon
sio quibus istis et ueles absit. propterea domino tributa est.
et a marco et a luca quia sicut dixi per eos ueritas ipsa locuta est.
Siue per nescientes sim aliter erant. sicut per caiphan. qui nesciens
quid diceret cum esset pontifex prophetauit. Siue per
scientes accipiatur intellegenter atque credenter ibi enim erat
etiam illa multitudo per quam iam erat impleta illa prophetia.
Cum uenient in magna celebritate occurrentes adclamare.
Benedictus qui uenit in nomine domini; nec moueat quod
idem mattheus principes sacerdotum et seniores populi
dixit accessisse ad dominum. Et quaesisse in qua potestate
haec faceret. et quis ei dederit hanc potestatem. quando
eos de baptismo iohannis uicissim interrogauit unde
esset. de caelo an ex hominibus. Quibus respondentibus quod
nescirent ait. Nec ego uobis dico in qua potestate haec fa
cio. Inde enim secutus est. contextim loquendo et ait.
Quid ergo uobis uidetur homo habebat duos filios

& cetera sine ulla cuius quam rei uel personae interpositi
one secundum mattheum sermo contexitur. usque ad hoc
quod de locata agricolis uinea commemoratur. Potest
enim pireum tam principibus sacerdotum & senioribus populi
locutum fuisse a quibus fuerat de sua potestate interro
gatus. quid utique si temptanter & inimici quaesierant
non in eis possunt intellegi qui crediderant atque illud
clarum ex prophetae testimonium domino perhibuerant. qui
etiam modo respondere potuissent non nescienter sed
credenter. malos male perdet & uineam locabit aliis agri
colis. hoc omnino mouere non debet. ut ideo putemus
non fuisse credentes in illa multitudine. quae tunc
domini parabolas audiebat. Tacuit namque idem mattheus
breuitatis causa. quod lucas non tacet. parabolam istam
scilicet non ad eos solos dictam. qui de potestate interro
gauerant. sed ad plebem sic enim ait. Coepit autem
dicere ad plebem parabolam hanc. homo plantauit uine
am & cetera. In hac ergo plebe intellegendum est etiam illos
esse potuisse qui sic eum audirent quomodo cui dixerant.
Benedictus qui uenit in nomine domini. & ipsos uel ex ipsis
fuisse qui responderunt. Malos male perdet & uineam
suam locabit aliis agricolis. quorum responsionem non
solum propterea domino tribuerunt marcus & lucas quod hoc
ipse dixisset quia ueritas est. quae etiam per malos atque
nescientes saepe loquitur occulto quodam instinctu men
tem hominis mouens non sanctitatis illius merito sed
iure propriae potestatis. Uerum etiam quia tales esse potuerunt

ut non infrustra in ipso corpore dn̄i iam sicut membra
deputarentur ut merito eorū uox illi tribueretur. cuius
membra erant. qui iam baptizauerat plures quā iohannes.
Et habebat turbas discipulorū. sicut ipsi euangelistae
saepe testantur. Et unde erant etiā illi quingenti
fratres quib; eum apostolus paulus post resurrectionē
p̄sentatū esse commemorat. p̄sertim quia & secundū
eundem matth. non ita dictū ē. Aiunt illi. malos
male p(er)d& ut in eo quod positū ē. illi pluralis numeri
accipiendus sit. Tamquā eorum fuerit ista responsio.
qui eū de sua potestate dolose interrogauerant. sed aiunt
illi dictū ē. id ē. illi ipsi dn̄o singulari pronomine non
plurali quod in codicib; grecis sine ullo scrupulo ambi sermo Atitū digna contra ingra
guitatis appar&. Est quidem sermo dn̄i apud euange
listā iohannē. ubi hoc quod dico facilius possit intellegi.
Dicebat ergo inquit ihs ad eos qui crediderunt ei iudeos.
Si uos manseritis in sermone meo. uere discipuli mei
eritis. & cognoscetis ueritatē. & ueritas liberabit uos.
Et responderunt ei. Semen abrahae sumus. & nemini
seruiuimus umquā. quomodo tu dicis liberi eri
tis. Respondit eis ihs. Amen dico uobis quia omnis
qui facit peccatū. seruus ē peccati. Seruus autem
non man& in domo in aeternū. filius autem man& in
aeternū. Si ergo filius uos liberauerit. uere liberi
eritis. Scio quia filii abrahe estis. sed quaeritis me
interficere. quia sermo meus non capit in uobis. Non utiq;
illis dicer& quaeritis me interficere. qui in eū iam

crediderant. quib; dixerat siuos manseritis in sermo
ne meo uere discipuli mei eritis. sed quia hoc ad eos
dixerat. qui iam in eū crediderant. Ea uero multitu
do p̄sens erat. quae plures habebat inimicos. Etiam
non exprimente euangelista qui essent qui respon
derunt. ex hoc ipso quod responder̄. Et quod dein
de ab illo audire meruer̄. Satis appar& quae uerba
quib; sint tribuenda ꝑsonis. sicut ergo in hac multi
tudine secundū iohannē erant qui iā crediderant in
ihm̄. erant &iā qui eū occidere quaerebant. sic in illa
de qua nunc loquimur. erant qui dolore dnm̄ int̄
rogauerant in qua potestate illa facer&. erant &iā qui
non dolore sed fidelit̄ adclamauerant. benedictus
qui uenit in nomine dn̄i. ac ꝑ hoc. erant qui dicerent
perd& illos. & uineā suā dabit aliis. quae uox recte &iā
ipsius fuisse dn̄i intellegitur. siue propt̄ ueritatē.
siue ꝓpt̄ membrorum eius cū suo capite unitatē. Erant
&iā qui talia respondentib; dicerent. absit. quia
intellegebant in se ipsos esse parabolā dictā. Seqr̄ math.

LXXI. ET CV̄ AVDISSENT PRINCIPES SACER
DOTV̄ ET PHARISEI PARABOLĀS EIVS.
COGNOUER̄ QUOD DE IPSIS DICERET. ET QUE
RENTES EV̄ TENERE. TIMVER̄ TVRBAS. QM̄
SICUT PROPHETĀ EV̄ HABEBANT.

Et respondens ihs̄ dixit iterū in parabolis eis dicens.
Simile factū ē. regnū caelorū. homini regi qui fecit
nuptias filio suo. & misit seruos suos uocare inuitatos

ad nuptias. & nolebant uenire. Et c&era usq; ad illud ubi ait.
Multi enim sunt uocati pauci uero electi. Parabolā istam de inuitatis ad nuptias. solus matth̄ narrat. Simile quiddā & iā lucas commemorat. sed non ē hoc sicut & ordo ipse indicat quāuis & illud nonnullā similitudinē gerat. quod uero post illā parabolā de uinea & occiso filio patris familias. Subnectit matth̄ cognouisse iudeos quod in eos dictū fuerit. & insidias coepisse moliri. hoc & iā marcus lucasq; testantur eundem ordinē retinentes. sed inde ipsi pgunt in aliud ex hoc subiungentes quod & matth̄ post istā quā solus interposuit de nuptiis parabolā ex ordine inseruit. Seq̄r ergo matth̄.

LXXII. TUNC ABEUNTES PHARISEI CONSILIŪ INIERŪT UT CAPERENT EŪ IN SERMONE. ET MITTUNT EI DISCIPULOS SUOS CŪ HERODIANIS DICENTES.

Magister scimus quia uerax es & uiā dī in ueritate doces. & nē tibi cura de aliquo non enim respicis psonā hominū. Dic ergo nobis quid tibi uid&ur. Lic& censū dare caesari an non. Et c&era usq; ad illud ubi ait.

Et audientes turbae mirabantur in doctrina eius. Haec duo dn̄i responsa unū de nummo ppt̄ tributū reddendum caesari. alterū de resurrectione ppt̄ illā mulierē quae septē sibim& succedentib; fratrib; nupserat.

Marcus & lucas similiter narrant nec in ordine aliquid discrepant. post parabolā quippe illā de conductorib; uineae & de iudeis in quo dicta ē. insidias pparantib; quae omnes tres cōmemorauer̄ pt̄mittunt

hi duo marcus & lucas parabolā de inuitatis ad nupti
as · quam solus mattheus interposuit · Et cum illo
iam secuntur narrantes haec duo de tributo caesaris
& de muliere septem singillatim uirorū eodem p suo
ordine sine aliqua repugnantiae quaestione · Sequit̄
ergo mattheus & dicit · LXXIII ·

PHARISEI AUT̄ AUDIENTES · QUOD SILENTIU̅ INPOSUISSET SADUCAEIS CONUENER̄ IN UNU̅ ET INTERROGAU̅ EU̅ UNUS EX EIS LEGIS DOCTOR TĒPTANS EU̅.

Magister quod ē · mandatū magnū in lege · Ait illi ihs̄ ·
Diliges dn̄m dm̄ tuū in toto corde tuo & in tota ani
ma tua & in tota mente tua · hoc ē maximū & primū
mandatū · Secundū autem · simile ē · huic · diliges
proximū tuum sicut te ipsū · In his duob; manda
tis · uniuersa lex pend& & proph&ę · Hoc & marcus
commemorat eundem ordinē seruans · Nec moue
at quod matth̄ dicit temptantē fuisse illum a quo
dn̄s interrogatus ē · Lucas autem hoc tac& & in
fine ita concludit · quod ei dn̄s sapient̄ respon
denti dixerit non longe es a regno dī · Fieri enī
potest ut quāuis tamen temptans accesserit · dn̄i
tamen responsione correctus sit · aut certe ipsam
temptationem non accipiamus malā tamquā
decipere uolentis inimicū · sed cautā potius tāquā
experiri amplius uolentis ignotū · Neq; enim
frustra scriptū ē · qui facile credit leuis corde mi
norabit̄.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Lucas autem non hoc ordine sed longe alibi tale aliquid
interponit. Utrum autem hoc recordetur an alius
ille sit. Cumquo similiter de duob; istis p̄ceptis dn̄s
egerit. prorsus incertū ē. hinc autem etiā recte
uidetur alius esse non solū propt̄ ordinis multā dif
ferentiā. sed quia etiā ipse dicitur respondisse dn̄o
interroganti. Et in sua responsione cōmemorasse
duo ista p̄cepta cum ei dixisset dn̄s. hoc fac et uiues.
Ut illud facere quod magnū ēē in lege ipse responderat
secutus euangelista ait. Ille autē uolens se iustifica
re dixit. Et quis ē mihi proximus. Tunc dn̄s narra
uit de illo qui descendebat ab hierusalem in hiericho et
incidit in latrones. unde quia et temptans p̄dictus ē.
et duo p̄cepta ipse respondit. et post ammonitionē
dn̄i dicentis hoc fac et uiues. non bonus commda
tur cum dicitur de eo. Ille autem uolens se iusti
ficare. Iste autem quem pari ordine matth marcus
q; commemorant. tam bene commendatus ē. ut ei
diceret dn̄s non longe es a regno dī. probabilius
creditur hunc alium esse non illū. Sequitur matth.

LXXIIII. CONGREGATIS AUTĒ PHARISEIS
INTERROGAUIT EOS IHS DICENS. QUID UOBIS
UIDETUR DE XPO CUIUS FILIUS EST. DICUNT
EI DAUID. AIT ILLIS.

Quomodo ergo dauid in spū uocat eū dn̄m dicens.
dixit dn̄s dn̄o meo sede a dextris meis. donec ponā
inimicos tuos scabellū pedum tuorū. Si ergo dauid

uocat eum dn̄m quomodo filius eius ē? Et nemo poterat respondere ei uerbū neq; ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare. Hoc consequenter & eodem ordine marcus quoq; commemorat. Lucas &iā tantūmodo de illo tac&. qui interrogauit dn̄m quod ess& mandatū primū in lege. Hoc autem p̄termisso. eundem &iā ipse ordinem seruat & hoc de xp̄o quomodo sit filius dauid quaesisse a iudaeis dn̄m pariter narrat. Nec inter ē. ad sententiā quod secundū mattheū.

Cum interrogass& illis quid eis uideatur de xp̄o cuius ess& filius. illi responderunt dauid. tum demum intulit quomodo eum dauid dn̄m dicer& secundum illos autem duos. marcū & lucā nec interrogati esse nec respondisse inueniuntur. Intellegere enim debemus. post eorū responsionem sententiā ipsius dn̄i a duob; euangelistis insinuatā. quomodo ab illo dicta sit his audientib; quos uolebat suo magisterio utilit̄ informare. & ab scribarū alienare doctrina qui de xp̄o illum solū sapiebăt quod secundū carnem factus erat ex semine dauid. non eum autem intellegebant dm̄. propt̄ quod erat dn̄s ipsius dauid. Ideo tamquā de illis errantib; dn̄s ad istos sermones faciens quos uolebat ab illorū errore liberari. Secundū hos duos euangelistas commemoratur. ut quod illis dictū ē.

Quomodo dicitis sicut matth̄ narrat. sic accipiatur non tāquā ad illos. sed tāquā de illis ad eos potius dictū sit. quos uolebat instruere.

·X

Sequitur mattheus ita narrationis ordinem tenens.

LXXV TUNC IHS LOCUTUS Ē AD TURBAS ET DISCIPULOS SUOS DICENS SUP̄ CATHEDRĀ MOYSI

Sederunt scribae & pharisei. Omnia ergo quaecūq; dixerint uobis obseruate & facite. secundū uero opera eorū nolite facere. Dicunt enim & non faciunt.

Et cetera usq; ad illud ubi ait. Non me uidebitis amodo donec dicatis. Benedictus qui uenit in nomine dn̄i.

Similem sermonē habuisse dn̄m aduersus phariseos & scribas legisq; doctores. lucas quoq; commemorat. sed in domo cuiusdā pharisei qui eū uocauerat ad conuiuium.

Quod ut narrar& digressus erat a mattheo circa illum locum ubi ambo commemorauerant quod dictū ē. a dn̄o de signo ionae triū dierū & noctiū. & de regina austri & de niniuitis. & de spū inmundo qui redit & inuenit mundatā domū. post quem sermonem dicit mattheus. Adhuc eo loquente ad turbas. ecce mater ei⁹ & fratres. stabant foris quaerentes loqui ei. Lucas autem in eo sermone dn̄i cōmemoratis & iā quib; dam quae mattheus dixisse dn̄m p̄ter misit ab ordine quē cū mattheo tenuerat ita digreditur. Et cum loquer&ur inquit rogauit illum quidā phariseus ut prander& apud se. phariseus autem coepit intra se reputans dicere quare non baptizatus ess& ante prandium. & ait dn̄s ad illū. Nunc uos pharisaei quod de foris ē. calicis & catini mundatis. Atq; hinc iam cetera in eosdem pharisaeos & scribas. & legis doctores talia dicit.

qualia mattheus hoc loco · quem nunc considerandum
suscepimus · Quam quā ergo ita ista mattheus comme
mor& · ut quamuis domū illius pharisaei non nomin&.
Non tamen locū exprimat · ubi dicta sint quo repugn&
aliquid · illi domui tamen quia iā uenerat dñs in hie
rusalē a galilea · & post eius aduentū ita superiora usq;
ad hunc sermonem contexuntur · ut probabiliter
accipiantur in hierusalem gesta · Lucas autem illud nar
rat cum adhuc dñs iter ager& in hierusalem · Uidentur
mihi similes duo esse sermones quorū ille alterum · alte
rū iste narrauit · Sane considerandum ē · quomodo
hic dictū sit non me uidebitis amodo donec dicatis ·
benedictus qui uenit in nomine dñi · cum secundum
eundem mattheū iam hoc dixerint · Et lucas enim
dicit hoc esse responsum a dño illis qui eū mouerant
ut ir& inde qm̄ uell& eum herodes occidere · ibi & iā
aduersus ipsā hierusalē ea prorsus uerba ab illo ēē
commemorat · quae hic mattheus · Sic enim narra
tur secundum lucā · In ipsa die accesserunt quidā
phariseorū dicentes illi · Exi & uade hinc quia
herodes uult te occidere · Et ait illis · Ite dici
te uulpi illi · Ecce eicio daemonia & sanitates per
ficio hodie & cras & tertia die consumor · Uerum
tamen oport& me hodie & cras & sequenti ambulare ·
quia non capit proph&ā perire extra hierusalem ·
Hierusalē quae occidis proph&as & lapidas eos qui
mittuntur ad te · quotiens uolui congregare filios

tuor quemadmodum auis nidum suum sub pinnis & noluisti. Ecce relinquetur uobis domus uestra. Dico
autem uobis quia non uidebitis me donec ueniat cum
dicet. benedictus qui uenit in nomine dñi. Narrationi
quidem huic lucae. non uidetur aduersari quod turbae
dixerunt dño ueniente ad hierusalem. benedictus qui uenit
in nomine dñi. Secundū quippe lucae ordinem non
dum illuc uenerat. & nondum dictū erat sed quia non
dicit quo inde tunc abscesserit ut non ueniret. nisi eo
tempore. q̄m illud diceretur. Perseuerat quippe in iti
nere suo donec ueniat hierusalem atq; illud quod ait.
Ecce eicio daemonia & sanitates perficio hodie & cras & tertia
die consumor. Mystice ab illo & figurate dicta intelleguntur
neq; enim hodie pars sua ē. quae ē. ab hodie tertius. cum continuo
dicat. oportet me hodie & cras & sequenti ambulare. Cogit
profecto etiā illud mystice intellegi quod ait. non uidebitis
me donec ueniat cū dicet benedictus qui uenit in nomine dñi.
De illo suo aduentu quo in claritate uenturus ē. hoc signifi
cans. ut illud quod ait eicio daemonia & sanitates pficio
hodie & cras & tertia die consumor. referatur ad corpus eius
quod ē ecclesia. Expelluntur enim daemonia. cum relictis
paternis superstitionib; credunt in eū gentes. Et pficiuntur
sanitates. cū secundū eius pcepta uiuitur. Postea quā fue
rit diabolo & huic saeculo renuntiatū usq; in finē resur
rectionis. qua tāquā tertia consumabitur. hoc ē ad ple
nitudinē angelicā per corporis etiā inmortalitatē pficie
tur ecclesia. Quapropt ordo iste matthei nequaquam

putandus ē. in aliud aliquid eē digressus. sed lucas magis intel
legendus ē. uel p̄ occupasse quae gestas in hierusalem. & recor
dando interposuisse. & antequā eius narratio dnm pduceret
hierusalem. aut eidem ciuitati iam ppinquantē talia
respondisse monentib; ut caueret herodem. qualia matth
eum dicit & iā turbis locutū cum iam peruenisset in hieru
salem. atq; illa omnia iā pacta essent quae supra narratas.
S equitur matth & dicit.

LXXVI. ET EGRESSVS IHS DE TEPLO IBAT ET ACCES
SERÑ DISCIPULI EIVS VT OSTENDERENT EI AEDIFI
CATIONES TĒPLI.

I pse autem respondens ait illis. Uidetis haec omnia.
A men dico uobis non relinquetur hic lapis super lapidē
qui non destruatur. Marcus & iā commemorat hoc
eodem pene ordine post aliquantā digressionem ad hoc
factā ut cōmemoraret de uidua quae misit duo minuta
in gazo filaciū. Quod cum eo lucas solus commemorat.
N am & iā secundū marcū posteaquā illud dns egit cū iudaeis.
quomodo acciperent xpm filiū dauid. ea narrantur quae
dicit de cauendis pharisaeis. Et ypocrisi eorū quem locū
mattheus latissime psecutus ē. & plura ibi dicta narrauit.
atq; ideo post eundē locū quē breuiť pstrinxit marcus
& copiose digessit mattheus. nihil amplius marcus
intulit sicut dixi quā de illa uidua pauperrima. ac de
inde subiunxit ea quib; mattheo coheret dicens de tēpli
futura euersione. Lucas quoq; post illud de xpo quomo
do esset filius dauid. pauca de cauenda hypocrisi pharisæorum

commemorat· Inde sicut marcus pgit ad uiduam quae duo
minuta in gazo filaciū misit· Deinde subiungit d&ēpli
futura euersione quod matth & marcus· Sequit̄ matth dicens·

LXXVII· SEDENTE AUTEM EO SUP MONTĒ OLIUETI
ACCESSERŪ AD EŪ DISCIPULI SECRETO DICENTES·

Dic nobis quando haec erunt & quod signū aduentus tui
& consūmationis sc̄li· Et respondens ihs dixit eis· Uid&e
nequis uos seducat· Multi enim uenient in nomine meo
dicentes· ego sum xp̄s & multos seducent· Et c&era usq; ad
illud ubi ait· Et ibunt hi in suppliciū ae&ernū· iusti aut̄
in uitā ae&ernā· Hunc iā istū prolixū sermonem dn̄i secundū
tres euangelistas· mattheū marcū & lucā consideremus·
eundem quippe tenentes ordinem parit̄ ista contexunt di
cunt quidem hic aliqua & iā singuli propria· In quib; nulla
ē· repugnantiae m&uenda suspicio· De his aut̄ quae parit̄
dicunt· necubi sibim& aduersari putentur uidendū ē·
Neq; ers hoc enim dici potest si aliquid tale occurre
rit· o uel sup tec aliud ēē atq; alibi a dn̄o similiter dic
tum n huius quando eodem loco· rerū ac tēporū om
niū triū uersatur narratio· Sane quod earundem senten
tiarū a dn̄o dictarū non eundem om̄s ordinē seruant· nihil
ad rem ptin& uel intellegendā uel insinuandā· Dum ea quae
ab illo dicta referuntur· non sibim& aduersentur· Quod
ergo mattheus ait· Et p̄dicabitur hoc euangeliū regni
in uniuerso orbe in testimoniū omnib; gentibus· Et
tunc ueni& consūmatio· & iā marcus eodem ordine ita
cōmemor&· in omnes gentes· primū oport& praedicari

euangeliū regni· Non dixit & tunc ueni& consumatio· sed
hoc significat quod ait primū id ē· in omnes gentes· primū
opost& prędicari euangeliū quia illi de fine interrogauerunt
Cum ergo dicit primū opost& in omnes gentes pdicari euan
geliū significat utiq; primū antequam ueniat consūmatio.
Item quod mattheus ait· Cum ergo uideritis abominatio
nem desolationis· quae dicta ē· uel a danielo proph&a stan
tem in loco scō· qui legit intellegat· hoc marcus ita dicit·
Cum autē uideritis abominationem desolationis stantem
ubi non deb&· qui legit intellegat· in qua mutatione
uerbi exposuit eandem sententiā· ideo quippe ubi non
deb& quia non loco scō non deb&· Lucas autē non ait
cum uideritis abominationem desolationis stantem
in loco scō aut ubi non deb&· sed ait· Cum autē uideri
tis circū dari ab exercitu hierusalē· tunc scitote quia
adpropinquabit desolatio eius· Tunc ergo
erit abominatio desolationis in … s commem … loco scō·
Quod autē ait mattheus· Tunc qui in … d dñs egit ci iudeas
fugiant ad montes & qui in tecto … ·ex narr … non
discendat tollere aliquid de domo sua· & qui in agro
non reuestatur tollere tonicā suā· Totidem pene uerbis
hoc &iā marcus commemorat· Lucas autē· Tunc qui in
iudea sunt inquit fugiant in montes hoc sicut illi duo
c&era uero aliī· Sequitur enim &… dicit qui in medio
eius discedant· & qui in regionib; non intrent in eā q(ui)a
dies ultionis hi sunt ut impleantur omnia quae
scripta sunt· satis diuersū uid&ur quod illi dixerunt·

Et qui super tectum non descendat tollere aliquid de domo.
Et quod iste dicit & qui in medio eius discedant nisi forte
quia perturbatio magna erit tam magno instante periculo
illi quos inclusit & obsidio quod significat dicendo qui
in medio eius. In tecto erunt adtoniti & uolenter uidere
quid impendat uel qua euadendum sit. Sed quomodo
ait discedant. quando supra dixit. Cum autem uideri
tis circumdari ab exercitu hierusalem. Nam illud quod
sequitur qui in regionibus non intrent in eam. Uid&ur
ad congruam pertinere admonitionem. & potest obserua
ri. ut qui extra sunt non in eam intrent. qui autem in me
dio sunt quomodo discedent ab exercitu iam ciuitate
circumdata. An hoc est. esse in medio eius. quando iam ita
periculum urguebit ut temporalis ad praesentem uitam
tuendam non possit euadi. Et [illegible] quoniam tunc parata de
b& esse anima ac libera nec carnalibus desideriis occupata
& oppressa hoc significat quod ab aliis duobus dictum est.
in tecto uel super tectum ut quod iste ait discedant id est
non iam huius uitae desiderio capiantur sed in aliam uitam
migrare parati sint. hoc illi duo dixerunt. non descendat
tollere aliquid de domo id est. nullo affectu inclin&ur in
carnem. tamquam aliquid inde commodi percepturus.
& quod iste ait qui in regionibus non intrent in eam. id est.
qui iam bono cordis proposito extra illam facti sunt non eam
rursus carnali cupiditate desiderent. hoc illi dixerint
& qui in agro est. non reuertatur retro tollere uestimentum suum
tamquam iterum inuolui curis quibus erat exutus. quod uero ait

mattheus. Orate autem ut non fiat fuga uestra hieme uel sabbato
hinc marcus partem dixit partem tacuit. Orate uero inquit
ut hieme non fiant. Lucas autem hoc non dixit sed tamen
dixit aliquid solus quo mihi uideatur hanc ipsam quae
ab istis obscure posita est. inlustrasse sententiam. Ita enim ait.
Adtendite autem uobis. Ne forte grauentur corda uestra in
crapula et ebrietate et curis huius uitae et superueniat in
uos repentina dies illa. tamquam laqueus enim superueniat
in omnes qui sedent super faciem orbis terrae. Uigilate
itaque omni tempore orantes ut digni habeamini fugere
ista omnia quae futura sunt. haec intellegitur fuga quam
mattheus commemorat quae non debet fieri hieme uel
sabbato. Ad hiemem autem pertinent curae huius uitae
quas lucas apte posuit. ad sabbatum uero crapula et ebrie
t tristes tas. curae quippe uitae sunt uelut hiemps. crapula
uero et ebrietas. carnali laetitia luxoriaeque cor submergit
atque obruit. quod malum sabbati nomine propterea signi
ficatum est. quia haec erat iam sicuti et nunc est iudeorum
persima consuetudo illo die diliciis affluere. dum spiri
tale sabbatum ignorant. aut si aliquid aliud in illis secun
dum mattheum et marcum uerbis intellegendum aliquid
aliud etiam lucas dixerit. dum tamen nulla repugnantiae
questio moueatur. neque enim nunc euangelia exponen
da suscepimus. sed a falsitatis uel fallaciae calumniis
defendenda. Alia uero quae in hoc sermone mattheus
posuit communia cum marco nihil habent questionis.
quae autem cum luca non in hoc sermone lucas exposuit.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

cuius huic ordo concordat · sed alibi talia uel recordatur
atq; inserit praeoccupando ut prius commemoret · quae
post a dño dicta ſ uel bis a dño dicta facit intellegi & nunc
secundum mattheũ · & tunc secundũ ipsum · Sequitur
mattheus · LXXVIII ·

ET FACTV EST CV̄ CONSV̄MASSET IHS
SERMONES HOS OMNES ·

Dixit discipulis suis · Scitis quia post biduum pascha
fiet · & filius hominis tradetur ut crucifigatur · huic
adtestantur alii duo marcus & lucas ab eodem ordine
non recedentes · neq; hoc tãquã a dño dictũ insinuant ·
Hoc enim intimare ptermiserunt ex sua tamen psona · &
marcus dicit · Erat autem pascha & azima post biduum
& lucas adpropinquabat autem dies festus azimorũ
qui dicitur pascha · Sic ergo adpropinquabit ut esset
post biduũ sicut alii duo aptius consonant · Iohannes
uero trib; quidem locis commemorauit eius diei festi
propinquitatẽ · Cum alia quaedã duob; superiorib;
locis narret · Tertio autem loco apparet eius narratio
circa ipsa uersari tempora ubi hoc etiã illi tres intimant
id ẽ · inpendentis iam dominicae passionis · Sed hoc
uideri potest parũ diligenter intuentib; ẽẽ contrariũ ·
Quod matth & marcus postea quam dixerunt pascha
post biduũ futurũ deinde commemorauerunt quod erat
ihs in bethania · ubi de ungento illo ptioso dicitur · Iohañ
autem ante sex dies paschae dicit ihm uenisse in betha
niã de ungento eadem narraturus quomodo ergo

secundum illos duos post biduū futurū erat pascha· cū
postea quam hic dixerunt· inueniantur cum iohanne
inb&hania· Illud deunguento quodipse narrant&r.

T uncautē ipse dicat post sex dies futurū pascha· sed
qui ita mouentur non intellegunt mattheū & marcū
illud quod inb&hania deungento factū erat recapi
tulando posuisse· non post illā debiduo p̄dictionē
suam sedante iam factū cum adhuc sex dies essent
ad pascha· Non enim quisquā eorū cū dixiss& post
biduum futurū pascha· sic adiunxit deillo facto
inb&hania ut dicer& post haec, cum ess& b&haniae
sed mattheus quidem· Cum autem ess& inquid ihs̄
in b&hania· Marcus autem cum ess& b&haniae
quodutiq; intellegitur· Et antequā illa dicerentur
quae ante biduum paschae dicta sunt· Sicut ergo ex
iohannis narratione colligitur· ante sex dies paschae
uenit inb&haniā ibi factū ē· illud conuiuiū · · ubi
deungento p̄tioso fit commemoratio· Inde uenit
hierosolimā sedens sup asellū· Deinde postea geruntur
ea quae narrant· Post hunc aduentū eius hieroso
limis gesta· Ex illo ergo die quo uenit in b&haniā
atque illud de unguento factū ē· usque ad diem
quo ista omnia gesta atque dicta sunt· Intellegimus
&iam euangelistis non commemorantib; consūtū
fuisse quectriduū ut occurrer& dies· quē ante
biduū paschae duo definierunt· Lucas autem
cū iam adppinquabat dies festus azimorum·

Non expressit biduum. Sed hanc propinquitatem quam commemorauit. In ipso interuallo bidui debemus accipere. Iohannes uero cum dicit proximum erat pascha iudaeorum. Non hoc biduum uult intellegi. sed dies sex ante pascha. Proinde cum quaedam post hoc dictum commemorasset. Tunc uolens ostendere quam proximum fuisset pascha dixisset. Ihs ergo ante sex dies inquit paschae uenit in bethaniam ubi fuerat lazarus mortuus quem suscitauit ihs. fecerunt autem ei caenam ibi. Hoc illud est. quod commemorant recapitulanter mattheus et marcus cum iam dixissent. post biduum futurum pascha. Recapitulando ergo ad illum diem redeunt in bethaniam qui erat ante sex dies paschae. et narrant quod iohannes de caena et ungento unde uenturus erat hierosolymam et peractis illic quae narrata sunt. peruenturus ad diem qui erat ante biduum paschae. unde isti digressi sunt ut recapitulando commemorarent. quod ante in bethania de ungento gestum est. cuius rei pacta narratione illuc iterum redeunt. unde digressi fuerant. id est. ut iam sermo domini narretur. quem habuit ante biduum paschae. Nam si tollamus de medio quod gestum in bethania digredienter ab ordine recolendo et recapitulando narrarunt. et ipsum ordinem contexamus. Ita sermo dirigitur. secundum ... mattheum dicente domino. Scitis quia post biduum pascha fiet et filius hominis tradetur ut crucifigatur. Tunc congregati sunt principes sacerdotum et seniores populi in atrium principis sacerdotum qui dicebatur caiphas. et consilium fecerunt

ut ihm dolo tenerent & occiderent. Dicebant autem
non in die festo ne forte tumultus fieret in populo. Tunc
abiit unus de duodecim qui dicitur iudas scarioth ad
principes sacerdotum. & cetera. Inter illud enim quod dic
tum est. ne tumultus fieret in populo. & illud quod dictum
est. tunc abiit unus de duodecim qui dicitur iudas.
interpositum est illud de bethania. quod recapitulando
dixerunt. Quo nos praetermisso contexuimus narra
tionem ut insinuaremus non repugnare ordinem
temporum. Secundum marcum autem de bethaniae conui
uio quod recapitulando & ipse interposuit. Simi
liter praetermisso ita se ordo narrationis tenet. Erat
autem pascha & azima post biduum. Et quaerebant
summi sacerdotes & scribae quomodo eum dolo tenerent.
& occiderent. Dicebant enim non in die festo ne forte
tumultus fieret in populo. Et iudas scarioth unus ex
duodecim abiit ad summos sacerdotes ut proderet eum.
& cetera. Etiam hic inter illud quod dictum est. ne forte tu
multus fieret populi. & illud quod adiunximus. & iudas
scariothis unus ex duodecim. positum est illud de bethania
quod recapitulando dixerunt. Lucas sane ipsam rem
gestam in bethania praetermisit. Haec diximus propter
sex dies ante pascha quod [illegible] dixit iohannes cum
in bethania rem gestam narraret. & biduum ante pascha
quod marcus & lucas dixerunt. cum post hoc a se
dictum illud ipsum in bethania quod iohannes comme
morarent. sequitur ergo mattheus ab eo loco ubi finem

fecerimus considerandae narrationis & dicit.

LXXVIIII. TUNC CONGREGATI SUNT PRINCIPES SACERDOTŪ ET SENIORES POPULI IN ATRIU PRINCIPIS SACERDOTŪ QUI DICEBATUR CAIPHAS · ET CONSILIŪ FECER̄ UT IHM̄ DOLO TENERENT ET OCCIDERENT.

Dicebant autem non in die festo ne forte tumultus fier& in populo · Cum autem e&& ihs in b&hania in domo symonis leprosi accessit ad eum mulier · habens alabastrū ungenti pr&iosi · & effudit super caput ipsius recūbentis. Et c&era usq; ad illud ubi ait · Dic&ur · & quod haec fecit in memoriā eius. Nunc iam de muliere atq; ungento p̄tioso quod in b&hania gestū ē · consideremus. Lucas enim quamuis simile factū commemor& nomen q; conueniat eius apud quem conuiuatur dn̄s · Nam & ipsū symonem dicit tamen quia non ē · contra naturā uel contra morem hom̄nū · ut si potest unus homo habere nomina duo · Multo magis possint & unū nomen habere homines duo · potius credibile ē · aliū fuisse illū symonem non leprosū in cuius domo hoc in b&hania gerebatur · Nam nec lucas in b&hania rem gestā dicit quam narrat · & quā uis non commemor& ciuitatem aut castellū ubi factū sit · tam non uid&ur in eodem loco uersari eius narratio · Nihil itaq; aliud intellegendū arbitror · nisi non quidem aliam fuisse mulierem quae peccatrix tunc accessit ad pedes ihū & osculata ē · & lauit lacrimis & tersit capillis & unxit ungento · cui dn̄s adhibita similitudine de duob;

debitorib; ait. Dimissa ẽẽ peccata multa qm̃ dilexit
multum. sed eandem mariã bis hoc fecisse. semel
scilic& quod lucas narrauit. Cum primo accedens
cum illa humilitate & lacrimis meruit peccatorũ
remissionem. Nam hoc & iohannes quamuis non si
cut lucas quem ad modũ factũ ẽ& narrauerit. tamen
ipsam mariã commendans commemorauit. Cum
s iam de lazaro resuscitando coepiss& loqui. ante
r quam ueniret in b&haniã quod ita ibi narrat. Erat
autem quidam inquit languens lazarus ab&hania de
castello mariae & marthae sororis eius. Maria autẽ
erat quae unxit dñm unguento. & extersit pedes eius
capillis suis cuius frater lazarus infirmabatur. Hoc
docens iohannes adtestatur lucae. qui hoc in domo
pharisaei cuiusdam sĩmonis factũ ẽẽ narrauit. Iam
itaq; hoc maria fecerat. Quod autem in b&hania rursus
fecit aliud ẽ. quod ad lucae narrationem non ptin&.
sed pariter narratur a trib; iohanne scilic&. mattheo
& marco. Inter istos igitur tres. mattheũ marcũ & iohañ
quem ad modũ hoc conueniat adtendamus. De quib;
non ẽ dubiũ quod eandem rem narrent gestam in
b&hania. ubi &iã discipuli quod omnes tres cõmemo
rent. murmurauerunt aduersus mulierem tamquã
de pditione p̃tiosissimi ungenti. Quod ergo mattheus
Et marcus caput dñi ungento illũ p fusum dicunt.
iohannes autem pedes. regula illa ostenditur non
esse contrariũ quã demonstrauimus. cum de quibusq;

panibus pasceret turbas. Ibi enim quia non defuit qui
et quinquagenos et centenos discubuisse commemoraret.
cum alius quinquagenos dixerit. non potuit uideri contra
rium. Potuisset autem si alius centenos tantum. potuisset
sicut alius quinquagenos. et tamen debuit inueniri utrumque
factum esse. quo exemplo informari nos oportuit sicut
illic admonui. Ubi etiam singuli euangelistae commemorant
utrumque factum intellegere. Proinde et hic non solum caput.
sed et pedes domini accipiamus perfudisse mulierem. Nisi forte
quoniam marcus fracto alabastro perfusum caput commemorat.
absurdus
tam quisque et calumniosus ut aliquid in inuase fracto
neget remanere potuisse unde etiam pedes perfunderet. Sed
cum iste contenderit sic esse fractum ut nihil ibi residui
fieret. quando melius et religiosius contendet alius
non esse ita fractum ut totum effunderet nitens pro ueri
tate euangelii. ille autem calumniator. si tam pertinaciter
caecus est. ut euangelistarum concordiam de alabastro fracto
frangere conetur. Prius accipiat perfusos pedes antequam
illud fractum esset. ut in integro remaneret. unde etiam caput
perfunderetur. Ubi fractura illa totum effunderet. A capite
quippe nobis ordinate consuli agnoscimur. sed ordinate etiam
nos a pedibus ad caput ascendimus. Cetera facti huius nullam
mihi uidentur habere quaestionem. quod enim alii dicunt
discipulos murmurasse. de ungenti effusione pretiosi.
Iohannes autem iudam commemorat. et ideo quia fuerat
manifestum. puto esse discipulorum nomine eundem iudam
significatum. locutione illa quam de philippo in quinque

panib; insinuauimus. plurali numero pro singulari usurpato.

Potest et ita intellegi. quod et alii discipuli aut senserint hoc aut dixerint. aut eis iuda dicente persuasum sit. atque omnium uoluntatem mattheus et marcus et iam uerbis expresserint. sed iudas propterea dixerit quia fur erat. ceteri uero propter pauperum curam. Iohannem autem de solo illo id commemorasse uoluisse. cuius ex hac occasione furandi consuetudinem credidit intimandam. Sequitur mattheus.

LXXX. TUNC ABIIT UNUS DE DUODECIM QUI DICITUR IUDAS SCARIOTH AD PRINCIPES SACERDOTUM. ET AIT ILLIS.

Quid uultis mihi dare et ego uobis eum tradam? At illi constituerunt ei XXX argenteos. usque ad illud ubi ait. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis ihs et parauerunt pascha.

Nihil in hoc capitulo contrarium putari potest. marco et lucae. qui hoc idem similiter narrant. quod enim dicit math. Ite in ciuitatem ad quendam et dicite ei. magister dicit. tempus meum prope est. apud te facio pascha cum discipulis meis. Eum significat quem marcus et lucas dicunt patrem familias uel dominum domus in qua eis caenaculum demonstratum est. ubi pararent pascha. quod ergo interposuit mattheus ad quendam tamquam ex persona sua studio breuitatis illum conpendio uoluit insinuare. Si enim diceret dixisse dominum. Ite in ciuitatem et dicite ei. magister dicit. tempus meum prope est. apud te facio pascha. tamquam ciuitati dicendum esset et acciperetur. Ac per hoc non ex domini cuius mandatum narrabat. sed ex sua persona interposuit

adquendā iussisse dnm ut irent. Ne haberet necesse totū dicere. cum hoc illi adinsinuandā iubentis sententiā suffi cere uideretur. Nam neminē sic loqui ut dicat. Ite adquen dam quinesciat. Si enim diceret ite adquem cūq; aut ad quem libet posset esse integra locutio. sed non ē. certus homo ad quem mitterentur cum eū certū ostendat. quamuis tacito eius nomine marcus & lucas. Sciebat quippe dns adquē mitteret & ut eū etiā illi quos mittebat inuenire possent. Praemonuit quod indiciū sequerentur de homine gestante aquae lagenā uel anforā ut eū secuti addomū quam uole bant uenirent. Cum itaq; non hic posset dici ite adquē libet. quod integritas quidem locutionis admittit. sed hoc loco rei huius quae insinuabatur ueritas non admit tit. quanto minus hic dici potuit. Ite adquendā quod omnino numquā recta locutione dici potest. sed plane discipulos a dno non adquē libet sed adquendā hominē idē adcertū aliquem missos esse manifestū ē. quod nobis ex persona sua recte potuit euangelista narrare ut dice ret. Misit eos adquendā ut dicerent ei apud te facio pascha. potuit etiā sic. Misit eos adquendā dicens ite dicite ei apud te facio pascha. Ac per hoc cum uerba dni posuisset dicens. Ite inciuitatē interposuit ipse ad quendā. non quia hoc dns dixerit. sed ut ipse nobis insinuaret tacito nomine fuisse quendā inciuitate adquem dni discipuli mittebantur ut praepararent pascha. Ac sic post hanc ex persona sua interpositionē duorū uerborū. Sequitur ordinē uerborū dni dicentis. & dicite ei.

Magister dicit iam enim si quaeras cui recte respond&ur
illi cuidā homini ad quem misisse insinuauit euangtā.
Cum ex persona sua interposuiss& ad quendā minus quidē
usitata locutio · sed tamen sic intellecta integerrima ē.
aut si hab& aliquid propri&atis hebrea lingua qua
p̄hib&ur scripsisse mattheus ut &iā totū ex persona dn̄i
dictū locutionis integritate non careat. Uiderint qui
nouerunt sane ita poss& &iā latine dici. si dicer&ur
ite in ciuitatē ad quendā quem uob demonstrauerit ho
mo qui uobis occurrerit laguenā aquae portans hoc
modo iubenti sine ambiguitate poss& obtemperari uelut
&iā si dicer& ite in ciuitatē ad quendā qui man& illo aut
illo loco in tali uel tali domo cū exp̄ssione loci & designa
tione domus poss& intellegi poss& fieri. His autem
atq; huius modi c&eris tacitis indicus qui dicit. Ite
ad quendā · & dicite ei · Ideo non potest audiri quia
certum aliquid quem uult intellegi. cum dicit ad quen
dam et non exprimit quomodo dinoscatur. quod si
ex p̄sona dictū euangelistae illud interpositū acceperimus.
Erit quidem necessitate breuitatis sub obscura locutio
sed tamen integra · quod uero marcus laguenā dicit ·
quam lucas amphorā · ille uasis genus · ille modū signi
ficauit uterq; ueritatē sententiae custodiuit · Seq̄ math.

LXXXI. UESPERE AUTĒ FACTO DISCUMBEBAT CŪ DUODECIM DISCIPULIS · ET EDENTIB; ILLIS DIX ·

Amen dico uobis quia unus uestrū me traditurus ē · Et
contristati ualde coeperunt singuli dicere · numquid

egorsum dn̄e? Et caetera usq; ad illud ubi ait. Respondens
autem iudas qui tradidit eum dixit. Num quid ego rab
bi. ait illi tu dixisti. In his quae consideranda nunc
proposuimus. nihil afferunt quaestionis etiā caeteri
euangelistae qui talia commemorant.

EXPLICIT LIB. II. DE CONCORDIA QUATTUOR EUANGELISTARU͞.

INCIPIT LIBER; TERTIUS;

IAM QUOM OMNIUM QUATTUOR NARRATIO:

IN EO UERSATUR LOCO. IN QUO NECESSE EST EOS USQ; IN FINEM:

Pariter ambulare nec multū digredi abinuicem sicubi
forte alius aliud commemorat quod alius p̄termittit.
Uidetur mihi expeditius nos demonstrare posse om
niū euangelistarū conuenientiā. Si ab hoc iam loco
omniū omnia contexamus et in unā narrationem fa
ciemq; digeramus. Sic ergo arbitror commodius faci
liusq; id quod suscepimus explicari. ut adgrediamur
narrationē omnia commorantes. Cum eorum
euangelistarū attestationē. qui ex his omnib; quisq;
quod potuit aut quod uoluit commemorauit. Ut
tamen ab omnib; haec omnia dicerentur. quae de

demonstrandum est: in nullo sibi esse contraria. hinc igitur incipiamus secundum mattheum.

I. CAENANTIBUS EIS ACCEPIT IHS PANEM ET BENEDIXIT AC FREGIT DEDITQUE DISCIPULIS SUIS ET AIT.

Accipite et comedite hoc est corpus meum. haec et marcus lucasque commemorant. quod enim lucas de calice bis commemorauit. prius antequam panem daret. Deinde postea quam panem dedit illud quod superius dixit. praeoccupauit ut solet. illud uero quod ordine suo posuit non commemorauerat superius. utrumque autem coniunctum hanc sententiam facit. quae et illorum est. Iohannes autem de corpore et sanguine domini hoc loco nihil dixit sed plane alibi multo uberius hinc dominum locutum esse testatur. Nunc uero cum dominum a cena surrexisse et pedes discipulorum lauisse commemorasset. Reddita etiam ratione quur hoc eis fecerit in qua dominus adhuc obscure significauerat per testimonium scripturae ab eo se tradi qui manducaret eius panem uenit ad hunc locum quem tres ceteri pariter insinuabant. Cum haec dixisset inquit ihesus turbatus est spiritu. et protestatus est. et dixit. Amen dico uobis. quia unus ex uobis tradet me. Aspiciebant ergo sicut idem ipse iohannes subnectit ad inuicem discipuli haesitantes de quo diceret. Et contristati sicut mattheus et marcus dicunt. coeperunt ei singillatim dicere. numquid ego. Adipse

respondens ait. Sicut mattheus sequitur. qui intin
git mecum manū inparapside hic me trad&. Et sequi
tur idem mattheus. Ita subnectens. Filius quidem
hominis uadit sicut scriptū ē de illo. Uae autem ho
mini illi p quem filius hominis trad&ur. Bonum erat
ei si natus non fuiss& homo ille. Inhis & marcus hoc
& iā ordine consonat. Deinde & mattheus subiungit.
Respondens autem iudas qui tradidit eum dixit. Numquid
ego sū rabbi. ait illi. tu dixisti. & iā hic non expressum ē.
utrum ipse ess&. Potest enim adhuc intellegi tamquā
non ego dixi. Potuit & iā hoc sic dici a iuda & a dn̄o
respondere ut non omnes aduerterent. Deinde sequi
tur mattheus & inserit mysteriū corporis & sangui
nis a dn̄o discipulis datum. sicut & marcus & lucas.
Sed cum tradidiss& calicem. rursus d& traditore suo
locutus ē. quod lucas p sequitur dicens. Uerumtam.
ecce manus tradentis mecū ē in mensa. & quidem filius
hominis. secundū quod definitū ē uadit. Uerumtam.
uae illi homini p quem trad&ur. hic iam intellegen
dum ē illud consequi. quod iohannes narrat. Isti autē
p̄termiserunt sicut iohannes quaedā p̄termisit. quae
illi dixerunt. Cum ergo post traditū calicem dixiss&
dn̄s quod a luca positum ē. Uerūtamen. ecce manus
tradentis mecū ē. in mensa. & c&era coniungitur illud
secundū iohannem. Erat ergo recūbens unus ex dis
cipulis eius in sinu ihū quem diligebat ihs. Innuit
ergo huic symon p&rus & dicit ei quis ē. de quo dicit.

itaq; cum recubuisset ille supra pectus ihu dicit ei. dne
quis e. respondit ihs. ille cui ego intinctu panem
porrexero. Et cum intinxisset panem dedit iudae
simonis scarioth. & post buccella tunc introiit in illu
satanas. hic uidendum e. ne non solu lucae qui iam
dixerat intrasse satanan in cor iudae quando pactus e.
cum iudeis ut eum accepta pecunia traderet. sed etia sibi
ipse iohannes repugnare uideatur qui iam dixerat supe
rius antequa ista buccella acciperet. & caena facta.
Cum iam diabolus inmisisset in cor ut traderet eu iudas.
Quomodo enim intrat in cor nisi inmittendo iniquas
persuasiones cogitationib; iniquorum. Sed nunc
intellegere debemus a diabolo iudam plenius esse posses
sum. Sicut contra in bono illi qui iam acceperant spm
scm. quando eis post resurrectionem insufflauit
dicens. Accipite spm scm. postea eum cum desup missus
esset de repente cos ter utiq; plenius acceperunt. post
buccella ergo tunc introiit in eu satanas. & sicut con
textim iohannes ipse commemorat. dicit ei ihs.
quod facis faccitius. hoc autem nemo sciuit discu
bentiu ad quid dixerit ei. quidam enim putabant
quia loculos habebat iudas quia dicit ei ihs. eme ea
quae opus sunt nobis ad diem festum aut egenis ut
aliquid daret. Cu ergo accepisset ille buccella exiit
continuo. erat autem nox. cum ergo exisset dicit ihs.
Nunc clarificatus e. filius hominis & ds clarificatus e.
in eo. & ds clarificauit eu in semet ipso. & continuo clari
ficauit eum.

·II· FILIOLI ADHUC MODICŪ UOBISCUM SŪ
QUAERITIS ME ET SICUT DIXI IUDEIS · QUO
EGO UADO UOS NON POTESTIS UENIRE · ET UOBIS DICO
MODO · Mandatū nouum do uobis ut diligatis in
uicem sicut dilexi uos. & uos diligatis inuicem. In
hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis si dilec
tionem habueritis ad inuicem. Dicit ei simon petrus.
Dñe quo uadis. respondit ihs quo ego uado non potes
modo me sequi. sequeris autem postea. Dicit ei petrus.
Quare non possū sequi te modo animā meā pro te ponam.
Respondit ihs. animā tuā pro me ponis. Amen amen
dico tibi non cantabit gallus donec me ter neges. hoc
depdicta negatione suā petro. non solus iohannes ex
cuius euangelio modo ista interposui. sed & ceteri
tres commemorant. Non sane omnes ex una eademq;
occasione sermonis ad eā commemorandā ueniunt.
Nam mattheus & marcus pari prorsus ordine & eodem
narrationis suae loco ea subnectunt ambo. Postea
quam dñs egressus ē ex illa domo. ubi manducauerat pascha.
Lucas uero & iohannes antequā inde esset egressus. Sed faci
le possemus intellegere. aut illos duos eam recapitulan
do posuisse. aut istos p̄occupando nisi magis moueret
quod tā diuersa. non tantū uerba. sed & ipsas sententias
dñi p̄mittunt. Quib; permotus petrus illā p̄sumptio
nem proferret. uel cū dño uel pro dño moriendi ut
magis cogant intellegi. Ter eū expressisse p̄sumptionē
suā diuersis locis sermones xpi. & ter illi a dño responsū

quod eum esset ante galli cantum ter negaturus.
neq; enim incredibile ē. aliquantū interuallis tempo
ris petrum commotū esse ad p̄sumendū. sicut ad negan
dum. uel ei dn̄m aliquid ter similiter respondisse.
Quando quidem et iā contextim nullis aliis interpo
sitis rebus aut uerbis post resurrectionem ter illum
interrogat. utrum eum amet. et ei ter hoc idem respon
denti et iā ipse mandatum de pascendis ouib; suis
unū idemq; ter precipit. Hoc autem esse credibilius
quod ter ostenderit presūptionem suā petrus. et de tri
na sua negatione ter a dn̄o audierit. Ex ipsis euange
listarū uerbis quae a dn̄o dicta diuersa ac diuersa com
memorant sic probatur. Ecce meminerimus quod
nunc interposui ex euangelio iohannes hoc certe
dixerat. Filioli adhuc modicū uobiscū sum quaeretis
me et sicut dixi iudeis quo ego uado non potestis ueni
re. et uobis dico modo. mandatū nouum do uobis ut
diligatis inuicem sicut dilexi uos. et uos diligatis in
inuicem. In hoc cognoscent om̄s quia mei discipuli
estis. si dilectionē habueritis ad inuicem. Dicit ei simon
petrus. Dn̄e quo uadis. nempe hic manifestū ē. ex illis
uerbis motū esse petrū ut diceret. dn̄e quo uadis.
Quia dicentē audierat quo ego non potestis uenire.
Respondit eidem ih̄s petro. quo ego uado non potes
modo sequi sequeris autem postea. Tunc ille. quare
non possū inquit sequi te modo animā meā pro te ponā.
Huic p̄suptioni respondit dn̄s futurā eius negationem.

Lucas autem cum commemorasset dixisse dnm. Simon ecce satanas expetiuit uos ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te ut non deficiat fides tua & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Tunc subicit petrum respondisse. Dne tecum paratus sum & in carcerem & in mortē ire. & ille dixit. Dico tibi petre. non cantabit hodie gallus. donec ter neges nosse me. quam hoc aliud sit aliud illud. Unde petrus ad praesumendum per motus sit quis non uideat. At uero mattheus. Et hymno dicto inquit. exierunt in montem oliueti. Tunc dicit illis ihs. Omnes uos scandalū patiemini in me in ista nocte. Scriptum ē enim. Percutiam pastorem & dispergentur oues gregis. Post quam autem resurrexero praecedam uos in galileam. Sic prorsus & marcus. qui habet etiā haec uerba uel sententiā similem illis uel quib; secundum iohannem uel quibus secundū lucam. Petrus retulit psumptionem suam & hic ergo ita sequitur. Respondens autē petrus ait illi. Et si omnes scandalizati fuerint in te. ego nūquam scandalizabor. Ait illi ihs. Amen dico tibi quia in hac nocte antequam gallus cantet. ter. me negabis. Ait illi petrus. etiā si oportuerit me mori tecū. non te negabo. Similiter & omīs discipuli dixerunt. Haec paene ipsis uerbis etiam marcus commemorat. nisi quod non generaliter. sed distinctius quem admodum futurū esset expressit dictum a dno.

Amen dico tibi quia tu hodie in nocte hac priusquam bis gallus uocem dederit. ter me es negaturus.

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Cum itaq; omnes dicant predixisse dnm quod eu petrus e&
negaturus antequa gallus cantar&. non autem omnes dicant
quotiens gallus cantar&. Marcus hoc solus narrauit ex
presius. unde nonnullis uid&ur non congruere c&eris.
quia parum adtendunt & maxime eorum obnubilatur
intentio cu aduersus euangeliu animo inducuntur hos
tili. tota enim p&ri negatio trina negatio e. in eadem naq;
permansit trepidatione animi proposito q; mendacii do
nec admonitus quid ei p dictu sit amaro fl&u & cordis
dolore sanar&ur. Haec autem tota ide trina negatio si
post primu galli cantu inciper& falsum dixisse uideren
tur tres quorum mattheus dixit. Amen dico tibi quia
hac nocte antequa gallus cant& ter me negabis. Lucas
autem dico tibi p&re non cantabit hodie gallus donec
ter neges nosse me. Iohannes aute. Amen amen dico tibi
non cantabit gallus donec me ter neges. Diuersis enim
uerbis & uerborum ordine eandem explicauerunt senten
tiam dixisse dnm quod antequa gallus cantar& eum p&rus
e negaturus. Rursus si totam trinam negationem ulli
ante peg issi& quam cantare gallus inciper& sup fluo
dixisse Marcus deprehender&ur ex persona dni. Amen
dico tibi quia tu hodie in nocte hac prius quam gallus
bis uocem dederit ter me negaturus es. Quid enim ad
tinebat dicere prius qua bis. quando si ante primu
galli cantu tota illa trina negatio compler&ur simul
& ante secundu & ante tertiu. & ante omnes galli cant
eiusdem noctis conpl&a inuenir&ur. quae ante ipsam

primum conpl&a probar&ur. Sed quia anteprimum galli
cantū coepta·ē·illa trina negatio. adtenderunt illi tres
non quando eam conpl&urus er&s p&rus sed quanta futu
ra e& & quando coeptura ·idē quia trina & quia ante galli
cantū quāquā inanimo eius. & anteprimū galli cantū tota
possit intellegi· Quā uis enim uerbis negantis ante pmum
coeptā· post secundum autem galli cantum peracta sit tota
illa trina negatio· Tamen affectione animi & timore p&ri
ante primum tota nocte coepta ē· Nec inter ē· quantis mo
rarum inter uallis trina uoce nuntiata sit· Cum cor eius
&iam ante primū galli cantū tota possederit tam mag
na scilic& formidinem imbui· ita ut poss& dnm̄ non
solum semel sed iterum & tertio interrogatus negare· ut
rectius diligentiusq; adtendentib; quomodo iam moeca
tus ē· mulierem incordesuo· qui eā uiderit adconcupiscen
dum Sic p&rus quando cūq; uerbis eder& timorem quē
tam uehementer animo concoeperat· ut pdurare poss&
usq; adtertiā dn̄i negationem· tota trina negatio eitem
pori deputanda ē· quando eum trinae negationi suffi
ciens timor inuasit· ex quo &iā si post primū galli cantū
inciperent pulsato interrogationib; pectore uerba illa ne
gationis erūpere, nec sic absurde atq; mendaciter ante
galli cantum ter negasse dicer&ur· Quando ante galli
cantum tantus timor obsederat mentem quieam poss&
usq; adtertiā negationē perducere· Multo minus igitur
mouere deb& quia trina negatio· &iā trinis negantis
uocib; ante galli cantum coepta· & si non ante primum

galli cantum peracta .ē. tamquā si alicui diceretur. hac
nocte antequam gallus cantet ad me scribes epistolā in qua
mihi ter conuitiaberis. Non utiq; si eam ante omnem
galli cantū scribere inciperet & post primū galli cantum
finiret. Ideo dicendū erat falsum fuisse p̄dictum. Marc̄
ergo de ipsarum uocum interuallis planius elocutus ē.
qui dixit ex persona dn̄i. Prius quam bis gallus uocem de
derit ter me es negaturus. Ita gestum esse apparebit cū
ad eundem locum narrationis euangelicae uenerimus. ut &iā
illic ostendatur euangelistas sibi congruere. Si autem quae
runtur ipsa omnino uerba quae p&ro dn̄s dixerit. neq;
inueniri possunt & superfluo queruntur cum sententias eius
propter quam cognoscendam uerba proferuntur. &iam
in diuersis euangelistarū uerbis possit esse notissi
ma. Siue ergo diuersis sermonū dn̄i locis commotus p&rus
singillatim ter enuntiauerit p̄sumptionem suam & ter ei
dn̄s suam negationem p̄dixerit sicut probabilius indicatur.
Siue aliquo narrandi ordine possint omniū euangelistarum
commemorationes in unum redigi. Quib; demonstr&ur
semel dn̄m p̄dixisse p&ro p̄sumenti quod eum negaturus
ess&. nulla hic euangelistarum repugnantia dep̄hendi po
terit sicut nulla ē.

III. NUNC UERO QUANTŪ POSSUMUS IPSŪ EX OMNIB; ORDINĒ ITA SEQUAMUR CŪ ITAQ; SECUNDŪ IOHANNEM hoc PETRO PREDICTŪ ESSET.

Sequitur idem iohannes & conserit dn̄i sermonem dicentis.
Non turb&ur cor uestrū creditis in dm̄. Et in me credite.

In domo patris mei mansiones multe sunt & cetera sermo
nis eius preclara. Maximeque sublimia diu narrat donec contex
tum ueniat ad illum locum ubi ait dominus. Pater iuste mundus
~~mundus~~ te non cognouit ego autem te cognoui. & hi cognoue
runt quia tu me misisti. & notum eis feci nomen tuum & no
tum faciam ut dilectio qua dilexisti me in ipsis sit & ego in
ipsis. Cum autem facta esset & contentio inter eos quis eorum
uideretur esse maior. Sicut lucas commemorat dixit eis.
Reges gentium dominantur eorum & qui potestatem habent sup
eos benefici uocantur. Uos autem non sic. Sed qui maior
est in uobis. fiat sicut iunior. Et qui precessor est. sicut mi
nistrator. Nam quis maior est. qui recumbit an qui ministrat.
Nonne qui recumbit. Ego autem in medio uestrum sum sicut
qui ministrat. uos autem estis qui permansistis mecum in tribu
lationibus meis. Et ego dispono uobis sicut disposuit mihi
pater meus regnum ut edatis & bibatis super mensam meam
in regno & sedeatis super tronos iudicantes duodecim tribus israhel.
Ait autem dominus simoni sicut lucas ipse subiungit. Ecce satanas
expetiuit uos ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro
te ne deficiat fides tua & tu aliquando conuersus confirma
fratres tuos. qui dixit ei. Domine tecum paratus sum & in carcerem
& in mortem ire. Et ille dixit. Dico tibi petre non cantabit
hodie gallus donec ter abneges nosse me. & dixit eis. Quando
misi uos sine sacculo & pera & calciamentis. Numquid
aliquid defuit uobis. At illi dixerunt nihil. Dixit ergo eis. Sed
nunc qui habet sacculum tollat similiter & peram. Et qui
non habet uendat tonicam suam & emat gladium.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Dico enim uobis quoniam adhuc hoc quod scriptum est oportet
impleri in me. Et quod cum iniustis deputatus est. &
enim ea quae sunt de me finem habent. At illi dixerunt.
Domine sunt duo gladii hic. At ille dixit eis: satis est. Et hymno
dicto sicut mattheus marcusque commemorant. exierunt
in montem oliueti. Tunc dicit illis ihs. Omnes uos scan
dalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim.
percutiam pastorem & dispergentur oues gregis. Post quam
autem resurrexero praecedam uos in galileam. Respondens
autem petrus. ait illi. Et si omnes scandalizati fuerint
in te. ego numquam scandalizabor. Ait illi ihs. Amen dico
tibi quia in hac nocte antequam gallus cantet. ter me nega
bis. Ait illi petrus. Etiam si oportuerit me mori tecum non
te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt. haec
secundum mattheum inseruimus sed & marci paene ipsa &
totidem uerba sunt. Nisi quia distat illud quod de galli cantu
iam supra enodauimus. contexit enarrationem mattheus & dicit.

IIII. TUNC UENIT IHS CUM ILLIS IN UILLAM QUAE DICITUR
GETHSEMANI. HOC DICIT [cum marcus] HOC ET LUCAS NON EX
PRESSO NOMINATO PRAEDIO CET[illegible].

Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem oliuarum.
Secuti sunt autem [illum] & discipuli. & cum peruenisset ad locum.
dixit illis. Orate ne intretis in temptationem. iste locus est.
cuius nomen illi dixerunt gethsemani ibi fuisse intellegimus
hortum quem commemorat iohannes. Ita narrant. Haec
cum dixisset ihs egressus est. cum discipulis suis trans torren
tem caedron ubi erat hortus in quem introiit ipse & discipuli eius.

Deinde secundum mattheum dixit discipulis. Sed&e hic.
donec uadam illuc & orem. Et adsumpto p&ro & duob;
filiis zebedei. coepit contristari & mestus esse. Tunc
ait illis. Tristis ē anima mea usq; ad mortem. Sustin&e
hic. & uigilate mecum. Et progressus pusillū. procidit
in faciem suam orans & dicens. Mi pater. si possibile ē.
transeat a me calix iste. Uerumtamen. non sicut ego uolo.
sed sicut tu. Et uenit ad discipulos suos & inuenit eos
dormientes. & dicit p&ro sic. Non potuistis una hora uigi
lare mecum? Uigilate & orate ut non intr&is in tempta
tionem. Sp̄s quidem promptus ē. caro autem infirma. Iterū
secundo abiit & orauit dicens. Pater mi. si non potest
hic calix transire nisi bibam illum fiat uoluntas tua.
Et uenit iterum & inuenit eos dormientes. Erant enim
oculi eorum grauati. Et relictis illis. iterum abiit &
orauit tertio eundem sermonem dicens. Tunc uenit
ad discipulos suos & dicit illis. Dormite iam & requi
escite. Ecce adpropinquabit hora. & filius hominis
trad&ur in manus peccatorum. Surgite eamus. ecce
adpropinquabit qui me trad&. Haec iam marcus
eoq; prorsus eo modo atq; eo ordine conserit. aliquan
to breuius quasdam constringens sententias & ali
quid magis aperiens. Nam uid&ur hic sermo secun
dum mattheū tamquam sibi ipsi contrarius quod
post tertiam orationem uenit ad discipulos suos.
& dicit illis. Dormite iam & requiescite. Ecce
adpropinquabit hora & filius hominis trad&ur

In manus peccatorum. Surgite eamus ecce adpropinquabit qui me tradet. Quomodo enim supra dormite iam et requiescite cum conectat. ecce adpropinquabit hora. et ideo dicat surgite eamus. qua uelut repugnantia commoti qui legunt conantur. ita pronuntiare quod dictum est. Dormite iam et requiescite. tamquam ab exprobrante non a permittente sit dictum? quod recte fieret si fieret necesse. Cum ergo marcus ita hoc commemorauerit ut cum dixisset. dormite iam et requiescite adiungeret sufficit. et deinde inferret uenit hora. Ecce traditur filius hominis utique intellegitur. post illud quod eis dictum est. Dormite et requiescite siluisse dominum aliquantum ut hoc fieret quod permiserat. et tunc intulisse. Ecce adpropinquabit hora. Ideo post illa uerba secundum marcum positum est sufficit id est quod requieuistis. iam sufficit. Sed quia commemorata non est. ipsa interpositio silentii domini. Propterea coartat intellectum. ut in illis uerbis alia pronuntiatio requiratur.

Lucas autem praetermisit quotiens orauerit. dixit? Sane quod isti tacuerunt et orantem ab angelo confortatum. et prolixius orantis sudorem fuisse sanguineum et guttas decurrentes in terram. Cum ergo dicit. et cum surrexisset ab oratione et uenisset ad discipulos suos non expressit quota oratione. in nihilo tamen illis duobus repugnat. Iohannes uero postea quam in hortum ingressum dicit cum discipulis suis non commemorat quid illic egerit. donec eius traditor cum iudeis ad eum conprehendendum ueniret.

Tres igitur isti eandem rem ita narrauerunt. sicuti etiam
unus homo ter posset. cum aliquanta uarietate. Nulla
tamen aduersitate. lucas enim quantum abesset progressus
id est auulsus fuerit ut oraret. Manifestius aperuit dicens
quantum iactus est lapidis. Porro autem marcus primo
ex uerbis suis idem narrauit. rogasse dominum. ut si fieri
posset transiret ab eo illa hora id est passionis. quam calicis
nomine mox significauit. Deinde uerba ipsa domini sic
enuntiauit. abba pater. Omnia tibi possibilia sunt
transfer calicem hunc a me. Quibus uerbis si adiungas quod
illi duo dixerunt. et quod ipse etiam marcus ex persona sua
pariter supra posuit. ita sententia manifestatur. Pater
si fieri potest. omnia enim tibi possibilia sunt. transfer
calicem istum a me. ne quis eum putaret patris minuisse
potestatem cum ait. si fieri potest. non enim dixit.
si facere potes. sed si fieri potest. Fieri autem potest.
quod ille uoluerit. sic itaque dictum est. Si fieri potest. ac si
diceretur si uis. Manifestabit enim marcus quo intellectu
accipiendum sit si fieri potest. quando ait. Omnia tibi
possibilia sunt. et quod commemorauerunt eum dixisse.
uerum non quod ego uolo. sed quod tu. Tantundem
ualet quantum si et ita dicatur. Uerum tamen. non
mea uoluntas sed tua fiat. Satis ostendit non ex in
possibilitate sed ex uoluntate patris dictum esse si
fieri potest. praesertim quia lucas et hoc ipsum planius
intimauit. non enim ait si fieri potest sed si uis. Cui
apertiori sententiae apertius iungitur. quod marcus

posuit ut ita dicatur sicut. Omnia enim tibi possibilia
sunt. transfer a me calicem istum. Quod autem ipse
marcus non solum pater. sed abba per eum dixisse com
memorat. hoc .ē. abba ebraicae quod ē latine pater.
Et fortasse dn̄s propter aliquod sacramentū utrūq; dixerit
uolens ostendere illam se tristitiā in persona sui corpo
ris. id ecclesiae suscepisse. cui factus .ē. angularis lapis
uenientib; ad eum partim ex hebreis ad quos ptin& quod
ait abba. partim ex gentibus ad quas ptin&. quod ait.
pater. & iā paulus apostolus non p̄termittit hoc sacramentū.
In quo clamamus inquit abba pater. Et iterum ait.
Misit ds̄ sp̄m suum in corda nostra. clamantem abba pat̄.
Oportuit enim ut bonus magister & uerus saluator in
firmiorib; conpatiens in se ipso demonstrar&. Non debere
suos martyres desperare si qua forte cordib; eorū inrep&
sub tempus passionis ex humana fragilitate tristitia cum eā
uincerent uoluntati suae p̄ponendo uoluntatē dī quia ille
scit quid expediat quib; consulit de qua tota re. Non nunc
tempus .ē. ut uberius disseratur. Agitur enim modo de
conuenientia euangelistarū. In quorū diuersitate uerborū
salubritē discimus. non aliud in uerbis ad audiendam ueritatē.
quam sententiā loquentis esse requirendā. hoc ē enim pat̄
quod abba pat̄. sed ad sacramentum intimandū planius .ē. abba
pater. ad unitatē significandam sufficit pater. & dn̄m qui
dem abba pater dixisse credendum .ē. sed tam̄ non luceret
sententia nisi aliis dicentib; pater demonstrar&ur. Sic
esse illes duas ecclesias ex iudaeis & grecis. ut & iā una sit.

Ex illo ergo intellectu dictum ē. abba pater. quod idem dn̄s alibi ait. Habeo alias oues quae non sunt ex hoc ouili. gen ter utiq; significans. cum haber& oues & iā in populo isrt. sed quia secutus adiecit. Oport& me & eas adducere. ut sit unus grex & unus pastor. Quantū ual& ad israhelitas & gentes. abba pater. tantū ad unū gregem solum pater.

v ADHUC ERGO IPSO LOQUENTE SICUT DIC̄ MATTHEUS ET MARC̄.

Ecce iudas unus ex duodecim uenit & cum eo turba multa cum gladiis & fustib; missi a principib; sacerdotum & senioribus populi. Qui autem tradidit eum. dedit illis signum dicens. Quem cum osculatus fuero. ipse ē ten& eū.

Et confestim accedens ad ihm̄ dixit. haue rabbi. Et osculatus ē eum. Dixit q; illi primo. quod ait lucas. iuda osculo filium hominis trades. deinde quod mattheus. ad quod uenisti amice. deinde dixit. Quod iohannes commemorat. quid quaeritis. responderunt ei. ihm̄ nazarenū. Dicit ei ihs̄ ego sum. Stabat autem & iudas qui tradebat eum cum ipsis. Ut ergo dixit eis ego sum. abierunt retrorsū & ceciderunt in terram. Iterum ergo eos interrogauit. quem quaeritis. illi autem dixerunt. ihm̄ nazarenū. Respondit ihs̄ dixi uobis. quia ego sum.

Si ergo me quaeritis. sinite hos abire ut impler&ur sermo quem dixit. Quia quos dedisti mihi non ꝑdidi ex ipsis quemquā. Uidentes autem sicut lucas dicit. hi qui circa ipsum erant quod futurū erat dixerunt ei. Dn̄e si ꝑcutimus in gladio. Et percussit unus ex ipsis quod omnes quattuor dicunt seruum principis sacerdotū. & amputau̅

auriculam eius sicut lucas & iohannes dicunt dextram.

Qui autem percussit secundum iohannem petrus erat. quem percussit autem. malchus uocabatur. Deinde quod lucas dicit. Respondit ihs ait. Sinite usque huc. et adiunxit

s quod mattheus commemorat. Conuerte gladium tuum in

s locum suum. Omnis enim qui acceperint gladium. gladio

s peribunt. An putas quia non possum rogare patrem meum

s & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum. quomodo ergo implebuntur scripturae quia sic oportet fieri. his uerbis adiungi potest quod illum eo loco dixisse iohannes commemorat. Calicem quem dedit mihi pater. non bibam illum. Tunc sicut dicit lucas. tetigit auriculam illius qui percusserat. ut & sanauit eum. Nec moueat quasi contrarium sit quod lucas dixit. Interrogantibus discipulis si percuterent in gladio dominum respondisse. sinite usque huc quasi post illam percussionem ita dictum fuerit ut placuerit eius usque huc factum. sed amplius fieri noluerit.

Cum in uerbis quae mattheus posuit intellegatur potius totum factum quod usus est gladio petrus domino displicuisse. Illud enim uerius est. quod cum eum interrogassent dicentes. Domine si percutimus in gladio. Tunc respondit. sinite usque huc. Id est. non uos moueat quod futurum est. permittendi sunt huc usque progredi. hoc est. ut me adprehendant & impleantur quae de me scripta sunt.

sed inter moras uerborum interrogantium dominum & illius respondentis petrus defensionis auiditate & maiore pro domino commotione percussit. sed non potuerunt

&iam simul dici quae simul fieri potuerunt. non enim dicer&.
Respondens autem ihs. Nisi illorum interrogationi responder&.
non facto p&ri. Nam de facto p&ri quid iudicauerit mattheus
solus dicit. ubi &iã non dixit mattheus. Respondit ihs p&ro.
Conuerte gladiũ tuum sed dixit. Tunc ait illi ihs. conuerte
gladiũ tuum quod post factum appar& dixisse dnm. illud
uero quod lucas posuit. Respondens autem ihs ait. Sinite
usq; huc. illis autem qui interrogauerant responsũ ẽẽ accipi
endum ẽ. sed quia ut diximus inter uerba interrogantiũ & res
pondentis dñi facta ẽ uno ictu percussio. hoc ordine iudica
uit esse narrandum. ut &iã inter uerba interrogationis &
responsionis ẽẽ inserer&. Non ẽ ergo contrariũ hoc ei quod
dixit mattheus. Omnis enim qui acceperint gladium.
gladio peribunt. Id ẽ. qui usi fuerint gladio. uideri autẽ
poss& contrarium. Si dñs ex illa responsione saltim usq;
ad unum. nec ipsum l&ale uulnus ipsum tamen gladii sponta
neum ad probasse demonstrar&ur. Quem quam &iã p&ro
dictum totum congruentẽ intellegi possit ut sic conecta
tur & quod lucas & quod matths r&ulit quemadmodum
supra commemoraui. sinite usq; huc. Et conuerte
gladium in locum suum. Omnis enim qui acceperint gla
dium gladio peribunt. & c&era. Quomodo autem sit in
tellegendũ sinite usq; huc iam exposui & si aliter melius
potest ita sit. Dum tamen euangelistarũ ueritas const&.
Postea sequitur mattheus & commemorat. Cum in illa hora
dixiss& turbis. Tamquã ad latronem existis cum gladiis
& fustib; conphendere me. Cotidie apud uos sedebã docens

Intemplo & non me tenuistis. Tunc addidit etiam uerba quae
lucas ponit · sed haec ē hora uestra & potestas tenebrarum. Hoc
autem totum factū ē · [illegible] sicut mattheus dicit ut
implerentur scripturae prophetarū. Tunc discipuli omnes
relicto eo fugierunt. Sicut & marcus dicit. Sequebatur
autem illum unus adolescens amictus sindonem sicut idem
marcus commemorat. Et cum tenuissent eum reiecta sin
done nudus profugit ab eis.

VI · AT illi tenentes ihm duxerunt ad caiphan princi
pem sacerdotum ubi scribae et pharisaei conue
nerant sicut matth dicit · sed primo ad annā
ductus ē · socerū caiphae sicut iohannes dic.

Marcus autem & lucas nomen non dicunt pontificis. Ductus
ē autem ligatus cum adessent in illa turba tribunus & co
hors & ministri iudaeorū sicut iohannes commemorat.

Petrus autem sequebatur eum alonge usq; in atriū principis
sacerdotū · & ingressus intro sedebat cum ministris ut
uideret finem. Sicut dicit mattheus & calefaciebat se
ad ignem · sicut in eo loco narrationis dicit marcus. hoc &
lucas commemorat. Quod petrus sequebatur alonge. Accenso
autem igne in medio atrio & circū sedentib; illis erat petrus
in medio eorum & iohannes dicit · qđ sequebatur simon petrus
& alius discipulus. Discipulus autem ille alius erat notus
pontifici & introiit cum ihū in atriū pontificis sicut iohan
dicit. Petrus autem stabat ad hostiū foras · secundum eun
dem iohannem · Exiit ergo discipulus alius qui erat notus
pontifici & dixit ostiariae & introduxit petrum ·

Sicut idem iohannes dicit· sic enim factū ē· ut intus essꝫ & petrus
in atrio sicut & alii dicunt· Princeps autem sacerdotū & omne
concilium sicut mattheus dicit· quaerebant falsū testimonū
contra ihm· ut eum morti traderent & non inuenerunt.
Cum multi falsi testes accessissent conuenientia enim testimonia
non erant· Sicut marcus dicit cum eundem locū cōmemoraret.
Nouissime autem uenerunt duo falsi testes sicut dicit mattheus
& dixerunt· hic dixit· possum destruere templū dī & post
triduum aedificare illud· Alios etiam marcus commemorat
dixisse· nos audiuimus eum dicentem· Ego dissoluam templū
hoc manufactum· & per triduū aliud non manu factum aedificabo·
& ideo non erat conueniens testimoniū illorum· Sicut idem
marcus ibidem dicit· Et surgens princeps sacerdotum· ait
illi· Nihil respondes ad ea quae isti aduersū te testificantur.
ihs autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi· Adiuro
te per dm̄ uiuum ut dicas nobis si tu es xp̄s filius dī· Dicit
illi ihs· tu dixisti· Haec mattheus, marcus autem eadem aliis
uerbis dicit· Nisi quod tacet quod eum adiurauerit princeps
sacerdotū· sed tantū uidere ostendit· quod ei dicit ihs. tu
dixisti· Quantū si diceret ego sum· sequitur enim et ait
idem marcus. Ihs autem dixit illi· ego sum· Et uidebitis filiū
hominis ad dextris sedentem uirtutis & uenientē cū nubib;
caeli· hoc dicit etiā mattheus· sed non dicit respondisse
ihm· ego sum. Tunc princeps sacerdotū scidit uestimenta
sua dicens· Blasphemauit· Quid adhuc egemus testib;·
quod mattheus commemorat & sequitur. Ecce nunc
audistis blasphemiā· quid uobis uidetur· At illi

respondentes dixerunt. Reus ē mortis. Hoc etiā testatur & marcus. & sequitur mattheus. Tunc expuerunt infaciem eius & colaphis eum ceciderunt. Alii autem palmas infaciem ei dederunt dicentes. prophetiza nobis xpe. quis ē qui te percussit. Hoc dicit & marcus commemorat etiā quod ei faciem uelauerunt. Defhis lucas quoq; adtestatur. haec intellegitur passus dns usq; ad mane indomo principis sacerdotum. quo prius adductus ē. ubi etiā petrus temptatus ē. sed de petri temptatione quae inter has dn̄i contumelias facta ē. non eodem ordine omnes narrant. Nam ipsas primo commemorant mattheus & marcus. Deinde petri temptationē. lucas uero explicat prius temptationem petri. Tum demū has dn̄i contumelias. Iohannes autem incipit petri temptationem dicere. & inponit quaedam decontumeliis dn̄i. & adiungit quod inde missus ē. ad caiphan pontificem. & inde recapitulat ut explicet quam coeperat temptationē petri indomo quo primo adductus ē. & redit adordinem ubi ostendit quemadmodum ductus sit dns ad caipham.

Sic ergo mattheus sequitur. petrus uero sedebat foris inatrio. & accessit ad eum una ancilla dicens. & tu cum ihū galileo eras. At ille negauit coram omnib; dicens. Nescio quid dicis. exeunte autem illo ianuā uidit eum alia & ait his qui erant ibi. & hic erat cum ihū nazareno. Et iterum negauit cum iuramento quia non noui hominem. & post pusillū accesserunt qui stabant & dixerunt petro. Uere & tu ex illis es nam & loquella tua manifestū te facit. Tunc coepit detestari & iurare quia non nouisset hominem. & continuo

gallus cantauit. Haec dicit mattheus. Intellegitur autem quod
postea quam exiit foras cum iam semel negass& gallus cantauit.
Primus quod mattheus tac&. & marcus dicit. Non autem foris
ante ianuam iterum negauit. sed cum rediss& ad focum. quan
do autem redierit. non opus erat commemorare. Marcus ergo
sic illud narrat. Et exiit foras ante atriū. & gallus cantauit.
Rursus autem cum uidiss& illum ancilla. coepit dicere
circū stantib;. quia ex illis ē. At ille iterum negauit. haec
uero ancilla non eadem. sed alia ē. Sicut dicit mattheus.
Sane hoc quoq; intellegitur. quia in secunda negatione a duob;
conpellatus ē. & ab ancilla scilic& quam commemorat matth
marcus & ab alio quem commemorat lucas. Sic enim hoc
narrat lucas. P&rus uero sequebatur a longe. Accenso autem igne
in medio atrio & circū sedentib; illis. Erat p&rus in medio eorum.
Quem cum uidiss& ancilla quaedam sedentem ad lumen & eum
fuiss& intuita dixit. Et hic cum illo erat. At ille negauit eum
dicens. mulier non noui illum. Et post pusillū alius uidens
eum dixit. & tu de illis es. Hoc ergo quod lucas ait. & post pu
sillum. iam egressus erat p&rus ianuam. & primus gallus
ccentauerat iam que redierat. ut quemadmodum dicit iohann̄
ad focum stans iterum negar&. Iohannes enim in prima
negatione p&ri. non solum de primo galli cantu tac& sicut
& c&eri excepto marco. sed & iā quod sedentē ad ignem cogno
uit ancilla. non commemorat. Hoc enim tantum ait.
Dicit ergo p&ro ancilla ostiaria. Numquid ergo & tu de dis
cipulis es hominis istius. dicit ille. non sum. Deinde inter
ponit quae gesta sunt cum ihū in eadem domo. quae cōmemo

randa arbitratus ē. Ita narrant. Stabant autem & ministri
ad prunas quia frigus erat. & calefaciebant. Erat autem
cum eis & petrus stans & calefaciens se. Hic ergo intellegit
iam exisse foras petrum. & redisse. Primo enim sedebat
ad ignem. postea iam rediens stare coeperat. Sed forte ait
aliquis. nondum exierat. Surrexerat autem exiturus. hoc
potest dicere qui putat foris ante ianuā secundo interroga
tum negasse. Uideamus ergo iohannis sequentia. Ponti
fex ergo inquit. interrogauit ihm de discipulis suis & de doc
trina eius. Respondit ei ihs. ego palā locutus sum mundo.
ego semp docui in synagoga & in templo. quo omnes iudei
conueniunt. & in occulto locutus sū nihil. quid me interro
gas? Interroga eos qui audierunt. quid locutus sum ipsis.
Ecce sciunt quae dixerim ego. Haec autem cum dixisset.
unus adsistens ministrorum. dedit alapam ihū dicens.
Sic respondes pontifici? Respondit ei ihs. Si male locutus sum.
testimoniū perhibe de malo. Si autem bene. quid me cedis?
Et misit eum annas ad caipham pontificem ligatum. Hic
sane ostenditur quod annas pontifex erat. Nondum enim
missus erat ad caipham. cum iam illi diceretur. sic respon
des pontifici? & hos duos annam & caiphan pontifices
commemorat & iam lucas initio euangelii sui. his dictis.
Iohannes redit ad quod coeperat de negatione petri. Id ē
in eadem domo ubi gesta sunt quae narrauit. Et cum
ad caipham missus ē. ihs ad quem ab initio ducebatur
sicut dixit mattheus. Commemorauit autem ista
iohannes quae interposuit. Recapitulans de petro. & ad eā

narrationem rediens ita dicit. ut compleat trinam negationē.
E rat autem simon petrus stans & calefaciens se. Dixerunt
ergo ei. Numquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille
& dixit. Non sum. Hoc igitur loco inuenimus. & non
ante ianuā. sed ad focum stantem. secundam negasse
petrum quod fieri non posset. nisi iam redisset. Postea
quam foras exierat. & foris eum uidit altera ancilla. sed cū
exiret eum uidit. Id ē cum surgeret ut exiret animad
uertit eum. & dixit his qui erant ibi. Id ē. qui simul erant
ad ignem intus in atrio. Et hic erat cum ihū nazareno.
I lle autem qui foras exierat. hoc audito. rediens iurauit illis
contra nitentib; quia non nouit hominem. Nam & marcus
sicait de eadem ancilla. Et coepit dicere circū stantib; quia
hic ex illis ē. Dicebat enim. non illi. sed his qui illo exeunte
ibi remanserant. sic tam̄ ut ille audiret. Unde rediens
& rursus ad ignem stans resistebat negando uerbis eorum.
D einde in eo quod iohannes ait dixerunt. Numquid & tu
ex discipulis eius es. quod redeunti & stanti dictum intellegi
mus. Hoc quoq; confirmatū. non illā tantū alterā ancillam.
quam commemorat in hac secunda negatione mattheus &
marcus. sed alium quem commemorat lucas cum petro id
egisse. unde iohannes dicit. Dixerūnt ergo ei. quapropter
siue postea quam illo exeunte dixit ancilla his qui secum
erant in atrio. quia hic ex illis ē. Hoc audito ille regressus
ē. ut se quasi purgaret negando. Siue quod ē credibilius
non audiuit quid de illo dictū fuerit. cum foras exiret
& postea quam rediit. Dixerunt ei ancilla & ille alius

quem lucas commemorat. Numquid & tu ex discipulis eius es?
Et dixit. Non sum. pertinaciter insistente illo. de quo lucas ait.
atq; dicente. Et tu de illis es. Cui petrus ait. O homo.
Non sum. Liquido tamen colligitur conlatis de hac re omnib;
euangelistarū testimoniis. non ante ianuam secundo petrū
negasse. sed intus in atrio ad ignem. mattheū autem & marcū
qui cōmemorauerunt exisse eum foras. regressū eius bre
uitatis causa tacuisse. Nunc iam de tertia negatione in
spiciamus eorū congruentiā. quam mattheū solū iam ex
plicasse meminerimus. Sequitur ergo marcus & dicit.
Et post pusillū qui adstabant. dicebant petro. Uere & tu
ex illis es. Nam & galileus es. Ille autem coepit anathematizare
& iurare quia nescio hominem istum quem dicitis. Et sta
tim gallus cantauit. Iterum. Lucas autem ita sequitur.
Hoc idem narrans. & interuallo facto quasi horae unius
alius quidem adfirmabat dicens. Uere & hic cū illo erat.
Nam & galileus ē. Ait petrus. Homo nescio quid dicis.
Et continuo adhuc illo loquente. cantauit gallus. Iohan̄
secutus de tertia negatione ita explicauit. Dicit unus
ex seruis pontificis cognatus eius cuius abscidit petrus
auriculā. Nonne ego te uidi in horto cū illo. Iterum ergo
negauit petrus. & statim gallus cantauit. Quod igitur
mattheus & marcus dicunt post pusillum quantū esset
hoc temporis. manifestat lucas dicendo. & interuallo facto
quasi horae unius. De hoc autem interuallo tacet iohannes.
Item quod mattheus & marcus. non singulari sed plurali
numero enuntiant eos qui cum petro agebant.

Cum lucas unum dicat · Iohannes quoq; unum · Eumq; cognatū
eius cuius abscidit petrus auriculam · facile ē intellegere
aut pluralem numerum pro singulari usitata locutione
usurpasse · mattheum & marcum aut quod unus maxime
tamquam sciens & qui eum uiderat adfirmabat · Ceteri
autem secuti eius fidem petrū simul arguebant · Unde duos
euangelistas conpendio pluralem numerū posuisse · Alios
autem duos eum solum significare uoluisse · qui p̄cipuus
in hoc erat · Iam uero illud quod matth ipse petro dictum
fuisse adserit · Uere & tu ex illis es · & loquella tua mani
festū te facit · Sicut iohannes eidem petro dictum adserat ·
nonne ego te uidi in horto cum illo · Marcus autem inter
se illos de petro locutos dicit · Uere ex illis ē · Nam & galileus
sic & lucas
est · non petro sed de petro dicit · Alius quidem adfirmat
dicens · Uere & hic cum illo erat · Nam & galileus ē · Aut
sententiam intellegimus tenuisse eos · qui conpellatum
dicunt petrum · Tantundem enim ualuit · quod de illo
coram illo dicebatur · quantum si illi diceretur aut
utroq; modo actum ē · & alios illū alios alium modo com
memorasse · Galli autem cantū post tertiā negationē
secundū intellegimus · sicut marcus expressit · Seqr̄
ergo mattheus ita dicens · Et recordatus ē petrus
uerbi ihū quod dixerat · prius quam gallus cantet ter
me negabis · Et egressus foras · fleuit amare · Marcus
autem ita dicit · Recordatus ē petrus uerbi quod
dixerat ei ihs · Prius quam gallus cantet bis · ter me
negabis · & coepit flere · Lucas autē sic ait · Et con

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

uersus dn̄s respexit p&rum. & recordatus ē p&rus uerbi
dn̄i sicut dixit prius quam gallus cant& ter me negabis.
& egressus foras p&rus. fleuit amare. Johannes de recor
datione & fl&u tac&. Sane in eo quod ait lucas. quod
conuersus dn̄s respexit p&rū. Quomodo accipiendū
sit diligentius considerandum ē. quamuis enim dicantur
&iam interiora atria. Tamen in exteriore atrio fuit
p&rus inter seruos. qui simul se ad ignem calefaciebant.
Non ē autem credibile quod ibi audiebatur dn̄s a iudeis
ut corporalis fier& illa respectio. Nam quae cum dixiss&
mattheus tunc expuerunt in faciem eius & colaphis eum
ceciderunt. Alii autem palmas in faciem ei dederunt
dicentes. proph&iza nobis xp̄e. quis ē qui te percussit.
Secutus ē dicens. P&rus uero sedebat foris in atrio. quod
non dicer& nisi illa cum dn̄o intus agerentur. Et quantū
colligitur in narratione marci. non solum interioribus
sed &iā in superioribus domus agebantur. Nam postea
quam marcus talia narrauit secutus ait. Et cum ess&
p&rus in atrio deorsum. sicut ergo eo quod mattheus
ait. P&rus uero sedebat foris in atrio. ostendit quod
illa intus agerentur. Sic eo quod dixit marcus & cum
ess& p&rus in atrio deorsū ostendit non solū in interi
oribus sed &iā in superioribus gesta quae dixerat.
Quomodo ergo respexit p&rū dn̄s facie corporali.
Quapropter mihi uid&ur illa respectio diuinitus facta.
ut ei ueniret in mentē quotiens iam negass& & quid
ei dn̄s prae dixiss& atq; ita misericorditer dn̄o respiciente

paeniter & eum · & salubriter fler& · sicut cotidie dicimus.
D(omi)ne respice me · Et respexit eum d(omi)n(u)s quidē aliquo periculo
uel labore diuina misericordia liberatus (est) · Et sicut dictū
(est) · Respice & exaudi me & conuertere d(omi)ne libera animā meā ·
Ita dictum arbitror conuersus d(omi)n(u)s respexit p(etr)um · & re
cordatus (est) p(etr)us uerbi d(omi)ni · Deniq(ue) cum frequentius sole
ant in narrationib(us) suis ponere ih(esu)m quam d(omi)n(u)m · quomodo
lucas d(omi)n(u)m posuit dicens · Conuersus d(omi)n(u)s · respexit p(etr)ū ·
& recordatus (est) · p(etr)us uerbi d(omi)ni · Mattheus autem & marcus
qui de ista responsione tacuerunt · Non uerbi d(omi)ni · sed uer
bi ih(es)u eum recordatū esse dixerunt · Ut &iam ex hoc in
tellegamus illā respectionem a ih(es)u non humanis oculis ·
sed diuinitus factam · Sequitur ergo mattheus & dicit ·

VII · MANE AUTĒ FACTO · CONSILIŪ INIERUNT
OMNES PRINCIPES SACERDOTŪ ET SENIORES
POPULI ADUERSUS IH(ESU)M · UT EŪ MORTI TRADEREN(T) ·

Et uinctum adduxerunt eum · & tradiderunt pontio pilato
presidi · Marcus similiter · & confestim mane inquit con
silium facientes summi sacerdotes cum seniorib(us) & scribis
& uniuerso concilio uincientes ih(esu)m duxerunt & tradi
derunt pilato · Lucas autē postea quam cōpleuit narrando
p(etr)i negationem recapitulauit quae cum d(omi)no gestasunt ·
Iam ut appar& circa mane atq(ue) ita contexuit narrationē · Et
uiri qui tenebant illū inludebant illum · cedentes & uela
uerunt eum & p(er)cutiebant faciem eius & interrogabant
eum dicentes · Proph&iza quis (est) · qui te p(er)cussit · Et alia
multa blasphemantes dicebant in eum & ut factus (est) dies

conuenerunt seniores plebis & principes sacerdotum & scribae
& duxerunt illum in concilium suum dicentes. Si tu es xp̄s
dic nobis. Et ait illis. Si uobis dixero. non credetis mihi.
S i autem & interrogauero. non respondebitis mihi neq; dimittetis.
E x hoc autem erit filius hominis sedens a dextris uirtutis dī
D ixerunt autem omnes. Tu ergo es filius dī. qui ait. Uos
dicitis quia ego sum. At illi dixerunt. Quid adhuc deside
ramus testimoniū. ipsi enim audiuimus de ore eius. Et sur
gens omīs multitudo eorum. duxerunt illum ad pilatum.
H aec omnia narrauit lucas. Ubi intellegitur quod etiā matth
& marcus narrauerunt quod interrogatus sit dn̄s utrum
ipse esset filius dī. & quod dixerit. dico uobis. Amodo
uidebitis filium hominis sedentem a dextris uirtutis &
uenientem in nubibus caeli. i. cum lucescente die gestū quando
lucas dicit. Et ut factus ē dies. atq; ita narrat similia.
& si quid etiā ipse cōmemorat quod illi tacuerunt. Nocte
autem intellegimus p falsos testes actum ēē cum dn̄o quod
breuiter commemorauerunt mattheus & marcus. Lucas
tacuit qui enarrauit quae circa mane sunt gesta. Nam
& illi idē mattheus & marcus contexuerunt narrationem
in his quae cū dn̄o acta sunt usq; ad mane. sed postea
redierunt ad narrandum petri negationem. qua termina
ta redierunt ad mane. ut inde cetera contexerent quousq;
perducerent quae cum dn̄o acta erant. sed nondum
commemorauerant quod mane factum est. Johannes
quoq; cum ea quae cum dn̄o gesta sunt. ex quanta parte
uisum ē. & petri negatione totam commemorasset.

Adducunt ergo inquit ihm ad caiphan in prætorium. Erat
autem mane ut intellegimus aut aliquam fuisse causam
quae coegerit caiphan esse in prætorio. Necesse præsentem
cum alii principes sacerdotum haberent de dño quaestionem
aut in domo eius fuisse prætorium. tamen ad ipsum ab initio
ducebatur ad quem in extremo perductus est. sed quia iam tam
quam conuictum reum adducebant. Caiphae autem iam
antea uisum fuerat. ut ihs moreretur. Nulla mora inter
posita est. quin occidendus pilato traderetur. Quae igitur
per pilatum cum dño gestarunt. ita mattheus narrat ac pri
mum excucurrit inde. ut commemoraret exitum iudae
traditoris quem solus narrauit. Ita dicens. Tunc uidens
iudas qui eum tradidit quia damnatus esset. paenitentia
ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum
et senioribus dicens. Peccaui. tradens sanguinem iustum.
At illi dixerunt. quid ad nos? tu uideris. Et proiectis argen
teis in templo recessit. et abiens laqueo se suspendit. Prin
cipes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt. Non
licet eos mittere in corbanan quia pretium sanguinis est.
Consilio autem accepto emerunt agrum figuli in sepulturam
peregrinorum. propter hoc uocatus est. ager ille acheldemac
id est ager sanguinis usque in hodiernum diem. Tunc im
pletum est quod dictum est. per hieremiam prophetam dicen
tem. Et acceperunt triginta argenteos pretium pretiati
quem adpretiauerunt filii israhel et dederunt eos in agrum
figuli sicut constituit mihi dns. Si quis autem mouetur
quod hoc testimonium non inuenitur in scriptura hieremie prophete.

& ideo putat fidei euangelistae aliquid derogandum. Primo
nouerit non omnes codices euangeliorum habere quod per hiere
miam dictum sit. sed tantum modo per prophetam. Possu
mus ergo dicere his potius codicibus esse credendum qui
hieremiae nomen non habent. Dictum est enim hoc
per prophetam sed zachariam. unde putatur codices esse
mendosos. qui habent nomen hieremię quia uel zacha
riae habere debuerunt. uel nullius sicut quidam. Sed tamen
prophetam dicentem qui utique intellegitur zacharias. seducta
tur ista defensione cui placet. Mihi autem quur non
placeat. haec causa est. quia & plures codices habent hiere
miae nomen & qui diligentius in grecis exemplaribus euan
gelium considerauerunt. in antiquioribus grecis ita se per
hibent inuenisse. Et nulla fuit causa quur adderetur
hoc nomen. ut mendositas fieret. Quur autem de nonnul
lis codicibus tolleretur. Fuit itaque causa ut hoc audax
inperitia faceret cum turbaretur questione. quod hoc
testimonium apud hieremiam non inueniretur. Quid ergo
intellegendum est. nisi hoc actum esse secretiore consilio
prouidentię dei. qua mentes euangelistarum sunt gubernatae.
potuit enim fieri. ut animo matthei euangelium conscri
bentis pro zacharia hieremias occurreret. unde fieri solet
quod tamen sine ulla dubitatione emendaret. saltim
ab aliis admonitus qui ipso adhuc in carne uiuente
hoc legere potuerunt. nisi cogitaret recordationis suę
quae sancto spiritu regebatur. non frustra occurrisse aliud pro
aliud nomen prophetae. nisi quia dominus hoc scribi constituit.

Quur autem ita constituerit dn̄s. prima illa causa utilissima
debet facillime cogitari. etiam sic ee̅ insinuatum ita omnes scōs
prophetas uno spū loquutos. mirabili inter se consensione
constare ut hoc multo amplius sit quam si omnium omnia
prophetarum uno unius hominis ore dicerentur. Et ideo
Indubitanter accipi debere quaecumq; per eos sps̄ scs̄ dixit
singula esse omnium et omnia singulorum. Cum igitur et quae
dicta sunt per hieremiam. tam sint zachariae quam hieremiae
et quae dicta sunt per zachariam. tam sint hieremiae quam zachariae.
quid opus erat ut emendaret mattheus. cum aliud pro alio
sibi nomen occurrens a se scriptum relegisset. ac non potius
sequens auctoritatem sps̄ scī. a quo mentem suam regi plus
nobis ille utique sentiebat. ita hoc scriptum relinqueret.
Sicut etiam admonendo constituerat ei dn̄s. ad informandos
nos tantam uerborum suorum inter prophetas ee̅ concordiam. ut
non absurde immo congruentissime etiam hieremiae
deputaremus. quod per zachariam dictum reperiremus. Si
enim hodie quisquam uolens alicuius uerba indicare. dicat
nomen alterius a quo dicta sint. qui tamen sit amicissimus.
et a familiaritate coniunctissimus. illius cuius uerba dice
re uoluit. Et continuo recordatus alium pro alio se
dixisse ita se colligat atq; corrigat. ut tamen dicat.
Bene dixi. quid aliud intuens. nisi tantam inter ambos
esse concordiam inter illum scilicet cuius uerba dicere uolu
it. et alium cuius ei nomen pro illius nomine occurrit?
ut tale sit hoc istum dixisse quales si ille dixisset. quan
to magis hoc de prophetis scīs intellegendum et maxime

commendandum fuit. ut omnium libros tamquam unius
unum librum acciperemus. In quo nulla rerum discrepantia
crederetur. sicut nulla inueniretur. & in quo maior esset con
sentia ueritatis. quam si omnia illa unus homo quam
libet doctissimus loqueretur. Quod ergo hinc argumentũ
sumere conantur uel infideles uel imperiti homines. quasi
ad ostendendam dissonantiã scõrum euangelistarum. hoc
potius debent adsumere fideles & docti ad ostendendam unita
tem scõrum etiã prophetarum. Est alia causa quae mihi
uidetur alio tempore diligentius ꝑtractanda ne amplius
sermonem protendamus. quam huius operis terminandi
necessitas flagitat. Quur hoc nomen hieremiae in testimonio
zachariae sic manere permissum. uel potius spũ scĩ auctoritate
preceptum sit. Est apud hieremiã quod emerit agrum a filii
fratris sui. & dederit ei argentum. Non quidem sub hoc
nomine pretii quo positum est apud zachariam xxx argen
teis. Uerumtamen agri emptio non ē apud zachariã quod
autem prophetia de xxx argenteis ab hoc interpretatus sit
euangelistae. quod modo de dño completum ē. ut hoc et
eius pretiũ manifestum ē. sed ad hoc ꝑtinere etiã illud de
agro empto quod hieremias dicit hinc potuit mystice signi
ficari. ut non hic zachariae nomen poneretur qui dixit
xxx argenteis. sed hieremiae qui dixit de agro empto. ut
lecto euangelio atq; inuento nomine hieremiae. Lecto
autem hieremia & non inuento testimonio de xxx argen
teis. inuento tamen agro empto admoneatur lector
utrumq; conferre. & inde sensum enucleare prophetiae.

quomodo ptineat ad hoc quod in dno impletum est. Nam illud quod subiecit huic testimonio mattheus cum ait. quem adpretiauerunt filii isrt & dederunt eos in agrum figuli sicut constituit mihi dns. Nec apud zachariam nec apud hieremia repperitur. Unde magis ex persona ipsius euangelistae accipiendum e. eleganter & mystice inserturn quia et hoc ex dni reuelatione cognouerit ad hanc rem quae de xpi ptio facta e. huiusmodi pertinere prophetiam. Liber quippe empti agri apud hieremia iubetur mitti in uas fictile. & emitur hic de ptio dni ager figuli & hoc ad sepultura peregrinorum. tamquam ad p mansionem quietis eorum cum in hoc saeculo peregrinantur. consepeliuntur xpo per baptismum. Nam & illam emptionem agri hoc significare ait. hieremias dicit dns quia erit permansio captiuitate liberatoru in illa terra. Haec tamqua delinianda arbitratus sum cu admonerem quid in his prophetis testimoniis in unum redactis & euangelicae narrationi conlatis diligentius adtentiusq; requiratur. Haec interposuit mattheus de iuda traditore. Deinde sequitur & dicit.

VIII. IHS AUTEM STETIT ANTE PSIDEM. ET INTERROGAUIT EUM PRESES DICENS.

Tu es rex iudaeorum. Dicit ei ihs. Tu dixisti. Et cum accusaretur a principibus sacerdotu & senioribus populi. Nihil respondit. Tunc ait illi pilatus. Non audis quanta aduersu te dicunt testimonia. & non respondit ei ullum uerbum. Ita ut miraretur preses uehementer. Per diem autem sollemnem consueuerat pses dimittere

populo unum uinctum quem uoluissent. Habebant aut
tunc uinctum insignem qui dicebatur bar abbas. Congregatis
ergo illis. dixit pilatus. Quem uultis dimittam uobis
barabban an ihm qui dicitur xpc. Sciebat enim quod
per inuidiam tradidissent eum. Sedente autem illo
pro tribunali. misit ad illū uxor eius dicens. Nihil tibi
& iusto illi. Multa enim passa sum hodie per uisum
propter eum. Principes autem sacerdotum & seniores
persuaserunt populis. ut p&erent barabban ihm uero
perderent. Respondens autem praeses ait illis. Quem
uultis uobis de duob; dimitti. illi dixerunt barabban.
Dicit illis pilatus. Quid igitur faciam de ihū qui dici
tur xpc. dicunt omnes crucifigatur. ait illis pses.
Quid enim mali fecit. At illi magis clamabant dicentes.
crucifigatur. Uidens autem pilatus quia nihil pficer&
sed magis tumultus fier&. accepta aqua lauit manus
coram populo dicens. Innocens ego sum a sanguine
iusti huius. uos uideritis. Et respondens uniuersus
populus dixit. Sanguis eius super nos & sup filios nros.
Tunc dimisit illis barabban. ihm flagellatum tradidit
eis ut crucifiger&ur. Haec narrauit mattheus per pi
latum gesta de dño. Marcus quoq; paene isdem uerbis
& rebus concinit. uerba autem pilati quibus respon
dit populo p&entium. Ut sollemniter unus uinctus
dimitter&ur ita refert. Pilatus autem respondit eis
& dixit. uultis dimittam uobis regem iudaeorum.
Mattheus autem sic ait. Congregatis ergo illis dix pilatus.

Quem uultis dimittam uobis barabban an ihm qui dicitur
ihs? Nulla quaestio est quod tacet ipsos petisse ut aliquid
eis dimitteretur. Sed quaeri potest quae uerba pilatus dixe
rit. utrum quae a mattheo an quae a marco referuntur. Aliud
enim uidetur esse quem uultis dimittam uobis barabban
an ihm qui dicitur xps. Aliud dimittam uobis regem iudeorum?
Sed quia reges xpos dicebant et qui dixit illum an illum.
Manifestum est enim quaesisse an uellent dimitti sibi regem
iudaeorum id est xpm. Nihil interest sententiae quod hic
dicta tacuit marcus de barabban hoc solum uolens dicere
quod ad dnm pertinebat. quandoquidem in eorum respon
sionem satis et ipse ostendit quem sibi dimitti uoluerint.
Pontifices inquit concitauerunt turbam ut magis bar
abban dimitteret eis. Sequitur autem et dicit. Pilatus
autem iterum respondens ait illis. Quid ergo uultis
faciam regi iudaeorum? Unde satis apparet quod id
marcus uelit ostendere dicendo xpm. Non enim dice
bantur xpi reges nisi iudaeorum. Namque in eo etiam loco
mattheus ait. Dicit illis pilatus; quid igitur faciam
de ihu qui dicitur xps. Ergo sequitur marcus. At illi
iterum clamauerunt crucifige eum. Quod ille ait:
Dicunt omnes. crucifigatur. Et sequitur marcus.
Pilatus uero dicebat eis. quid enim mali fecit? At illi
magis clamabant. crucifige eum. Hoc mattheus
non dixit; sed quod dixit. Uidens autem pilatus quia
nihil proficeret. sed magis tumultus fieret. Dixit etiam
eum lauisse manus coram populo. ut innocentem

+ dicendo regem iudeorum quod matheus:

signif

se a sanguine iustificar&. Quod item & marcus & lucas tacent.

Satis ostendit &iam mattheus egisse praesidem cum populo ut dimitter&ur. quod breuiter significauit marcus in eo quod refert pilatum dixisse. quid enim male fecit. Deinde sic &iam concludit quae per pilatum cum dño gesta sunt.

Pilatus autem inquit uolens populo satis facere. dimisit illis barabban. & tradidit ihm flagellis caesum ut crucifiger&ur. haec apud p̃sidem gesta narrauit marcus.

Lucas apud pilatum gesta sic narrat. Coeperunt autem accusare illum dicentes. hunc inuenimus subuertentem gentem nostram & prohibentem tributa dari caesari. & dicentem se xp̄m regem esse; hoc illi duo euangelistae non dixerunt. Cum tamen dicerent quod eum accusabant ergo iste &iã ipsa crimina quae falso obiecerunt aperuit.

Tacuit autem quod ei dixit pilatus. Non respondens quicquam? uide in quantis te accusant. Sed plane sequitur & dicit. Quod &iã illi dixerunt; pilatus autem interrogauit eum dicens. Tu es rex iudaeorum? At ille respondens ait. Tu dicis. hoc autem mattheus & marcus commemorauerunt antequam dicerent conpellatum ihm. quod eis accusantib; non responder&. Nihil autẽ inter ē. ueritatis quo ordine lucas ista r&ulerit. quemadmodum nihil inter ē. si alius aliquid tac&. quod alius cõmemorat. Quemadmodum in consequentibus dicit. Ait autem pilatus ad principes sacerdotum & turbas. Nihil inuenio causae in hoc homine. At illi inualescebant dicentes. commou& populum docens

per uniuersum iudeam & incipiens a galilea usq; huc. Pila
tus autem audiens galileam. Interrogauit si homo galileus
ess&. Et ut cognouit quod de herodis potestate ess&.
remisit eum ad herodem. qui & ipse hierosolymis erat in
illis diebus. Herodes autem uiso ihu gauisus ē ualde.
Erat enim cupiens ex multo tempore uidere eum. Eo qd
audir& multa de illo. & sperabat signum aliquod uideri
ab eo fieri. Interrogauit autem illum multis sermonib;
At ipse nihil illi respondebat. Stabant &iam principes
sacerdotum & scribae constanter accusantes eum. Spre
uit autem illum herodes cum exercitu suo & inlusit indu
tum ueste alba & remisit ad pilatum & facti sunt amici
herodes & pilatus in ipsa die. Nam antea inimici erant
ad inuicem. Haec omnia id ē. quod a pilato ad herodem
dns missus ē. & quae ibi gesta sunt. Lucas solus indicat.
&iam si aliquid ibi ait simile quod in aliis narrationū
locis apud alios possit inueniri; C&eri autem ea tantū
dicere uoluerunt. quae apud pilatum gesta sunt. quous
q; dns crucifigendus trader&ur. Rediens ergo lucas
ad ea quae apud p̄sidem gerebantur unde digressus erat.
ut narrar& quod apud herodem actum est. Ita sequitur.
Pilatus autem conuocatis principib; sacerdotum & ma
gistratibus & plebe. dixit ad illos. Obtulistis mihi
hunc hominem quasi euertentem populum. Et ecce ego
coram uobis interrogans nullam causam inueni in
homine isto ex his in quib; eum accusatis. sed hic intellegimus
eum pr&ermisisse. Quem admodum a dno quaesierit

quid accusatoribus responderet. sedneq; herodes inquit.
Nam remisi uos adillum. & ecce nihil dignum morte actum est
ei. emendatum ergo illum dimittam. Necesse autem habe
bat dimittere eis perdiem festum unum. Exclamauit autem
simul uniuersa turba dicens. Tolle hunc. & dimitte nobis
barabban quierat propterseditionem quandam factam in
ciuitate. & homicidium missus incarcerem. Iterum autem
pilatus locutus est. ad illos uolens dimittere ihm. At illi
sub clamabeent dicentes. crucifige crucifige illum.
Ille autem tertio dixit ad illos. quid enim male fecit iste?
Nullam causam mortis inuenio ineo. Corripiam ergo
illum & dimittam. At illi instabant uocib; magnis
postulentes ut crucifigeretur & inualescebant uoceseorum.
Mattheus huic conatui pilati quosepius cum eis egit.
uolens ut dimitteretur ihs paucissimis uerbis satis
adtestatus est. ubi ait. Uidens autem pilatus quia nihil
proficeret sed magis tumultus fieret. quod non diceret
nisi multum ille nisus esset. quamuis tacuerit. quoti
tentauerit — ens hoc efficere temptauerit. ut eueheret ihm furori
eorum & lucas ita concludit quod actum est apud psidem.
Et pilatus inquit adiudicauit fieri petitionem eorum.
Dimisit autem illis eum quipropter homicidium & sedi
tionem missus fuerat incarcerem quem petebant
ihm uero tradidit uoluntati eorum. Nunc eadem
secundum iohannem consideremus id est quae perpilatum
facta sunt. & ipsi inquit non introierunt inptorium
ut non contaminarentur sed manducarent pascha.

Exiit ergo pilatus ad eos foras. & dixit. Quam accusationē
adfertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixer
ei: si non esset hic malefactor. non tibi tradidissemus eū.
Hoc uidendum ē. ne contrarium sit ei quod lucas dicit. certa in eū
dicta esse crimina. & dicit quae dicta sunt. Coeperunt
autem inquit accusare illum dicentes: Hunc inuenimus
subuertentē gentem nostram & prohibentem tributa
dari caesari. & dicentem se xp̄m regem esse. Quod uero
nunc secundum iohannem commemoraui. uidentur
iudaei noluisse dicere crimina. Cum dixisset eis
pilatus: quam accusationem adfertis aduersus hominē
hunc. Responderunt ei si non esset hic malefactor. non
tibi tradidissemus eum. Uidelicet ut eorum auctori
tatem secutus: quid ei obiceretur desineret quaerere. sed
ob hoc tantum nocentem crederet. quod sibi ab eis tra
di meruisset. Ergo intellegere debemus & hoc dictum
esse & hoc quod lucas commemorauit. Multa enim
dicta & multa responsa sunt. unde unicuiq; eorum
quantum uisum ē. decerpsit. & in narratione sua po
suit quod satis ēē iudicauit. Nam & iā ipse iohannes
dicit. quaedam quae obiecta sint quae suis locis uide
bimus. Itaq; sequitur. Dixit ergo eis pilatus. Acci
pite eum uos & secundum legem uestram iudicate eū.
Dixerunt ergo ei iudaei. Nobis non licet interficere
quemquam: ut sermo ih̄u impleretur quem dixit.
significans qua esset morte moriturus. Introiit ergo
in p̄torium pilatus. & uocauit ih̄m. & dixit ei.

s Tu es rex iudaeorum? Respondit ihs a temet ipso hoc dicis.
s an alii tibi dixerunt de me? Et hoc uidetur non conueni
s re illi. quod ab aliis commemoratum est. Respondit ihs
tu dicis. Nisi in consequentib; ostenderet. Et illud dic
tum esse unde ostendit. ea quae nunc dicit ac ceteris
euangelistis tacita. quam a dno dicta non esse. Adten
de ergo cetera. Respondit inquit pilatus. Num quid
ego iudaeus sum. gens tua et pontifices tradiderunt
te mihi quid fecisti? Respondit ihs. Regnum meum.
non est de mundo hoc. Si ex hoc mundo esset regnum meum
ministri mei decertarent. ut non traderer iudeis. Nunc
autem regnum meum non est hinc. Dixit ergo ei pilatus.
Ergo rex es tu. Respondit ihs. tu dicis. quia rex sum ego.
Ecce quando uentum est ad id quod alii euangelistae comme
morauerunt. Sequitur ego item dicente adhuc dno
quod ceteri tacuerunt. Ego in hoc natus sum et ad hoc
ueni in mundum. ut testimonium phibeam ueritati
Omnis qui est ex ueritate. audit meam uocem. Dicit ei
pilatus. quid est ueritas? Et cum hoc dixisset. iterum
exiit ad iudaeos et dicit eis. Ego nullam inuenio in eo
causam. Est autem consuetudo uobis. ut unum di
mittam uobis in pascha. Uultis ergo ut dimittam
uobis regem iudaeorum? Clamauerunt rursum
omnes dicentes. Non hunc. sed barabban. Erat autem
barabbas latro. Tunc ergo adphendit pilatus ihm
et flagellauit. Et milites plectentes coronam de spi
nis. inposuerunt capiti eius et ueste purpurea

128

circumdederunt eum. & ueniebant ad eum & dicebant.
Haue rex iudaeorū. Et dabant ei palmas. Exiit ergo pi
latus foras. & dicit eis. Ecce adduco eum uobis foras
ut cognoscatis. quia in eo nullā causam inuenio. Exi
it ergo ihs foras habens spineam coronam & purpureum
uestimentū. & dicit eis. Ecce homo. Cum ergo uidis
sent eum pontifices & ministri iudaeorum. clamabant
dicentes. Crucifige crucifige. Dicit eis pilatus. Acci
pite eum uos. & crucifigite. Ego enim non inuenio cau
sam in eo. Responderunt ei iudaei dicentes. Nos legem
habemus & secundū legem deb& mori. quia filium dī
se fecit. hoc potest congruere ei. quod lucas commemo
rat in accusatione iudaeorū dictum. hunc inuenimus
subuertentem gentem nostram ut adiungatur quia fi
lium dī se fecit. Sequitur itaq; iohannes & dicit. Cum
ergo audiss& pilatus hunc sermonem. magis timuit.
Et ingressus ē prętorium & dicit ad ihm. Unde es tu.
Ihs autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei pilatus.
Mihi non loqueris. Nescis quia potestatem habeo cruci
figere te & potestatem habeo dimittere te. Respon
dit ihs non haberes potestatem aduersum me ullam
nisi tibi e& datum desuper. Propterea qui tradidit
me tibi. maius peccatum hab&. Ex inde quaerebat
pilatus dimittere eum. Iudaei autem clamabant
dicentes. Si hunc dimittis. Non es amicus caesaris.
Omnis qui se regem facit. contradicit caesari. huic
potest congruere. quod lucas in eadem accusatione

Iudaeorum ita narrat. Cum dixissent inuenimus eum
subuertentem gentem nostram adiecit & prohibentem
tributa dari caesari & dicentem se xp̄m regem esse. ex
quo soluitur illa quaestio qua putari poterat iohannes
dixisse nullum a iudaeis dn̄o crimen obiectū. quando
responderunt & dixerunt ei. Si non esset hic malefi
factor. Non tibi tradidissemus eum. Sequitur ergo
iohannes & dicit. Pilatus ergo cum audisset hos
sermones. adduxit foras ih̄m & sedit pro tribunali in
locum qui dicitur lithostrotos. hebraeicae autem gabbatha.
Erat autem parasceue paschae hora quasi sexta. & dicit
iudaeis. Ecce rex uester. Illi autem clamabant. tolle cru
cifige eum. Dixit eis pilatus. Regem uestrum crucifigā?
Responderunt pontifices. Non habemus regem. nisi
caesarem. Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeret.

.VIIII. HAEC NARRAVIT IOHANNES PER PILA
TV̄ GESTA CONSEQUENS ETIĀ UT IPSĀ DN̄I
PASSIONEM SECD̄ QVATTVOR EVANGL̄ARV̄ TESTI
MONIA. Videamus quam mattheus sic incipit. Tunc
milites presidis suscipientes ih̄m in p̄torium. congrega
uerunt aduersus eum uniuersam cohortem. & exuen
tes eum clamidem coccineam circumdederunt ei. &
plectentes coronā de spinis posuerunt super caput eius.
& harundinem in dextera eius. & genu flexo ante eum.
inludebant dicentes. Haue rex iudaeorum? hoc
marcus in eodem loco narrationis. ita dicit.
Milites autem duxerunt eum intro. in atrio p̄torii.

Et conuocant totam cohortem & induunt purpuram & in
ponunt ei plectentes spineam coronam & coeperunt saluta
re eum. haue rex iudaeorum. Et percutiebant caput eius
harundine & conspuebant eum. & ponentes genua ado
rabant eum. Intellegitur itaq; quod mattheus ait.
Clamidem coccineã circũ dederunt. hoc marcus dixisse
indutum purpurã pro regia enim purpura clamys illa
coccinea ab inludentib; adhibita erat. Et ẽ rubra
quaedam purpura cocci simillimã. Potest &iam fieri
ut purpurã &iam marcus commemorauerit quam cla
mis habebat. quamuis e& coccinea. Lucas hoc p̄termi
sit. Iohannes autem antequam dicer& quod eum pila
tus crucifigendum tradiderit commemorauit hoc di
cens. Tunc ergo adp̄hendit pilatus ihm̄. & flagellauit
eum. & milites plectentes coronam de spinis inposuerun̄
capiti eius & ueste purpurea circũdederunt eum. Et
ueniebant ad eum & dicebant. Haue rex iudaeorum.
Et dabant ei palmas. Unde appar& mattheum & marcũ
recapitulando istud commemorasse. non quo tunc
factum sit cum eum pilatus iam crucifigendũ tradi
dis s&. iohannes enim apud pilatum dicit haec gesta
satis euidenter. Unde isti quod p̄terierant recoluerunt.
ad hoc pertin& &iam quod consequenter dicit mattheus.
Et expuentes in eum acceperunt harundinem & percutie
bant caput eius. Et postquam inluserunt ei. exuer̄
eum clamidem & induerunt eum uestimentis eius &
duxerunt eum ut crucifigerent. hoc quod exuerunt

clamidem & induerunt eum uestimentis eius in fine
factum intellegitur cum iam duceretur. Marcus hoc itaq;
dicit. Et postquam inluserunt ei. & exuerunt illum pur
puram & induerunt eum uestimentis eius. Sequitur ergo math.

X EXEUNTES AUTEM INUENERUNT HOMINEM
CYRINEUM NOMINE SYMONEM. HUNC ANGARI
AUERUNT. UT TOLLERET CRUCEM EIUS.

Marcus quoq; educunt illum inquit ut crucifigerent
eum. & angariauerunt praetereuntem symonem cyrineum
uenientem deuilla patrem alexandri & rufi. ut tolleret
crucem eius. hoc lucas ita dicit. Et cum ducerent eum
adprehenderunt symonem quendam cyrinensem uenien
tem deuilla. & inposuerunt illi crucem portare post ihm.

Iohannes autem sic narrat. Susceperunt autem ihm &
eduxerunt & baiulans sibi crucem. exiit ineum qui dicitur
caluariae locum. hebreicae golgotha. ubi eum crucifixe
runt. Unde intellegitur quod ipse sibi portabat crucem
Cum exiret inlocum memoratum. Simon autem ille in i
tenere angariatus est. dequo tres commemorant cui postea
data est. portanda crux usq; inlocum ita utrumq; factum
inuenimus. Primo id quod iohannes dixit. Deinde quod
ceteri tres. Sequitur itaq; mattheus. XI

ET UENERUNT INQUIT IN LOCUM QUI DICI
TUR GOLGOTHA. QUOD EST CALUARIAE LOCUS
DE HOC LOCO APERTISSIME CONSENTIUNT.

Deinde adiungit idem mattheus. Et dederunt ei uinum
bibere cum felle mixtum. Et cum gustasset noluit

bibere. hoc marcus ita narrat. & dabant ei bibere murratum
uinum & non accepit. hoc intellegendum est. mattheum dixis
se cum felle mixtum. Fel quippe pro amaritudine posuit.
Et murratum enim uinum amarissimum est. quamquam fieri
possit ut & fel & murra uinum amarissimum redderent. Quod
ergo ait marcus non accepit intellegitur non accepit ut
biberet. Gustauit autem sicut mattheus testis est. ut quod
idem mattheus ait noluit bibere. hoc marcus dixerit
non accepit. tacuerit autem quod gustauerit. Seqr̄ matth.

XII. POSTQUAM AUTEM CRUCIFIXERUNT EUM
DIUISERUNT UESTIMENTA EIUS SORTEM MITTENTES
ET SEDENTES SERUABANT EUM.

Hoc idem marcus sic & crucifigentes eum diuiserunt
uestimenta eius mittentes sortem super eis quis quod tolle
ret. hoc lucas sic ait. Diuidentes uero uestimenta eius
miserunt sortes & stabat populus expectans; breuiter a
trib; dictum est. Johannes autem distinctius hoc expli
cat quemadmodum gestum sit. Milites ergo inquit
cum crucifixissent eum acceperunt uestimenta eius
& fecerunt quattuor partes unicuiq; militi partem &
tonicam. Erat autem tonica inconsutilis desuper contex
ta pertotum. Dixerunt ergo aduicem non scindamus eam.
sed sortiamur de illa cuius sit ut scriptura impleretur
dicens. Partiti sunt uestimenta mea sibi. & in uestem meam
miserunt sortem. Sequitur mattheus. XIII.

ET INPOSUERUNT SUPER CAPUT EIUS CAUSAM
IPSIUS SCRIPTAM. HIC EST IHS REX IUDAEORUM.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Marcus autem prius quam hoc diceret . erat autem inquit
hora tertia & crucifixerunt eum. Hoc enim subiungit. Cum
de uestium diuisione diceret quae res diligentissime consi
deranda est. ne magnum faciat errorem. Sunt enim qui
arbitrentur hora quidem tertia dominum crucifixum. A sex
ta autem hora tenebras factas usque ad nonam. ut con
summatae intellegantur tres horae. ex quo crucifixus est.
usque ad tenebras factas. Et posset quidem hoc rectis
sime intellegi. nisi iohannes diceret hora quasi sexta
pilatum sedisse pro tribunali in loco qui dicitur
litostrotos. hebraice autem gabatha. Sequitur enim.
Erat autem parasceue pascha hora quasi sexta. & dicit
iudaeis. Ecce rex uester. Illi autem clamabant. Tolle
tolle. crucifige eum. Dixit eis pilatus. Regem uestrum
crucifigam? Responderunt pontifices. Non habemus regem.
nisi caesarem. Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifi
geretur. Si igitur hora quasi sexta pilato sedente pro
tribunali traditus est crucifigendus iudaeis. quomodo
hora tertia crucifixus est. Sicut uerbo marci non intel
legentes quidem prius enim qua hora crucifigi potuerat
uideamus. Deinde uidebimus quur hora tertia cru
cifixum dixerit marcus? Hora erat quasi sexta. Cum
traditus est crucifigendus a pilato sedente ut dictum est
pro tribunali. Non enim iam plena sexta erat. sed quasi
sexta. id est peracta quinta. Et aliquid etiam de sexta
esse coeperat. Numquam autem isti dicerent quinta
& quadrans aut quinta & triens aut quinta semis.

aut aliquid huiusmodi· habent enim istum morem scripturae·
ut aperte totum ponant· maxime intemporib; sicut deocto
illis diebus post quos eum dicunt ascendisse inmontem·
quorum medios intuens marcus ait· post dies sex praeteritum
quia tam mod erat eidem iohannes locutus est· ut non
diceret sexta· sed quasi sexta quod ita non diceret· sed tan
tummodo sexta diceret· Possemus nos intellegere
quem admodum loqui scripturae solent sicut dixit aperte
totum· ut per acta quinta & inchoata sexta gererentur
haec· quae narrata sunt in cruci fixi dni nostri· donec com
pleta sexta illo pendente fierent tenebrae· quib; tres
euangelistae adtestantur· mattheus marcus & lucas quae
ramus iam consequenter quur dixerit marcus cum com
memorasset quod crucifigentes eum diuiserunt uestimenta
eius mittentes sortes super eis quis quid tolleret· & secutus
adiunxerit· Erat autem hora tertia & crucifixerunt
eum· iam certe dixerat· Et crucifigentes eum· diuiser
uestimenta eius· Sic & itaque ceteri adtestantur quod eo
crucifixo· uestimenta diuisa sunt· Si eius rei gestae
tempus uoluit commemorare marcus sufficeret
dicere· erat autem hora tertia ut quid adiunxit· Et
crucifixerunt eum nisi uoluit aliquid recapitulando
significare· quod quaesitum inueniretur cum scrip
tura ipsa illis temporib; legeretur quib; uniuersae
ecclesiae notum erat· qua hora dns ligno suspen
sus sit unde posset huius uel error corrigi uel men
dacium refutari· Sed quia sciebat amilitib; suspensum

dnm non a iudaeis. sicut iohannes apertissime dicit. occul
te ostendere uoluit. eos magis crucifixisse qui clamauerunt
ut crucifigeretur. quam illos qui ministerium principi suo
secundum suum officium praebuerunt Intellegitur ergo fu
isse hora tertia cum clamauerunt iudaei ut dns cruci
figeretur. & ueracissime demonstratur. Tunc eos
crucifixisse quando clamauerunt. maxime quia
nolebant uideri se hoc fecisse. & propterea eum pilato
tradiderant quod eorum uerba satis indicant secundum
iohannem. Cum enim dixisset eis pilatus. Quam ac
cusationem adfertis aduersus hominem hunc. Responde
runt & dixerunt ei. Si non esset hic malefactor. non tibi
tradidissemus eum. Dixit ergo eis pilatus. Accipite
eum uos & secundum legem uestram iudicate eum. Dixerunt
ergo ei iudaei. Nobis non licet interficere quemquam.
quod ergo maxime uideri fecisse nolebant. hoc eos
hora tertia fecisse marcus ostendit. uerissime iudicans
magis fuisse dni necatricem linguam iudaeorum. quam
militum manus. quisquis autem dixerit non fuisse
horam tertiam. cum hoc iudaei primitus clamauerunt
insanissime se ostendit inimicum euangelii. Nisi
forte aliter potuerit eandem dissoluere quaestionem.
Non enim habet unde conuincat non fuisse tunc horam
tertiam. Et ideo ueridico euangelistae potius cre
dendum. quam contentiosis suspitionibus hominum.
Unde inquit probas horam tertiam fuisse. respondeo quia
credo euangelistis. quibus & tu si credis ostende

quemadmodum & hora sexta & hora tertia potuerit dns cru
cifigi. De sexta enim ut fateamur narratione iohannis urgue
mur. tertiam marcus commemorat quibus si uterq; nostrum
credit. Ostende tu aliter quemadmodum fieri utrumq;
potuerit. Libentissime adquiescam non enim sententiam
meam sed euangelii diligo ueritatem atq; utinam & iam
plures ab aliis inueniantur huius exitus quaestionis. quod
donec fiat utere mecum isto si plac&. Si enim nullus alius
exitus potuerit inueniri solus iste suffici&. Si autem
potuerit cum demonstratus fuerit eligemus tantum non
propter consequens esse ut quilib& omnium quattuor
euangelistarum mentitus sit aut in tanto & tam sco
culmine auctoritatis errauerit. Si autem quis dixerit
inde se conuincere non fuisse horam tertiam. cum illud
iudaei clamauerunt. quia postea quam dixit idem
marcus. Pilatus autem iterum respondens ait illis.
Quid ergo uultis faciam regi iudaeorum. At illi iterum
clamauerunt. crucifige eum. Non interponit aliquid
morarum ab eodem marco in eius narratione & continuo
ad id peruenitur. ut trader&ur ad crucem dns a pilato
quod iohannes hora quasi sexta factum esse commemorat.
Intellegat qui hoc dicit multa praetermissa esse quae
in medio gesta sunt cum pilatus ager&. quaerens quo
modo eum a iudaeis eriper&. & aduersus eorum insanis
simam uoluntatem. quibuscumq; modis potuit in
stantissime niter&ur. Mattheus enim ait. Dicit illis
pilatus. Quid igitur faciam de ihu qui dicitur xps.

D icunt omnes. crucifigatur. Tunc fuisse dicimus horam tertiam. quod autem mattheus sequitur & narrat. Uidens autem pilatus quia nihil proficeret sed magis tumultus fieret. & inconatibus pilati aderipiendum dominum. Et in tumultu iudaeorum contranitentium consumptum tempus duarum horarum intellegimus. & coeptam fuisse sextam. qua nondum terminata gesta esse sunt. quae ab eo tempore quo pilatus dominum tradidit usque ad tenebras factas narrantur. quod autem mattheus supra commemoravit. Sedente autem illo pro tribunali. misit ad illum uxor eius dicens nihil tibi & iusto illi. Multa enim passa sum hodie per uisum propter eum.

P ostea sederat pro tribunali pilatus. Sed inter illa quae prius gesta narrabat. Recordatus mattheus quod de pilati uxore dixit. uoluit hoc ibi interponere ut per strueret. quam maxime causa pilatus. Nec nouissime uolebat eum tradere iudaeis. Lucas autem narrat cum dixisset pilatus emendatum ergo illum dimittam. exclamasse uniuersam turbam. tolle hunc & dimitte nobis barabban. Sed fortasse nondum dixerant crucifige. Iterum autem pilatus secundum eundem lucam. Locutus est. ad illos uolens dimittere ihesum. At illi succlamabant dicentes. crucifige crucifige illum. Tunc intellegitur fuisse hora tertia. Quod ergo sequitur lucas & dicit. Ille autem tertio. dixit ad illos. Quid enim malefecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiam

ergo illum & dimittam. At illi instabant uocibus magnis postulantes ut crucifigeretur & inualescebant uoces eorum.

Satis etiam ipse significat magnum tumultum fuisse. Et post quantum morarum illis tertio dixerit. quid enim malefecit. Hic & intellegere quantum indagandae ueritatis satis est. Et postea quod ait instabant uocibus magnis & inualescebant uoces eorum. quis non uideat ideo factum quia uidebant pilatum eis nolle tradere dominum & qui hoc magnopere nolebat. Non utique in momento temporis cessit. sed uel duae horae & aliquid amplius in illa cunctatione transierunt. Johannem quoque interroga & uide quanta fuerit pilati illa cunctatio & recusatio tam foedi ministerii. Idem namque multo explicatius enarrat. quamuis nec ipse dicat utique omnia in quibus duae horae & de sexta aliquid praeter fluxit. Tamen cum flagellasset ihesum & a militibus ueste inlusoria multisque inlusionibus male tractari permisisset. credo ut hoc modo saltim eorum furorem mitigaret. neusque ad mortem saeuire pertenderent. Exiit iterum igitur pilatus foras. & dicit eis. Ecce adduco eum uobis foras. ut cognoscatis quia in eo nullam causam inuenio. Exiit ergo ihesus portans spineam coronam & purpureum uestimentum. & dicit eis. Ecce homo. ut illa uelut ignominiosa specie uisa placarentur. Sed adiungit & dicit. Cum ergo uidissent eum pontifices & ministri. clamabant dicentes. crucifige. crucifige.

Tunc horam tertiam fuisse dicimus. adtende

quae sequantur. Dicit eis pilatus. Accipite eum uos.
& crucifigite. Ego enim non inuenio in eo causam.
Responderunt ei iudaei. Nos legem habemus & secundū
legem deb& mori. quia filium dī se fecit. Cum ergo audis
s& pilatus hunc sermonem. magis timuit. & ingressus ē
ptorium iterum ad ihm. & dicit. unde es tu. ihs autem
responsum non dedit ei. Dicit ergo ei pilatus. mihi
non loqueris. Nescis quia potestatem habeo crucifige
re te. & potestatem habeo dimittere te. Respondit ihs.
Non haberes potestatem aduersus me ullam. nisi tibi
ess& datum desuper. Propterea qui tradidit me tibi.
maius peccatum hab&. Exinde pilatus quaerebat dimit
tere eum. In hoc igitur quod quaerebat pilatus dimit
tere eum. quantum temporis putamus esse consūptum.
quaecuncta pr&ermissa quae uel a pilato dicebantur. uel
a iudaeis contradicebantur. quousq; dicerent iudaei.
Unde ille commoueretur & ceder&. Ita enim sequitur.
Iudaei autem clamabant dicentes. Si hunc dimittis.
Non es amicus caesaris. Omnis qui se regem facit. con
tradicit caesari. Pilatus ergo cum audiss& hos sermo
nes. adduxit foras ihm. & sedit pro tribunali. In locum
qui dicitur litostrotus hebreicae autem gabatha.
Erat autem parasceue pascha. hora quasi sexta. Ab illa
ergo uoce iudaeorum. qua primo dixerunt crucifige
cum ess& hora tertia. usq; ad hoc quod sedit pro tribu
nali per medias horas cunctationis pilati. & tumul
tuantium iudaeorum duae horae pterierant. & pacta

quinta iam desexta aliquid coeperat· Dicit ergo iudaeis·
Ecce rex uester· Illi autem clamabant· Tolle tolle· crucifige
eum· Sed neq; iam commotus pilatus timore calumniae
facile cedebat· Tunc enim uxor eius ad eum miserat seden
tem pro tribunali quod preoccupauit mattheus· qui hoc so
lum commemorauit antequam ad eum locum narrationis
uenir&, ut ubi hoc poner&· ubi oportunum iudicauit.
Temptans itaq; adhuc pilatus· ne quid proficer&· dixit eis·
Regem u(est)r(u)m crucifigam? Responderunt pontifices· Non
habemus regem· nisi caesarem· Tunc ergo tradidit eis
illum ut crucifiger&ur· Et dum pergit· & dum crucifi
gitur cum duob; latronib; dum uester eius diuiduntur·
& in sorte illa tonica mittitur· atq; inter haec uariis
conuiciis inluditur· Simul enim cum illa gerentur & ista
conuicia iaciebantur· Conpl&a e(st)· hora sexta· & facte sunt
tenebrae· quas mattheus & marcus & lucas commemorant·
Iam itaq; conruat impia pertinacia· & credat d(omi)n(u)m i(esu)m
x(ristu)m· & tertia hora crucifixum lingua iudaeorum· &
sexta manib; militum quia in tumultu iudaeorum &
pilati aestib; duae atq; amplius horae p(rae)terierunt· uo
ce qua dixerunt crucifige· Sed ipse marcus qui maxi
me breuitatis sectator e(st)· breuiter uoluit intimare
pilati uoluntatem & conatum pro d(omi)ni uita· Cum enim
dixiss&· at illi iterum clamauerunt crucifige eum.
Ubi ostendit quod iam clamauerant cu(m) uellent sibi
dimitti bar abban· adiunxit· pilatus uero dice
bat eis· Quid enim male fecit? hoc modo breuiter

insinuauit quod diu gestum ē. memor tamen &iam ipse
qui uell& intellegi. Non ait pilatus uero dixit eis sed
ait. Pilatus uero dicebat eis. quid enim malefecit? q.
si dicer& dixit. quae si semel dictum intellegeremus. quia
uero ait. dicebat satis intimauit intellegentib; multis
modis & saepe dictum esse. quousq; inciper& hora sexta.
Cogitemus ergo quam breuiter hoc dixerit marcus in con
paratione matthei. quo con breuiter mattheus in conpara
tione lucae quam breuiter lucas in conparatione iohañ.
Cum tamen alia atq; alia quisq; commemorar&. Quam longe
breuiter ipse iohannes in conparatione rerum quae ges
taesunt. & morarum cum illa gererentur. & sine insania
resistendi credamus duas horas. Et quiddam illo inter
uallo transire potuisse marcum si ita ers& eo tempore
dicere fuisse horam tertiam. quo erat hora tertia. Cum
uox iudaeorū de crucifigendo dño sonuiss&. dicer&
&iam quod eum tunc ipse crucifixerint. nimis sup
bat leges narratorib; ueritatis inponit. Sic enim po
test dicere si haec ipse narrar& eo modo eodemq; ordi
ne ab omnib; debuisse narrari. quo ipse narrauit.
Dign&ur ergo consilio marci euangelistae superari con
silium suum. qui eo loco ⁒ diuina inspiratione suggestū ē.
Recordationes enim eorum eius manu gubernata sunt
qui gubernat aquam sicut scriptū ē. qualiter illi placu
erit. Fluitat enim humana memoria per uarias
cogitationes nec in cuius quam potestate ē. quid &
quando ei ueniat in mentem. Cum ergo illi sc̄i & ueraces
⁒ id ponendum iudicauit quo loco

uiri quasi fortu. Ita recordationum suarū propter narra
tionis ordinem occulte dī potestate cui nihil fortuitū
est commisissent. Non oport& quemquam hominum
dicere longe abiectum ab oculis dī & longe peregrinan
tem hoc loco poni debuit. quod ualde ignorat quur eo
loco dn̄s poni uoluerit. quia & si obuelatum ē. euangeli
um nostrum ait apostolus in his qui pereunt obuelatū ē.
Et cum dixiss& aliis quidem sumus odor uitae in uitam
aliis odor mortis in mortem. subiecit statim & ad haec
quis idoneus. id est quis idoneus intellegere quam iuste
fiat. quod idem dn̄s dicit. Ego ueni ut qui non uident
uideant. & qui uident caeci fiant. Ipsa ē. enim altitu
do diuitiarū scientiae & sapientiae dī. quasi ex eadem
massa aliud uas in honore aliud in contumelia & di
citur carni & sanguini. O homo tu quis es qui res
pondeas dō. quis ergo & in hac re cognoscit intellec
tum dn̄i. Aut quis consiliarius illi fuit ubi sic guber
nauit corda reminiscentiū euangelistarū & in ecclesię
fastigio tanto auctoritatis culmine sublimauit.
ut p haec ipsa quae in eis contraria uideri possunt
multi excecarentur digne traditi in concupiscentiā
cordis sui & repbum sensum. & multi exercerentur
ad eliminandū pium intellectum secundum occultā
omnipotentis iustitiā. Dicit enim pph& ad dn̄o.
nimis profundę facterunt cogitationes tuae. uir
inprudens non cognoscit. & stultus non intellegit
haec. P&o autem & admoneo eos qui haec legunt

pernos adiuuante dn̄o elaborata · ut huius sermonis quem
hoc loco interponendum arbitratus sum in omni simili
quaestionum difficultate meminerint · ne saepius eadem re
p&endarint · Facile autem uidebit qui sine impi&ate
duritia uoluerit adtendere · quam oportunam loco ·
Marcus hoc d&ertia hora posuerit ut quisq; ibi record&ur ·
qua hora iudaei crucifixerunt dn̄m qui uolebant in ro
manos uel principes uel milites transferre ipsum faci
nus · ubi factum ministrorū militū commemoratum ē ·
Ait enim · & crucifigentes eum diuiserunt uestim̄ta eī
mittentes sortes super eis · quis quid toller& · qui hoc ·
nisi milites sicut iohannes manifestat · ergo ne quis quā
cogitationem tanti criminis auersus a iudaeis · in mi
lites illos conuerter& · Erat autem inquit hora tertia
& crucifixerunt eum · ut illi eum potius crucifixisse
inueniantur quos hora tertia ut crucifiger&ur clamare
potuisse diligens inquisitor inueni& · Cū aduerterit
hoc quod a militib; factū ē · hora sexta factū esse quāquā
non desint qui parasceue quam iohannes commemorauit
dicens · Erat autem parasceue hora fere sexta · horam
diei tertiā uel intellegi qua sedit pilatus p tribunali · ut ea
dem tertia cōpl&a uideatur · Quando crucifixus ē · atq; illo
iam pendente in ligno · Aliter terr hore pacterint · & reddi
derit spm̄ ut ab ea hora qua defunctus ē · idē diei sexta
tenebrae fierent usq; ad nonā · Dicunt enim die quidē
illo quē dies sabbati sequebatur parasceuen fuisse parche
iudaeoꝝ quod ab eodem sabbato iam inciperent azima

Sed tamen uerum pascha quod iam in passione dñi gerebatur.
non iudaeorũ · sed xpianorũ coepisse ppararí id ē parasceuen
habere ab hora noctis nona · in eo quod dñs a iudaeis occiden
dus pparabatur. Parasceue quippe · intptatur pparatio ·

Ab illa ergo nona noctis hora usq; ad eius crucifixionem oc
currit · hora parasceue sexta · secundũ iohannē · & hora diei
tertia · secundũ marcũ · ut non marcus horã illã recordatam ·
recapitulando commemorauit · qua clamauerunt iudaei
crucifige crucifige · Sed eã prorsus horã tertiã dixerit
qua dñs ē fixus in ligno · Quis fidelis non huic faueat
solutioni questionis · si modo possit aliquis articulus conici ·
ab hora nona noctis · unde coepisse parasceuen paschę nostrę ·
id ē · pparationem mortis xpi congruenter intellegamus ·

Si enim dicamus eam coepisse quando a iudaeis adphen
sus ē dñs · adhuc noctis primę partes erant · Si quando
ad domũ pductus ē soceri caifae ubi & auditus ē a princi
pib; sacerdotum · adhuc gallus non cantauerat · quod ex
petri negatione colligimus quae cum iam audiret&ur
facta ē · Si autem quando pilato traditus ē · iam mane fuisse
apertissime scriptũ ē · Restat ergo ut intellegatur tunc
coepisse istam parasceuen paschę id ē · pparationē mortis dñi ·
quando responderunt omnes principes sacerdotũ apud
quos primũ audiebatur & dixerunt reus ē mortis · Quod
apud mattheum & marcũ inuenitur · ut recapitulando ·
intellegantur de petri negatione postea dixisse quod ante
factum erat · non enim absurde conicitur eo tempore
quando ut dixi reum mortis pronuntiauerunt nona horã

noctis esse potuisse. ex qua hora usq; ad horam qua sedit pi
latus pro tribunali quasi hora sexta fuit. non diei sed paras
ceues id est. immolationis dñi. quod uerum pascha est. ut plena
sexta eidem parasceues quae plena diei tertia occurrebat ut
dñs suspenderetur in ligno. Siue ergo hoc potius intellegen
dum eligatur. Siue marcus tertiam horam recoluerit eam.
quae maxime ad condemnationem iudaeorum in dñi cruci
fixione commemorare uoluerit. qua intellegantur
clamare potuisse. ut crucifigeretur. ut ipsos potius cruci
fixisse acciperemus. quam eos quorum manib; in ligno
suspensus est. Sicut ille centurio magis accessit ad dnm.
quem illi amici quos misit. proculdubio quaestio soluta est
de hora dominicae passionis. quae maxime solet &
contentiosorum concitare inpudentiam & infirmorum
inperitiam perturbare. Sequitur mattheus & dicit.

XIIII. TUNC CRUCIFIXI SUNT CUM EO DUO LATRO
NES. UNUS A DEXTRIS ET UNUS A SINISTRIS.
ET MARCUS SIMILITER ET LUCAS NEC IOHANNES
ALIQUAM FACIT QUAESTIONEM. QUAMUIS LATRO
NES EOS NON DIXERIT. AIT ENIM.

Et cum eo alios duos hinc & hinc. medium autem ihm.
Esset autem contrarium si cum illi dixissent latrones. iste
diceret innocentes. Sequitur mattheus & dicit.

XV PRETEREUNTES AUTEM BLASPHEMABANT
EUM MOUENTES CAPITA SUA ET DICENTES.

Qui destruis templum & in triduo illud reaedificas.
salua temet ipsum. si filius di es. descende de cruce.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Huic marcus paene eadem uerba consonat. Sequitur deinde
mattheus & dicit. Similiter & principes sacerdotum in
ludentes cum scribis & senioribus dicebant. Alios saluos
fecit seipsum non potest saluum facere. Si rex isr̄l est.
descendat nunc de cruce & credimus ei. confidit in dm̄
liberet nunc eum si uult. Dixit enim. quia filius di sum.

Marcus & lucas quamuis alia uerba dicant. ad eandem
tamen sententiā concinunt. Cum alius p̄termittit.
quod alius commemorat. De principibus enim sacer
dotum quod insultauerint dn̄o crucifixo pariter non
tacent. quamuis seniores tacuit marcus. Lucas autem
quia principes dixit. nec addidit sacerdotum magis
nomine generali omnes primates conplexus ē. ubi pos
sint intellegi & scribae & seniores. Sequitur matth & dic̄.

Id ipsum autem & latrones qui fixi erant cum eo in pro
perabant ei. nec marcus discrepat hoc idem dicens aliis
uerbis. Lucas autem potest repugnare putari. nisi genus
locutionis satis usitatum non obliuiscamur. Ait enim
lucas. Unus autem de his qui pendebant latronibus
blasphemabat eum dicens. Si tu es xp̄s. saluū fac te
met ipsū & nos. & sequitur idem ipse atq; ita contexit.

Respondens autem alter increpabat illum dicens. Neq;
tu times dm̄ quod in eadē damnatione es. & nos quidem
iuste. Nam digna factis recepimus. hic uero nihil ma
li gessit. Et dicebat ad ihm̄. Dn̄e memento mei.
cum ueneris in regnū tuū. Et dixit illi ih̄s. Amen dico
tibi. hodie mecū eris in paradiso. Quomodo ergo

sicut mattheus dicit. latrones qui fixi erant cum eo inp
perabant ei. uel sicut marcus dicit. & qui cū eo crucifixi
erant conuiciabantur ei. quaerendo quidem unus eorum
conuiciatus ē. secundū lucae testimoniū alter conpescuit
eum. & in dnm credidit. Nisi intellegeremus mattheum
& marcū breuiter perstringentes hunc locum pluralem
numerum pro singulari posuisse. Sicut in epistola
ad hebreos legimus pluraliter dictum. cluserunt ora
leonum. Cum solus daniel significari intellegatur. &
pluraliter dictū. secti sunt cum de solo esaia tradatur.
In psalmo etiam quod dictum ē. Adstiterunt reges terrae
& principes conuenerunt in unum. pluralem numerum
pro singulari positum. In actib; apostolorum exponitur.
Nam reges. propter herodem. principes ppt pilatum in
tellexerunt qui testimoniū eiusdem psalmi adhibuerunt.
Sed quia & pagani solent calumniari euangelio. Uideant
quemadmodum locuti sint auctores eorū. Faedras me
deas. & clytemestras cum singulae fuerint. Quid aut
usitatius uerbi gratia quam ut dicat aliquis & rustici mihi
insultant. Etiam si unus insultet. tunc enim esset
contrarium quod lucas de uno manifestauit si illi dixis
sent. ambos latrones conuiciatos dno. Ita enim non
posset sub numero plurali unus intellegi. Cum uero
dictū ē. latrones uel qui cum eo crucifixi erant. nec
additū ē ambo. Non solum si ambo fecissent posset
hoc dici. sed etiā quia unus hoc fecit. potuit usitato
locutionis modo p pluralē numerū significari.

.iii.

Sequitur autem mattheus & dicit. XVII

A SEXTA AUTEM HORA TENEBRAE FACTAE SUNT. SUPER UNIUERSAM TERRAM USQ; AD HORAM NONAM. HOC ET DUO ALII CONTESTANTUR.

Addidit autem lucas etiam unde factae sint tenebrae id est solem obscuratum. Sequitur mattheus. Et circa horam nonam clamauit ihs uoce magna dicens. heli. heli. Lema sabacthani quod est ds meus. ds meus. ut quid me dereliquisti? Quidam autem illic stantes & audientes dicebant. heliam uocat iste. Marcus paene ad eadem uerba ad eandem tamen sententiam. Non paene. sed omnino consentit.

Sequitur mattheus. Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam impleuit aceto & inposuit harundini & dabat ei bibere. Sic & marcus dicit. Currens autem unus & implens spongiam aceto circumponensq; calamo potum dabat ei dicens. sinite uideamus si ueniat helias ad ponendum eum. quod quidem heliam non ipsum qui obtulit spongiam cum aceto. sed ceteros dixisse mattheus narrauit. Alteri.

Ceteri uero dicebant. sine uideamus an ueniat helias liberans eum. Unde intellegimus & illum & ceteros hoc dixisse. Lucas autem antequam de latronis insultatione narraret hoc de aceto ita commemorauit. Inludebant autem ei & milites accedentes & acetum offerentes illi. dicentes si tu es rex iudaeorum. saluum te fac. Semel conplecti uoluit quod a militibus factum & dictum est. ubi mouere non debet quod non unum eorum dixit acetum optulisse. Genus enim locutionis tenuit de quo supra tractauimus. pluralem pro singulari ponens.

Hoc autem de aceto & iā iohannes commemorauit ubi ait.
Postea sciens ihs quia iam omnia consummata sunt
ut consummaretur scriptura dixit. sitio. Uas autem
positum ē. aceto plenū. illi autem spongiā plenam aceto
ysopo circū ponentes obtulerunt ori eius. Sed quod apud
eundem iohannem inuenitur dixisse sitio. & quia uas
ibi erat aceto plenum non mirū ē. si & ceteri tacuerunt.
Sequitur mattheus. XVIII.
IHS AUTEM ITERŪ CLAMANS UOCE MAGNA EMISIT
SPM. Marcus similiter. ihs emissa uoce magna expirauit.
Lucas autem quid ipsa dixerit uoce magna declarauit dix̄
enim. Et clamans uoce magna ihs ait. pater in manus
tuas commendo spm meum. Et haec dicens. expirauit.
Iohannes uero sicut tacuit illā uocem primā hely hely
quam mattheus & marcus retulerunt. tacuit & iā istam
quam lucas indicauit. Illi autem duo nomine uocis magnę
significauerunt. Id ē. pater in manus tuas cōmendo spm meū.
Quod eum uoce magna dixisse & ipse lucas similiter adtesta
tus ē. ut intellegeremus hanc fuisse uocem magnā. quam
mattheus & marcus commemorauerunt. Sed dixit iohann̄
quod nullus illorum trium ait eum dixisse. consummatū ē.
cum acetum accepisset quod eum ante ipsam uocem magnā
dixisse intellegimus. haec sunt enim uerba iohannis. Cum
ergo accepisset ihs acetum. dixit consūmatū ē. Et inclinato
capite. tradidit spm. Inter illud quod ait consūmatum ē.
& illud quod ait & inclinato capite tradidit spm. emissa ē
illa uox magna quam tacuit iste. Ceteri aut̄ tres cōmemorauer̄.

Hoc enim apparet esse ordinis ut ante diceret consummatum est.
cum perfectum in illo esset quod de illo prophetatum erat.
et tamquam adhoc expectaret. qui utiq; cum uellet moreretur.
deinde commendans tradidit spm. Sed quouis ordine
quilibet arbitretur dici potuisse. hoc magno opere cauendum
est. ne uideatur quisquam euangelistarum alteri repug
nare si uel tacuit quod alius dixit. aut dixit quod alius
tacuit. Sequitur mattheus.

**XVIIII. ET ECCE UELUM TEMPLI SCISSUM EST IN DU
AS PARTES A SUMMO USQ; DEORSUM.**

Et marcus sic dicit et uelum templi scissum est in duas
partes a summo usq; deorsum. Lucas autem similiter
hoc ait. Et uelum templi scissum est medium. sed non eo
dem ordine. uolens enim miraculum miraculo adiungere.
Cum dixisset et sol obscuratus est. continuo subiungendum ex
istimauit et uelum templi scissum est medium. preoccupans
uidelicet quod expirante dno factum est. ut deinde recapitulans
exsequeretur et de potu aceti et de illa uoce magna et de ipsa
morte. quae ante scissionem ueli post tenebras facta
intelleguntur. Mattheus enim quicum dixisset ihs autem
iterum clamans uoce magna emisit spm. Continuo
subiecit et ecce uelum templi scissum est. Satis ostendit tunc
esse scissum. cum ihs emisisset spm. Si autem non addi
disset et ecce. sed simpliciter dixisset et uelum templi scissum
est. incertum esset utrum ipse et marcus hoc recapitulando com
memorassent. Lucas autem ordinem tenuisset. an lucas recapitu
lasset quod illi ordine posuissent. Sequitur mattheus.

XX· ET TERRAMOTV Ē· ET PETRAE SCISSAE SUNT·
ET MONUMENTA APERTA SŪ· ET MULTA CORPORA
SCŌRŪ QUI DORMIERANT SURREXERUNT·

Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius· uenerunt
in scām ciuitatem & apparuerunt multis· haec quae solus
dixit· Non ē metuendū ne cuiquā cęterorū repugnare uideatur·
Sequitur idem ipse· Centurio autem & qui cum eo erant·
custodientes ihm̄ uiso terraemotu· & his quae fiebant· ti
muerunt ualde dicentes· Uere dī filius erat iste· marcus sic·
Uidens autem centurio qui ex aduerso stabat quia sic clamans
expirass& ait· uere homo hic filius dī erat· Lucas sic·
Uidens autem centurio quod factū fuerat glorificauit
dnm̄ dicens· uere hic homo iustus erat· Non ē contrariū
quod mattheus uiso terraemotu dicit admiratū centurio
nem· & eos qui cū illo erant· cū lucas dicat hoc eum admi
ratum quod emissa illa uoce expirass&· Ostendens quia
in potestate habuerit· quando morer&ur· in eo quippe
quod idem mattheus non solū dixit uiso terraemotu· sed
& iā addidit & his quae facta erant integrū locū fuisse
demonstrauit lucae· ut dicer& centurionem ipsam dnī
mortem fuisse miratum· quia illa ē· (& haec tunc) quae tunc mirabili
ter facta erant· quāquam & si mattheus illud non ad
didiss& intellegendū erat cum multa miranda facta fu
erint· & omnia centurio & qui cū eo erant mirari potu
erint· Liberū fuisse narrantib; quid quis; illum
miratum commemorare uoluiss&· Nec eos ibi repug
nare cum alius illud alius illud dicer& fuisse miratum·

quando omnia fuerat ille miratur. quod autem alius ait centu
rionem dixisse uere di filius erat iste. Alius autem uere homo
hic filius di erat. Non mouebit eum cui non exciderunt. tam
multa superius similiter dicta & exposita ad unam quippe
sententiam utraq; uerba concurrunt. Nec quod alius tacuit
homo alius dixit. ullo modo contrariū ē. magis quod lucas
non ait centurionem dixisse filius di erat. sed iustus erat.
Potest putari diuersū. sed uelut utrūq; dictū a centurione
intellegere debemus. & aliud illos aliud istum commemorasse.
uel fortasse lucam exprimere uoluisse sententiā centurionis.
quomodo dixerit ihm filium di. Forte enim non eum unige
nitum aequalem patri centurio intellexerat. sed ideo filiū
di dixerat. quia iustum crediderat. sicut multi iusti dicti
sunt filii di. Quod autem & iam ipse lucas dixit. Uidens
autem centurio quod factū erat. in eo genere inclusit omnia.
Quae in illa hora mirabiliter facta erant. tamquā unū mirabi
le factum commemorans. cuius quasi membra & partes erant
omnia illa miracula. iam uero quod mattheus addidit. Eos
qui cum centurione erant. alii autem hoc tacuerunt. Cui
non appareat ex notissima regula non eē contrariū. Cum
alius dicit quod alius tac&. & quod mattheus dixit timu
erunt ualde. Lucas autem non dixit timuit sed glorificauī
dm. quis non eū intellegat timendo glorificasse. Sequit̄
mattheus. XXI. ERANT IBI MULIERES MULTAE
A LONGE QUAE SECUTAE ERANT IHM A GALILEA
MINISTRANTES EI INT QUAS ERAT MARIA MAGDELENE
ET MARIA IACOBI ET IOSEPH MAT. ET MAT FILIORV ZEBEDEI.

Marcus sic. Erant autem mulieres delonge aspicientes. Inter quas erat maria magdalenae & maria iacobi minoris & ioseph mater & salome. Et cum esset in galilea sequebantur eum & ministrabant ei. & aliae multae quae simul cum eo ascenderant hierosolymam. Inter hos nihil uideo quod contrarium sit putari. Quid enim interest. ad ueritatem quod quasdam singuli nominauerunt. Lucas quoque ita narrationem contexit. Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud. & uidebant quae fiebant. percutientes pectora sua reuertebantur Stabant autem omnes noti eius a longe & mulieres quae secutae erant eum a galilea haec uidentes. Unde superioribus duobus de mulierum praesentia satis consentit. quamuis nullam earum nominatim exprimat. De turba etiam quae simul aderant & uidentes quae fiebant. Tundebant pectora sua & reuertebantur. Consentit mattheo quamuis seorsum annexuerit. Centurio autem & qui cum illo erant. Quapropter tantummodo de notis eius qui stabant a longe solus inuenitur dixisse. Nam & iohannes commemorauit de praesentia feminarum antequam dominus emisisset spiritum. ita narrans. Stabat autem iuxta crucem ihesu mater eius & soror matris eius maria cleope & maria magdalene. Cum uidisset ergo ihesus matrem & discipulum stantem quem diligebat. dicit matri suae. Mulier. ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo. ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. Qua in re. nisi apertissime mattheus quoque & lucas mariam magdalenae nominassent possemus dicere alias a longe alias iuxta crucem fuisse.

N ullas enim eorum p̄ter iohannem matrem dn̄i commemorauit.
N unc ergo quomodo intellegitur eadem maria magdalenae &
a longe stetisse. cum aliis mulierib; sicut mattheus & lucas
dicunt & iuxta crucem fuisse. sicut iohannes dicit. nisi quia
in tanto interuallo erant ut & iuxta dici possent. quia in con
spectu eius presto aderant & a longe in conparatione turbae
propinquius circū stantis centurione & militib; possumus
etiam intellegere. quod illae quae simul aderant cum matre dn̄i
post quam eam discipulo commendauit abire iam coeperant.
ut a densitate turbae se exuerent. Et cetera quae facta sunt
longius intuerentur. ut ceteri euangelistae qui post mortem
dn̄i eas commemorauerunt. iam longe stantes commemo
rarent. Sequitur mattheus. XXII.

CUM SERO FACTŪ ESSET. UENIT QUIDĀ HOMO DIUES
AB ARIMATHIA NOMINE IOSEPH QUI ET IPSE DISCI
PULUS ERAT IHŪ. HIC ACCESSIT AD PILATŪ ET PETIT CORP̄
IHŪ. Tunc pilatus iussit reddi corpus ihū. Marcus sic & cū
iam sero esset Factū · quia erat parasceue quod ē. ante
sabbatum uenit ioseph ab arimathia nobilis decurio qui &
ipse erat expectans regnū dī. & audacter introiit ad pilatū
& petiuit corpus ihū. Pilatus autem mirabatur si iam
obisset. & accersito centurione interrogauit eum si iam
mortuus esset. & cū cognouisset a centurione. donauit
corpus ioseph. Lucas sic. Et ecce uir nomine ioseph
qui erat decurio uir bonus & iustus hic non consenserat
consilio & actib; eorū ab arimathia ciuitate iudaeae qui
expectabat & ipse regnū dī. hic accessit ad pilatum & petit

corpus ihu. Iohannes autem postea quam narrauit de cruribus
fractis eorum qui cum dno crucifixi erant. Et de latere dni
lancea percusso quod totum solus dixit. Sic coniungit et ipse
de ioseph consentiens ceteris ita narrans. Post haec autem rogauit
pilatum ioseph ab arimathia eo quod esset discipulus ihu.
occultus autem propter metum iudaeorum. ut tolleret corpus ihu
et permisit pilatus. Uenit ergo et tulit corpus ihu. In hoc
nihil existat. In quo aliquis eorum alicui repugnare uideatur.
Sed aliquis forsitan quaerat. quomodo a semet ipso iohannes
ipse non discrepet. contestiens cum ceteris quod ioseph petiuerat
corpus ihu. et solus dicens. quod occultus fuisset discipulus dni. propter metum iudaeorum. merito enim mouet. quomodo
ille qui propter timorem occultus discipulus erat. ausus sit
petere corpus eius quod nullus eorum qui eum palam sequebantur audaret. Sed intellegendum est istum fiducia dignitatis
hoc fecisse qua praeditus poterat familiariter intrare ad pilatum. In extremo autem illo officio funeri exhibendo.
minus curasse de iudaeis quam uir solet in dno audiendo
eorum inimicitias deuitare. Sequitur mattheus.

XXIII. ET ACCEPTO CORPORE IOSEPH INUOLUIT
ILLUD IN SINDONE MUNDA. ET POSUIT ILLUD
IN MONUMENTO SUO NOUO QUOD EXCIDERAT
IN PETRA. ET ADUOLUIT SAXUM MAGNUM AD OSTIUM
MONUMENTI ET ABIIT.

Marcus sic. Ioseph autem mercatus sindonem et deponens
eum inuoluit sindone et posuit eum in monumento quod
erat excisum de petra. et aduoluit lapidem ad ostium monumenti.

Lucas sic. & depositum inuoluit in sindone & posuit eum in monumen
to exciso. In quo nondum quisquam positus fuerat. Ex his tribus
nulla quaestio dissensionis oriri potest. Iohannes autem sepul
turam domini. non a solo ioseph. sed a nicodemo quoque curatam fu
isse commemorat. Consequenter enim a nicodemo incipiens
ita narrat. Uenit autem & nicodemus qui uenerat ad ihm nocte
primum ferens myxturam myrrae & aloes quasi libras centum.
Deinde sequitur adiungens ipsum ioseph & dicit. Acceperunt ergo
corpus ihu. & ligauerunt eum linteis cum aromatibus sicut mos
iudaeis est. sepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus est
hortus. & in horto monumentum nouum in quo nondum quisquam
positus erat. ibi ergo propter parasceuen iudaeorum quia iuxta
erat monumentum. posuerunt ihm. neque hic aliquid repugnat
recte intellegentibus. Neque enim illi qui de nicodemo tacuerunt
adfirmauerunt a solo ioseph dominum sepultum quamuis solius
commemorationem fecerint. aut quia illi una sindone a ioseph
inuolutum dixerunt. Propterea prohibuerunt intellegi
& alia lintea potuisse afferri a nicodemo & superaddi ut
uerum narraret iohannes. quod non uno linteo sed linteis
inuolutus sit. quamuis & propter sudarium quod capiti ad
hibebatur. & institas quibus totum corpus adligatum est. quia
omnia de lino erant & iam si una sindo ibi fuit uerissime
dici potuit ligauerunt eum linteis. Lintea quippe generaliter
dicuntur. quae lino texuntur. Sequitur mattheus.

XXIIII. ERAT AUTEM IBI MARIA MAGDALENE
ET ALTERA MARIA SEDENTES CONTRA SEPULCHRUM
QUOD MARCUS ITA DICIT.

Maria magdalene & maria ioseph aspiciebant ubi poneretur
unde nihil eos ex hoc dissentire manifestum est. Sequitur
mattheus. Altera autem die quae est post parasceuen con
uenerunt principes sacerdotum & pharisei ad pilatum dicentes.
Domine recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc ui
uens post tres dies resurgam. Iube ergo custodire sepulchrum
usque in diem tertium. Ne forte ueniant discipuli eius &
furentur eum & dicant plebi surrexit a mortuis. Et
erit nouissimus error peior priore. Ait illis pilatus.
Habetis custodiam ite custodite sicut scitis. Illi autem
abeuntes munierunt sepulchrum signantes lapidem cum
custodibus. hoc solus mattheus narrat. Nullo aliorum
narrante aliquid. Deinde sequitur idem mattheus & dicit.
Uespere autem sabbati, quae lucescit in prima sabbati, uenit
maria magdalenae & altera maria uidere sepulchrum. & ecce
terremotus factus est magnus. Angelus enim descendit
de caelo. & accedens reuoluit lapidem & sedebat super eum.
Erat autem aspectus eius sicut fulgor & uestimenta eius nix.
Prae timore autem eius exterriti sunt custodes & facti sunt
uelut mortui. Respondens autem angelus dixit mulie
ribus nolite timere uos. scio enim quod ihm qui crucifixus
est quaeritis non est hic. Resurrexit enim sicut dixit. Uenite
& uidete locum ubi positus erat dominus. Et cito euntes
dicite discipulis eius quia surrexit. Et ecce praecedit uos
in galileam ibi eum uidebitis ecce dixi uobis. Hic marcus
consonat sed potest mouere. quomodo secundum mattheum
angelus super lapidem sedebat reuolutum a monumento.

Marcus enim introeuntes eas in monumentum dicit uidisse
iuuenem sedentem in dextris coopertum stola candida et
obstipuisse. nisi intellegamus aut mattheum tacuisse de illo
angelo. quem intrantes uiderunt. Marcum uero de illo tacu
isse quem foris uiderunt sedentem super lapidem ut duos
uiderint. et a duobus singillatim audierint quae dixerunt
angeli de ihesu prius ab illo quem foris uiderunt sedentem
super lapidem. Deinde ab illo quem uiderunt intrantes
in monumentum sedentem a dextris. quo ut intrarent illuc
qui foris sedebat uerbis exortate sunt dicentes.
Uenite uidete locum ubi positus erat dominus. quo uenientes ut
dictum est. et intrantes uiderunt eum. de quo mattheus
tacet. Marcus autem loquitur sedentem a dextris. a quo
tali similiter audierunt. Aut certe intrantes in monu
mentum in qua septae maceriae debemus accipere qua com
munitum locum tunc fuisse credibile est. in aliquo spatio
ante petram qua excisa locus factus fuerat sepulturae
ut ipsum uiderint in eodem spatio sedentem a dextris.
quem dicit mattheus sedentem super lapidem quem terremotus
ab hostio monumenti reuoluerat id est a loco sepulchri quod
deorsum erat in petra. Item quaeri potest quemadmodum
marcus dicat. Et illae exeuntes fugerunt de monumento.
Inuaserat enim eas tremor et pauor. et nemini quicquam
dixerunt. timebant enim. Cum dicat mattheus et exie
runt cito de monumento cum timore et gaudio magno
currentes nuntiare discipulis eius nisi intellegamus ipso
rum angelorum nemini ausas fuisse aliquid dicere id est

respondere ad ea quae ab illis audierant aut certe custodib;
quos iacentes uiderunt. nam illud gaudium quod matth
commemorat non repugnant timori. de quo marcus dicit.
debuimus enim utrumq; illec ru inanimo factum intellegere
& ita ipse mattheus de timore non dicer&. Cum uero ip
se dicat exierunt cito demonumento cum timore & gau
dio magno. Nihil ex hac re quaestionis remanere per
mittit. De hora quoq; ipsa qua uenerunt mulieres ad
monumentu. non contem nenda exoritur quaestio. Cum
enim mattheus dicat. Uespere autem sabbati quae lucer
cit inprima sabbati. uenit maria magdalenae & alia
maria uidere sepulchru. quid e. quod dicit marcus. &
ualde mane una sabbatoru ueniunt admonumentu.
oriente iam sole. In quo quidem ac&eris duob; id est
lucae et iohanne non discrepat. quod enim dicit lucas
ualde diluculo. & iohannes mane cum adhuc tenebrae
essent. hoc intellegitur marcus dicere. ualde mane
oriente iam sole. id e. cum caelu ab orientis parte iam al
bescer&. quod non fit utiq; nisi solis orientis uicinitate
enim eius. e. ille fulgor qui nomine aurorae apellari sol&
ideo non repugnat illi qui ait. Cum adhuc tenebrae
essent. die quippe surgente aliquae reliquiae tenebraru
tanto magis extenuantur quanto magis oritur lux.
Nec sic accipiendum. e. quod ait ualde mane tamquam
sol ipse iam uider&ur super terram. sed potius sicut
dicere solemus eis quib; uolumus significare temperius
aliquid faciendu. cum enim dixerimus mane neputent

iam sole supra terrã conspicuo nos dicere adhoc plerumq;
addimus. Ualde mane. ut illud quod & iã albescente uocatur
intellegant. Quam quam & hoc usitatum sicut post galli
cantum saepe rep&itum. cum coniectare homines coeperint.
diem iam propinquare dicant. Iam mane.ē. & cum post
hoc uerbum adtenderint agiam orientem id est iam
de proximo adueniente in has partes sole. caelũ rubescere
uel albescere uiderint. addant qui dicebant mane.ē. &
dicent ualde mane.ē. quid autem interē. dum siue
illo siue isto modo nihil aliud intellegamus a marco
apellatum mane nisi quod lucas apellauit diluculo. Et
quod iohannes. Mane cum adhuc tenebrae essent. Sole autē
oriente id.ē. ortu suo iam caelũ inluminare incipiente. Quo
modo ergo his trib; congruat mattheus qui nec diluculo
nec mane. sed uespere ait sabbati. attentius indagandũ.ē.
A parte quippe prima noctis quod.ē. uespere ipsam noctem
uoluit significare mattheus cuius noctis fine uenerunt
mulieres admonumentum. Ea uero causa intellegitur
eandem noctem sic apellasse. Quia iam uesperi licebat
afferre aromata. transacto utiq; sabbato. Ergo qm̃ sab
bato impediebantur ut non ante facerent. Abeo tempore
nominauit noctem ex quo eis licere coepit. ut facerent
quod cũq; uellent tempore eiusdem noctis. sic itaq; dictũ ē.
Uespere sabbati. ac si diceretur nocte diei sabbati quod
ipsa uerba eius satis indicant. Sic enim ait. Uespere
autem sabbati quę lucescit inprima sabbati. quod fieri
non potest si tantũ modo primã noctis particulã id ē solũ

initium noctis intellexerimus dicto uespere significatã
neq; enim ipsum initiũ lucescit in prima sabbati. sed
ipsa nox. quae lucae incipit terminari. Nam terminus
primę partis noctis. secundae partis initium. ẽ. Lux aũ
terminus totius noctis est. Unde non potest dici
uespere lucescens in prima sabbati. Nisi nomine uesperi
nox ipsa intellegatur quam lux terminat & usitatus
loquendi modus. ẽ. diuinae scripturae. a parte totum. A
uespere ergo noctem significauit. cuius extremus. ẽ.
diluculum. Diluculo enim uenerunt illae mulie- res ad
monumentũ. Ac per hoc ea nocte uenerunt quae signifi
cata. ẽ. nomine uesperi. Tota enim significata ẽ. eo no
mine ut dixi. Et ideo quacũq; eius noctis parte uenis
sent. ea utiq; nocte uenissent. Cum ergo uenerunt a parte
eius extrema. ea proculdubio nocte uenerunt. Uespere
autem quae lucescit in prima sabbati. Non potest nisi
tota ipsa nox intellegi. E o igitur uespere uenerunt.
quae ipsa nocte uenerunt. Ipsa autem nocte uenerunt
quae noctis ipsius quamuis extrema parte uenerunt.

Nam & ipsum triduum quo dñs mortuus. ẽ. & resurrexit
nisi isto loquendi modo quo a parte totum dici sol&.
Recte intellegi non potest. ipse quippe ait. Sicut
enim iona fuit in uentre cæti tribus diebus & tribus
noctibus. sic erit & filius hominis in corde terrae
trib; diebus & tribus noctibus. Computantur autẽ
tempora siue ex quo tradidit spm. siue ex quo sepultus ẽ.

Et non occurrit ad liquidum. nisi ad medium diem.

hoc est ut sabbatum totum diem accipiamus. id est cum sua
nocte. Illos autem qui eos in medio posuerunt id est parasce
uen & primam sabbati quem diem dominicum dicimus a parte totum
intellegamus. quid enim iuuat. Quod quidam his angusti
is coartati & istum locutionis modum id est a parte totum
in sanctarum scripturarum soluendis questionibus plurimum
ualere nescientes noctem uoluerunt adnumerare tres
illas horas a sexta usque ad nonam quibus sol obscuratus est.
Et diem tres horas alias quibus iterum terris est redditus.
id est a nona usque ad eius occasum. sequitur enim nox
futuri sabbati quam cum suo die computata. Erunt iam
duae noctes & duo dies. Porro autem post sabbatum
sequitur nox primae sabbati. id est inlucescentis diei dominici
in qua tunc dominus resurrexit. Erunt ergo duae noctes
& duo dies. & una nox & si tota possit intellegi nec con
tenderemus quod illud diluculum pars eius extrema sit.
quapropter nec adnumeratis illis sex horis quarum tribus
sol contenebratus est. & tribus eluxit. constabit ratio trium
dierum & trium noctium. Restat ergo ut illo scriptu
rarum usitatissimo loquendi modo quo a parte totum
intellegitur. Inueniamus extremum diem tempus parasce
ues quo crucifixus est & sepultus est dominus. & ex ipsa extre
ma parte totum diem cum sua nocte qui iam peractus
fuerat accipiamus. Medium uero id est sabbati diem
non a parte sed integre totum. Tertium rursus a parte
sua prima id est a nocte totum cum suo diurno tempore.
ac sic erit triduum. Quemadmodum illi octo dies post

÷ in lapide alterum a marco id est illum qui intra monumentum sedebat

quos ascendit in montem quorum medios integros adtendens.
Marcus dixit post sex dies quod alii dixerunt. post octo dies.
Nunc iam c&era uideamus quemadmodū mattheo congruat.
Lucas enim apertissime duos angelos dicit uisos fuisse a
mulierib; quae uenerunt ad monumentū. quorū singulos
intellexeramus commemoratos a duobus unum a mattheo.
Id est illum qui ex tra monumentū sedebat ÷ a dextris. sed
lucas ita narrat. Et dies erat parasceues & sabbatum inlucer
cebat. Subsecutae autem mulieres quae cum ipso uenerant
de galilea uiderunt monumentū. & quemadmodū positum
erat corpus eius & reuertentes parauerunt aromata. & unguen
ta. & sabbato quidem siluerunt secundum mandatum;
una autem sabbati ualde diluculo uenerunt ad monumtū.
portantes quae parauerant aromata. & inuenerunt lapidē
reuolutum a monumento. & ingressae non inuenerunt cor
pus dñi ihū. Et factum est dum mente consternatae es
sent de isto. Et ecce duo uiri st&erunt secus illas in
ueste fulgenti. Cum timerent autem & declinarent uultū
in terrā dixerunt ad illas. Quid quaeritis uiuentem cum
mortuis. Non est hic. ~~Non ē hic.~~ Sed surrexit. Recor
damini qualiter locutus ē. uobiscū adhuc in galilea ess&
dicens. Quia oport& filium hominis tradi in manus
hominū peccatorum. & crucifigi & die tertia resurgere.
Et recordatae sunt uerborū eius. & regressę a monumento.
Nuntiauerunt haec omnia illis undecim & c&eris omnib;.
Quomodo ergo singuli uisi sunt sedentes. Unus secundū
mattheum foris super lapidem & alter secundum marcū

s intus adextris. Cum secundum lucam duo st&erunt
secus illas. Quamuis similia dixerint possumus quidem
adhuc intellegere unum angelū uisum amulieribus &
secundum mattheum & secundum marcū sicut supradixi
mus ut eas ingressas inmonumentū. sic accipiamus
inaliquod scilic& spatium quod erat aliqua maceria com
monitum ut intrari poss& ante illum saxeum sepulcri
locum atq; ibi uidisse angelum sedentem super lapidem
reuolutum amonumento sicut dicit mattheus ut hoc sit
~~sed~~ sedentem adextris. quod dicit marcus. Deinde intus
ab eis dum inspicerent locum inquo iacebat corpus dn̄i.
Uisos alios angelos stantes sicut dicit lucas similia locutos.
ad earum exortandum animum & aedificandam fidem. Sed
uideamus & illa quae iohannes dicit utrum uel quemadmo
dum his congruant. Sic ergo narrat iohannes. Una autem
sabbati maria magdalene uenit mane cum adhuc tenebrę
essent admonumentū & uidit lapidem sublatum amonu
mento. Cucurrit ergo & uenit ad simonem p&rum. & ad aliū
discipulum quem amabat ih̄s. & dicit eis. Tulerunt dn̄m
demonumento & nescimus ubi posuerunt eum. Exiit
ergo p&rus & ille alius discipulus. Et uenerunt admonu
mentum. Currebant autem duo simul. & ille alius disci
pulus praecucurrit citius p&ro & uenit primus admonu
mentum. Et cum se inclinass& uidit posita linteami
na. non tamen introiit. Uenit ergo simon p&rus sequens
eum. & introiit inmonumentū. & uidit linteamina po
sita & sudariū quod fuerat super caput eius.

Non cum linteaminibus positum. sed seperatum inuolutū
in unum locum. Tunc ergo introiit & ille discipulus
qui uenerat primus ad monumentū. & uidit & credidit.
Nondum enim sciebant scripturas. quia oportet eum a mor
tuis resurgere. Abierunt ergo iterum ad sem & ipsos
discipuli. Maria autem stabat ad monumentū foris
plorans. Dum ergo fleret. Inclinauit se & prospexit
in monumentum. & uidit duos angelos in albis seden
tes. unum ad caput. & unum ad pedes ubi positum fu
erat corpus ihū. Dicunt ei illi. Mulier quid ploras.
dicit eis. quia tulerunt dnm meum. & nescio ubi posu
erunt eum. Haec cum dixisset conuersa ē. retrorsum.
& uidet ihm stantem & non sciebat quia ihs ē. Et dicit
ei ihs. Mulier quid ploras quem quaeris. Illa existi
mans quia hortolanus ē. dicit ei. Dne si tu sustulisti
illum. dicito mihi ubi posuisti eum & ego eum tollam.
Dicit ei ihs. maria. conuersa illa dicit ei. Rabboni quod
dicitur magister dicit ei ihs. Noli me tangere nondū
enim ascendi ad patrem meum. Uade autem ad fratres
meos & dic eis. Ascendo ad patrem meum & patrem
uestrum. Dm meum & dm uestrum. Uenit maria
magdalenae adnuntians discipulis quia uidi dnm
& haec dixit mihi. In hac iohannis narratione dies
uel tempus quo uentū est ad monumentū. Cum cete
ris conuenit. Illud etiā quod duo angeli uisi sunt
concordat cum luca. Sed quod ille stantes dicit ange
los uisos. iste autem sedentes. & cetera quae illi non dicunt.

quomodo hic possint intellegi· Non discrepare a c&eris· & quo ordine gestarint· nisi diligenter considerentur repugnantia possunt uideri· Quapropter haec omnia quae circa tempus resurrectionis facta sunt· Secundum omniū euangelistarū testimonia in unam quandam narrationem· Quantum nos dn̄s adiuuerit· quemadmodū geri potuerint ordinemus· Prima sabbati diluculo·

Sicut omnes consentiunt· uentum ·ē· ad monumentū· Iam factum erat quod solus mattheus commemorat de terrae motu & lapide reuoluto· Conterritisq; custodibus ita ut in parte aliqua uelut mortui iacerent· Uenit autem sicut iohannes dicit· Maria magdalenae sine dubio cum c&eris mulierib; quae dn̄o ministrauerant plurimū dilectione feruentior ut non immerito iohannes solam commemor&· tacitis eis quae cum illa fuerunt· Sicut alii testantur· uenit ergo· & ut uidit lapidem sublatum a monumento antequam aliquid diligentius inspicer&· Non dubitans ablatum inde esse corpus ihū· Cucurrit sicut dicit idem iohannes & nuntiauit p&ro atq; ipsi iohanni· Ipse ·ē· enim discipulus quem amabat ihs· At illi currere coeperunt ad monumentū· Et preueniens iohannes inclinauit se & uidit posita linteamina nec intrauit· P&rus autem consecutus intrauit in monumentum· & uidit linteamina posita & sudarium quod fuerat super caput eius·

Non cum linteaminib; positum sed separatim inuolutū·

Deinde iohannes intrauit & uidit similiter & credidit

quod maria dixerat sublatum esse dn̄m de monumento.
Nondum enim sciebānt scripturas. quia oportebat eum a mortuis resurgere. abierunt ergo iterum ad semet ipsos discipuli. Maria autem stabat ad monumentū foris plorans. id ē. ante illud saxei sepulcri locum. Sed tamen intra illud spatium quo iam ingressae fuerant. hortus quippe illic erat. sicut idem iohannes commemorat.
Tunc uiderunt angelum sedentem a dextris super lapidē reuolutum a monumento. de quo angelo narrant matth & marcus. Tunc eis dixit. Nolite timere uos. scio enim quod ihm qui crucifixus ē. quaeritis. Non ē hic. surrexit enim sicut dixit. Uenite uidete locum ubi positus erat dn̄s. Et cito euntes dicito discipulis eius quia resurrexit. Et ecce p̄cedit uos in galileā ibi eum uidebitis.
Ecce dixi uobis quib; similia marcus quoq; non tacuit ad haec uerba. Maria dum fleret inclinauit se & prospexit in monumentū & uidit duos angelos sicut dicit iohannes in albis sedentes unum ad caput & unum ad pedes ubi positum fuerat corpus ihū. Dicunt illi. Mulier quid ploras. dicit eis quia tulerunt dn̄m meum & nescio ubi posuerunt eum. Hinc intellegendi sunt surrexisse angeli. ut & iā stantes uiderentur. Sicut eos lucas uisos fuisse commemorat. & dixisse secundū eundem lucam timentib; mulieribus & uultum in terrā declinantib;. Quid quaeritis uiuentem cum mortuis. Non ē hic. sed surrexit. Recordamini qualiter locutus ē. uobis cum adhuc in galilea esset dicens.

quia oportet filium hominis tradi in manus hominum pec
catorum et crucifigi. et die tertia resurgere. Et recor
datae sunt verborum eius. Post haec conversa est retrorsum
maria et videt ihm stantem sicut dicit iohannes. et non
sciebat quia ihs est. Dicit ei ihs. Mulier quid ploras
quem quaeris. Illa existimans quia hortolanus est dicit ei.
Domine si tu sustulisti eum dicito mihi ubi posuisti eum et ego
eum tollam. Dicit ei ihs. maria conversa illa dicit ei.
Rabboni quod dicitur magister. Dicit ei ihs. Noli me tange
re nondum enim ascendi ad patrem meum. Vade autem ad
fratres meos et dic eis ascendo ad patrem meum. et ad patrem
vestrum ad deum meum et deum vestrum. Tunc egressae a monu
mento. Hoc est ab illo loco ubi erat horti spatium ante
lapidem effossum. Et cum illae aliae quas secundum marcum
invaserat tremor et pavor. et nemini quicquam dicebant.
Tunc iam secundum mattheum. Ecce ihs occurrit illis
dicens. habete, illae autem accesserunt et tenuerunt pe
des eius et adoraverunt eum. Sic enim collegimus et
angelorum adlocutionem bis numero eas habuisse
venientes ad monumentum et ipsius domini semel scilicet illic
quando maria hortulanum putavit. Et nunc iterum
cum eis occurrit in via. ut eas ipsa repetitione firma
ret atque a timore recrearet. Tunc ergo ait illis. Nolite
timere ite nuntiate fratribus meis ut eant in galileam
ibi me videbunt. Venit ergo maria magdalenae
adnuntians discipulis quia vidi dominum. et haec ei dixit.
Non solum ipsa sed et aliae quas lucas commemorat.

quae nuntiauerunt haec discipulis undecim & ceteris
omnibus & uisa sunt ante illos sicut deliramentũ
uerba ista & non credebant illis. hic & marcus attes
tatur. Nam postea quam commemorauit eas tremen
ter & pauenter exisse a monumento. & nemini quic
quam dixisse adiunxit. quod resurgens dn̄s apparu
erit mane prima sabbati. Primo mariae magdale
nę de qua eiecerat septem daemonia. Et quia illa
uadens nuntiauit his qui cum eo fuerant lugentib;
& flentibus. & quia illi audientes quod uiueret & ui
sus esset ab ea non crediderunt. Sane mattheus
etiam illud inseruit. abscedentibus mulieribus quae
illa omnia uiderant. & audierant uenisse etiam quos
dam in ciuitatem de illis custodibus qui iacuerant
uelut mortui & nuntiasse principibus sacerdotum om
nia quae facta erant. hoc est quae etiam illi sentire
potuerunt. illos uero congregatos cum seniorib; con
silio accepto pecuniam copiosam dedisse militibus.
ut dicerent quod discipuli eius uenissent eumq; fu
rassent illis dormientib;. Pollicentes etiam securi
tatem a praeside qui eos custodes dederat & illos accep
ta pecunia fecisse sicut erant docti. Diuulgatumq;
esse uerbũ istud apud iudaeos usq; in hodiernum diem.

XV IAM POST RESURRECTIONEM;

Quemadmodum apparuerit dn̄s discipulis. consideran
dum est non solum ut elucescant etiam ex hac re
conuenientia quattuor euangelistarum. Uerum etiã

ut cum paulo apostolo consonent qui hac de re in prima
ad corinthios epistola ita loquitur. Tradidi enim
uobis inprimis quod & accepi quia xps mortuus est
pro peccatis nostris secundum scripturas & quia
sepultus est & quia resurrexit tertia die secundum
scripturas. & quia apparuit caephe. postea duodecim.
Deinde apparuit plus quam quingentis fratribus simul
ex quibus plures manent usque adhuc. Quidam autem
dormierunt. postea apparuit iacobo. Deinde aposto
lis omnibus. Nouissime autem omnium quasi abortiuo
apparuit & mihi. Hunc autem ordinem nullus euan
gelistarum tenuit. Unde considerandum est utrum
ordo quem illi tenuerunt huic non aduersetur. Nam
nec ille omnia. nec isti omnia dixerunt. Quae autem
dixerunt omnes utrum nihil inter se repugnent. Tan
tum uidendum est. Lucas enim solus quattuor euan
gelistarum non dicit a mulieribus uisum dominum sed tan
tum modo angelos. Mattheus autem dicit quod
eis occurrerit Redeuntibus a monumento. Marcus
quoque dicit primo uisum esse mariae magdalene. sicut
& iohannes. Sed quomodo eis sit uisus non dicit
quod explicatur a iohanne. Lucas autem non solum
tacet ut dixi eum apparuisse mulieribus sed etiam
duobus quorum fuit unus cleopas. Talia dicit lo
cutos cum illo. antequam agnoscerent eum tamquam
mulieres. Nihil se aliud quam angelos uidisse nun
tiauerint. qui dicebant eum uidere. Ita enim narrat.

Ecce duo ex illis ibant in ipsa die in castellum quod
erat in spatio stadiorum .lx. ab hierusalem nomine
emaus. Et ipsi loquebantur ad inuicem. de his omnibus
quae acciderant. Et factum est. dum loquerentur
et secum quaererent et ipse ihs adpropinquans ibat
cum illis. Oculi autem illorum tenebantur ne eum
agnoscerent. Et ait ad illos. Qui sunt hi sermones quos
confertis ad inuicem ambulantes. et estis tristes. Et
respondens unus cui nomen cleopas dixit ei. Tu so
lus peregrinus es in hierusalem et non cognouisti quae
facta sunt in illa his diebus; quibus ille dixit. quae.
Et dixerunt de ihu nazareno qui fuit uir propheta
potens in opere et sermone coram deo. et omni populo.
Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotum
et principes nostri in damnationem mortis. Et cru
cifixerunt eum. Nos autem sperabamus quia ipse
esset redempturus isrl. Et nunc super haec omnia
tertia dies hodie quod haec facta sunt. Sed et muli
eres quaedam ex nostris terruerunt nos. quae ante lucem
fuerunt ad monumentum et non inuento corpore eius.
uenerunt dicentes se etiam uisionem angelorum uidis
se. Qui dicunt eum uiuere. Et abierunt quidam ex
nostris ad monumentum et ita inuenerunt sicut mulieres
dixerunt. ipsum uero non uiderunt. Haec secundum
lucam ita narrant ut meminisse ac recolere potuerunt
quod a mulieribus dictum erat uel a discipulis qui cur
rerant ad monumentum quando eis nuntiatum est.

quod ablatum in desit corpus eius & ipse quidem lucas p&rũ
tantum dicit cucurrisse ad monumentũ· & procũbentem
uidisse linteamina sola posita & abisse secum mirantem
quod factũ fuerat· hoc autem de p&ro commemorat priusquã
narr& de his duob; quos inuenit in uia· postea quam narraũ
de mulierib; quae uiderant angelos & ab eis audierant· quod
resurrexiss&· tamquam tunc p&rus ad monumentũ cu
currerit· Sed intellegitur hoc lucas recapitulando posu
isse de p&ro· Tunc enim cucurrit p&rus ad monumtũ·
Q uando & iohannes cum tantummodo a mulierib; pcipue
a maria magdalenae nuntiatũ eis fuerat de corpore ablato·
T unc autem illa nuntiauerat quando uidit lapidem auul
sum a monumento· Et postea facta sunt haec· de uisione
angelorum atq; ipsius dñi quibus numero apparuerat
mulierib; semel ad monumentũ· Et iterum occurrens
reuertentib; a monumento· hoc autem antequam duob;
illis in uia uisus fuiss&· quorũ erat unus cleopas· Namq;
& cleopas· loquens cum dño· quem nondum agnoscebat·
N on p&rum dixisse ad monumentũ· sed abierunt quidam
ex nostris inquit ad monumentũ & ita inuenerunt sicut
mulieres dixerunt; quod & ipse recapitulando intellegitur
dixisse· Illud scilic& quod primo mulieres nuntiauerant
p&ro & iohanni· de ablato corpore dñi· Ac per hoc cum ip
se lucas p&rum dixerit cucurrisse ad monumentũ & cleo
pan dixisse ipse r&ulerit· quod quidam eorum ierant
ad monumentũ· Intellegitur adtestari iohanni quod duo
ierint ad monumentũ; Sed p&rum solum primo cõme

moravit quia illi primitus maria nuntiaverat. Item potest movere quod petrum non intrantem sed procumbentem dicit idem lucas vidisse sola linteamina & discessisse mirantem. cum iohannes dicat se potius ita vidisse hoc est discipulum illum quem diligebat ihs non intrasse in monumentum quo prior venerat. Sed cum se inclinasset vidisse posita linteamina. Sed & se ipsum postea dicit intrasse. ita & petrus intellegendus est. Primo procumbens vidisse quod lucas commemorat. iohannes tacet. post autem ingressus. sed ingressus tamen antequam iohannes intraret ut omnes verum dixisse sine ulla repugnantia repperiantur.

Ordo ergo rerum quierse potuit quemadmodum dns excepto quod iam mulierib; locutus erat. & iam atrib; discipulis visus fuerit secundum testimonia. Non solum quattuor euangelistarum. sed etiam pauli apostoli contexendus & demonstrandus est. Omnium ergo virorum primo apparuisse intellegitur petro. Ex his dumtaxat omnibus quos euangelistae quattuor. & paulus apostolus commemoraverunt. Ceterum si apparuit alicui eorum priusquam petro. quod omnes tacuerunt quis vel dicere audeat vel negare. Neq; enim. & paulus dixit apparuit primo chephe. sed apparuit inquit caephae. postea xii. Deinde apparuit plus quam quingentis fratrib; simul. Sic autem non apparet quibus duodecim quemadmodum nec quib; quingentis. Fieri enim potest ut de turba discipulorum fuerint isti xii.

Nescio quinam illos quos apostolus nominauit noniam duodecim sed undecim diceret. Sicut non nulli etiam codices habent. quod credo perturbatos homines emendasse. Putantes de illis duodecim apostolis dictum. qui iam iuda extincto undecim erant. sed siue illi codices minus habeant qui undecim habent. Siue alios quos duodecim apostolus paulus uelit intellegi. siue sacramentum illum numeri etiam in undecim stare uoluerit quia duo denarius in eis numerus. Ita mysticus ut non posset in loco iudae nisi alius id est matthias. ad conseruandum sacramentum eiusdem numeri subrogari.

Quodlibet ergo eorum sit. nihil inde existit quod ueritati. uel istorum alicui ueracissimo narratori. repugnare uideatur. probabilius tamen creditur. posteaquam petro apparuit. Deinde apparuisse istis duobus quorum erat unus cleophas de quibus lucas totum narrat. Marcus autem breuiter ita perstringit. Post haec autem duobus ex eis ambulantibus ostensus est. in alia effigie euntibus in uillam. castellum quippe illud. quod non absurde accepimus etiam uillam potuisse apellari. quod nunc iam apellatur ipsa bethleem quae ciuitas antea uocitata est. quamuis nunc sit honoris amplioris nomini domini. qui in illa natus est. Sic per ecclesias omnium gentium diffamato. et in codicibus quidem grecis agrum inuenimus quam uillam. Agri autem nomine non castella tantum. uerum etiam municipia et coloniae solent uocari. extra ciuitatem quae caput et quasi mater

est c&erarum · unde metropolis appellatur. Quod autem ait marcus eis in alia effigie dnm apparuisse. quos lucas dicit quod eorum oculi tenebantur ne agnoscerent eum. oculis quippe eorum acciderat aliquid · quod ita manere pmissum ē. usq; ad fractionem panis. Certi mysterii causa ut eis in illo alia ostender&ur effigies. & sic eum non nisi in fractione panis agnoscerent. Sicut luca narrante monstratur. Promerito quippe mentis eorū adhuc igno rantis quod oportebat xpm mori & resurgere. Simile aliquid eorum oculi passi sunt · non ueritate fallente sed ipsis ueritatem pcipere non ualentib; & aliud quam res est opinantib; nequisquā se xpm agnouisse arbitr&ur.

Sieius corporis particeps non est id ē · ecclesiae cuius unitatē in sacramento panis commendat apostolus dicens. unus panis unum corpus multi sumus. ut cum eis benedictū panem porriger& · aperirentur oculi eorum · & agnoscerent eum. aperirentur utiq; ad eius cognitionem. remotos scilic& impedimento quo tenebantur ne agnoscerent. Neq; enim clausis oculis ambulabant sed inerat aliquid quo non sinerentur agnoscere quod uidebant · quod sci lic& & caligo & aliquis humor efficere sol&. non quia dns non poterat transformare carnem suam · ut alia reuera ess& effigies. non quam solebant illi contueri. Quando quidem & ante passionem suam transformatus ē. in mon te. & facies eius clarescer& sicut sol. quale uult enim corpus de qualicumq; corpore uerum de uero facit. qui de aqua uera uerum uinum fecit. sed non ita fecit cum apparuit illis

duobus in alia effigie non enim sicut erat apparuit eis quorū
oculi tenebantur ne agnoscerent eum. Non autem incon
gruenter accepimus hoc impedimentum in oculis eorum
a satana factum fuisse ne agnosceretur ihs. sed tamen a
xpo ē facta permissio usq; ad sacramentū panis. ut unitate
corporis eius participata remoueri intellegatur impedimtū
inimici ut xps possit agnosci. Nam ipsos esse istos
de quibus & lucas narrat credendum est. qui adicit ipsos
euntes nuntiasse c&eris. sicut lucas eos dicit. Surgentes
eadem hora regressos esse hierusalem. & inuenisse congre
gatos undecim & eos qui cum ipsis erant dicentes quod
surrexit dns uere & apparuit simoni. & tunc &iam ipsos
narrasse quae gesta erant in uia. & quomodo eum cogno
uerint in fractione panis. Iam ergo erat fama quod re
surrexerat ihs ab illis mulieribus facta. & a simone p&ro
cui iam apparuerat. Hoc enim isti duo inuenerunt
loquentes ad quos in hierusalem uenerunt. fieri itaq; po
test ut timore prius in uia noluerint dicere quod eum
audierant resurrexisse quando tantūmodo angelos
dixerunt uisos esse mulierib; ignorantes enim cum quo
loquerentur. merito possint ēē solliciti. ne quid pas
sim de xpi resurrectione iactentes in manus incide
rent iudaeorum. quod autem ait marcus adnuntiauer̄
c&eris nec illis crediderunt. Cum lucas dicat quod
iam inde loquebantur uere resurrexisse dnm & simoni
apparuisse. quid intellegendum est. nisi aliquos ibi fuisse
qui hoc nollent credere. cui autem non eluceat. p̄mississe

marcum quae lucas narrando explicauit. hoc e. quae cum illis lo cutus fuerit ihs. antequam agnoscerent eum. & quomodo eum in fractione panis agnouerint.

Quando quidem mox ut dixit eis apparuisse in alia effigie euntibus in uillam. continuo coniunxit & illi euntes nuntiauerunt ceteris nec illis crediderunt. quasi possint nuntiare quem non agnouerant. aut possent agnoscere quib; alia effigies eius apparuerat. quomodo ergo eum agnouerint ut nuntiare possent. marcus sine dubio praetermisit. quod ideo memoriae commendandum e. ut adsuescamus aduertere euangelistarum more ita permittentium. quae non commemorant.

Et coniungentium quae commemorant. ut eis qui usum in hac consideratione non habent non aliunde maxime error oriatur quo putent eos non sibi congruere.

Lucas ergo sequitur & dicit. Dum haec autem loquuntur. ihs stetit in medio eorum & dicit eis. Pax uobis ego sum nolite timere. Conturbati uero & conterriti existimabant se spm uidere. & dixit eis. Quid turbati estis. & cogitationes ascenderunt in corda uestra.

Uidete manus meas & pedes quia ipse ego sum. palpate & uidete quia sps carnem & ossa non habet. sicut me uidetis habere. & cum haec dixisset. ostendit eis manus & pedes. hanc ostensionem dni post resurrectionem intellegitur. & iohannes commemorare sic loquens. Cum esset ergo sero die illo una sabbatorum & fores essent clausae ubi erant discipuli

propter m&um iudaeorum. Uenit ihs & st&it inme
dio & dixit eis. pax uobis. Et hoc cum dixiss&
ostendit eis manus & latus. Ac per hoc his uerbis
iohannis possunt coniungi ea quae lucas dicit.
Idem autem iohannes p̄termittit? Ita enim lucas seq̄r.
Adhuc autem illis non credentibus & mirantib; pre
gaudio dixit. hab&is hic aliquid quod manduc&ur
At illi obtulerunt ei partem piscis assi & fauum mel
lis. & cum manducass& coram eis sumens reliquias de
dit eis. his item uerbis possunt adiungi quae lucas
tac&. Dicit autem iohannes. Gauisi sunt ergo disci
puli uiso dn̄o. Dixit ergo eis iterum. pax uobis.
Sicut misit me pater & ego mitto uos. hoc cum dixis
s& insufflauit & dixit eis. Accipite spm̄ scm̄ quo
rum remiseritis peccata remittuntur eis. & quorū
d&inueritis d&enta sunt. His rursus adiungamus
quae iohannes praetermisit. Lucas commemorat.
& dixit ad eos. haec sunt uerba quae locutus sum
ad uos cum adhuc essem uobiscū qm̄ necesse ē impleri
omnia quae scripta sunt in lege moysi & pph&is &
psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum ut intel
legerent scripturas. & dixit eis. Qm̄ sic scriptum ē.
& sic oportebat pati xp̄m & resurgere amortuis
die tertia & p̄dicari innomine eius paenitentiam
& remissionem peccatorū inomnes gentes incipi
entib; ab hierusalem. Uos autem estis testes horum & ego
mitto promissum patris mei in uos. Uos autem

sed & e quo adusq; induamini uirtutem ex alto. Ecce
quomodo commemorauit & lucas promissionem
spr sci quam non inuenimus a dño factam nisi
in euangelio iohannis quod non p̄tereunter aduerten
dum est ut meminerimus quem admodum sibi
euangelistae inuicem adtestantur. De quib; dam & iā
quae ipsi non dicunt. & tamen dicta nouerunt.

Post haec lucas quae gesta sunt omnia p̄termittit. nec
omnino commemorat nisi quando ihs ascendit in
caelum atq; id tamen ita coniungit quasi hoc sequan
tur. haec uerba quae dixit cum hoc gestum sit.
una sabbatorum quo die dñs resurrexit. illud autem
quadragesimo die sicut idem ipse lucas in apostoloꝝ
actib; narrat. quod autem dicit iohannes non cū
illis fuisse tunc apostolum thomam cum secundū
lucam duo illi quorū erat unus cleopas regressi
hierusalem inuenerint congregatos undecim. &
eos qui cū ipsis erant. procul dubio intellegendum ē.
quod inde thomas exierit. antequā eis dñs haec
loquentib; appareret. hinc iam iohannes aliam
commemorat sui demonstrationem a dño discipu
lis factam. Post dies octo ubi erat & thomas. qui
prius eum non uiderat. Et post dies octo inquid
iterum erant discipuli eius intus & thomas cum
eis. uenit ihs ianuis clausis. & stetit in me
dio & dixit. pax uobis. Deinde dicit thomae.
Infer digitum tuum huc & uide manus meas

& affers manum tuam & mitte in latus meum · & noli esse
incredulus sed fidelis. Respondit thomas & dixit ei.
Dn̄s meus & ds̄ meus. Dicit ei ih̄s · quia uidisti me credi
disti · beati qui non uiderunt & crediderunt. Hanc
secundam dn̄i uisionem erga discipulos factam · id ē·
quam secundo loco iohannes commemorat · apud marcū
possemus agnoscere breuiter eam sicuti ad sol& per
stringentem nisi mouer& quod ibi ait. Nouissime
recumbentib; illis undecim apparuit. Non ideo quia
iohannes tacuit recumbentes. potuit hoc p̄mittere.
Sed quia iste dixit nouissīē quasi ultra iam non eis ap
paruerit. Cum adhuc iohannes tertiam sit eius nar
raturus demonstrationem ad mare tiberiadis. Deinde
quod dicit idem marcus exprobrens illis incredulitatē
illorum & duritiam cordis. quia his qui uiderant
eum resurrexisse non crediderant illis uidelic& duob;
quib; in uillā euntib; apparuit postea quam resurrexit
& p&ro cui primitus eum apparuisse apud lucam
uestigatum ē · fortasse & mariç magdalenç & aliis
mulierib; qui cum illa erant quando eis & ad monu
mentum apparuit. & inde redeuntib; in itinere
occurrit. Nam ita contexit narrationem idem marc̄
cū commemorass& breuiter de duob; illis quibus appa
ruit in uillam euntibus quod nuntiassent c&eris
nec illis creditum ess&. Nouissime inquit recum
bentibus illis undecim apparuit exprobrans incre
dulitatem illorum & duritiā cordis · quia his qui

uiderant eum resurrexisse non crediderant. Quomodo
ergo nouissime quasi iam ultra eum non uiderint.
Nouissimum quippe illud ē. quod dnm apostoli in
terra uiderunt quando ascendit in caelum. Quod
factum est quadragesimo die post eius resurrectionē.
Numquid nam tunc exprobraturus erat quod non
credidissent eis qui eum uiderant resurrexisse. quan
do iam & ipsi post resurrectionē totiens eum uiderant.
Et maxime ipso die resurrectionis eius id ē una sabbati
iam circa noctem Sicut lucas iohannesq; commemo
rant. Remanet igitur ut intellegamus eundem diem re
surrectionis eius id est unam sabbati. Quando eum
post diluculum uidit maria & aliae cum illa mulie
res. Quando etiam petrus quando & illi duo quorū
erat unus cleopas quos uidetur etiam id est marcus
commemorare. Quando iam circa noctem illi unde
cim praeter thomam & qui cū eis erant. Quando eis
& isti quod uiderant narrauerant. Nunc etiā marcū
more suo breuiter commemorare uoluisse & ideo
dixisse nouissime quia ipso die hoc nouissimum
fuit. Nam incipiente nocturno tempore postea
quam illi de castello ubi eum in fractione panis
agnouerant. Redierunt in hierusalē & inuenerunt
sicut dicit lucas illos undecim & eos qui cum illis
erant iam loquentes de resurrectione dni. & quod
uisus fuerit petro quib; & ipsi narrauerunt quod
in uia gestum erat. & quomodo eum cognouerint

infractione panis· sederant utiq; ibi non credentes unde
uerum est quod marcus dicit nec illis crediderunt·
His ergo iam sicut marcus dicit discumbentibus
& adhuc inde sicut lucas dicit loquentibus·
stetit in medio eorum dn̄s & ait illis. Pax uobiscū·
Sicut lucas & iohannes. Fores autem clausae erant
cum ad eos intrauit· quod solus iohannes comme
morat uerbis itemq; dn̄i· Quae tunc eum locutum
esse discipulis lucas iohannesq; dixerunt inter
ponitur· & illa exprobratio de qua marcus dicit
quod non crediderint eis qui eum resurrexisse
uiderant· Sed hoc rursus mouet quomodo discum
bentib; undecim ait· apparuisse marcus· Si illud
tempus ē· diei dominici iam noctis initio quod
lucas iohannesq; meminerunt· Aperte quippe iohann̄
dicit non cum eis tunc fuisse apostolum thomam·
quem credimus exisse inde antequam dn̄s ad eos
intraret· Postea quam illi duo redeuntes de castello
cum ipsis undecim con locuti sunt sicut apud lucam
inuenitur· sed lucas in sua narratione dat locum quo
possit intellegi· Dum haec loquerentur prius inde
exisse thomam· & postea dn̄m intrasse· Marcus
autem qui dicit· Nouissime recumbentib; illis
undecim apparuit & iā thomam illic fuisse cogit
fateri· Nisi forte quamuis uno absente undecim tam
uoluit apellare· quia eadem tunc apostolica societas
hoc numero nuncupatur· antequā matthias in locū

iudae subrogar&ur aut si hoc durum ē · sic accipere illud
ergo accipiamus · post multas demonstrationes eius
quibus per dies xl discipulis p̄sentatus ē · eum &iam
nouissime recumbentib; illis undecim apparuisse.
id ē · ipso quadragesimo die · & qm̄ iam erat ab eis ascen
surus in caelum. hoc eis illo die maxime exprobra
re uoluisse · quia hi qui uiderant eum resurrexisse
non crediderant · antequā ipsi eum uiderent · Cum
utiq; post ascensionem suam p̄dicantib; illis euangeliū
&iam gentes quod non uiderunt fuerant crediturae.

Post illam quippe exprobrationem secutus ait idem
marcus · & dixit eis euntes in mundū uniuersum p̄
dicate euangeliū omni creaturae · qui crediderit
& baptizatus fuerit saluus erit · qui uero non credi
derit condemnabitur · Hoc ergo p̄dicaturi qm̄
qui non crediderit condempnabitur · Cum id utiq;
non crediderit quod non uidit · Nonne ipsi primitus
fuerant obiurgandi quod antequam dn̄m uidissent
non crediderunt eis quib; prius apparuiss&. Hanc
autem nouissimam fuisse corporaliter in terra rep̄
sentationem dn̄i apostolis · &iam illud admon& · ut
credamus quod ita sequitur idem marcus · Signa aut̄
eos qui crediderint haec sequentur · In nomine meo
daemonia eicient · linguis loquentur nouis serpentes
tollent & si mortiferum quid biberint non eis nocebit

Super aegrotos manus inponent & bene habebunt. Deinde
subiungit · & dn̄s quidem postquam locutus est eis.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

A drumptus ē· In caelū & sedit adextris dī· Illi autem pro
fecti pdicauerunt ubiq; dn̄o cooperante & sermonē
confirmante sequentib; signis. Cum ergo dicit &
dn̄s quidem postquā locutus ē· eis adsūptus ē· In cae
lum· Satis uid&ur ostendere nouissimum· Cum
illis interra hunc eum habuisse sermonem· quamuis
non omnino adid coartare uideatur· Non enim ait.
P ostquam haec locutus ē· eis· sed postquā locutus ē eis·
unde admittit sinecessitas coger& non istā fuisse
nouissimam locutionem nec istū fuisse nouissimū
diem quo eis interra p̄sens fuit· Sed ad omnia quae
cum eis omnib; illis dieb; locutus ē· posse pertinere
quod dictum ē· Postquam locutus ē eis· adsumptus
ē incaelum· sed quia ea quae sup̄ diximus magis
suadent hunc nouissimum diem fuisse· quam ut In
tellegantur undecim qui thoma absente decim fuerunt.
I deo post hanc locutionem quam marcus commemorat
adiunctis &iam consequenter illis uerbis uel disci
pulorum uel ipsius quae commemorantur inactibus
apostolorū credendum est· adsūptū dn̄m In caelum
quadragesimo scilic& die· post diem resurrectionis
eius· Iohannes autem quamuis fateatur multa se
p̄termisisse quae fecit ih̄s. Uoluit tamen &iam
tertiam eius rep̄sentationem discipulis post resur
rectionem factam commemorare admare tiberi
adis· septem scilic& discipulis p&ro thomae.
Nathanahel & filiis zebedei & aliis duobus quos

nominatim non expressit cum piscarentur quando
iussu eius retia mittentes in dextram partem extraxe
runt magnos pisces centum quinquaginta tres
quando etiam petrum ter interrogauit utrum ab
illo amaretur et ei pascendas commendauit oues
suas. et de eius ipsius passione praedixit. Et de ipso
iohanne ait. sic eum uolo manere donec ueniam
ad hoc iohannes euangelium suum terminauit.

Iam nunc quaerendum est. quando primum uisus sit
a discipulis in galilea quia et hoc quod tertio nar
rat iohannes in galilea factum est. ad mare tiberi
adis. quod facile uidet. qui recolit illud miracu
lum de panibus quinque quod ita narrare incipit
idem iohannes. Post haec abiit ihs trans mare
galileae tiberiadis. ubi autem putari potest primum
a discipulis post resurrectionem uideri debuisse
nisi in galilea. Si recolantur uerba illius angeli
qui secundum mattheum uenientibus ad monumentum
mulieribus ita loquitur. Nolite timere uos.
Scio enim quod ihm qui crucifixus est quaeritis.
Non est hic. Surrexit enim sicut dixit. Uenite
uidete locum ubi positus erat dns. Et cito euntes
dicite discipulis eius quia surrexit. Et ecce prae
cedet uos in galileam ibi eum uidebitis. Ecce prae
dixi uobis. Item secundum marcum si ipse sit
angelus siue alius. Nolite inquit expauescere
ihm quaeritis nazarenum crucifixum. Surrexit.

non est hic. Ecce locus ubi posuerunt eum. Sed ite
dicite discipulis eius & petro quia praecedet uos in gali
leam ibi eum uidebitis sicut dixit uobis. Haec
uerba ita uidentur sonare quod ihs non erat se
demonstraturus post resurrectionem discipulis
nisi in galilea. Quam demonstrationem nec ipse marcus
commemorauit qui eum dixit prima mane sabbati
apparuisse primo mariae magdalene & illam nuntiasse
discipulis his qui cum eo fuerant. Lugentib; &
flentibus. illos autem non credidisse. Post haec
deinde duob; ex his apparuisse euntib; in uillam
& illos ceteris nuntiasse quod factum est. Sicut
lucas & iohannes coadtestantur in hierusalem
eodem ipso die resurrectionis initio iam noctis.
Deinde uenit ad illam eius manifestationem quam
nouissimam dicit. recumbentib; illis undecim.
Post hanc dicit eum adsumptum in caelum. quod factum
scimus in monte oliueti. Non longe ab hierusalem.
Nusquam igitur commemorat marcus conpletum
quod ab angelo pronuntiatum esse testatur. Mattheus
uero nihil aliud dicit. Nec ullum alium locum om
nino commemorat uel antea uel postea ubi discipuli
postea quam resurrexit uiderunt dnm. nisi in galilea.
secundum angeli predicationem. Denique cum
insinuasset quod ab angelo mulierib; dictum sit.
Et illis abeuntib; subiecisset quod de corruptis ad
mentiendum custodib; gestum sit. Continuo

tamquam nihil aliud sequeret(ur). quia & reuera sic
erat dictum ab angelo surrexit & ecce p̄cedit uos
in galileā ibi eum uidebitis. ut nihil aliud sequi
debuisse uideatur. Undecim autem inquit
discipuli abierunt in galileam in montem ubi con
stituerat illis ihs. Et uidentes eum adorauerunt.
quidam autem dubitauerunt. & accedens ihs locu
tus est eis dicens. Data ē. mihi omnis potestas in
caelo & in terra. Euntes ergo doc&e omnes gentes
baptizantes eos in nomine patris & filii & sps sci.
Docentes seruare omnia quaecumq; mandaui uobis.
Et ecce ego uobiscum sum omnib; diebus usq; ad cōn
summationem saeculi. Ita mattheus clausit euan
gelium suum. Ac p hoc si aliorum consideratę nar
rationes ad diligentiorem inquisitionem non con
plerent. Nihil aliud arbitremur. nisi dnm post
resurrectionem nusquam p̄ter in galileam primū
esse a discipulis uisum. Item si marcus de illa p̄nun
tiatione angeli tacuiss&. poss& cuiquam putari
mattheus ideo dixisse discipulos abisse in galileā
in montem. atq; ibi adorasse dnm ut impl&um
uider&ur quod ipse per euangeliū mandatum
ac p̄ nuntiatum esse narrauerat. Nunc autē
& lucas ac iohannes satis dilucide manifestant
ipso die resurrectionis eius uisum esse dnm in
hierusalem a discipulis suis. Unde ita longe est
galilea ut uno die ab eis utroq; loco uideri n̄ poss&.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Et marcus illam quidem p̄dicationem angeli similiter
narrans. Ingalilea uero uisum adiscipulis dn̄m post
resurrectionem nusquā commemorans uehementer
cogunt quaerere quemadmodū dictum sit. Eccep̄cedit
uos ingalileā ibieū uidebitis. Nam & ipse mattheus
siomnino non dicer& undecim discipulos abisse in
montem ingalileā ubi constituerat eis ihs. & illic eum
uidisse atq; adorasse. nihil ex hac p̄dicatione conpl&ū
ad litterā putaremus. sed totū figurata significatione
p̄dictum sicut illud secundū lucam. Ecce hodie &
cras eicio daemonia. & sanitates facio. & tertio con
summabor. quod ad litterā certum ē. Non ē conpl&ū itē
si angelus dixiss&. praecedit uos ingalileā. ibi primū
eum uidebitis aut ibi tantū eum uidebitis. aut si non
nisi ibi eum uidebitis. C&eris euangelistis mattheus
sine dubio repugnar&. Cum uero dictum ē. eccep̄cedit
uos ingalileā ibieum uidebitis. Nec expressum ē.
quando id futurū ess&. utrum an primū antequā
alibi abeis uisus ess&. an postea quam eum alicubi
& iā p̄ter galileā uidissent. idq; ipsum quod disci
pulos mattheus dicit isse ingalileam inmontem.
Non exprimit diem nec narrandi ordinem ita con
texit. ut necessitatē ingerat. Nihil aliud intellegen
di quam hoc primitus factum. Non aduersatur
quidem narrationib; c&erorū & dat eis intellegendis
atq; percipiendis locum. Uerumtamen quod dn̄s
non ubi primū sede monstraturus erat. sed ingalileā

ubi necessario postea uisus. e. se uidendũ mandauit
& p angelũ dicentem ecce precedet uos ingalileam
ibi eum uidebitis. Et per seipsum dicens. Itenuntia
te fratrib; meis ut eant ingalileam ibime uidebunt.
Quem uis fidelem facit intentum adquaerendum
inquo mysterio dictum intellegatur. Sedprius
considerandum est quando & ia corporaliter ingali
lea uideri potuerit dicente mattheo. Undecim
autem discipuli abierunt ingalileã inmontem
ubi constituerat illis ihs. & uidentes eum adorauerunt.
quidam autem dubitauerunt quia enim non
ipso die quo resurrexit. Manifestũ est. Nam in
hierusalẽ uisum esse initio noctis. Lucas & iohann
apertissime consonant. Marcus autem nonaptem
nonapte quando ergo uiderunt dnm ingalileã nonsecun
dum id quod dicit iohannes admare tiberiadis.
Tunc enim septem fuerunt. Et piscantes inuenti
sunt. Sedsecundũ id quod dic̄ mattheus ubi
erant undecim inmontẽ quo eos secundum p̄dic
tionem angeli ihs precesserat. Nam ita narrant
appar& quodillic eum reppererint. quiautiq;
secundum constitutũ p̄cesserat. Nonergo ipso
die quo resurrexit. Neq; inconsequentib; octo
dieb; post quos dicit iohannes discipulis ap
paruisse dnm. Ubi eum primo uidit thomas
quieum nonuiderat die resurrectionis eius.
Nam utiq; si intra eosdem octo dies eũ inmonte
galileę

Iam illi undecim uiderant. quomodo post octo dies eum
primum uidit thomas qui in illis undecim fuerat.
Nisi quis dicat non illos undecim qui iam tunc apos
toli uocabantur. sed discipulos illic undecim fuisse.
ex multo numero discipulorum. soli quippe adhuc
uocabantur apostoli illi undecim sed non soli
erant discipuli. Potest ergo fieri ut non omnes
sed aliqui eorum ibi fuerint. alii uero discipuli cum
eis ita ut undecim complerentur ac si non ibi fuisse
thomam qui post illos dies octo primo dominum uidit.
Marcus quippe quando illos undecim commemorauit.
Non utcumque undecim. Sed illis inquit undecim
apparuit. Lucas etiam regressi sunt inquit hierusa
lem et inuenerunt congregatos undecim et eos qui
cum ipsis erant et iste ostendit illos undecim.
hoc est apostolos fuisse. nam cum adiunxit. et eos qui
cum ipsis erant. satis utique declarauit et eminen
tius illos undecim apellatos cum quibus erant c&eri.
ac per hoc illi intelleguntur qui iam uocabantur apostoli.
Hoc proinde fieri potuit ut ex numero apostolorum
et aliorum discipulorum undecim discipuli conple
rentur qui uiderint intra illos octo dies in gali
leae montem ihesum. Sed occurrit aliud quod
obsistat. Iohannes enim quando commemorauit
non in monte ab undecim sed ad mare tiberiadis
a septem piscantibus uisum esse dominum. hoc iam tertio
inquit manifestatus est ihesus discipulis cum resurrexis&

a mortuis. Si autem acceperimus intra illos octo dies.
antequā thomas eum uidisset ab undecim quibus
que discipulis dn̄m uisum non esse hoc ad mare
tiberiadis tertio manifestatum esse sed quarto.
quod quidem cauendum est. Ne quis existimet
tertio iohannem dixisse. tamquā tres solę factę
fuerint manifestationes eius. sed hoc intellegen
dus est ad numerū dierū rettulisse non ad numerū
ipsarum manifestationū. nec continuorū
dierum. sed per interualla sicut idem ipse testatur.
Nam primo ipso die resurrectionis suae excepto
quod a mulierib; uisus ē. id ē. quod in euangelio
claret ter se manifestauit. semel petro iterum duob;
illis quorū erat unus cleopas tertio pluribus iam
inde conloquentib; noctis exordio. sed hoc totū
iohannes ad unū diem referens. semel conputat.
iterū autē hoc ē. alio die quando eum uidit et
thomas. tertio uero ad mare tiberiadis. hoc ē.
tertio die manifestationis eius. non tertia
manifestatione. ac per hoc. post haec omnia
cogimur intellegere factum esse quod eum
in monte galileae secundū mattheū discipuli
undecim uiderunt quo eos secundū constitutum
praecesserat. ut impleretur etiā ad litterā quod
et per angelū et per se ipsū praedixerat. Inuenimus itaq;
apud quattuor euangelistas decies cōmemoratū
dn̄m uisum esse ab omnib; post resurrectionē.

semel ad monumentum mulieribus. Iterum eisdem
regredientib; a monumento in itinere. tertio p&ro
quarto duob; euntib; in castello. quinto plurib;
in hierusalem ubi non erat thomas. sexto ubi eum
uidit thomas. septimo ad mare tiberiadis. Octauo
in monte galileae. secundū mattheū/ quotiens
dns discipulis suis post resurrectionē apparuisse
ostenditur. Nono quod dicit marcus nouissime
recumbentib; quia iam non erant in terra cum illo
conuiuaturi. Decimo in ipso die non iam in terra
sed eleuatū in nubem. Cum in caelum ascender&.
quod marcus & lucas commemorant. Marcus
quidem post illud quod eis discumbentib; appa
ruit ita continuans ut dicer&. & dns quidem
post quam locutus ē eis adsumptus ē in caelum.
Lucas autem pter misis omnib; quae p quadraginta
dies agi ab illo cū discipulis potuerunt. Illi pri
mo diei resurrectionis eius quando in hierusalē
plurib; apparuit. Coniungit tacite nouissimū
diem quo ascendit in caelū ita narrans. eduxit
autem illos foras in b&haniā. & eleuatis manib; suis
benedixit eis. Et factū ē cum benedicer& eis.
Recessit ab eis & ferebatur in caelum. Uiderunt
ergo eum. pter quod in terra uiderant. Etiā
dum ferer&ur in caelum. Totiens ergo in euange
licis libris commemoratus ē ab hominib; uisus
antequā ascendiss& in caelū. In terra scilic&

forsitan in margine legendū est

nouies & in aere semel ascendens. sed non omnia
scripta sunt. Sicut iohannes fat&ur. Crebra
enim erat eius cū illis conuersatio. per dies qua
draginta prius quam ascendiss& in caelū. Non
tamen eis per om̄s quadraginta continuo appa
ruerat. Nam post diem primum resurrectionis
eius. alios octo dies interuenisse dicit iohannes.
Post quos eis rursus apparuit. Tertio autem
ad mare tiberiadis fortassis continuo consequen
ti die. Nihil enim repugnat. Et deinde quan
do uoluit constituens eis. Quod & ante p̄dixerat
ut eos in galileae montem p̄ceder&. atq; omni
no p illos quadraginta dies quotiens uoluit
quib; uoluit quemadmodū uoluit. sicut p&rus
dicit. quando eum cornelio & his qui cum illo
fuerant praedicebat qui simul inquit mandu
cauimus & bibimus. cū illo. Postea quam resurrexit
a mortuis. p dies quadraginta. Non quod cōtidie
per dies quadraginta cum illo manducassent &
bibissent. Nam erit contrariū iohanni qui octo
illos dies interposuit. quib; eis uisus ē. ut tertio
manifestar&ur ad mare tiberiadis. Inde iam & iā
cōtidie illis uisus & cum illis conuiuatus ē. ni
hil repugnat. Fortasse ideo dictū est p qua
draginta dies. qui quater deni sunt in mysterio
uel totius mundi uel totius temporalis seculi.
Qui & illi primi decim dies in quib; erant illi

octo dies a parte totum possunt more scripturarū non dissone computari. Conferatur ergo & quod ait apostolus paulus utrū nihil afferat quaestionis.
Resurrexit inquit tertio die secundū scripturas & apparuit caephe. Non dixit primo apparuit caephe.
Nam esset contrariū. quod primo mulierib; apparuisse in euangelio legitur. Postea inquit duodecim quib; lib& qua hora lib& ipso tamen resurrectionis die. Deinde apparuit plus quā quingentis fratrib; simul. siue isti cū illis undecim erant congregati.
Clausis ostiis propter met&um iudaeorū undecim exis s& thomas uenit ad eos ihs. Siue post octo illos dies quando lib& nihil hab& aduersi. Postea inquit apparuit iacobo. Non tunc iam primō accipere debemus uisum esse iacobo. Sed aliqua propria manifestatione singulariter. Deinde apostolis omnibus.
Nec illis tunc primū sed iā ut familiarib; conuersar& cum eis usq; ad diem ascensionis suae. Nouissimo autē omniū inquit quasi abortiuo apparuit & mihi. Sed hoc iam de caelo. Non post paruū tempus ascensionis suae. Nunc iam uideamus quod distuleramus cuius mysterii gratia secundū mattheū & marcū. Resurgens ita mandauerit. praecedā uos in galileā ibi me uidebitis. Quod & si conpl&um ē. cum mandatū sit.
Quan quā sine praeiudicio necessitatis ut aut hoc solū aut hoc primū expectaretur fieri debuisse. procul dubio ergo qm̄ uox ē ista non euangelistae narrantis

quod ita factum sit. sed angeli ex mandato dñi & ipsi
us postea dñi. Euangelistae autem narrant. sed quo
ita ab angelo & a dño dictũ sit. proph&ice dictum
accipiendum ẽ. Galilea naq; interp̃tatur uel trans
migratio uel reuelatio. Prius itaq; secundum
transmigrationis significationem. quid aliud
occurrit intellegendum. Precedit uos in galileam
ibi eum uidebitis. nisi quia xp̄i gratia de populo
isrł transmigratura erat ad gentes. quib; apostoli
p̄dicantes euangeliũ nullo modo crederentur. nisi
eis ipse dñs uiã in cordib; hominũ p̄pararet. Et hoc
intellegitur p̄cedit uos in galileę. quod autem gauden
ter mirarentur. disruptis & uictis difficultatib; aperiri
sibi ostium in dño. per inluminationẽ fideliũ. hoc
intellegitur; ibi eum uidebitis. id ẽ. ibi membra eius
inueni&is. ibi uiuum corpus eius in his qui uos
susceperint agnosc&is. Secundum aut̃ illud quod
galilea interp̃tatur reuelatio. Non iam in forma
serui intellegendus ẽ. sed in illa in qua aequalis ẽ.
patri. quam promisit apud iohannẽ dilectorib;
suis. cum dicer&. & ego diligã eum & ostendam
meipsum illi. Non utiq; secundum id est quod iam
uidebant. & quod &iã resurgens cum cicatricib;
non solũ uidendũ s& &iam tangendũ post modũ
ostendit. Sed secundũ illã ineffabilẽ lucem qua
inluminat omnem hominem uenientem in hunc
mundũ. secundũ quã luc& in tenebris & tenebrae eũ

non conprehenderunt. Ille ue nos praecessit unde ad nos
ueniens non recessit & quo nos praecedens non deseruit.
Illa erit reuelatio tamquam reuera galilea. Cum similes
ei erimus ibi eum uidebimus sicuti est. ipsa erit & ita
beatior transmigratio ex isto saeculo in illam aeter
nitatem si eius praecepta sic amplectamur ut ad eius dexte
ram segregari mereamur. Tunc enim ibunt sinis
tri in conbustionem aeternam. iusti autem in uitam aeternam.
Hinc illuc transmigrabunt & ibi eum uidebunt quomo
do non uident impii. Tollatur enim impius ut non
uideat claritatem domini. & impii lumen non uidebunt.
Haec est autem inquit uita aeterna ut cognoscant te
unum uerum deum & quem misisti ihesum christum. Sicut in
illa aeternitate cognoscitur quo seruos perducat
per formam serui ut liberi contemplentur formam domini.

EXPLICIT. LIBER. III:

INCIPIT: LIB: QUARTUS:

NUNC IAM QUONIAM MATTHEI NARRATIONEM CONTEXTIM
CONSIDERANTES ET EI TRES alios CONFERENTES USQUE
IN FINEM IN NULLO EOS UEL SIBI UEL INTER SE REPUGNARE DOCUI
mus.
Marcum similiter uideamus ut exceptis his quae cum mattheo
dixit. de quibus iam quod disserendum uidebatur absol
uimus. Cetera eius inspecta atque conlata nulli eorum repug
nare monstrentur usque ad cenam domini. Nam inde iam omnia.

omnium quattuor quemadmodum sibi conueniant usq;
in finem considerata tractauimus. Sic ergo incipit marc.

I. INITIUM EUANGELII IHU XPI. FILII DI. SICUT
SCRIPTUM EST IN ESAIA PROPHETA.

Et c&era usq; ad illud ubi ait. Et ingrediuntur
capharnaum. & statim sabbatis ingressus synagogam
docebat eos. In hac tota contextione. omnia supe
riora cum mattheo considerata sunt. Hoc autem
marcus quia ingressus capharnaum. in synagoga eorum
docebat eos sabbatis. cum lucas dixiss&. nihil hab&
quaestionis. sequitur marcus & dicit. II.

ET STUPEBANT SUPER DOCTRINAM EIUS:
ERAT ENIM DOCENS EOS QUASI POTESTATEM
HABENS ET NON SICUT SCRIBAE;

Et erat in synagoga eorum homo in spu inmundo
& exclamauit dicens quid nobis & tibi ihu naza
rene. uenisti perdere nos. & c&era usq; ad eum locum
ubi ait. Et erat predicans in synagogis eorum &
omni galileae. & daemonia eiciens. & in hoc toto
loco quamuis sint quaedam quae cum solo luca dixit.
Tamen iam tractata sunt cum matthei narrationem
continuam teneremus. quia in ipsum ordinem sic
incurrerant ut ea praetermittenda non arbitrarer.
Sequitur idem marcus. III.

ET UENIT AD EUM LEPROSUS DEPRECANS EUM ET GENU
FLEXO DIXIT. SI UIS. POTES ME MUNDARE;

Et c&era usq; ad illud ubi ait. Et clamabant dicentes.

Tu es filius di. & uehementer comminabatur eis ne mani
festarent illum. huic quod ultimu posuimus simile
aliquid. & lucas dicit. sed sine aliqua repugnantiae
quaestione. Sequitur marcus. Et ascendens in mon
tem uocauit ad se quos uoluit ipse & uenerunt
ad eum & fecit ut essent duodecim cum illo & ut mitt
ter& eos pdicare. & dedit illis potestatem curandi
infirmitates. & eiciendi daemonia. & inposuit simo
ni nomen p&rus. & c&era usq; ad illud ubi ait.
Et abiit & coepit pdicare in decapoli. quanta sibi
fecis&. & omis mirabantur de nominib; discipulox
iam & ante locutum scio cum matthei ordinem
sequerer & hic rursus admoneo. ne quisquam put&
nunc accepisse nomen simone ut p&rus uocar&ur.
& sit contrariu iohanni qui longe ante illi dictum e
commemorat. tu uocaberis caephas quod interptatur
p&rus ipsa enim uerba dni commemorauit quib; ei
nomen inposuit. Marcus autem hoc loco id recapi
tulando commemorauit cum ait. & inposuit simoni
nomen p&rus. Cum enim uell& nomina duodecim
apostoloru enumerare. & necesse haber& p&rum
dicere breuiter insinuare uoluit. quod non hoc antea
uocar&ur. Sed hoc ei dns nomen inposuerit non tunc
sed quando iohannes ipsa uerba dni posuit. & c&era
nihil cuiqua repugnant & ante iam ptractata sunt.
Sequitur marcus. IIII.
ET CU TRANSCENDISSET IHS IN NAUI RURSUS

TRANSFRETATŪ CONUENIT TURBA MULTA AD ILLUM ET ERAT CIRCA MARE.

Et c&era usq; ad illud ubi ait. Et ecce uenientes apostoli ad ihm. renuntiauerunt illi omnia quae egerant & docuerant hoc ultimū dixit. Cum luca nihilo discordans. c&era iam ante tractata sunt. seq marc̄.

Et ait illis. Uenite seorsum in desertum locum & requiescite pusillum. Et c&era usq; ad illud ubi ait.

Quanto autem eis praecipiebat. tanto magis plus p̄dicabant. Et eo amplius ammirabantur dicentes.

Bene omnia fecit. & surdos fecit audire & mutos loqui.

In his cum luca marcus nihil ē. quod repugnare uideatur. Et superiora omnia iam considerauimus quando eos mattheo conferebamus. Sed cauendum ē. ne quisquam arbitr&ur hoc quod in ultimo ex euangelio marci posui repugnare omnibus qui eum alius eius plerisq; factis & dictis ostendunt scisse quid ager&ur in hominib; id est quod eum cogitationes & uoluntates eorū latere non potuerant.

Sicut apertissime iohannes dicit. Ipse autem ihs non credebat sem&ipsum eis eo quod ipse noss& omnes. & quia opus ei non erat ut quis testimoniū perhiber& de homine ipse enim sciebat quid ess& in homine. Sed quid mirum si p̄sentes hominūm uoluntates uidebat. qui & iā futurā p&ro p̄nuntiauit. Quam tunc utiq; non habebat quando pro illo uel cum illo paratū se mori p̄sumebat.

Quae cum ita sint quomodo huic eius tantae scientiae & presciantiae non ē· contrariū quod marcus dicit·

Precepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis pcipiebat tanto magis plus predicabant. Si enim sciebat eos sicut ille qui notas habebat; Et presentes & futuras hominum uoluntates. Tanto magis ne pdicarent eis· precipiebat ut quid hoc precipiebat nisi quia pigris uolebat ostendere. Quanto studiosius quanto q; feruentius eum pdicare debecent quib; iub& ut pdicent· quando illi qui prohibebantur tacere non poterant· Sequitur marcus. V·

IN ILLIS DIEB; ITERŪ CUM TURBA MULTA ESSET· NEC HABERET QUOD MANDUCARENT.

Et c&era usq; ad illud ubi ait. Respondit illi iohanñ dicens· magister· uidimus quendam in nomin& tuo eicientem daemonia· qui non sequitur nobiscum & prohibuimus eum. Ihs autem ait Nolite prohibere eum· Nemo·ē·enim qui faciat uirtutem In nomine meo & possit cito male loqui de me·

Qui enim non·ē· aduersus uos pro uobis·ē· Hoc lucas similiter narrat· Nisi quod ipse non dicit.

Nemo ē enim qui faciat uirtutem In nomine meo & possit cito male loqui de me. Nulla ergo·ē· Inter eos quaestio cuius quā repugnantiae· sed uidendū·ē· Ne hoc illi sententiae dñi put&ur contrarium ubi ait· Qui mecū non·ē· aduersus me est· & qui mecū non colligit spargit.

Quomodo enim iste non erat aduersus eum qui cum
illo non erat. De quo iohannes suggessit quod
cum illis eum non sequebatur si aduersus illū est
qui non ē. cum illo aut si aduersus illū erat. Quo
modo dicit discipulis. Nolite prohibere. qui
enim non ē. aduersus uos pro uobis ē. an hoc inter
ēē aliquid dic&. quia hic discipulis ait qui non ē.
aduersus uos pro uobis ē. Ibi autem de se ipso locu
tus ē. qui mecum non est aduersus me est. Quasi
uero poss& cum illo non ēē. qui discipulis eius
tamquā membris eius sociatur. Alioquin quomo
do uerum erit. qui uos recipit me recipit &
quando uni ex minimis meis fecistis mihi fecistis.
Aut potest &iā non ēē aduersū eum qui fuerit ad
uersus discipulos eius. Nam ubi erit illud qui
uos spernit me spernit. & quando uni de mini
mis meis non fecistis neq; mihi fecistis. Et saule
saule quid me p̄sequeris. cum discipulos eius per
sequer&ur. Sed nimirū hoc uult intellegi intantū
cum illo non esse aliquem in quantū est aduersus
illū. & intantū aduersus illum non esse. In quan
tum cum illo ē. exempli gratia sicut iste ipse qui
is nomine xp̄i uirtutes faciebat. & in soci&ate disci
pulorū xp̄i non erat in quantū operabatur uirtutes
in illo nomine. Intantum cum ipsis erat & aduer
sus eos non erat. In quantū uero eorū soci&atı non
adherebat intantū cum ipsis non erat & aduersus

coreat · sed quia illi hoc eum facere prohibuerunt
in quo cum ipsis erat · dixit eis dn̄s · Nolite prohibere
Illud enim prohibere debuerunt · Quod extraneorū
societatem ut illi unitatē ecclesiae suaderent
non illud in quo cum illis erat · Nomen scilic&
magistri & dn̄i eorū · in daemoniorū expulsione
commendans · Sicut ecclesia catholica facit · Non
improbans in hereticis sacram̄ta communia in his
enim nobiscum sunt & aduersus nos non sunt
sed inp̄bat & prohib& diuisionem ac separationē
uel aliquā aduersam paci ueritatiq; sententiā in hoc
enim aduersus nos sunt quia in hoc nobiscum n̄
sunt · & nobiscum non colligunt · & ideo spargunt ·
Sequitur marcus & dicit · VI ·
QUISQUIS ENIM POTŪ DEDERIT UOBIS ·
CALICĒ AQUAE IN NOMINE MEO QUIA XP̄I ESTIS ;
Amen dico uobis non perd& mercedem suā & quisquis
scandalizauerit unum ex his pusillis credentib; in
me · bonum ē · ei magis si circūdar&ur mola asinaria
collo eius · & in mare mitter&ur · Et si scandaliza
uerit te manus tua abscide illā · Bonum ē · tibi
debilem introire in uitā quam duas manus haben
tem ire in gehennā ignem inextinguibilem ·
ubi uermis eorū non moritur & ignis non ex
tinguitur · Et c&era usq; ad illud ubi ait ·
Hab&e in uobis salem & pacem hab&e inter uos · Haec
marcus dn̄m locutū postea quā illū qui in nomine

eius eiciebat daemonia. Et cum discipulis non eum
sequebatur. uidit prohiberi contextim commemorat.
Aliqua ponens quae nullus alius euangelistarū posuit
Aliqua uero quae mattheus quoq; posuit. Et aliqua
itidem quae & mattheus & lucas. Sed illi ex aliis
occasionib; & in alio rerū ordine non hoc loco ubi
de illo suggestum ē. Qui cum discipulis xp̄i non eū
sequebatur. & daemonia in eius nomine eiciebat.
Unde mihi uidetur etiā hoc loco dn̄s secundū marci
fidem ideo dixisse. quae aliis etiā locis dixit. quia
satis pertinebant ad hanc ipsam sententiā qua uetuit
prohiberi uirtutes in nomine suo fieri. etiā ab illo
qui cum discipulis eum non sequebatur. Sic enim
contexit. qui enim non ē aduersū uos pro uobis ē.
Quis quis enim potum dederit uobis calicem aquae
in nomine meo quia xp̄i estis. Amen dico uobis non
perdet mercedem suam. Unde ostendit etiā illud de quo
Iohannes suggesserat. & unde iste eius sermo exortus
ē. quod non ita separabatur a societate discipulorum.
ut eā tamquā hereticus improbaret. sed sicut solent
homines nondum audere xp̄i suscipere sacramenta &
tamen nominā fauere xp̄iano. ita ut xp̄ianos etiā
suscipiant. Et non ob aliud eis nisi quia xp̄iani sunt
obsequantur. De qualib; dicit quod non perdunt
mercedem suam. Non quia iam tuti atq; securi sibi
debent uideri. ex hac beniuolentia quam erga xp̄ia
nos habent uideri etiā si xp̄i baptismo non abluantur

necunitati eius incorporentur. Sed quia ita iam dī
misericordia gubernantur. ut ad ea quoq; perueniant.
atq; ita securi de hoc saeculo abscedant. qui profecto
& prius quam xp̄ianorū numero socientur. utiliores s̄
quam hi qui cū iam xp̄iani appellentur. & xp̄ianis
sacramentis inbuti sint. talia suadent ut eos quib;
ea persuaserint secum in aeternā poenam ptrahant.
quos membrorum corporalium nomine tamquam
manum uel oculū scandalizantem iub& erui a corpore.
hoc ē. ab ipsa unitatis soci&ate ut sine his potius ueni
atur ad uitā quā cum eis eatur in gehennam. Hoc ipso
aut̄ separantur a quib; separantur. quod eis male
suadentib; hoc ē. scandalizantib; non consentitur.
& siquidem omnibus bonis cum quib; eis notitia ē.
& iā de hac peruersitate innotescunt ab omnium
paenitus soci&ate atq; ab ipsa diuinorū sacramtorū
participatione separantur. Si autem quib;dam
ita noti sint. plurib; autem ista eorū ē. ignota per
uersitas. ita tolerandi sunt. Sicut ante uentilationem
palea toleratur in area ut neq; illis ad iniquitatis
communionem consentiatur. nec propt̄ illos bonorū
soci&as deseratur. Hoc faciunt qui habent in se
ipsis salem & pacem habent inter se. Seq̄ marcus.

VII. ET INDE SURGENS UENIT IN FINES
IUDEAE ULTRA IORDANĒ ET CONUENIUNT
ITERŪ TURBAE AD EŪ ET SICUT CONSUEUERAT
ITERŪ DOCEBAT ILLOS;

Et cætera usq; ad illud ubi ait. Omnes enim ex eo quod abundabat illis miserunt. Haec uero de paenuria sua omnia quae habuit misit totum uictũ suum. In hac tota contextione omnia superiora considerata sunt ne quid uiderentur habere contrariũ. Quando cum matthei ordine cæteros conferebamus. Hoc autem de uidua paupcula quae duo minuta misit in gazofilaciũ duo soli dicunt. marcus & lucas. sed sine ulla quaestione concordant. Hinc iam usq; ad caenã dñi. unde omniũ omnia considerata tractauimus.

Non dicit & marcus quod cogat eum aliquo conparari ad inquirendũ ne quid repugnare uideatur.

Nunc ergo deinceps lucae euangeliũ ex ordine ptractemus exceptis his quae hab& cum mattheo. marcoq; communia. qm̃ in illa iam om̃ia ptractata sunt.

Sic ergo incipit lucas.

VIII. Qm̃ quidẽ multi conati sunt ordinare narrationẽ quae in nob̃ conpletę s̃ rerũ.

Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi uiderunt & ministri fuerunt sermonis. Uisum ẽ. & mihi adsecuto a principio omnib; diligent̃ ex ordine tibi scribere optime theophile ut cognoscas eorũ uerborũ de quib; eruditus es ueritatem. Hoc principiũ ad euangelii narrationẽ non dũ ptin&. Ammon& autem ut nouerimus eundem lucam & iã illũ librũ scripsisse qui actus aposto lorũ uocatur. Non solum quia theofili nomen

&iam illic inest. Nam pot& fieri ut & alius aliquis
theofilus erat & si idem ipse erat ab alio adillum aliquid
scriberetur. sicut aluca euangeliū. sedquia &ibi ita
exorsus ē. ut diceret. Primum quidem sermonem
feci deomnib; ótheofile quae coepit ihs facere usq; In
diem quo apostolos elegit per spm scm mandans ihs
iussit p̄dicare euangeliū dedit intellegi quod iam
scripserit euangelii librum unum exquattuor quo
rum ē. inecclesia sublimis auctoritas. Nec ideo
quia dixit deomnib; se fecisse sermonem. Quae coe
pit ihs facere & docere usq; indiem quo mandauit
apostolis. putari deb& omnia scripsisse ineuangelio
suo. Quae ihs cum apostolis interra uersatus
fecit &dixit. Nesit contrariū iohanni quiait.
multa alia fecisse ihm. quaesi scriberentur
mundum totum nonpotuisse capere illos libros.
Cum &iā const& abaliis euangelistis non pauca
narrata. quae lucas ipse narrando nonattigit.
De omnib; ergo fecit sermonem. eligendo deomnib;
unde faceret sermonem. quae iudicauit apte
congrua sufficere officio dispensationis suae. &
quoddicit multos conatos ordinare narrationem
quae innobis conpl&ę sr̄ rerum uid&ur significare
nonnullos qui non potuerunt hoc susceptum
munus implere. Ideo autem dicit. sibiuisū esse
exordine diligent̄ scribere qm̄ multi conatisunt
sed eos debemus accipere quorū inecclesia nulla

extat auctoritas. quia id quod conati sunt implere minime potuerunt. iste autem non solu(m) usq(ue) ad resurrectionem ad sumptionemq(ue) d(omi)ni p(er)duxit narrationem suam ut in quattuor auctorib(us) eua(n)g(e)l(i)cae scripturae dignum suo labore. haber& locum. Uerum &ia(m) de inceps quae per apostolas gesta sunt quae sufficere credidit ad aedificandam fidem legentiu(m) uel audientiu(m). ita scripsit ut solus eius liber fide dignus haber&ur in ecclesia. De apostoloru(m) actib(us) narrantis. reprobatis omnib(us) qui non a fide qua oportuit facta dictaq(ue) apostolorum ausi sunt scribere. Eo quippe tempore scripserunt. marcus & lucas. quo non solum ab ecc(lesi)a (christ)i. Uerum &ia(m) ab ipsis adhuc in carne manentib(us) apostolis prob(ari) potuerunt. VIIII.

SIC ERGO NARRARE LUCAS. INCIPIT EUANGELIU(M).

Fuit in dieb(us) herodis regis iudae sacerdos quidam nomine zacharias de uice abia & uxor illi de filiab(us) aaron & nomen eius helisab&h. & c&era usq(ue) ad illu(m) locum ubi dixit. Ut cessauit autem loqui dixit ad s(i)monem. duc in altu(m) & laxate r&ia u(est)ra in capturā.

Hoc totum non hab& ulla(m) repugnationem quaestione(m). Iohannes quidem uid&ur simile aliquid dicere. Sed illud longe aliud est. quod factum e(st). post resurrectionem d(omi)ni ad mare tiberiadis. ibi enim non solu(m) ipsum tempus ualde diuersum e(st). Sed &ia(m) res ipsa plurimum distat. Nam r&ia illic in dext(e)ra(m) partem missa centum quinquaginta tres pisces coeperunt

168

magnos quidem sed pertinuit ad euangelistā dicere quod
cum tam magni essent retia non sunt disrupta. Res
picientem scilicet ad hoc factum quod lucas commemo
rat. ubi p̄ multitudine piscium retia rūpebantur. Iā
cetera similia iohanni. Lucas non dixit. Nisi circa dn̄i
passionem & resurrectionem qui totus locus a cena
ipsius usq; ad finem sic a nobis tractatus ē. ut omniū
conlectis testimoniis nihil eos dissentire doceremus.

X. IOHANNES · Ē · RELIQUUS QUI IĀ NON RESTAT
CUI CONFERATUR.

Quic quid enim singuli dixerunt quae ab aliis non
dicta sunt. dificile ē. ut habeant aliquā repugnan
tiae quaestionem. Ac per hoc liquido constat tres
istos mattheū scilicet & marcū & lucam maxime
circa humanitatem dn̄i nr̄i ihū xp̄i esse uersatos.
secundū quam & rex & sacerdos ē. & ideo marcus
qui in illo mysterio quattuor animaliū hominis
uidetur demonstrare personā uel matthei magis
comes uidetur quia cum illo plura dicit. propter
regiā p̄sonam quae incomitata ēē non solet quod in p̄
mo libro commemoraui uel quod probabilius intelle
gitur cum ambob; incedit. Nam quāuis mattheo
in plurib; tamen in aliis non nullis lucae magis con
gruit ut hoc ipso demonstretur. ad leonē & ad uitulū.
Hoc ē. & ad regalē quā mattheus & ad sacerdotalem quem
lucas insinuat personā id quod xp̄s homo ē. p̄tinere
quam figuram marcus gerit p̄tinens ad utrūq;

Diuinitas uero xp̄i quae aequalis ē . patri secundum
quod uerbum . ē . & ds̄ apud dm̄ . Et uerbum caro
factum ē . ut habitaret in nobis . Secundum q̄d
ipse & pater unum sunt . A iohanne maxime
commendanda suscepta est . Qui sicut aquila
in his quae xp̄s sublimius locutus . ē . immoratur
nec in terram quodammodo nisi raro descendit .
Denique quamuis matrem xp̄i senorse plane testetur .
Tamen neque in eius natiuitate cum mattheo & luca
aliquid dicit nec eius baptismum cum trib; com
memorat sed tantū modo ibi testimoniū iohannis
alte sublimiterq; commendans . Relictis eis pgit
cum illo ad nuptias in chanan galileae ubi quāuis
ipse euangelista matrem eius fuisse commemoret .
ille tamen dicit . quid mihi & tibi . ē . mulier
non repellens de qua suscepit carnem . sed suam
tunc maxime insinuans diuinitatem a quam con
uersurus in uinum . quae diuinitas illam etiam
feminam fecerat . non illa facta erat . Inde post
paucos dies factos in capharnaū redit ad templū
ubi eum commemorat dixisse de templo cor
poris sui soluite templum hoc & in trib; dieb;
excitabo illud . Ubi maxime insinuat non solū
quia ds̄ erat in templo . uerbum caro factum .
Uerum etiā quia eandem carnem ipse resuscitauit .
Non utiq; nisi secundū id quod unum . ē . cum patre .
nec separabiliter operabatur .

Cum caeteris locis fortassis omnibus scriptura non dicat
nisi quod deus illum suscitauerit. Nec alicubi sic ex
pressum est. quod cum deus + resuscitauit. quia cum
patre unus deus est. sicut hoc loco ubi ait. Soluite
templum hoc. et tribus diebus suscitabo illud.
Inde cum illo nicodemo quam magna quam
diuina locutus est. Inde rursus pergit ad testi
monium iohannis. et commendat amicum sponsi
non gaudere nisi propter uocem sponsi. Ubi
admonet animam humanam non de se ipsa sibi luce
re nec beari nisi incommutabilis participatione
sapientiae. Inde ad mulierem samaritanam ubi com
memoratur aqua unde qui biberit non sitiet
in aeternum. Inde rursus in chanan galileae ubi
fecerat de aqua uinum ubi eum commemorat
dixisse regulo cuius filius infirmabatur nisi signa
et prodigia uideritis non creditis usque adeo supra
omnia mutabilia uolens mentem credentis adtol
lere ut nec ipsa miracula quae quamuis diuinitus
de mutabilitate corporum fiunt a fidelibus quaeri uelit.
Inde hierosolymam redit. Fit sanus triginta octo
annorum languidus. Ex hac occasione quae
dicuntur quamdiu dicuntur ubi dictum est.
quaerebant eum iudaei interficere quia non solum
soluebat sabbatum sed et patrem suum dicebat deum.
aequalem se faciens deo ubi satis ostenditur quam
non usitate sicut solent sancti homines dicere

+ resuscitat et christum sed christus ipse

dixerit patrem suum dm̄ : Sed quod ei sit aequalis
insinuans. quippe paulo superius dixerat eis de sabbato
calumniantibus. Pater meus usq; modo operatur
& ego operor. ibi exarserunt non quia patrem suum
diceret dm̄ : sed quod ei ęqualis uellet intellegi dicen
do. Pater meus usq; modo operatur & ego operor.
consequens ee̅ ostendens ut qm̄ pat̄ operatur &
filius operetur quia pater sine filio non operetur.
ibi enim & paulo ante ait iam illis ob hoc irascentib;
quaecūq; enim ille fecerit haec & filius similit̄ facit.
Inde tandem descendit iohannes ad illos tres. Cum
eodem dn̄o intra gradientes ut quinq; milia panib;
quinq; pascantur. ubi tamen solus commemorat.
Quod cum uellent eum regem facere solus fugit in
montem. qua in re nihil mihi aliud uidetur animā
rationalem commonere uoluisse. nisi eo se nostrae
menti narrationiq; regnare quod ē in excelsis nulla
cum hominib; communione naturae solus quia
unicus patri. Hoc autem mysteriū deorsum repen
tes carnales homines fugit. quia ualde sublime
ē. unde illos & ipse fugit in montem. qui regno
eius terreno animo requirebant. Unde & alibi
dicit regnum meū non ē de mundo hoc. Neq; & iā
hoc iste iohannes ipse commemorat uolatu
quodammodo aetherio supereminens terris & gau
dens ~~lucente~~ luce solis iustitiae ab illo itidem
montem post miraculū de quinq; panib; factum.

Cum isdem trib; paululum remoratur donec mare transirent. Quando ambulauit sup aquas continuo rursus se in uerbū dn̄i adtollit. quā magnum quam prolixū quā diu supnum & excelsum & ex occasione panis exortum. Cum dixiss& turbis. Amen amen dico uobis quaeritis me n̄ quia signa uidistis.

Sed quia edistis de panib; & satiati estis. Operamini non cibū qui perit sed qui pmanet in uitā aeternam & inde iam talia diutissima atq; excelsissima. Tunc ab ista uerbi celsitudine ceciderunt. qui p̄ eum dein ceps non ambulauerunt cui sane inheserunt qui potuerunt intellegere. Sp̄s ē. qui uiuificat. Caro autē nihil prodest qui autē q; per carnem sp̄s prodest. & solus sp̄s prodest. Caro autem sine sp̄u nihil prodest.

Deinde suis fratrib; id est cognatis carnis suae suggeren tib; ut ascendat ad diem festum quo possit innotescere multitudini quanta altitudine respondit. Tempus meum nondum aduenit. tempus autem ur̄m semp est paratum. Non potest mundus odisse uos. me autē odit. quia ego testimonium perhibeo de illo. quia opera eius mala sunt. hoc ē. ergo tempus uestrum semper est paratum. quia uos diem istum concupis citis de quo proph&a dicit. Ego autem non laboraui subsequens te dn̄e & diem hominis non concupiui.

Tusas. hoc ē. uolcere ad lucem uerbi & concupiscere illum diem quem uidere concupiuit abraham. & uidit & gauisus ē. Inde iam ad diem festū cū ascendiss& in teplū.

quae illum iohannes locutum esse commemorat · quā mirabilia quā diuina quam excelsa quod ipsi uenire non possent · quo esse taurus quod & ipsum nossent & unde e& scirent · & esse uerus qui eum miserit quē illi nescirent · Tamquam dicer& & unde sim scitis & unde sim nescitis · quod quid aliud uoluit intellegi nisi secundum carnem notum se illis esse potuisse · & gente & patria · secundum diuinitatem autem incognitum ibi & iā de dn̄o sp̄r sc̄i locutus ostendit quis ess& quando mun[d]us altissimum dare potuiss& ·

Rursus illuc de oliu&i monte regrediente · quae & quanta narrat locutū post ueniā illi adulterę datam ·

Quae ue lut lapidanda oblata illi a temptatorib; fuit quando digitos scribebat in terrā · Tamquam illos tales in terra scribendos significar& · nos in caelo ubi monuit discipulos scriptos esse gauderent · aut quod se humiliando quod capitis inclinatione monstrabat signa in terra facer& · aut quod iam tempus ess& ut in terra quae fructum dar& · non in lapide sterili · sicut ·· [s]ancta lex eius conscriber&ur · Ergo post haec lucem mundi se dixit · & qui eum sequer&ur non ambulaturum in tenebris · sed habiturū lucem uitae dixit & iam se esse principium quod & loqueretur eis · quo nomine utiq; se distinxit ab illa luce quam fecit · Tamquā lux p quam facta sunt omnia · ut illud quod se dixerat lucem mundi non sic acciper&ur · quemadmodū discipulis ait · Uos estis lux mundi illi enim tāquam

lucerna quae non ē · ponenda sub modio sed super cande
labrum sicut & de iohanne baptista ille erat inquit
lucerna ardens & lucens. Sed ipse sicut principium
de quo dictum ē · Nos omnes de plenitudine eius accepimus
ibi dixit se filium esse ueritatem quae nisi liberauerit
nemo erit liber. Inde postea quam inluminauit a na
tiuitate caecum ex ipsa occasione in prolixo eius sermone
demoratur iohannes de ouib; & pastore & ianua. Et de
potestate ponendi animam suam & iterum sumendi
eam. In quo excellentissimā potestatem suae diuini
tatis ostendit. Inde cum encenia in hierosolymis
fierent commemorat ei dixisse iudaeos. quousq;
animam nostrā tollis. Si tu es xp̄s dic nobis palam
atq; inde sumpta oportunitate sermonis quia & iam
sublimia dixerit narrat ibi dixit. Ego & pater unū
sumus. Inde iam resuscitatum ab eo lazarum. p̄dicat
ubi dicit. Ego sum resurrectio & uita qui
credit in me & iāsi mortuus fuerit uiuet & omnis
qui uiuit & credit in me non morietur in aeternum.
In quibus uerbis quid nisi altitudinem diuinitatis
eius agnoscimus. Cuius in aeternū participatione
uiuemus. Inde iterum iohannes occurrit in bethania
niam. matheo & marco · ibi factum ē · illud · de ungen
to p̄tioso quo pedes eius maria caputq; p̄fusum ē ·
atq; hinc deinceps usq; ad passionem & resurrectionē
dn̄i cum tribus euangelistis iohannes graditur.
sed in locis eisdem narratione uersante. Ceterū quod

ad sermones dn̄i adtin& non cessat se attollere· In ea
quae ille abhinc &iā sublimit̄ diuturneq; locutus .ē.
Nam & quando eum uoluerunt uidere gentiles p philip
pum & andream habuit excelsum sermonem quē alio x
euangelistarū nullus inseruit ibi p̄clara iterum de
lucāe inluminationem & lucis filios faciente com
memorat· Deinde in ipsa caena de qua euangelistarū
nullus tacuit· quam multa & quā excelsa uerba eius
iohannes commemorat quae alii tacuerunt·
Non solum de commendatione humilitatis quando
pedes discipulorū lauit· Sed cum expressus per
buccellā traditor eius exiss&· Remanentib; cum illo
undecim· In sermonem ipsius mirabilit̄ stupendo
maximeq; diuturno idem iohannes immoratus .ē.
ubi dixit· Qui uid& me uid& & patrem· Ubi
multa locutus .ē. de spū scō paraclito quem missurus
eis erat & de sua clarificatione quam habuit apud
patrem priusquā mundus ess& & quod unum nos
facer& in se sicut ipse & pat̄ unum sunt· Non ut ip
se & pater & nos unum· Sed nos unum sicut ipse
unum· multaq; alia mireq; sublimia de quib; disse
rere sicut dignum .ē.· & iā si iam essemus idonei in hoc
tamen opere non id nos suscepisse quis non aduestat·
quod alibi fortasse reddendum .ē.· Id certe non est
expr&endum commendare quippe uoluimus amato
rib; uerbi dī· & studiosis scāe ueritatis quamuis
eiusdem xp̄i qui uerus & uerax adnuntiator atq;

praedicator iohannes in euangelio suo fuerit.
Cuius et ceteri tres qui scripserunt euangelium.
et ceteri apostoli qui non quidem ipsam narratio
nem scribendam susceperunt. In ea tamen p̄dica
tione sui officii munus impleuerunt. Longe tam̄
hunc in xp̄i altiora subuectum. ab ipso initio
libri sui raro fuisse cum ceteris. id ē. primo circa
iordanem propt̄ testimoniū iohannis baptistae.
Inde trans mare tiberiadis. quando turbas de quinq;
panib; pauit et sup̄ aquas ambulauit. tertio in betha
nia ubi unguento p̄tioso fidelis feminę deuotione
perfusus ē. Donec illis occurreret ad passionis tempus
quod cum eis erat. Necessario narraturus ubi tam̄
ipsam dominicā caenam de qua nullus eorū tacuit.
Multo opulentius tāquā de cellario dominici pecto
ris ubi discumbere solebat exhibuit. Deinde ipsū
pilatum uerbis altiorib; p̄cutit dicens. regnum
suum non esse de hoc mundo regemq; se natum et ad
hoc uenisse in hunc mundum ut testimonium phibe
ret ueritati. Mariam quoq; p̄ resurrectionem
mystica altitudine uisitans. Noli me inquit tangere
nondum enim ascendi ad patrem meum. Discipulis
etiā insufflando dedit sp̄m scm̄. Ne ipse sp̄s qui tri
nitati consubstantialis et coaeternus ē. Tantummodo
patris esse non etiā filii sp̄s putaretur. Postremo
suas oues petro se amanti. eumq; amorem ter confi
tenti commendans dicit eundem iohannem

sic se uelle manere donec ueniat· Ubi etiam mihi
uidetur alto docuisse mysterio istam ipsam iohannis
euangelicam dispensationem qua in lucem liqui
dissimam uerbi sublimiter festur· Ubi trinita
tis aequalitas· et incommutabilitas uideri potest·
et qua maxime proprietate distet ac ceteris· homo
cuius susceptione uerbum caro factum est· per
spicue cerni cognoscique non posse nisi cum ipse
dominus uenerit· Ideo sic manebit donec ueniat·
Manet autem nunc in fide credentium· Tunc autem
facie ad faciem contemplandum erit· cum apparu
erit uita nostra· Et nos cum ipso apparebimus
in gloria·, Quisquis autem arbitratur homini
uitam istam mortalem adhuc agenti posse contin
gere· ut dimisso atque discusso omni nubilo phan
tasmatum corporalium atque carnalium· serenissima
incommutabilis ueritatis luce potiatur· et
mente penitus a consuetudine uitae huius
alienatus illi constanter et indeclinabiliter hereat·
Nec quid quaerat· Nec quis quaerat intellegit;
Credat ergo potius sublimi auctoritati minimeque
fallaci· Quamdiu sumus in corpore peregrinari
nos a domino· et ambulare per fidem nondum per speci
em·, ac sic perseueranter retinens atque custodiens·
fidem spem et caritatem· Intendat in speciem
ex pignore quod accepimus sancti spiritus qui nos docebit
omnem ueritatem· Cum deus qui suscitauit ihesum

a mortuis uiuificabit & mortalia corpora uestra per
inhabitantem spiritum eius in nobis; Prius autem
quam uiuificetur hoc quod mortuum est propter pec
catum procul dubio corruptibile est & adgrauat
animam; & si quando ad uitam excedit hanc nebu
lam qua tegitur omnis terra id est hanc carnalem
caliginem qua tegitur omnis uita aeterna terrena
Tam quam rapida coruscatione perstringitur.
& in suam infirmitatem redit. uiuente desiderio
quo rursus erigatur. nec sufficiente munditia
qua figatur; Et quanto quisque hoc magis
potest. tanto maior est. Quanto autem minus.
tanto minor; Si autem nihil adhuc tale mens
hominis expertus est. in qua tamen inhabitat
xps per fidem. instare debet minuendis finien
disque cupiditatibus huius saeculi moralis uirtutis
actione. tam quam in comitatum trium illorum
euangelistarum cum mediatore xpo ambulans
eum qui filius dei semper est propter nos filium
hominis factum. ut sempiterna uirtus eius
& diuinitas nostrae infirmitati & mortalita
ti contemperata de nostro nobis in se atque ad se
faceret uiam. cum magnae spei laetitia fideliter
teneat ne peccet. a rege xpo regatur. Si forte
peccauerit. ab eodem sacerdote xpo expietur.
Atque ita in actione bonae conuersationis &
uitae nutrimentis spiritalibus geminae dilectionis tamquam

duab; alis ualidis erectus a terris. ab eodem ipso xpo
uerbo inluminatur. uerbo quod in principio erat
& uerbum apud dm erat. Et uerbum ds erat.
Et si per speculum & enigmate. Longe tamen
sublimius ab omni similitudine corporali; quapp
ter quamuis in illis tribus actiuae. In iohannis
autem euangelio dona contemplatiuę uirtutis eluce
ant. his qui haec dinoscere sunt idonei. Tamen &
hoc iohannes qm ex parte ē. Sic manebit donec
ueniat quod perfectum ē. & alii quidem datur
per spm sermo sapientiae. Alii sermo scientiae
secundum eundem spm. Alius diem dno sapit.
alius de pectore dni liquidius aliquid bibit.
Alius leuatur usq; ad tertium caelum ineffabilia uerba
audiuit. Omnes tamen quadiu sunt in corpore
peregrinantur a dno; & omnib; bonae spei fidelibus
in libro uitae scriptis. seruatur quod dictum est.
Et ego diligam eum & ostendam me ipsum illi; Uerū
tamen in hac peregrinatione quantum rei huius
intellegentia uel scientia quisq; profecerit. Tanto
magis caueat diabolica uitia superbiam & inuidiam.
meminerit ipsū hic euangeliū iohannis quāmulto āplius
egerit. ad contēplationem ueritatis. tam multo amplius
pcipere de dulcedine ueritatis; Et qd illud pceptū uerissi
mum. ac saluberrimū ē. Quanto magnus es. tanto humiliare
in omnib; qui euangelista xpm longe ceteris altius cōmen
dat. apud eum discipulis pedes lauat. Amen.